

OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİ (1450-1600)

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Yeniçağ Tarihi Programı**

Selim PARLAZ

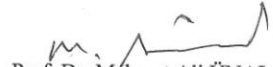
Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

**Haziran 2013
DENİZLİ**

DOKTORA TEZİ ONAY FORMU

Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Selim PARLAZ tarafından Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL yönetiminde hazırlanan “**Osmanlı-Ceneviz İlişkileri (1450-1600)**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 20.06.2013 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İdris BOSTAN
Jüri Başkanı

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL
Jüri-Danışman

Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ
Jüri

Doç. Dr. Süleyman İNAN
Jüri

Yrd. Doç. Dr. Metin Ziya KÖSE
Jüri

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 13/09/2013 tarih ve ...16/11..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR
Enstitü Müdürü

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza:

Öğrenci Adı Soyadı: Selim PARLAZ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, esas itibarıyla XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı-Ceneviz siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkilerinin çerçevesini ortaya koymayı hedeflemektedir. İki devletin erken dönemleri üzerine yapılan çalışmalara karşın XV. yüzyıl ortalarından sonra ilişkilerin önemli ölçüde karanlıkta kalması tezin sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu yüzden tezimizde Osmanlı Ceneviz ilişkileri 1450-1600 tarih aralığında incelenmiştir. İstanbul'un fethiyle beraber Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki ticaret hacmini kaybetmeye başladığı kabul edilen denizci şehir devleti Ceneviz Cumhuriyetinin Osmanlı topraklarındaki tüccarları ve görevlileri vasıtasıyla yürüttüğü ticaret faaliyetleri, yine aynı şekilde fetihle beraber topraklarını devamlı olarak Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde genişleten Osmanlı Devleti'nin Ceneviz topraklarındaki tüccarlarının faaliyetleri dikkate alınarak ekonomik, siyasi ve diplomatik hususlar, ikili ilişkiler hazırlanan çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Osmanlı Ceneviz ilişkileri hakkında daha önce bir takım araştırmalar yapılmış ve değerli bilgiler ortaya konulmuş olmakla birlikte, iki devletin yüzyıllarca sürmüş ilişkileri göz önüne alındığında yetersiz kalmaktadır. Yaptığımız incelemeler sonucunda Osmanlı-Ceneviz ilişkileri üzerine, Türkiye'de yapılmış yeterli araştırma olmadığı tespit edilmiştir. İkili ilişkiler üzerine yazılan bazı makaleler, güncel bilgileri ihtiva etmesine karşın birçoğu genel bilgilerden oluşturulmuştur.

Yaptığımız çalışma Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinin 1450-1600 yılları arasındaki dönemini kapsamaktadır. Erken dönemle ilgili Kate Fleet'in çalışmaları yeteri kadar aydınlatıcı bilgiler ihtiva etmektedir. Bu nedenden dolayı XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Cenevizlilerin Doğu Akdeniz'de etkinliklerinin azaldığı XVII. yüzyıl başına kadar olan zaman aralığı tercih edilmiştir. Ayrıca araştırmanın nispeten geniş bir zaman dilimini (1450-1600) kapsaması birinci el malzemenin varlığında ve temininde yaşanabilecek zorluklar düşünülerek karar verilen bir durumdu. Ancak uzun dilimli bu süreç içerisinde özellikle Cenova Devlet Arşivi ve Osmanlı Arşivleri'nde yeteri kadar bilgi ve belge bulunmaktadır. Cenova'da özellikle Archivio Segreto (Gizli Arşiv) başlığını taşıyan ve içerisinde İstanbul'la gizli mektuplaşmaların yer aldığı 2169 ve 2170 numaralı dosyalar siyasi ve diplomatik anlamda önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Aynı zamanda Cenova Senatosunun aldığı kararların bulunduğu Senato Atti başlıklı

dosyalar da çalışmamızı yönlendiren kaynaklar arasında yer almaktadır. Ayrıca yapılan görüşmeleri ve antlaşmaları belirten dosyalar ile Sakız Cenevizlilerinin mektupları da kullandığımız diğer kaynaklar arasında zikredilmesi gerekenlerdir.

Cenevizlilerin Galata ve Karadeniz'deki kolonilerini kaybetmelerinden sonra Doğu Akdeniz'de ellerinde kalan son kolonileri Sakız adasıdır ve onların Osmanlılarla siyasi ve ekonomik ilişkilerini yönlendiren asıl merkezdir. Bu ise Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinin genelde Sakız üzerinden açıklanmasını zorunlu kılmıştır. Aynı zamanda Galata, Bursa, Edirne, Selanik, Kefe, İzmir ve Foça'daki Cenevizliler üzerinden de bilgiler verilmiştir.

Üç bölümden meydana gelen tezimizin birinci bölümünde, Osmanlı-Ceneviz siyasi ve diplomatik ilişkileri anlatılmaktadır. İlişkiler anlatılırken Osmanlılar tarafından Cenevizlilere verilen ahidnâmeler ve Cenevizlilerin Osmanlılara gönderdiği elçiler üzerinden değerlendirmeler de yapılmaktadır. İkinci bölümde, Osmanlı-Ceneviz ekonomik ilişkilerinden söz edilmekte, iki devlet arasında ticarete konu olan mallar ele alınmaktadır. Ayrıca, Osmanlı ticaret merkezleri ve liman kentlerindeki tüccarlara da değinilmektedir. Üçüncü bölümde, Osmanlı ve Ceneviz tüccarlarının Osmanlı İmparatorluğu'nda karşılaştıkları ticari ihtilaflar ve deniz ticaretinde yaşanan güçlüklerden bahsedilmektedir.

Tezimizin bu halini almasında bazı kurumların maddî destekleri önemli bir rol oynadı. 2008–2009 döneminde MEB tarafından verilen yurtdışı araştırma bursu desteği, İtalya'da doktora tezimin muhtevasını belirlemek için ihtiyaç duyduğum araştırmaları gerçekleştirmeme imkân sağladı. 2010-2011 kış döneminde YÖK tarafından verilen yurtdışı doktora araştırma bursu desteği, İtalya'da tezimin önemli bir kısmını oluşturan arşiv kaynaklarına ve ikincil literatüre ulaşabilmemi sağladı. Nihayet, Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (PAÜBAP), doktora süresince her yurtiçi hem de yurtdışı araştırmalarında vermiş olduğu destekle, tek başıma altından kalkamayacağım maddi yükün bir bölümünü sırtımdan aldı. Bu kurumların hepsine, araştırma planımı ciddiye alıp beni destekledikleri için müteşekkirim.

Doktora tezi hazırlama süresince yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL'a, kıymetli hocam Prof. Dr. Selahittin ÖZÇELİK'e ve üzerimde emeği olan tüm Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerine, Prof. Dr. Mehmet Yaşar ERTAŞ ve Doç. Dr. Süleyman İNAN'a, ayrıca çalışmalarım sırasında yardımlarını ve yakınlığını esirgemeyen Doç. Dr. Ercan HAYTOĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Selim KARAHASANOĞLU'na, Yrd. Doç. Dr. Yasemin BEYAZIT'a ve Yrd. Doç. Dr. Durmuş AKALIN'a çok teşekkür ederim. Yurtdışına ilk çıkışımda İtalya'daki destekleri için Floransa Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ayşe SARAÇGİL'e, tez konuma yakın ilgi göstererek benimle değerli fikirlerini paylaşan Cenova Üniversitesi'nden Doç. Dr. Luca Lo BASSO ve Torino Üniversitesi'nden Doç. Dr. Enrico BASSO'ya, Cenova Devlet Arşivi'nde çalışan başta Vito RELLA olmak üzere tüm arkadaşlara ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına yakın ilgi ve alakalarından dolayı, yine özellikle Cenova'da her türlü desteğini benden esirgemeyen Cenova üniversitesi doktora öğrencileri Antonio CİVARDİ ve Davide GAMBİNO'ya ve Venedik, Padova ve Roma'da kendisinden yardım gördüğüm gerek kaynak temininde gerekse yapmış olduğum çevirilerin üzerindeki değerlendirmeleriyle Yrd. Doç. Dr. Cenk BERKANT'a, teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Kendilerini çok fazla ihmal etmiş olmama rağmen büyük bir sevgi ile hep arkamda olduklarını hissettiren aileme ve son olarak yapmış olduğu fedakarlıklarla kendisinden almış olduğum zamanla tüm süreç boyunca manevi desteğini hiç eksik etmeyen sevgili eşim Evrim PARLAZ'a teşekkür ederim.

Selim PARLAZ

ÖZET

OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİ (1450-1600)

PARLAZ, Selim
Doktora Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Yeniçağ Tarihi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

Haziran 2013, 248 sayfa

Bu araştırma, Osmanlı Devleti ile İtalyan kent devleti Cenevizlilerin tarihsel çerçevede kurmuş oldukları ikili ilişkiler üzerine bir değerlendirme için yapılmıştır. Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren Ege, Akdeniz ve Karadeniz’de sürekli olarak hakimiyet alanını genişletmiştir. Bunu da Ceneviz, Venedik, Floransa gibi İtalyan kent devletleri aleyhine gerçekleştirmiştir. Böylece diğer İtalyan devletleri ile olduğu gibi Cenevizliler ile de ticari, diplomatik ve siyasi alanlarda ikili ilişkiler kurmuştur.

Çalışmada XIV. yüzyıldan itibaren başlayan Osmanlı Ceneviz ticari ilişkilerinin sonraki yüzyıllarda da devam ettiği bunu destekleyen ekonomik verilerle anlatılmıştır. Özellikle Bursa, Edirne, Kefe, İstanbul, Galata ve Sakız üzerinden yapılan ticaretin oldukça aktif bir seyir takip ettiği izah edilmiştir. Ayrıca iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerin devamlılığını sağlayan ahidnâmeler üzerinde durulmuştur.

Osmanlı Devleti ile Cenevizliler arasındaki ilişkiler XV. yüzyıl ortalarına kadar dostça sürmüştür. Osmanlı, Ceneviz ve Venedik üçgeninde devam eden ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkiler İstanbul’un fethiyle seyir değiştirmeye başlamıştır. İşte değişen bu şartların iki devlet arasındaki ilişkileri nasıl ve ne şekilde etkilediği, her ikisinin de siyasi tarihlerine bakarak cereyan eden ekonomik ilişkiler, ticaret, ticarete konu olan mallar ve miktarları üzerinde durulmuş ve Akdeniz politikasının neresinde durdukları anlatılmıştır.

Cenevizliler, Osmanlılara karşı Venediklilerin aksine denizlerde mücadele etmek yerine daha pragmatist bir siyaset takip etmişlerdir. İstanbul’un fethi sırasında da bu politikalarını sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada açıkça gösterildiği gibi pek çok tarihçinin İstanbul’un fethiyle beraber ilişkilerin neredeyse tamamen sona erdiği tezinin isabetli olmadığı ticari ve diplomatik örneklerle ortaya konulmuştur. Hem Osmanlıların hem de Cenevizlilerin ekonomik anlamda ticari faaliyetlerin devam etmesini esas aldıkları ispatlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ceneviz, Galata, Sakız, Bursa

ABSTRACT

OTTOMAN-GENOESE RELATIONS

(1450-1600)

PARLAZ, Selim
Ph.D Thesis
Department of History
Modern History Program
Thesis Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL

June 2013, 248 pages

This study was conducted to evaluate Genoese Italian city state of the Ottoman Empire and the historical context for an assessment of bilateral relations that were established. Since the establishment of the Ottoman Empire Aegean, Mediterranean and Black Sea area has expanded continuously its maintained. Also the Italian city-states such as Genoese, Venice, Florence, the, carried out against. Thus, as with the other Italian states, with the Genoese trade, diplomatic and political fields established bilateral relations.

The study XIV. starting from the Ottoman Empire in later centuries century Genoese trade relations are described in economic data continued to support it. Especially trade on Bursa, Edirne, Kefe, Istanbul, Galata, and Chios followed by a cruise very actively was explained. It also emphasized ensuring the continuity of agreements focused on economic relations between the two states.

Relations between the Ottoman Empire and the Genoese XV. took friendly until the mid-century. Triangle of Ottoman, Genoese and Venetian ongoing economic, political, and diplomatic relations started to change course with the conquest of Istanbul. Here's how the changing relations between the two states, and how these conditions affect both of them took place by looking at the political history of economic relations, trade, and the amount of tradable goods and Mediterranean policy was described where they stood.

Unlike the Venetians; Genoese followed up on a political pragmatist rather than fight against the Ottomans. This policy continued during the conquest of Istanbul. As clearly shown in this study, many historians' thesis on relations with the conquest of Istanbul almost completely hit the end is not accurate ,put forward examples of commercial and diplomatic. Economically; both the Ottomans and the Genoese was proven based on their commercial activities to continue.

Key Words: Ottoman Empire, Genoese, Galata, Chios, Bursa

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	viii
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-CENEVİZ SİYASİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

1.1. Sultan II. Mehmed Dönemi Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	20
1.1.1. İstanbul'un Fethi Sırasında Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	20
1.1.2. Ege Adaları Hakimiyeti Açısından Osmanlı-Ceneviz Mücadelesi.....	25
1.1.3. Karadeniz Hakimiyeti Açısından Osmanlı-Ceneviz Mücadelesi.....	35
1.2. II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	40
1.3. XVI. Yüzyıl: Akdeniz'de Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	43
1.3.1. Yavuz Sultan Selim Dönemi Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	44
1.3.2. Kanuni Sultan Süleyman'dan 1600'e Osmanlı-Ceneviz İlişkileri.....	45
1.4. Ceneviz Ahidnâmeleri.....	58
1.5. Ceneviz Elçilik Heyetleri.....	65

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-CENEVİZ EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1450-1600)

2.1. Osmanlıların ve Cenevizlilerin Ticarete Bakışları.....	68
2.2. Osmanlıların ve Cenevizlilerin Ticaret Usulleri.....	72
2.3. Osmanlı-Ceneviz İlişkilerinde Ticarete Konu Olan Mallar.....	74
2.3.1. Hububat.....	75
2.3.2. Ham İpek.....	90
2.3.3. Pamuk.....	93
2.3.4. Kumaş.....	96
2.3.5. Yün.....	99

2.3.6. Baharat.....	100
2.3.7. Şap.....	102
2.3.8. Sakız ve Sabun.....	104
2.4. Osmanlı Ticaret Merkezleri ve Liman Kentlerinde Tüccarlar.....	104
2.4.1. Bursa.....	105
2.4.2. Edirne ve Zihne.....	113
2.4.3. Galata.....	115
2.4.4. Foça ve İzmir.....	124
2.4.5. Sakız Adası.....	126
2.4.6. Selanik, Serez ve Avlonya.....	134
2.4.7. Trabzon ve Kefe.....	137

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI VE CENEVİZ TÜCCARLARININ OSMANLI
İMPARATORLUĞUNDA KARŞILAŞTIĞI TİCARİ İHTİLAFLAR

3.1. Gümrük Vergileri.....	142
3.2. İltizam.....	150
3.3. Ticaret Vergileri ve Vergilendirme Problemleri.....	153
3.4. Deniz Ticaretinde Karşılaşılan Güçlükler ve Korsanların Rolü.....	156
SONUÇ.....	163
KAYNAKLAR.....	166
EKLER.....	187
SÖZLÜK.....	237
YER İSİMLERİ.....	247
ÖZGEÇMİŞ.....	248

TABLolar DİZİNİ

	<u>Sayfa:</u>
Tablo 1.1. Yıllara Göre Cenova Şehrinin Nüfusu.....	14
Tablo 1.2. Ceneviz Ahidnâmeleri.....	62
Tablo 2.1. Cenevizlilerin Buğday İthal Ettiği Bölgeler.....	82
Tablo 2.2. Cenevizlilerin Bazı Bölgelerden İthal Ettiği Tahıl Oranları.....	86
Tablo 2.3. Cenova'ya Doğu'dan ve Sicilya'dan Gelen Gemilerin Yükleri.....	87
Tablo 2.4. Bursa'da İpekten Alınan Gümrük Vergileri.....	108
Tablo 3.1. Gümrük Vergi Oranları, 1470-1586.....	143
Tablo 3.2. Cenova'ya Doğu Akdeniz'den Gelen Gemilerin Durumu.....	161

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

A.g.t.	Adı Geçen Tez
A.g.y.	Adı Geçen Yazar
ASG	Archivio di Stato di Genova
ASLSP	Atti della Societa Ligure di Storia Patria
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
BŞS	Bursa Şer'ie Sicilleri
C.	Cilt
CSFS	Collana Storica di Fonti e Studi
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DOP	Dumbarton Oaks Paper
Ed.	Editör
EI	Encyclopedia of Islam
GŞS	Galata Şer'ie Sicilleri
Haz.	Hazırlayan
Hk.	Hüküm
İA	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İFM	İktisat Fakültesi Mecmuası
JESHO	Journal of the Economic and Social History of the Orient
Kg.	Kilogram
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler Serisi
MD	Mühimme Defteri
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MHR	Mediterranean Historical Review
NA	Notaio Anticho
No.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
RSI	Rivista Storica Italiano
SM	Studi Medievali
s.	Sayfa
S.	Sayı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vol.	Volume
Yay.	Yayınları

Vb. ve benzeri

v.d. ve devamı

yay. yayınlayan

WZKM Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes

GİRİŞ

Kuruluşundan itibaren Anadolu Beylikleri, Bizans, Latin ve Avrupa devletleri aleyhine topraklarını genişleten Osmanlı Devleti, siyasi anlamda başarılarını sürekli tutmak amacındaydı. Devleti sadece siyasi yönden değil ekonomik anlamda da güçlü tutmak gerektiği düşüncesine sahip olan Osmanlılar bu bağlamda ticarete ayrı bir önem atfetmişlerdi. Osmanlılar, iktisadi hedefler doğrultusunda ticareti canlandırmak üzere merkezi şehirlere, ticaret yollarına ve limanlara ayrı bir hususiyet vermişti. Nitekim ilerlemelerini, iktisadi olarak kendilerine azami faydayı sağlayacak ve sahip oldukları zenginliklerini korumalarına olanak tanıyacak yerlere doğru sürdürmüşlerdi.

Siyasi güçle ekonomik gücü uhdesinde birleştirmek isteyen Osmanlıların öncelikli amacı hem bölgesel hem de uluslar arası ticareti kontrol edebilmektir. Bunu yapabilmek için de ticaret yollarının denetim altına alınması öncelikli şarttı. Bu anlayış, esasında Osmanlıların coğrafi genişleme yapısını da büyük ölçüde belirlemekteydi. Bu bağlamda Osmanlıların Anadolu'da ve Balkanlarda mücadele etmek zorunda kaldığı devletlerden biri de Ceneviz Cumhuriyetiydi. Osmanlıların kuruluş aşamasında Ege ve Batı Akdeniz kıyıları ile Karadeniz ve Marmara'da kolonileri bulunan Cenevizlilerle hakimiyet mücadelesine girmeleri kaçınılmaz idi.

Osmanlıların XIV. yüzyılın ortalarından itibaren, Anadolu ve Rumeli'de kayda değer bir yükseliş sürecine girmesi Cenevizlilerin, onları siyasi ve ticari bir güç olarak kabul etmesi anlamına geliyordu. Bu bağlamda, Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki ilişkilerde belirleyici olan unsur Ceneviz kent devletinin, Bizans döneminden başlayarak Selçuklular ve Beylikler döneminde sürdürmeyi başardıkları idari, ekonomik ve hukukî hak ve ayrıcalıklarının koruyabilmektir¹. Ayrıcalıkların tanınması karşılığında Ceneviz ailelerine mensup yerel senyörler, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini ve onlara

---

¹ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. 193.

her yıl düzenli bir vergi ödemeyi kabul etmişlerdi. Ancak yerel senyörlerin Osmanlı Devleti'ne karşı yükümlülükleri vergiyle sınırlı değildi. Donanması henüz Akdeniz'de mutlak bir egemenlik sağlayabilecek kadar güçlü olmayan Osmanlı Devleti, senyörleri Batı Anadolu kıyılarının güvenliğini sağlamakla görevlendirirken, kıyılara yönelik herhangi bir saldırı sonucunda doğacak zararların sorumluluğunu da senyörlere yükliyordu².

Osmanlı Devleti ile Cenova arasındaki münasebetler başlangıcından XV. yüzyıla kadar kısa süreli birkaç kesinti dışında dostane bir şekilde ağırlıklı olarak ticari ilişkiler çerçevesinde devam etmiştir. İstanbul'un fethine kadar olan süreçte ilk kapitülasyon³ antlaşmasının verildiği devlet olan Cenevizliler ile ilişkiler daha Orhan Gazi ve I. Murad dönemlerinde başlamış ve ilk ticaret antlaşmaları yapılmıştır. İstanbul'un fethiyle beraber ise ikili ilişkilerin seyri değişmiş ve dostane ilişkiler yerini askeri ve siyasi mücadele sahnesine bırakmıştır. Ancak ticari ilişkiler canlılığını korumaya devam etmiştir.

Osmanlı-Ceneviz ilişkileri hakkında bilgi vermeden önce Cenevizlilerin coğrafi konumundan, idarî yapısından ve ortaçağdaki önemlerinden bahsetmek gerekmektedir. Ceneviz, Osmanlı'nın Cenova (Genova) şehrine verdiği isimdir ve Ceneviz Cumhuriyeti için kullanılmıştır. Cenova, İtalya'nın kuzeybatısında yer alan ve Liguria bölgesinin merkezi olan büyük bir liman şehridir. Cenova, deniz ile dağların arasında sıkışmış bir kent özelliğine sahiptir. Liguria bölgesi, batıda Fransa'ya komşudur. Kuzeyi Piemonte, kuzey-doğusu Emilia, doğusu Toskana eyaletleridir. Bütün güneyi Cenova körfezini de içeren Liguria denizidir ki, Cenova ile güneyde Korsika adası ve doğuda Toskana arasında bir Akdeniz körfezidir. Liguria, bu körfez boyunca batıdan doğuya ince uzun uzanan bir eyalettir. Doğudan batıya doğru La Spezia, Levanto, Rapallo, Nervi, Cenova, Savona, Imperia, San Remo gibi sahil şehirleri sıralanır. Savona'dan La Spezia'ya kadar olan saha Cenova kıyılarını⁴ oluşturur. Cenova şehri de

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1983, s. 43.

³ "Kapitülasyon" kavramının, Lâtince sözleşme yapma, ahit etmek anlamındaki "capitulare" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Nitekim İtalyanca "sözleşme" kelimesinin "capitulazione" olarak ifade edildiği görülmektedir. Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.2, Ankara 2002, s.80. Halil İnalcık, "İmtiyazât", *EP*, Leiden 1971, s.1179-1180. Viorel Panaite, "Western Diplomacy, Capitulations and Ottoman Law in the Mediterranean (16th-17th Centuries). The Diplomatic Section of the Manuscript Turc 130 from the Bibliotheque Nationale in Paris", *Osmanlılar ve Avrupa*, Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s.362-363.

⁴ Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye adlı eserinde Cenova kıyıları, Savone Kalesi, Ceneviz Şehri, Teni Sariye

körfezin en kuzey girintisi üzerinde, inişli çıkışlı, tepeli mimarisi ile İstanbul'u Galata'yı andıran bir şehirdir.

Ceneviz, Ortaçağda Akdeniz-Karadeniz ticaretine dayanan, Doğu Akdeniz'deki kolonileri sayesinde zenginleşen tüccar, denizci İtalyan şehir devletidir. 1284'te kendisi gibi ticari bir cumhuriyet olan denizci Pisa'dan Korsika ve Sardunya adalarını alarak, Pisa cumhuriyetini büyük devletler arasından sildi. 1261'de Bizans'tan Galata'yı aldı ve 1275'te Kırım'da Kefe limanını, Karadeniz'in Anadolu sahilinde, Ege Denizi'nin Anadolu sahilinde, Ege adalarında bir çok iskeleyi ele geçirdi ve bunları kaleler yaparak tahkim etti. Büyük rakibi, Akdeniz'de ticaret yapan fakat Karadeniz'e girmeyen Venedik cumhuriyeti idi. Onlarla mücadeleleri sırasında Orhan Gazi'den başlayarak Osmanlı sultanlarından ticari imtiyazlar elde etmeye başladı. 1453'e kadar Karadeniz ticareti, Ceneviz tekelinde kaldı. Deniz sigortası ve komandit şirket yeniliklerini getirdi. Foça, Sakız, Enez, Amasra, Limni, Midilli, İmroz, Semendirek, Taşoz gibi ada ve iskelelere yerleşti. İstanbul'un fethinden sonra bu bölgeleri Osmanlı'ya kaptırdı. Diğer taraftan, kudreti donanmaya ve para gücüne dayandığı, ciddi bir ordusu olmadığı için, komşusu devletlerin tasallutuna uğradı. 13 yıl müddetle Fransa'nın (1396-1409), 9 yıl müddetle de Milano dukalığının hakimiyetine girdi.

Öte yandan Ceneviz devletinin yönetim yapısını incelediğimizde yönetimin başında bir doç bulunmaktadır. Aynı zamanda devlet işlerinde ona yardımcı olan on ikiler meclisi görev yapmaktadır. On ikiler meclisinin doçlar üzerinde kontrol anlamında bir etkisi yoktur. Buna mukabil, Doçlar da on ikiler meclisinin toplantılarına nadiren katılırlardı. Ceneviz yönetiminde sürekli yer alan bir diğer komite de *Officio della Moneta* (Para Ofisi)'dir. Sekiz kişiden oluşan bu ofisin üyeleri bir kez olmak üzere sadece bir yıl için seçilirdi. Onların ana görevi Cenova'nın mali yapısını kontrol altında tutmaktı ve harcamaların limiti aştığı durumlarda onların onayıyla ek bütçe tahsis edilebiliyordu.

Cenevizlilerin coğrafi ve yönetim yapıları hakkında bilgi verdikten sonra Osmanlılar ile siyasi ilişkilerinin başlangıç noktasını açıklamak gerekmektedir. Buna

---

(Teni Serye), San Korman, Porto Fino, Porto Sastiri, Fikare, Veneri, Porto Veneri, Kav Korbo, İspese, Mazare, Velene Suyu, Pontoron Suyu, Foze de Lono, Porto Niran, Ezno Suyu, Piza, Porto Lerat, Vorkone, Kabrine, Piyombin ve Lalye'den oluşmaktadır. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, s.242.

göre Osmanlılar ile IV. Haçlı seferleri (1200-1204) sonrasında Anadolu'da faaliyet göstermeye başlayan Cenevizliler arasında ilk temas, Sultan Orhan zamanında olmuştur. 1350-1355 yıllarında meydana gelen Ceneviz-Venedik savaşı, bölgedeki devletleri, iki taraf arasında sıralanma ile karşı karşıya getirmesinden sonra Osmanlı Sultanı Orhan, Cenevizlilerle anlaşarak onların yanında yer almıştır⁵. Böylece ilk ittifak veya işbirliği, aynı dönemde Venedik-Bizans-Aragon ittifakının Cenevizlilere karşı savaşı sırasında gerçekleşmiştir.

Osmanlı-Ceneviz arasındaki ekonomik ağırlıklı olan siyasi ilişkilerin temelleri Osmanlı'nın erken dönemlerine kadar uzanmaktadır. Nitekim iki devlet arasında bilinen en eski ticaret antlaşması 6 Mayıs 1352 (20 Rabiulevvel 753) tarihinde imzalanmıştır. Ancak bu muahede elimizde olmadığı için Sultan Murad döneminde 8 Haziran 1387 (19 Cemaziyelevvel 789) tarihinde Yenişehir'de yenilenen ahidname, eldeki en eski muahede olarak kabul edilmiştir⁶. Cenevizlilerin gümrük vergisi vermeleri karşılığında Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabileceklerini öngören bu ahidname⁷, Sultan Orhan ve I. Murad döneminde Cenevizlilerle kurulan siyasi ve ekonomik ilişkiler konusunda bizi aydınlatmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'nin 1351 yılından itibaren Cenevizlilerle Venedik ve Bizans'a karşı siyasi ve askeri işbirliği yapması, özellikle Venedik ve Bizans'a karşı Ceneviz deniz gücünden yararlanarak Rumeli'ye gidiş-gelişi güvence altına alma adına yapılan bir girişimdi. 1366 yılında Gelibolu'nun yeniden Bizans'ın eline geçmiş olması da, bu duruma ayrı bir önem kazandırıyordu.

Osmanlılar, Anadolu şap madenlerinin işletilmesi tekeli Cenevizlilere vermişlerdi. 8 Haziran 1387'de yenilenen ahidnameye göre Osmanlı tebaası Galata ile serbestçe ticaret yapabilecekti. Osmanlı tebaası gerek ithal gerekse ihraç ettikleri mallarda yani Galata'dan yapılan ihracat ve ithalat için gümrük vergisinden muaf olacaktı. Buna karşılık satın aldıkları ya da sattıkları malların değerinin % 8'ini yani 100 hyperper için 8 karat ödeyeceklerdi. Cenevizliler de Osmanlı topraklarında ticaret için alınan olağan vergileri ödemek zorundaydı.

⁵ Ceneviz-Venedik mücadelesi ve Osmanlı Devleti'nin bu mücadeleye etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1982, s. 229-234.

⁶ K. Fleet, *a.g.m.*, s. 13-33.

⁷ Anthony Luttrell, "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Atınova, İstanbul 1997, s.141-142.

XIV. yüzyılda Galata, Ceneviz kolonisi için özellikle Anadolu'dan yiyecek maddeleri ithalinde hayati bir önemde idi. Bunun için 1387 tarihli antlaşmada I. Murad, kendi ülkesinden hububatın (victualibus) ihracına izin veriyor ve diğer mallara göre daha az gümrük ödemesine razı oluyordu. Kıtık yıllarında buğday ihracına yasak konuyor, bolluk olunca izin çıkıyor, mud (modio) başına yarım veya bir hyperper ödeniyordu⁸. Kapitülasyon, Cenevizlilere Osmanlı ülkesinde serbestçe dolaşmak, istedikleri her çeşit malı gümrük ödeyerek alıp ihraç etmek iznini veriyor, şahısları ve malları için tam güvence vaad ediyordu. Antlaşmada Osmanlı ülkesinden şap ihracına dair madde özel bir önem taşımaktaydı.

Tekstil sanayinde boyayı kumaşa sabitleştirme işinde gerekli olan şap, bu çağda Avrupa'ya yalnız Anadolu'dan (Kütahya ve Şebin-Karahisar şap yatakları) gidiyordu ve bu maddenin işletme ve Avrupa'ya ihracı imtiyazı uzun zaman Cenevizliler elinde kaldı ve onlara büyük kazançlar sağladı. I. Murad döneminde Germiyan ilinin Osmanlıların eline geçmesiyle emtianın imtiyazı Osmanlı hazinesine önemli bir gelir sağlamaya başladı. Şap tekelinin Osmanlıların eline geçmesi, Batı Anadolu beyliklerinin Kosova'dan hemen sonra 1390'da Osmanlı ülkesine katılmasını kolaylaştıran bir gelişmeydi. İlerleyen zamanlarda Osmanlı ülkesinde bu kıymetli maden Gediz, Foça, Ulubad, Kapdağı, Şebin-Karahisar (Koloneia) ve Rumeli'de Gümölcüne, Saruhan ve Yeni-Foça'da çıkarılmakta idi. Avrupa'da ise ancak XV. yüzyıl ortalarında İtalya'da Tolfa'da keşfedildi ve Papalık tarafından işletilmeye başlandı⁹.

Antlaşmada önemli bir madde de kaçak esirler ile ilgiliydi. Osmanlı ülkesinde kaçmayı başarabilen esir, Gelibolu, Üsküdar, Foça ve Galata limanlarına varmaya ve orada Hıristiyan gemilerine sığınmaya çalışırdı. Kaptanlar genellikle din gayreti ve fidye alma umuduyla esirleri kaçırdılar. 1387 antlaşma maddelerine göre Galata'ya sığınan kaçak esirler Podesta'ya¹⁰ teslim olunacaktır. Esir için sahibine değerince bir fidye ve ayrıca Pera cemaati hesabına 100 hyperper ödenecektir. 1387 antlaşmasında görüşmeleri yürüten Peralı Giovanni Demerode'dir. Fleet'in naklettiği bir Ceneviz noter

⁸ Bu dönem içerisinde Bizans'ın altın parası olan hyperperin 2 tanesi, 1 Venedik altınına tekabül ediyordu. 1 hyperper de 24 karattı. K. Fleet, *a.g.e.*, s.142-146.

⁹ Paolo Cherubini, *Mandati della Reverenda Camera Apostolica (1418-1802)*, Roma 1988, s.35.

¹⁰ Podesta veya vicario, doğudaki Sakız, Galata, Amasra ve Kefe gibi Ceneviz kolonilerindeki en rütbeli devlet görevlisidir. K. Fleet, *a.g.e.*, s.243

kaydında Giovanni Demerode, Germiyan şap imtiyazına sahip görünmektedir¹¹. Anlaşılan en geç bu tarihte şap üretim merkezleri Osmanlı kontrolündedir. Antlaşmanın onaylanmasında ileri gelen iki Osmanlı devlet adamı, “Cassano Bassa” ve “Tomortassio” tanık olarak hazır bulunmuşlardır¹².

Cenevizlilerin Osmanlılardan ilk ticaret imtiyazını alan devlet olması, onların Anadolu ticaretinde önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. 1352 yılında Cenevizlilere ticaret güvencesi bağışlayan ahidname, her iki devletin dostluklarının devamını sağladı. Osmanlılar için bu dostluk ve işbirliği, onların Avrupa yakasına yerleşmesi ve fetihlerini koruması açısından son derece önemli bir gelişmeydi.

Osmanlılar ile Cenevizliler dönemin diğer devletlerine karşı birlikte hareket ederek kazanımlar elde ediyorlardı. Nitekim 1352 yılında İstanbul Boğazı'nın Yoros'tan Üsküdar'a kadar olan Anadolu sahilini elinde tutan Orhan, bu savaş sırasında Ceneviz ile bir müttefik gibi hareket ediyordu. Ceneviz Pera'sının savunması için bin okçu göndermesinin yanı sıra Ceneviz donanmasının Osmanlı ülkesinden yiyecek vesair ikmal yapmasına izin verdi ve Boğaz'daki limanlara sığınmalarını sağladı. 1352 yılında Cenevizliler Bizans'a ait Marmara Ereğli'sini (Heraklea) ele geçirirken Osmanlılar da Süleyman Paşa ile Çimpe'ye yerleşiyorlardı. Osmanlılar'ın bu köprübaşını elde etmeleri Trakya'ya yoğun bir göç ve yerleşme hareketine öncülük etti. Osmanlıların boğazlardan Trakya'ya geçişine engel olmak Bizans'ın başlıca isteğiydi ve bu konuda Venedik ile işbirliği yapmaktaydı. Osmanlılar da 1352'den itibaren Trakya'da devamlı yerleşmeye başladıkları ve fetihlere giriştikleri dönemde, özellikle I. Murad zamanında, Boğaz'dan geçişte Ceneviz gemilerinin işbirliğinden daima istifade ettiler. Osmanlı Devleti, kesin olarak Balkanlar'da yerleşme siyasetini takip ettiğinden Sultan Murad, Cenevizli gemicilere 1363 yılında 60.000 duka navlun¹³ ödenmesi karşılığında önemli miktarda Türk göçmenini Anadolu'dan Trakya'ya naklettirdi¹⁴.

Boğazların Çanakkale sahillerine egemen olan, Boğaziçi'nin ve Karadeniz'in anahtarı konumunda olan Gelibolu'yu ellerine geçiren Osmanlılar, Cenevizlilerin işlek

¹¹ Kate Fleet, The Treaty of 1387, s.123.

¹² Kate Fleet, birincisini Hasan Paşa ikincisini Timurtaş olarak tanımlamaktadır.

¹³ Navlun, deniz ve nehir yolu ile taşınan eşya için, taşıma hizmeti karşılığında gemi şirketine ödenen ücrettir.

¹⁴ İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt I, s. 166.

deniz yolları üzerinde kontrol sağlayacaklarından bu durum Cenevizliler için ciddi endişeler yaratmıştır. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin işbirliği şüphesiz Ceneviz için hayati derecede önemliydi. Cenevizlilerin Doğu Ege'de Sakız ve Galata kolonilerinin güvenliği ve iaşesi için Osmanlılar ile dost olmaları önem taşımaktaydı. Ayrıca Osmanlı kuvvetlerinin Venedik'e karşı yanlarında yer almaları da 1453'e kadar sürecek olan Osmanlı-Ceneviz işbirliğinin¹⁵ nüvesini oluşturmakta olup Venedik'e karşı değişmez bir temel siyaset olarak aynı tarihe kadar devam edecekti¹⁶. Prof. Balard'ın belirttiği gibi Cenevizliler için önemli olan Osmanlılara karşı kurulacak bir Hıristiyan ittifakına katılmaktan ziyade diğer İtalyan denizci kent devleti Venediklilerin hak iddialarına karşı Doğu'daki Ceneviz kolonilerini ve ticari ağlarını, bağlantılarını korumak ve devam ettirmektir¹⁷. Bu bağlamda Osmanlılarla işbirliği yapmak onların stratejik hedeflerinden biriydi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar olan süreçte Osmanlılar ve Cenevizliler arasındaki ikili ilişkiler bazı istisnalar¹⁸ dışında genelde dostça olmuştur. Düşmanca bir politika izlenmemesinin hem Osmanlılara hem de Cenevizlilere sağladığı önemli faydalar vardı. İşbirliği, her iki taraf için de sunduğu eşit fırsatlarla belirleyici olmuştur. Yeni kurulan Osmanlıların Anadolu'da kendilerinden önce var olan Cenevizlilerle dostluklarını sürdürmeleri büyümelerinde onlara önemli bir avantaj sağlamıştır. Osmanlı, büyümesini yalnız siyasi sınırlarla değil ekonomik anlamda da göstermiştir. Ekonomik bağlamda Cenevizli tüccarların da bu büyümeye

¹⁵ Nitekim Osmanlılar ile Cenevizliler, 1431 yılında Venediklilere karşı işbirliği yapmışlardır. 28 gemiden oluşan Venedik donanmasının Cenevizlilerin hakimiyetinde bulunan Sakız adasına yaptıkları saldırı, Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla bertaraf edilmiştir. Camillo Manfroni, "Nuova Raccolta di Documenti Genovesi", *Giornale Storico e Letterario della Liguria*, Genova 1900, s.183, 185. Carlo Varese, *Storia Della Repubblica di Genova*, C. III, Genova 1835, s.231.

¹⁶ Halil İnalçık, "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gâzî Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s.42.

¹⁷ Michel Balard, *La Romanie Genoese*, C. II, Roma 1978, s.125.

¹⁸ Venediklilerin destek vermediği 1388 yılında Galata Cenevizlileri, Sakız Maonası, Rodos Şövalyeleri, Kıbrıs Kralı ve Midillili II. Francesco Gattilusio'dan oluşan Türk karşıtı bir ittifakın Osmanlıları ve diğer Türkleri hedef alan girişimlerinde Cenevizliler başı çekmiştir ve bu Türk karşıtı ittifak başlıca Osmanlıları hedef almışsa da aralarında yaptıkları ittifak sözleşmesinde yer alan "omnes et singulos infedales Turcos" ifadesi diğer Türkleri muhtemelen Aydın ve Menteşe Beyliklerini de kapsıyordu. Serdar Çavuşdere, *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone Da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kayıtlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2007, s. 62. Aynı zamanda Osmanlılar, Cenevizlilere karşı girişilen mücadelede gönderdikleri çavuş aracılığıyla 10 Mart 1384 tarihinde Venediklilerden askerî yardım istese de onlar bu talebi geri çevirdi. Momçilo Spremiç, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Bellekten*, C. XLVII, S. 185, Ocak 1983'ten ayırbaşım, Ankara 1984, s.363. Maria Pia Pedani, *Osmanlı Padişahının Adına, İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, Çev. Elis Yıldırım, Ankara 2011, s. 10, 31, 95.

katkıları olumlu olmuştur. Osmanlılar, Ceneviz sermayesi ve uzmanlığıyla birleştirdikleri ekonomilerini canlı tutmak için onlarla ticari ilişkilere girmekten kaçınmamıştır. Nitekim, Sultan Orhan, Galata Cenevizlilerinden Filippo Demerode ile Bonifacio da Sori'yi, I. Murad da Filippo'nun kardeşi Giovanni'yi aracıları olarak kullanmışlardır¹⁹.

Cenevizliler, topraklarını sürekli genişletmekte olan Osmanlı Devleti ile ekonomik anlamda her türlü ticari ilişkiye girmekten hiçbir şekilde kaçınmamıştır. Zaman zaman tavizler verseler de kazançlı Osmanlı pazarına erişme ve onlarla ticaret yapma arzusu her zaman daha etkili olmuştur. Nitekim Sultan Orhan, 1356 yılında Cenevizlilere, aracıları Filippo Demerode ve Bonifacio da Sori için vergi imtiyazları isteyen bir mektup yazdığında Ceneviz hükümeti, çıkarlarına vereceği zarara rağmen bunu kabul etmiştir²⁰. Anlaşılan o ki, bu dönemde Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki ilişkiler ticaret ekseninde şekilleniyordu.

Ceneviz tüccarları, XIV. yüzyılda Anadolu'da hüküm süren beyliklerle ticaretlerini yürütürken, aynı yüzyılda Osmanlı toprağı haline gelen ve başkent olmaları hasebiyle ticari olarak da daha güçlü bir çekim merkezi haline dönüşen Bursa ve Edirne'de de faaliyet göstermekteydi. Ham ipek ve ipekli kumaşlar alan Cenevizliler için bu şehirler, aynı zamanda Batı'dan getirdikleri mallar için de bir pazar özelliği taşımaktaydı. Bursa ve Edirne, Osmanlı'nın başkenti olma niteliğine paralel olarak ticaret için birer çekim merkezi haline gelmişlerdi.

Fetihten sonra oluşan şartlar, Venedik ve Floransa gibi İtalyan kent devletlerinin yanı sıra Cenevizlileri de etkilemiştir. II. Mehmed, fethin akabinde Ceneviz ve Floransa ile ticari imtiyaz antlaşmaları yapmış ve böylece Venedik'in Osmanlıların ihtiyacı olarak getirdiği ürünlerin, alternatif kanallardan da gelmesini sağlamaya çalışmıştır. Böylece Venedik'e karşı Ceneviz ve Floransa desteklenerek ticari dengeyi gözetmeyi düşünmüştür. Bundan sonraki süreçte Osmanlıların desteğini alan Ceneviz ve Floransa tüccarları, Venedik ile daha sıkı rekabet edebilir bir konuma gelmişlerdir. 1463-1479 Osmanlı-Venedik savaşı süresince Ceneviz ve Floransa gibi

¹⁹ Kate Fleet, "Türk Ekonomisi, 1071-1453", *Türkiye Tarihi, Bizans'tan Türkiye'ye 1071-1453*, C.I, Ed. Kate Fleet, Çev. Ali Özdamar, İstanbul 2012, s.312.

²⁰ K. Fleet, *a.g.m.*, s.314.

ulusların tüccarları aracılığıyla Osmanlı iç pazarındaki ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Görülen o ki Osmanlılar kuruluş döneminden itibaren Venediklilere karşı Cenevizlileri desteklerken aynı politikayı uygulamaya fetihten sonra da devam etmişlerdir.

Tüccar kolonilerinden meydana gelen Cenevizliler için Osmanlılar ile yaptıkları ticaret, devletlerinin zenginliğinin önemli bir vasıtasıydı. Ceneviz tüccarları, Anadolu'ya sadece ticaret için gelen kişiler değildi. Aynı zamanda aracı ve devlet görevlilerinden biri olabiliyorlardı. Mesela, Cenevizli tüccarlar, mültezim olarak görev yapmaktaydı. II. Murad döneminin başında Gelibolu'daki mültezimin taht için ayaklanan Mustafa'nın peşinde olan Sultan Murad ve ordusunu boğazlardan geçirmek için Ceneviz kökelerini²¹ kullandırması, ikili ilişkilerin seyri açısından önemli bir gelişmeydi. Bu gibi buhranlı zamanlarda Osmanlıların Anadolu-Rumeli arasında Boğazlardan geçişinde Ceneviz donanmasının yardımı hayati bir önem taşıyordu.

Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren zengin iltizamları, özellikle Anadolu'dan şap ihraç imtiyazını Cenevizlilere vermişti. Nitekim, Foça'da bulunan yeni podesta Giovanni Adorno, 1415 yılında Çelebi Mehmed'den bu bölgenin maden imtiyazını almıştır. Adorno, sultandan aldığı şap işleme haklarına karşılık, görevde kaldığı on yıl boyunca yılda 20.000 altın duka ödemek zorundaydı. Ancak 1421 yılında Çelebi Mehmed'in ölümü ve Mustafa Çelebi hadisesi nedeniyle şap madeni işi tatil edilmişti. Ayrıca Cenevizlilerle Katalanlar arasındaki muharebe neticesinde Katalanların Ceneviz gemilerinin İtalya, İspanya, Fransa ve İngiltere'ye deniz seferleri yapmalarına mani olmaları nedeniyle Cenevizlilerin maden işletmesi durma noktasına gelmişti. Bu nedenle Adorno, büyük bir borç altına girmiş ve madenin yıllık imtiyaz bedellerini verememişti. Adorno, Osmanlı hazinesine olan yirmi yedi bin Bizans altını tutan borcunu ancak II. Murad'ı saltanat mücadelesine giren Mustafa Çelebi'ye karşı destekleyerek ödeyebilmiştir. Yani II. Murad, tahtta hak iddia eden rakibi Mustafa Çelebi ile mücadelesinde boğazlardan geçebilmek karşılığında şaptan doğan alacaklarından feragat etmiştir. Yine Sultan II. Murad, 20 Ekim 1444 tarihinde Varna seferi için Anadolu'dan Rumeli sahillerine geçerken kırk bin kişilik ordusunun her bir

²¹ Neşri, Tahâretsiz Hatib'in Cenevizden dört bin filoriye bir tüccar gökesi satın aldığını, II. Murad'ı ve askerini bu gemiyle Ece-ovası'na geçirdiğini ve oradan da Gelibolu'ya ulaştırdığını yazmaktadır. Münecimbaşu da Tahâretsiz Hatib'in eşya yüklü bir Ceneviz gemisini Gelibolu'da beş bin dinara kiralayarak Sultan II. Murad'a gönderdiğini belirtmektedir. Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, C.II, Haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara 1995, s.565. Münecimbaşu Ahmet Dede, *Münecimbaşu Tarihi*, C.I, Haz. İsmail Erünsal, s.203.

neferi için bir Venedik duka altını²² vermek suretiyle Ceneviz gemileriyle Rumeli sahiline geçmiştir²³.

Osmanlıların, Ceneviz kolonilerine ilişkin politikasının baştan beri hep aynı olduğu, İstanbul'un fethinden sonra iki devlet arasındaki ticari etkinliğin sona erdirilmemesi yani devam ettirilmesinden anlaşılıyordu. Buna rağmen, Osmanlı öncesi devletlere ait olan topraklar üzerindeki egemenlik hakları kaldırılır, onların ticaret kolonileri halinde yerleşmelerine izin verilmez, tahkimatı yıktırılır, sonra da Latin halka kapitülasyonlarla aman verilmiş yabancılara ilişkin kuralları çerçevesinde davranılırdı. I. Murad döneminde Cenevizlilerin, Ceneviz Pera'sının tam karşısına düşen Osmanlı Üsküdar'ında bir koloni kuramamaları bu anlayışın bir yansımasıdır. Kendilerinden önceki zayıf yönetimlerin hatalarını tekrarlamamaya özen gösteren Osmanlılar, İtalyan denizci devletlerinin ne toprak egemenliği edinmesine, ne de ticaret kolonileri halinde yerleşmelerine izin verilen yerleri tahkim etmelerine imkân tanıyordu²⁴. Ancak, Cenevizlilerle ticaretin durmasını da istemiyorlardı. Böylece onların kanunlarının yönlendirdiği ticaret yerine kendi kanunlarının etkili olduğu bir ticari yapıyı sürdürmeyi amaçlamışlardır.

Osmanlı devletiyle karşılıklı ilişki temelde ticari çıkarlara dayalı olmasının yanı sıra politik isteklere de sıkı sıkı bağlıydı. Ticaret özgürlüğü isteyen Cenevizliler, fırsatını bulduğu zamanlarda diplomasiyi ve haraç ödemelerini kullanarak Osmanlılarla mücadele etmekten kaçınmayı denedi. Cenevizliler, Osmanlıların ilk deniz aşırı girişimleri için aracı olmuştu. Onlar Osmanlıların her ihtiyaç duyduğunda teknik bilgi ve yardım sağlıyorlardı. Osmanlıların ilk devirlerinde Cenevizli tüccarlar sultan için vergi toplayıcıları olarak davrandı ve devlet hazinesi için yüksek oranda arzu edilen para geliri sağladı. İstanbul kuşatması sırasında bile Ceneviz birlikleri, Bizanslıların tarafında mücadele ederken, Galatalı tüccarların Osmanlı sultanı II. Mehmed ile anlaşmaları iddia edildi ve şehrin düşmesinden sonra onlar Galataya geri dönmek ve ağır haraçlarla işlerini devam ettirmek istediler. Onların ana ilgisi hiç şüphesiz

²² Osmanlı dış ticaretinde kullanılan standart altın para olan Venedik dukası, XV ve XVI. yüzyıllarda Osmanlı topraklarında en çok kullanılan yabancı para konumundaydı. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul 1999, s.70-71.

²³ Bonincontri'nin yıllıklarında ise Osmanlı ordularının Rumeli sahillerine geçerken II. Murad'ın 70.000 duka ödediği belirtilir. P. Alberto Guglielmotti, *Storia della Marina Pontificia nel medio evo dal 728 al 1499*, Firenze 1871, V. II, s.165.

²⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, C. I, İstanbul 2000, s.329.

Karadeniz'deki Kırım karakolları için ticaret serbestliğini devam ettirmektir ki burası o sıralarda *Officium Provisionis Romanie*'nin (Doğu İşleri İhtiyat Dairesi) yönetimi altındaydı. Kefe'nin kaybedilmesinden sonra Ceneviz yönetimi, Karadeniz'deki tüm hakimiyetini resmi anlamda politik bir koruma yaratmak amacıyla San Giorgio Bankasına²⁵ (Casa di San Giorgio) bıraktı.

Cenevizliler, Osmanlılara karşı kurulacak bir Hıristiyan ittifakına olumsuz bakmışlardır. Zaman zaman Papalık ve Fransa'dan gelen baskılar nedeniyle Osmanlılara karşı düşmanca bir tutum içine girseler de Foça ve Amasra gibi Anadolu şehirlerini doğrudan doğruya ellerinde tutmaları ve bu nedenle Osmanlılarla iç içe yaşama mecburiyeti, onlarla dostane ilişkiler kurma çabalarının işaretiydi. Cenevizliler, Osmanlıların ortaya çıkışından itibaren barış siyasetini doğu politikası için esas kabul etti. Cenevizlilerin sergilediği bu dostane tutumun bir diğer nedeni de Ege Denizi'ndeki adaların merkezden bağımsız ve Osmanlılar'a karşı koyacak kadar askeri güce sahip olmayan senyörler tarafından yönetilmesi²⁶.

Buraya kadar iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler üzerine bilgi verildi. Ticaret anlamında da erken dönemde gerçekleşen ikili ilişkilerin seyri hakkında açıklama yapmak gerekir. Buna göre, Osmanlı-Ceneviz ticaretinin ana hacmini oluşturan mallar neydi? Ticarete konu olan başlıca mallar, şap, kumaş, tekstil ürünleri, tahıl ve köleler ile bazı lüks mallar ve kârlı maddelerden biri olan sabundu. Nitekim, Osmanlılar ile Ceneviz tüccarları arasında ticareti yapılan mallara dair bilgiler veren önemli bir defter, Ceneviz noter kayıtlarında yer almaktadır. Noter Battista Bonavei'nin düzenlediği belgeye göre, Savonali Nicolo Vasera'nın bir Türk fustasından ele geçirdiği sandık içerisinde malların envanterini belirten bir defter bulunmaktadır. Bu defter Eğriboz'da demirlemiş bir geminin sahibi olan Cenevizli tüccar Lomellino Gentile, Bartolomeo Bianco ve Battista Devia'nın huzurunda, Nicolò Vasera'dan bir alacağı²⁷ olduğunu iddia eden Gaspare da Chiavare'nin talebiyle hazırlanmıştır. Bu envantere listelenen

²⁵ San Giorgio Bankası, 1407 yılında Cenova'da kamu borçlarını yönetmek amacıyla kurulan bir bankadır. Zamanla fonksiyonları değişmiş ve Ceneviz topraklarından bazılarını yönetmeye başlamışlardır. 1453 yılından başlayarak Karadeniz topraklarını, 1479'dan itibaren Lerici'yi, 1482'den itibaren Korsika'yı ve 1484'ten itibaren de Sarzana'yı idareleri altına almışlardır. Mali anlamda ise 1454 yılından itibaren tuz gibi bazı emtiaları tekelleri altına aldılar. Cenova'da vergileri toplamaya başlayan San Giorgio Bankası, para basımı ve para ile ilgili yönetmelikleri kontrolleri altına aldı ve hatta gümrükleri dahi kontrol etmeye başladı. Peter Laven, *Renaissance Italy 1464-1534*, London 1966, s.98

²⁶ Ş. Turan, *a.g.e.*, s.140, 193.

²⁷ “*pretendentis habere debere certam quantitatem peccunie a dicto Nicolo*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

mallar arasında kapalı bir torba içerisinde toplam 1782 Osmanlı akçesi²⁸, iki çuval içerisinde yaklaşık 1,5 kantar ağırlığında keten²⁹, 2 muddan iki çuval buğday³⁰, 1 muddan bir çuval arpa³¹, iki büyük bir küçük toplam 8 kantar ağırlığında üç çuval Selanik yünü³² vardı³³.

Ticarete konu olan malların uğrak noktalarından biri önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Gelibolu idi. Önemli bir limana sahip olması dolayısıyla Gelibolu'da büyük ve işlek bir ticaret vardı. Denizden ve karadan her çeşit ticari mal buraya getirilirdi. Gelibolu şehrinin Anadolu yakasıyla ulaşımı ise Cenevizli gemiciler vasıtasıyla sağlanırdı. Nicola de Nicolai, Çanakkale Boğazı'nda Cenevizli gemicilerin kendi teknelerinde yolcuları Çanakkale'den Gelibolu'ya adam başına bir altına geçirdiklerini söyler³⁴. II. Murad devrinde de Cenevizli tacirlerin göke³⁵, köke veya kuka (Bkz. EK 6-7) denilen gemileriyle Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasından Gelibolu'ya geçilirdi.

Cenevizliler, Anadolu sahillerindeki belli liman şehirlerini ellerinde bulundurmaları sayesinde uzun zaman Doğu Akdeniz (Levant) bölgesi ticaretinde çok etkin bir konuma ulaşmışlardı. Kuruluşundan itibaren devletler ve bölgeler arası ticaretin ne kadar önemli olduğunun farkında olan Osmanlılar, gerek İstanbul'un fethine kadar olsun gerekse fetihden sonra olsun bu İtalyan devletinin Doğu Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini engellemekten ziyade kontrol altında tutarak yararlanmaya çalışmışlar, siyasi ilişkilerde olduğu gibi ekonomik ilişkilerde de pragmatik bir anlayışı benimsemişlerdir.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Cenevizlilerin ticari düşüşlerini etkileyen önemli

²⁸ “*Asperi mille septingenti octoginta duo de ottomano*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

²⁹ “*sacheta duo lini estimati canteris unius cum dimidio in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

³⁰ “*sachi duo granorum estimatorum modia duo in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

³¹ “*sachus unus ordeii estimati modium unum*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

³² “*Sachi tres lanarum Salonichi videlicet duo magni et unus parvus estimatorum summam canterorum octo in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

³³ Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

³⁴ Nicola de Nicolai, *Delle Navigazioni et Peregrinationi Orientali Il Prima Libro*, s.45.

³⁵ Osmanlılar tarafından 16. yüzyılın ortalarına kadar kullanılan Göke hakkında daha geniş bilgi için bkz. İdris Bostan, “Göke: Akdeniz’de Türk Rüzgarının Şiddeti”, *Ntv Tarih Dergisi*, S.43, Ağustos 2012, s.72-75, a.g.y., “Gemi Yapımcılığı ve Osmanlı Donanmasında Gemiler”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s.335-336.

değişimler İstanbul'un fethinden sonra başlamıştır. Özellikle ellerinde bulunan Galata'nın Osmanlılara geçmesi ve akabinde Karadeniz'in kuzeyindeki Kefe'nin ve etrafındaki yerlerin ve Ege ile Akdeniz'deki adalarını kaybetmeleri yani sömürgelerinin ellerinden çıkması onları önemli ölçüde etkilemiştir. Osmanlıların bu sömürgeleri ele geçirmesi, İstanbul'la beraber Akdeniz, Karadeniz ve Ege hakimiyet sürecinin başlaması anlamına geliyordu. Osmanlıların batıya doğru hızlı bir şekilde ilerleyişiyle, Ceneviz koloni imparatorluğu eşzamanlı olarak parçalanmaya yüz tuttu. Ancak, bu durum böyle bir ilerleyişin mutlak bir sonucu değildi. Öncelikle Batı Akdeniz'in Trablusgarp'tan Oran'a kadar uzanan liman kentleri Osmanlıların eline ancak Ceneviz tüccarlarının bölgeyi önce Atlantik uğruna ve ardından Kastilya tahtının hizmetindeki kraliyet maliyesi uğruna boşaltmasından sonra geçti³⁶.

Cenevizlilerin XV. ve XVI. yüzyıllarda yaşadığı iç gelişmeler ve problemler de onların gerilemesinde etkili olmuştur. 1413-1453 yılları arasında Cenova'da meydana gelen iç bunalımlar 14 ihtilal ile sonuçlanmıştır³⁷. 1458 yılında ise Fransa krallığının hakimiyeti altına giren Cenova, 1461 yılına kadar onlar tarafından yönetilmiştir. Kısa süren bağımsızlık döneminden sonra 1464 yılında bu sefer de Milano Sforza hakimiyetine giren Cenova, 1476 yılına kadar onların tahakkümünde kalmıştır. 1488 yılında ikinci defa Milano krallığının hakimiyeti altına girmiş ve bu durum 1499 yılına kadar devam etmiştir. Aynı yıl tekrar Fransızların egemenliğine girmiş ve 1512 yılına kadar onların yönetiminde kalmıştır³⁸.

Yukarıda yaşanan gelişmelerin yanı sıra 1481'den itibaren 1493, 1524, 1528, 1531 ve 1579 yıllarında meydana gelen ve çok sık görülen ölümcül veba salgınları,

³⁶ Ceneviz tüccarları, İstanbul'un fethinden önce sadece Doğu Akdeniz'de değil İber Yarımadasında Sevilla, Granada, Valencia ve Malaga bölgelerinde de ticarî faaliyetlerini yoğun bir şekilde sürdürmektedir. Aynı anda hem Doğu Akdeniz hem de Batı Akdeniz'de ticari faaliyetlerini devam ettirmekteydiler. İstanbul'un fethiyle Doğu Akdeniz'de ticaret yapan Ceneviz tüccarları şüphesiz, önemli oranda etkilendiler ancak Doğu Akdeniz'de varlıklarını korumaya devam ettiler. Zamanla Cenova'nın yaşadığı sıkıntılar güçlü aileler arasında yaşanan iktidar mücadeleleri ve sık sık görülen veba salgını gibi nedenler onların zamanla Doğu Akdeniz'deki varlıklarını kaybederek Batı Akdeniz'e, İber Yarımadasına sıkışmalarına neden oldu. Ancak sadece İstanbul'un fethi onların bu şekilde davranmasını gerektiren bir durum değildi. Zaten onlar İber Yarımadası'nda İstanbul'un fethinden önce de varlıklarını devam ettiriyorlar ve yoğun bir şekilde ticarî faaliyetlerini sürdürüyorlardı. İstanbul'un fethinden önce Ceneviz tüccarlarının İber yarımadasında ve Atlantik'te yaptıkları ticaret hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Alberto García Porras-Adela Fábregas García, "Genoese trade networks in the southern Iberian peninsula: trade, transmission of technical knowledge and economic interactions", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 25, No.1, 2010, ss.35-51.

³⁷ F. Braudel, *a.g.e.*, s.226.

³⁸ Paul Coles, "The Crisis of Renaissance Society Genoa 1488-1507", *The Past and Present Society*, No. 11, 1957, s.20.

aşağıdaki tablodan da (Bkz. Tablo 1.1) anlaşılacağı üzere şehir nüfusunun önemli bir kısmını yok etmişti. Dar caddelere ve sıkışık koşullara sahip kent, veba salgını için ideal bir üreme yeriydi. Bu nedenle devlet, halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmek için tahıl ithalatının kontrolünü devralarak 1564'te Ufficio di Abbondanza'yı (erzak araştırma ofisi) oluşturdu ve ofis en iyi erzak kaynaklarını araştırmaya başladı. Ayrıca salgınlar nedeniyle ölen kumaş ve diğer sanayi dallarında çalışan usta, sanatkar ve işçilerin hayli fazla olması, üretimin yavaşlamasını da beraberinde getirdi. Ayrıca Ceneviz'in siyasal anlamdaki zayıflığı, gerilemesinin ana nedenlerinden biriydi. Ceneviz yönetiminin Doria, Grimaldi, Fieschi ve Spinola'lar adında dört soylu aile arasında bölünmesi ve yaşanan iç mücadeleler ülkeyi zayıflatan gelişmelerdi³⁹.

Tablo 1.1 Yıllara Göre Cenova Şehrinin Nüfusu⁴⁰

Yıl	Nüfus
1447	40.881
1462	45.346
1531	51.150
1581	47.737
1597	60.529
1608	66.903

Cenevizlilerin Doğu Akdeniz'de ticari bakımdan gerilemesinin yukarıda belirttiğimiz nedenleri dışında bir diğer önemli sebebi de Osmanlı topraklarında ticaretle uğraşan Yahudi tüccarlardır. Osmanlı topraklarında yaşayan Yahudilerin İspanya'dan sürülenlerle birleşmeleriyle uluslar arası ticarete giderek etkili bir rol oynamaya başlayan Yahudiler⁴¹, Osmanlı Akdenizinin özellikle İstanbul, Bursa ve Selanik⁴² gibi önde gelen yünlü imalat merkezlerinde yün, kumaş ve sof ticaretine

³⁹ Christine Shaw, "Principles and Practice in the Civic Government of Fifteenth-Century Genoa", *Renaissance Quarterly*, Vol. 58, No. 1, 2005, s.65.

⁴⁰ Manfred Pittioni, "The Genoese Foreign Trade With The Ottoman Empire In The 16th Century", *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 2005, s.998.

⁴¹ Yahudilerin İspanya'dan sürgün edilmeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Alexander Marx, "The Expulsion of the Jews from Spain", *The Jewish Quarterly Review*, Vol.20, No.2, 1908, ss. 240-271.

⁴² Yeniçeri teşkilatının çuha ihtiyacı da Selanik'ten temin edilmekteydi. Selanik'teki çuha dokumacıları,

girmeleri neticesinde, Ceneviz tüccarlarıyla, bu bölgede rekabet eder bir hale gelmişlerdi. Gerek vazgeçilmez bir aracı, gerek hammadde sağlayıcı, gerek gümrük mültezimi, gerekse doğrudan satışla uğraşan Yahudi tüccarlar⁴³, XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarında Cenevizliler aleyhine etkin olmaya başlamışlardı. Osmanlıların kendilerine sunduğu özgür ticari yapıyı başarılarıyla birleştiren Yahudiler, Osmanlı topraklarında giderek daha etkin bir hale gelmesine rağmen, Cenevizli tüccarlar aksine yavaş yavaş Osmanlı pazarlarını onlara bırakmak zorunda kaldılar⁴⁴.

Öte yandan Osmanlı-Ceneviz ilişkileri hakkında yapılan araştırmaları incelediğimizde Kate Fleet'in çalışması şimdiye kadar Osmanlı-Ceneviz ilişkileri üzerine yapılan en ciddi çalışma olarak görülmektedir⁴⁵. Eserde özellikle erken dönem Osmanlı-Ceneviz ilişkileri Ceneviz noter kayıtlarının ışığında ticaret bağlamında incelenmektedir. Fleet, Osmanlı-Ceneviz ticaretini oluşturan malları ve ticaretin önemini irdelerken, Cenevizlilerin sermayeleri ve uzmanlıklarıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna ve başarısına katkıda bulunup bulunmadıkları meselesini de ele almaktadır. Osmanlı padişahı I. Murad ile Cenevizliler arasında antlaşmanın maddelerini göz önünde bulundurarak ikili ilişkileri incelediği 1387 antlaşması üzerine yazdığı makale de bir diğer çalışmadır⁴⁶. Ayrıca onun diğer çalışmaları arasında Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'deki denizcilik faaliyetlerini ve Cenevizlilerle ilişkisini açıklayan makalesi⁴⁷ ile Osmanlı ekonomisiyle ilgili bilgiler

---

XV. yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'den sürüldükten sonra Osmanlı topraklarına sığınan ve bilhassa Selanik'e yerleşen, yünlü dokumacılık tekniğine vâkıf Yahudilerden oluşmakta idi. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s.168.

⁴³ İncelediğimiz dönemle ilgili Bursa Şerhiye Sicillerinde oldukça fazla Yahudi'nin ismi geçmektedir. Nitekim bunlardan biri de Bursa'da 1550 yılında gümrük emini olarak görev yapan Yagop bin İshak idi. İstanbul'dan Pinto bin Stefanos'un Galatalı Ceneviz tüccarı Agustos bin Zano'nun aracılığıyla Bursa'ya getirdiği kumaşların gümrük vergilerini aldığı belirtilmiştir. BŞS, Nr. 63, s.16.

⁴⁴ Mamafih Ceneviz tüccarlarının ticaretinin gerilemesinin tek nedeninin Yahudi tüccarlar olmadığını ifade etmek gerekmektedir. XV. yüzyılda Ceneviz tüccarları doğrudan Yahudi tüccarlarla ticari alışverişte bulunuyorlardı. Onlarla rekabet ettikleri gibi doğrudan ticaret de yapıyorlardı. Nitekim, noter Cipriano Foglietta'nın 17 Mart 1494 tarihli kaydına göre Ceneviz tüccarları Vitaliano Fornari ve Simone Navone, Galata'da Baruch adında bir Yahudi tüccarına 5.350 Osmanlı akçesi değerinde kumaş satmıştı. "*ad petendum... asperos quinque millia trincentos quinquaginta octomani per eos et utrumque eorum in solidum debictos ipsi Ieronimo occaxione processus pannorum ipsius Ieronimi per eos venditorum in Pera Baruch iudeo commoranti un dicitur in Pera*", Cipriano Foglietta, NA 1354, filza 1, 17 Marzo 1494. Nitekim, noter Lorenzo Villa'nın düzenlemiş olduğu belgelerde de Ceneviz tüccarları ile Yahudilerin alışverişlerinden bahsedilmektedir. Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/49, 15 Novembre 1496.

⁴⁵ Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, Çev: Özkan Akpınar, İstanbul 2009.

⁴⁶ Kate Fleet, "The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol:56, No:1, 1993, ss.13-33.

⁴⁷ Kate Fleet, "Osmanlı Devleti'nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Denizcilik Faaliyetleri", *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s. 63-71.

verdiği çalışması da yer almaktadır⁴⁸.

Osmanlı-İtalyan kent devletleri ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların sayısı son zamanlarda artmaya başlamıştır. Osmanlı-Venedik ilişkileri⁴⁹ ve Osmanlı-Floransa ilişkileri⁵⁰ haricinde üzerinde durulması gereken bir diğer çalışma konusu Osmanlı-Ceneviz ilişkileridir. İtalya’da bu alanda yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır.

İtalyan tarihçi Camillo Manfroni’nin çalışması, Osmanlı Devleti ile Ceneviz ve Bizans Devletleri arasındaki ilişkileri inceleyen önemli bir çalışmadır⁵¹. Özellikle bu üç devlet arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkiler üzerinde durmuştur. Bir diğer İtalyan tarihçi Luigi Tommaso Belgrano, yapmış olduğu çalışmalarında Pera Ceneviz kolonilerinin noter kayıtlarını incelemiş ve ikili ilişkiler üzerine ayrıntılı bilgiler vermiştir⁵². Çalışmalarından istifade ettiğim bir diğer İtalyan tarihçi Gian Giacomo Musso’dur. Eserlerinde özellikle XIV. ve XVI. yüzyıllar arasında Doğu Akdeniz’deki Ceneviz kolonileri ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Ayrıca çalışmalarını Cenova Devlet Arşivi’ndeki belgelere dayandırmış ve Cenevizlilerin deniz yolculukları ve ticaretleri üzerine önemli incelemeler yapmıştır⁵³. Zikretmemiz gereken bir diğer isim

⁴⁸ Kate Fleet, “Türk Ekonomisi, 1071-1453”, *Türkiye Tarihi, Bizans’tan Türkiye’ye 1071-1453*, C.I, Ed. Kate Fleet, Çev. Ali Özdamar, İstanbul 2012.

⁴⁹ Metin Ziya Köse, *Akdeniz’de Ticaret ve Rekabet Osmanlı-Venedik İlişkileri 1600-1630*, İstanbul 2010; Meryem Kaçan, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995; Cihan Yemişçi, *1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No’lu Ahkâm Defteri’ne Göre)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2009; Canan Sami, *Bailo Agostino Nani’nin Relazione’sine Göre 17. Yüzyıl Başı Osmanlı Venedik İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012; Tommaso Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2012; Suraiya Faroqhi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Venedikliler (1600-1630)”, *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2008, s.35-76. Erhan Afyoncu, *Kanuni ve Şehzade Mustafa Venedikli Elçilerin Raporlarına Göre Balyoz Raporları 3, Bernardo Nabagero, Domenico Trevisano*, İstanbul 2012, a.g.y., *Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa, Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre*, İstanbul 2012, Lucette Valensi, *Venedik ve Bâb-ı Âli Despot’un Doğuşu*, Çev. A. Turgut Arnas, İstanbul 1994.

⁵⁰ Mikail Acıpinar, *Osmanlı-Floransa İlişkileri: XV-XVI. yüzyıl*, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2011.

⁵¹ Camillo Manfroni, “Le Relazioni fra Genova, l’impero Bizantino e i Turchi”, *Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, C. XXVIII, Genova 1898, s. 575-856.

⁵² Luigi Tommaso Belgrano, “Cinque Documenti Genovesi-Orientali”, *ASLSP*, S.17, (1885-86), s.221-251, a.g.y., “Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera”, *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.146-317, a.g.y., “Seconda serie di documenti riguardanti la colonia di Pera”, *ASLSP*, S.13, (1877-1884), s.931-1004,

⁵³ Gian Giacomo Musso, “I Genovesi e il Levante tra Medioevo ed Età moderna”, *Ricerche d’archivio, in Genova, la Liguria e l’Oltremare tra Medioevo ed Età moderna. Studi e ricerche d’archivio*, II, Genova 1976, ss. 67-160, a.g.y., *Navigazione e Commercio Genovese con il Levante nei Documenti dell’Archivio di Stato di Genova Secolo XIV-XV*, Rome 1975, a.g.y., *Nuovi documenti dell’Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento*, XXVII, 1967, ss. 443-496, a.g.y., “Genovesi in Levante nel secolo XVI: fonti archivistiche”, *Atti del Congresso Internazionale di studi storici Rapporti Genova-Mediterraneo-Atlantico Nell’Eta Moderna*, V. Cilt, a cura di R. Belvederi, Genova 1983, ss. 355-380,

de özellikle Sakız Cenevizlileri üzerine çalışmalar yapan İtalyan tarihçi Enrico Basso'dur. Yapmış olduğu çalışmalarda, XIV. ve XV. yüzyıllar arasında Osmanlı Devleti ile Cenevizlilerin siyasi ve diplomatik ilişkilerini ve Sakız Cenevizlilerinin Osmanlılarla olan ilişkileri üzerine bilgiler vermiştir⁵⁴.

İtalyan tarihçilerin yaptıkları çalışmalar yukarıda belirttiklerimiz ile sınırlı değildir. Onlardan biri olan Domenico Gioffre, XV. yüzyıldaki Ceneviz tüccarlarından birinin mektuplarını inceleyen çalışmasında Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki ticari ilişkiler hakkında bilgi vermektedir⁵⁵. Tezimizde çalışmalarından yararlandığımız bir diğer önemli tarihçi Giustina Olgiati'dir. Onun özellikle İstanbul'un fethi sırasında Cenevizlilerin ve Galata Cenevizlilerinin sergiledikleri tutumu ve fetihten sonra Doğu Akdeniz'deki Ceneviz kolonilerinin durumunu inceleyen çalışmaları önemli ayrıntılar içermektedir⁵⁶. Ayrıca Riccardo Musso'nun XVI. yüzyılda Cenevizlileri ve Osmanlı Devleti'ni konu alan araştırması⁵⁷, Geo Pistarino'nun Galata'daki Cenevizlileri incelediği makalesi⁵⁸ ve Ausilia Roccatagliata'nın Sakız Adası'ndaki Ceneviz noterlerinin kayıtları ile ilgili eseri⁵⁹ belirtilmesi gereken diğer önemli çalışmalardır.

İtalyan tarihçilerin yaptığı çalışmaların yanı sıra incelediğimiz diğer kaynaklardan biri de Venedik balyoslarının⁶⁰ raporlarıdır. İtalyanca relazioni ya da dispacci olarak adlandırılan raporları, İstanbul'daki Venedik elçileri resmi görevlerinin sona ermesiyle beraber Venedik'e döndüklerinde Senatoya sunarlardı. Bu raporlar

⁵⁴ Enrico Basso, "İşbirliğinden Ayrılığa: XIV ve XV. Yüzyıllarda Cenevizliler ve Türkler", *Türkler*, C.IX, s.355-362, a.g.y., "L'occhio dritto de la cita nostra de Zenoa: il problema della difesa di Chio negli ultimi anni del aadominio genovese", *Ligures*, S.8, 2010, ss.66-76, a.g.y., "La Maona di Chio, Genova e l'Impero Ottomano: relazioni commerciali e intrecci diplomatici fra Tardo Medioevo e prima Età moderna", *Relazioni Economiche Tra Europa E Mondo Islamico Secc. XIII-XVIII*, 2006, ss.315-324.

⁵⁵ Domenico Gioffre, "Lettere di Giovanni da Pontremoli, mercante genovese 1453-1459", *Collana Storica di Fonti e Studi*, S.33, Genova 1982.

⁵⁶ Giustina Olgiati, "I Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli", *Studi Balcanici-Quaderni di Chio*, S.8, Roma 1989, s.45-59, a.g.y., "Genovesi Alla Difesa Di Costantinopoli", *Atti dell'Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Vol. XLVI, Genova 1990, s.492-503, a.g.y., "The Genoese Colonies In Front Of The Turkish Advance (1453-1475)", *Erdem*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, C.VII, S.20, Ankara 1991, s.699-707

⁵⁷ Riccardo Musso, "XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu", *Türkler*, C. IX, s.608-613.

⁵⁸ Geo Pistarino, "The Genoese in Pera-Turkish Galata", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1 no. 1, 1980, ss. 63-85.

⁵⁹ Ausilia Roccatagliata, "Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio (1453-1454, 1470-1471)", *Collana Storica di Fonti e Studi*, S.35, Cenova 1982.

⁶⁰ Koryucu anlamına gelen balyos (bailos veya balyoz), Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdindeki daimî temsilcisidir. Balyosların görev ve faaliyetleri hakkında bk. Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", *DİA*, C.V, İstanbul 1992, s. 43-47.

İtalyan tarihçi Maria Pia Pedani tarafından incelenerek bir araya getirilmiştir⁶¹.

Osmanlı kaynaklarına gelince, Osmanlılar ve Cenevizliler arasındaki siyasi ve ticari ilişkiler, Osmanlı tarihçiliğinin en yoğun kullanılan defter serilerinden biri olan ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Mühimme Defterleri'nden takip edilebilmektedir. Bizim tezimiz açısından da önemli bir kaynak olan Mühimme Defterleri, Osmanlı ve Ceneviz tüccarları arasında ticarete konu olan mallar, ticari konularda yaşanan problemler ve deniz ticaretinde karşılaşılan zorluklarla ilgili bilgiler vermektedir.

Tez kapsamında yararlandığımız bir başka defter türü ise, ahkam defterleridir. Kamil Kepeci ve Maliyeden Müdevver Defterler tasnifleri içinde dağınık halde bulunan bu defterlerin ihtiva ettiği kayıtlar, mühimme hükümleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak bu defterlerdeki hükümlerin çoğunda siyasi ve mali konulara öncelik verilmiştir. Bu nedenle tezimizin iktisadi ve siyasi tarafları göz önüne getirildiğinde, bu defterlerde yer alan bazı hükümlerin bizim açımızdan ne derece önem taşıdığı anlaşılacaktır. Özellikle 63 numaralı Kamil Kepeci ve 6004 numaralı Maliyeden Müdevver defterlerinde bulunan hükümler, Cenevizlilere verilen ahidnâmeler ve Sakız Cenevizlileri üzerine önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca İbnülemin Hariciye (İE. HR.) ve Cevdet Tasnifi Maliye (C. ML.) fon katalogları taranmış ve ilgili belgeler kullanılmıştır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan birçok belge ve defter fonu tezimizi beslerken bir diğer bilgi tabanını da Şeriyeye Sicilleri oluşturmaktadır. Şeriyeye sicilleri merkezi öneme sahip olmakla beraber tezimizde özellikle Bursa ve Galata şeriyeye sicillerinden istifade edilmiştir. Siciller üzerinden Osmanlı Ceneviz ilişkilerinin ekonomik ve siyasi boyutuyla ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

Öte yandan iki devlet arasındaki ilişkilerin Cenevizlilere ait belgelerden de açığa çıkarılması gerekmektedir. Bu çalışmada Cenevizlilere ait resmi belgeler kullanılarak Osmanlı-Ceneviz ilişkileri değerlendirilmektedir.

⁶¹ Maria Pia Pedani-Fabris, *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato*, Vol. XIV, *Relazioni inedite. Costantinopoli (1508-1789)*, Padova 1996.

Cenova Devlet Arşivleri'nde Osmanlı-Ceneviz siyasi, diplomatik ve ticari ilişkilerini açıklayan belgeler incelenmiştir. Bu belgeler içerisinde iki devlet arasında yapılan yazışmalar, mektuplar ve raporlar önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca burada bulunan ve özellikle iktisat tarihiyle bağlantılı olan noter kayıtları, (atti rogati) ticarete konu olan mallar, fiyatları, miktarları ve yerlerinin yanı sıra ticari ilişkilerin yapısı hakkında bilgiler vermesi dolayısıyla büyük önem taşımaktadır. Bu kayıtlardan bir kısmı Osmanlı topraklarında ticaret yapan Ceneviz tüccarları ile ilgili ayrıntıları da açıklamaktadır. Bunun yanı sıra kredi mektubu, poliçe, senet, kambiyo gibi ticaretle ilgili işlemler hakkında da bilgiler vermektedir.

Osmanlı Devleti ile Cenevizliler arasındaki ticari ilişkilerin açıklanmasında kullandığımız bir diğer kaynak Cenova San Giorgio Arşivi'nde bulunan defter fonlarından Carati Marislerdir. (Cenova limanı vergi kayıtları) Bu defterler içerisinde her bir yüklemenin yapıldığı araç, nave, navillo, saette, barça, kadirga, kalyon, barchioti, pergende⁶² (brigantini), karavela, triremi, fusta, urca gibi gemi çeşitleri, geminin adı, sahipleri, çıktığı limanın adı, milliyeti, ara limanlar, farklı limanlarda yüklenen malların detaylı bir listesi, limana boşaltılan yükün ayrıntısı ve malların değeri, listelerin yanına gümrük tahmini ölçüsü ve gümrük sayısı ki hesap edilen %7'lik vergiyi de ihtiva etmektedir. Bu kağıtlar sayesinde ham ipek, karabiber ve pamuk gibi ürünlerin hesabını yapmak mümkündür. Ancak sadece Cenova limanlarına giriş yapan gemileri esas aldığı için Cenova'dan hareket eden gemilerin varmak istedikleri yerin neresi olduğu ve hangi malları taşıdıkları konusunda herhangi bir bilgi tespit edilememektedir. Ayrıca kayıtlar her yılı kapsayıcı bir şekilde düzenli tutulmadığı için ancak belirli yıllar üzerinden tespitler yapılabilmektedir. Bu eksikliklerden dolayı çalıştığımız dönemle ilgili Cenova limanının hareketliliğini büyük bir kesinlikle resmetmek zorlaşmaktadır.

---

⁶² Pergandi ya da pergende, kürekle hareket eden, yardımcı unsur olarak yelkenden faydalanan çekdiri türünden 25-30 metre uzunluğunda seri bir savaş gemisidir. XVI. yüzyılda firkate (10-17 oturaktan oluşan en küçük çekdiri türü) ile bir kabul edilmiştir. İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler*, İstanbul 2007, s. 129.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-CENEVİZ SİYASİ VE DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

1.1. SULTAN II. MEHMED DÖNEMİ OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİ

Girişte açıklandığı gibi Osmanlı Ceneviz ilişkilerinin erken dönemlerden XV. yüzyılın ikinci yarısına kadar dostça sürdüğü görülmektedir. Siyasi dostlukları şekillendiren ticaret eksenli ilişkiler belirleyici ana unsurdu. Osmanlıların kurulmasından önce Anadolu ve Balkanlarda varlıklarını sürdüren Ceneviz ve Venedik İtalyan kent devletleri ile ilişkiler kurmak, şüphesiz kurulma aşamasını tamamlamaya çalışan Osmanlılar için hayati derecede önemliydi. Onlar da ticareti gözeterek devamlılığını sağlama konusunda Cenevizlilerle her türlü ilişkiyi kurmaktan kaçınmıyorlardı. Osmanlılar, onların erken dönemlerden beri devam eden ticarî üstünlüklerini denize borçlu olduklarını göz önünde bulunduruyordu.

1.1.1. İstanbul'un Fethi Sırasında Osmanlı-Ceneviz İlişkileri

II. Mehmed döneminin ilk yıllarında Galata'da siyasi ve ticari faaliyetlerine devam eden Cenevizliler için İstanbul'un fethi oradaki varlıklarını etkileyebilecek önemli bir gelişme olabilirdi. Bunun farkında olan Galata Cenevizlileri, fetihden önceki gelişmeleri dikkatle takip ediyorlardı ve teyakkuz halinde idiler. Bu sırada Bizans imparatoru dışarıdan yardım alma yolunda Batılı devletlere başvurarak, gereken yiyeceğin şehre yığılması ve etraftaki halkın da sur içine geçirilmesi için çalışırken Karadeniz ve Ege'de ticaret kolonileri bulunan Cenevizliler ile Venedikliler, Rumeli Hisarı'nın yapımından dolayı büyük bir endişeye kapılmışlardı. 1452 yılı Mart ayında Cenevizlilerin Kırım Yarımadası'nda önemli bir ticaret üssü olan Kefe ile İstanbul'da onlara ait Galata'ya ulaşan bilgiler, Osmanlıların bu faaliyetlerinden büyük bir endişe duyulduğunu açık şekilde gösteriyordu⁶³. Galata ve Doğu Akdeniz'deki ticarete büyük bir darbe gelebilirdi. Fakat, hemen teşebbüse geçemediler, ancak Bizans imparatorunun

---

⁶³ Agostino Pertusi, C. I, s.56-57.

çağrılarını ve aldıkları kötü haberler üzerine Kasım ayında silahlı gemi göndermeye karar verdiler. Floransa ile o sırada Hıristiyanlığın birliği için mücadele eden Fransa kralına başvurdular. Fakat aynı bölgedeki ticari menfaatleri yüzünden Ceneviz ile Venedik arasında çekişme sürüyordu ve onların tehlikeye karşı birleşerek harekete geçmeleri pek beklenmiyordu.

20 Mayıs 1452’de Papanın temsilcisi olarak kardinal Kievli Isidoro (İzidor) bir gemi ve silahlı güçlerle Bizans’ın başkentine hareket etmişti. Temmuz ayında İstanbul’un Latin cemaatinin patriği seçilen Isidoro, uzun züre Sakız Adası’nda kalıp burada yardım ve silahları beklemişti. 26 Ekim 1452 tarihinde Midilli Adası’nın Cenevizli başpiskoposu Sakızlı Leonardo ile birlikte İstanbul’a varmıştı. Bindiği Ceneviz gemisinde erzak, silah ve Sakız adasından toplanmış Ceneviz askerleri ve yanında getirdiği 200 Napolili okçu vardı⁶⁴. Dukas, onun Cenevizlilere ait bir tüccar gemisiyle Sakız adasına geldiğini ve tacirlerin ticari işlerini bitirene kadar Sakız’da kaldığını, orada onlara yardım etmek üzere Kefe’ye gidecek bir Ceneviz gemisini beklediğini, yanında 50 İtalyan’ın bulunduğunu, Sakız’dan da birçok Latin’i topladığını ve bekledikleri gemi geldiğinde ona binip şehre doğru hareket ettiklerini anlatır⁶⁵.

Kardinal Isidoro’nun gelişiyle başkentte oluşan hava, şimdi giderek papa vasıtasıyla İtalyan devletlerin biraz daha alakasını çekmeye başlamıştı. Cenevizliler önce ticari menfaatleri ve Galata’daki kolonisini korumak üzere gemi ve asker göndermeyi düşünmüştü. Bu amaçla Temmuz ayında Giovanni Giustiniani Longo’yu⁶⁶ harekete geçirmiş, onun gemisine adam tedarikine başlamıştı. 18 Temmuz 1452 tarihinde İstanbul’a buğday yüküyle birlikte iki silahlı gemi yollamak isteyen papanın talebi üzerine durumu anlamak için Giustiniani, Cenova’ya çağrılmıştı. Cenevizli asil bir aileye mensup ve paralı bir asker olan Giustiniani Longo, bundan iki sene önce Kefe şehrinin podestası olarak görev yapıyordu⁶⁷. Cenevizliler ise Galata’daki durumu anlamaya çalışıyorlardı. Hazırlanan bir rapor 25 Kasım’da Ceneviz Doçuna⁶⁸ ve

⁶⁴ A. Pertusi, C.I, s.60, D. Nicol, *Bizans’ın Son Yüzyılları*, s.12.

⁶⁵ Dukas, *İstanbul’un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, Çev. V. Mirmiroğlu, İstanbul 2013, s. 174-175.

⁶⁶ Giovanni Giustiniani Longo hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Laura Balletto, “Giovanni Giustiniani Longo. Pirata Genovese del XV secolo”, *Atti della Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Genova 1983, ss. 287-292.

⁶⁷ A. Pertusi, C.I, s.302.

⁶⁸ Doç yada doge, eski Cenova ve Venedik cumhuriyetlerinde ülkeyi yöneten düke verilen isimdi. 1339’dan itibaren Ceneviz cumhurbaşkanlarına Venedik’te olduğu gibi doç (İtalyanca doge) adı verildi ki duka kelimesiyle aynıdır. Seçim yoluyla çoğunlukla 2 yıllık bir süre için göreve geliyorlardı.

temsilcilere sunulmuş, burada 1453 yılı Şubat ayına kadar Galata'ya yardım için gemi gönderilmesi tasarlanmıştı⁶⁹.

1452 Aralık ayının ortasına doğru Galata'da bulunan Cenevizliler, içinde 700 silahlı bulduğu iki Ceneviz gemisinin gelmekte olduğunu İstanbul'a haber veriyorlardı. Henüz İstanbul kuşatması başlamadan önce 2 Ocak 1453'te Cenova'daki *Officium Romanie* (Doğu İşleri Dairesi) aldığı bir karar üzerine 200 tane maaşlı askeri Galata'ya yollamayı, silah masraflarını, Sicilya'dan Galata'ya buğday taşımakla görevli kaptan Giovan Francesco Parmario'ya 1.000 libbre ödenmesini, kaptan Battista de Felisano (da Feliciano) ve mürettebatına Galata'ya asker ve silah taşınması için 1.750 libbre ödenmesini ve en sonunda da, müdafa için Galata'ya 3642 hyperper (altın para) ve Kefe'ye ise 401 hyperper gönderilmesi masraflarını üstleniyordu. Bu ödemeler 10-13 Mart 1453 tarihlerinde gerçekleştirilerek kuşatmadan önceki hazırlıklar olarak kayda geçiriliyordu⁷⁰.

Yapılan hazırlıklardan sonra Giovanni Giustiniani, 26 Ocak 1453 tarihinde 700 silahlı adam ve iki gemiyle limana girmiş, bu durum Bizans'ta genel bir sevince yol açmıştı. Şehrin müdafaasını askeri yönden üstlenen Giustiniani'nin ordusu Sakız'dan getirilen paralı askerlerden oluşuyordu. Dukas, bu şahsın imparator tarafından çok iyi karşılandığını anlatmaktadır:

“Bu sırada Cenova'dan Giovanni Longo adlı Giustiniani ailesinden biri pek büyük iki gemiyle geldi. Bu gemilerde çok miktarda ve iyi cins savaş levazımı ile harp etmeye can atan silahlı Ceneviz gençleri vardı. Bu Giovanni, yetenekli ve bir araya toplanmış ordu birliklerinin saflarına karşı girişilen çatışmalarda çok tecrübeli bir adamdı. İmparator onu içtenlikle karşıladı, büyük armağanlar verdi ve onu başkumandan unvanıyla saraya yakın olan surların muhafazasına tayin etti”⁷¹.

İstanbul'a yardım için gelen gemilere doğrudan şahit olan Barbaro, 20 Nisan

---

Cenevizlilerde ilk doğ Simone Boccahegra (1339), son doğ da Cenova'nın Fransa'ya ilhakına kadar 1802-1805 yıllarında makamında kalan Girolamo'dur. Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, C.V, Ankara 2005, s.474.

⁶⁹ Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012, s.208-209.

⁷⁰ Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi, Çağdaşların Tanıklığı*, C.I, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2004, s.63, 66.

⁷¹ Dukas, *a.g.e.*, s.182.

1453 tarihinde Çanakkale tarafından dört büyük geminin ulaştığını⁷² ve bunların Cenova'dan İstanbul'a yardım getiren gemiler olduğunu anlatmaktadır⁷³. Sakızlı Leonardo da bu gelen küçük filonun Sakız'dan asker, yiyecek ve mühimmat getiren üç Ceneviz gemisi ile yanlarında Sicilya'dan tahıl yükleyen bir Bizans gemisinden oluştuğunu yazmaktadır⁷⁴.

Savunma için bütün gemilerin İstanbul'a ulaşmasından sonra Bizans ve Ceneviz kuvvetleri, şehrin mukavemeti için hazırды. Ancak kuşatmanın başlamasından hemen sonra Bizans ve Ceneviz kuvvetleri Osmanlılara yapılacak saldırının zamanıyla ilgili aralarında görüş ayrılığına düştüler. Galata'daki Cenevizlilerin saldırının başka bir gece yapılmasını teklif ettiklerini belirten Barbaro, aynı zamanda durumu Fienzo (Faiuzo) aracılığıyla II. Mehmed'e bildirdiklerini ifade eder. Haberi alan II. Mehmed'in de hemen tüfekçi ve topçuları buraya sevk ederek gerekli tedbirleri aldığını belirtir. Barbaro açık bir şekilde bu başarısız hareketin faturasını Cenevizlilere çıkarma gayreti içinde iken kendisi de Cenevizli olan Sakızlı Leonardo ise doğal olarak Cenevizlileri suçlamamaktadır⁷⁵.

Aslında Cenevizliler ve Venedikliler arasındaki çekişme bitmek bilmez bir mahiyet arz ediyordu ve aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri, anlaşmaları oldukça zordu. Cenevizliler haliyle Galata'daki kolonilerinin menfaatlerini önde tutuyorlardı ve kuşatma başlamadan önce Edirne'de bulunan II. Mehmed ile yaptıkları anlaşmalarını tamamen gözden çıkarmak istememekteydiler. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Cenevizliler, kuşatma sırasında aralarında bölünmüş vaziyette idiler ve bu nedenle Ceneviz politikası, son derece belirsizdi. Zira takip ettikleri politikanın belirleyicisi olay yerindeki nüfuzlu tüccarlardı. Cenevizliler, bir yandan pragmatist bir anlayışla Osmanlı ordularına tedarik sağlıyor ve aralarında ekonomik anlamda yakın ilişkiler kuruluyordu. Örneğin, Osmanlı topları Galata'daki Cenevizlere ait, malla yüklü ve İtalya'ya gitmeye hazırlanan bir gemiyi batırduğında Galatalılar, şikayette bulunuyordu. Ancak, geminin Galatalı Cenevizlere ait olduğunu fark etmediklerini ve

⁷² Carlo Varese ise Sakız adasından buğday, arpa, yağ ve sebze yüklü dört büyük Ceneviz ve bir Bizans gemisinin yardım amacıyla İstanbul'a geldiğini belirtir. C. Varese, *a.g.e.*, s.321.

⁷³ Nicolo Barbaro, *Kostantiniyye Muhâsarası Ruznâmesi*, Haz. Şemseddin T. Diler, İstanbul 1976, s.38.

⁷⁴ Nevra Necipoğlu, *Byzantium Between The Ottomans And The Latins*, Cambridge University Press, New York 2009, s.223, Melville Jones, s.25.

⁷⁵ Bu konuyu tartışan Pertusi, Cenevizlilerin anlaşma şartlarıyla bağlı buldukları II. Mehmed'e durumu bildirdikleri fikrindedir. A. Pertusi, *a.g.e.*, C.I, s.307-308.

düşmana ait olduğunu zannettiklerini açıklayan Osmanlılar, şehrin ele geçirilmesinin ardından tüccarların zararının tamamıyla karşılanacağı sözünü veriyordu⁷⁶. Öte yandan Cenevizliler, istikrarsız bir tarafsızlık durumunda Galata'daki yerleşme alanlarını koruyor, bir yandan da Latin Hıristiyan aleminden Bizans imparatoru için yardım istiyorlardı⁷⁷. Yani hem Osmanlıları hem de Bizanslıları idare ediyorlardı. Bazı Cenevizliler, Osmanlılar lehine casusluk yaparken, bazıları da Osmanlı ordugâhından edindikleri haberleri Giustiniani'ye aktarmakta tereddüt etmiyordu⁷⁸. II. Mehmed, Cenevizlilerin tavırlarından dolayı pek memnun değildi. Çünkü Sultan Mehmed, İstanbul'a yardım etmemek şartıyla Galata Cenevizlilerinin dostluğunun devamından yanaydı⁷⁹ ve onlarla yaptığı anlaşmada bunu gözetmişti⁸⁰. Ancak onlardan bazıları Bizans'a yardım etmekle kalmayarak fiilen surlarda da savaşıyorlardı⁸¹.

İstanbul, yapılan mücadele sonucunda Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti. Fatih, İstanbul'u zabt ederek şehrin önemli bir parçası olan Galata'yı da hakimiyeti altına almış oluyordu. Cenevizliler için Galata'daki kolonilerinin akıbeti büyük önem taşıdığı için fetihten sonra büyük bir panik içindeydiler. Zira Galata, artık Osmanlıların kontrolü altındaydı ve bundan sonra Karadeniz'deki en büyük kolonileri Kefe de tehdit altına girebilirdi. İdareleri altındaki Sakız adası için de durum farklı değildi. Bu bakımdan bir an önce Osmanlılarla anlaşma şartlarını düşünmek daha uygun olacaktı. Harekete geçen Galata podestası A. Lomellino, iki Cenevizliyi Osmanlılara göndermiş ve tebriklerini iletip Galata'nın haklarının devamını ve kendilerinde kalmasını rica etmişti. Daha sonra tekrar bir elçi heyeti yollamış, padişah da Galata'nın tahrip edilmeyeceği ve haklarına riayet edileceği, ancak Galata'nın Ceneviz idaresinde

⁷⁶ Kate Fleet, *a.g.e.*, s.14.

⁷⁷ Suraiya Faroqhi, *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2011, s.140.

⁷⁸ F. M. Emecen, *a.g.e.*, s.274-275.

⁷⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.471-472.

⁸⁰ Feridun Emecen, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un alınışının ardından Memlük sultanı İnal/Aynal'a, Mekke şerifine ve Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'a fetih müjdesini bildiren fetihnamelerde Galata'daki Cenevizliler ile önce anlaşmaya varıldığını, ancak kuşatma sırasında buna riayet etmediklerini ve Bizans imparatoruna yardımda bulduklarını, fetih ile beraber özür beyanıyla yeniden anlaşma yolunu aradıklarını ve onlara gerekli teminatın verildiğini belirtiyordu. F. M. Emecen, *a.g.e.*, s.63, 66.

⁸¹ Cenevizlilerin İstanbul kuşatmasından önceki ve kuşatma sırasındaki durumları için son zamanlarda İstanbul'un fethiyle ilgili yapılan çalışmalara bakılabilir. Bunlar arasında, Agostino Pertusi, *İstanbul'un Fethi, Çağdaşların Tanıklığı*, C.I-III, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul 2004-2008, Nicolo Barbaro, *Konstantiniyye'den İstanbul'a*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul 2007, Kritovulos, *İstanbul'un Fethi*, Çev. Karolida, İstanbul 2007, J. R. Meville Jones, *1453 İstanbul Kuşatması Yedi Çağdaş Rivayet*, Çev. Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012, Chedomil Mijatovich, *1453 İstanbul'un Fethi*, Çev. Müberra Güney, İstanbul 2011, Roger Crowley, *Son Büyük Kuşatma 1453*, Çev. Cihat Taşcıoğlu, Ankara 2008, Steven Runciman, *Konstantiniyye Düştü*, Çev. Derin Türkömer, Milliyet Yayınları, 1972, Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012.

kalmasının mümkün olmayacağı konusunda bir ferman vererek antlaşma yapılmıştı⁸². Burası haraçgüzar⁸³ konuma getirilmiş ve şehirle bütünleştirilmişti⁸⁴.

1.1.2. Ege Adaları Hakimiyeti Açısından Osmanlı-Ceneviz Mücadelesi

İstanbul'un fethi hem Osmanlılar hem de Cenevizliler için yeni bir dönemin başlangıcıydı. İstanbul'la beraber bir Ceneviz kolonisi olan Galata'nın da ele geçirilmesi Osmanlılar için siyasi ve ticari anlamda önemli bir gelişme iken, Cenevizliler için tam bir talihsizlikti. İki devlet arasındaki siyasi, diplomatik ve ekonomik ilişkiler sıkıntılı ve zor bir sürece girse de tamamen sona ermedi. Doğu Roma gibi uzun ömürlü bir devletin ortadan kalkması ve İstanbul gibi önemli bir şehrin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi elbette onlarla Cenevizliler arasındaki ilişkileri etkileyecekti. Ancak ilişkilerin bu olaydan sonra tamamen sona erdiğini söylemek son derece yanlıştır. Cenova noter kayıtları, mektuplar ve Senato kararları ile Osmanlı Arşiv kaynakları, ilişkilerin sona ermesi gibi bir yargının isabetsizliğini göstermektedir. Cenevizlilerin, zaman zaman Papalık ya da Fransa'dan gelen baskılar karşısında Osmanlılara karşı düşmanca bir tutum içine girdiklerini, ancak Foça ve Amasra gibi Anadolu şehirlerini doğrudan doğruya elinde tutması dolayısıyla Osmanlılarla iç içe yaşamak zorunda olduğundan, onlarla dostane ilişkiler kurmaya çabaladığına işaret etmektedir. Cenevizlilerin sergilediği bu dostane tutumun bir diğer nedeni de Ege Denizi'ndeki adaların merkezden bağımsız ve Osmanlılar'a karşı koyacak kadar askeri güce sahip olmayan senyörler tarafından yönetilmesiydi⁸⁵.

Fatih'in İstanbul'u ele geçirmesinden sonraki ilk hareketi, Ege Adaları üzerine yoğunlaşmıştı. Bu da bir kısmı Venedik ve Bizanslılara bir kısmı da Ceneviz senyörlerinin hakimiyetinde olan Ege Adaları üzerine seferler yapılması anlamına geliyordu. Osmanlı donanmasının 1455 yılında başlattığı seferin ilk durağı Midilli adası idi. Ada, Cenevizliler tarafından, Bizans imparatorunun kızkardeşini taht mücadelesinde

⁸² Cenevizlilerin Galata podestası Zaharya, 23 Haziran 1453'te Ceneviz cumhuriyetine gönderdiği mektubunda Sultan Mehmed'in iki defa gelip Galata'yı gezdiğini ve kalelere kara tarafından kolayca girilebilmesi için bazı kuleleri ve deniz tarafından da Salib-i mukaddes isimli burcu kısmen yıktırıldığını ve kaçmış olan Ceneviz tüccarlarından üç ay içinde gelmeyenlerin mallarının hazineye ait olduğunu ilan ettirdiğini beyan etmiştir. İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.235

⁸³ Antlaşma şartlarıyla Osmanlı hakimiyetini kabul edip yıllık bir vergi veren ve bunun karşılığında iç işlerinde serbest olup dış işlerinde Osmanlı kontrolü altında bulunan Hristiyan devlet ve topluluklar için kullanılan hukukî bir terimdir. Feridun Emecen, "Haraçgüzar", *DİA*, C. XVI, s.90-92.

⁸⁴ F. M. Emecen, *a.g.e.*, s.338, 343.

⁸⁵ Ş. Turan, *a.g.e.*, s.140.

Cenevizlilerin desteğini almak amacıyla Francesco Gattilusio'ya vermesi neticesinde ele geçirildi. Gattilusio hanedanının yönettiği ada, II. Murad zamanında gönderilen büyük bir donanma sayesinde Osmanlı Devleti'ne senelik üç bin duka vergi vermeyi kabul etti. Fatih zamanında ise Taşoz adasının teslimi ve Midilli'nin ödemekte olduğu haracı üç binden dört bin dukaya çıkarması şartıyla Midilli Hakimi Domenico'nun senyörlüğü onaylandı.

Vergi vermek suretiyle hakimiyetini devam ettirmek isteyen Gattilusio hanedanı 1456 yılının Ağustos ayında haracını göndermişti. Ancak onlar adayı ellerinde tutabilmek için bunun yeterli olmadığını düşünüyorlardı ve Osmanlılara karşı teyakkuz halindeydiler. Osmanlı tehlikesine karşı menşe olarak Cenevizli olan Gattilusio hanedanı hakimleri, Cenova'dan ve Sakız'dan yardım talebinde bulunuyorlardı. Doğu toprakları üzerinde çıkarlarını hala canlı tutan Cenevizliler ise talebe olumlu cevap vererek adaya yardım için harekete geçiyorlardı. Ayrıca Cenevizliler, kolonilerindeki Osmanlı tehdidinden dolayı İngiltere'den de yardım istiyorlardı⁸⁶. Bu arada adada yaşayanlar da savunma için Sakız'dan gönderilen yaylı tüfekçilerin, askerlerin maaşlarını karşılamak için doğrudan ticari mallar üzerine olağanüstü bir vergi (Drietus Mitilenensis) koyarak yeni bir kaynak sağlıyorlardı. Bu vergi, Osmanlılara karşı savunma yapmak için neredeyse gizlice tarh ediliyordu⁸⁷.

Ceneviz hükümeti, Midilli yönetiminin yardım talebini hiç vakit geçirmeden değerlendirerek adaya bir harp gemisiyle asker ve silah göndermişti. Ayrıca bir Haçlı yardımı sağlamak için Papa'ya da başvurmuşlardı. Böylece Gattilusio ailesine ait bir adanın geleceği, Papalığı yakından ilgilendiren acil bir mesele olarak ortaya çıkıyordu. Bu gelişmelerin yaşandığı 1456 yılında Fatih, Ege denizi hakimiyeti bağlamında Cenevizli bir aileden olan Doria Gattilusio'nun yönettiği Enez, İmroz ve Semadrek adalarını ele geçirmişti. Doria'nın yalnız Osmanlılara vermeyi taahhüt ettiği tuzu, yabancılara da satmaya başlaması ve İpsala ile Firecik Müslümanlarının Enezlilerin taarruzuna uğraması, adanın alınmasını gerektiren sebepler arasında idi⁸⁸. Ancak asıl sebep, Fatih'in Çanakkale Boğazına ve Anadolu sahillerine yakın Ege adaları

⁸⁶ P. Lisciandrelli, *a.g.e.*, s.158.

⁸⁷ Giustina Olgiate, "Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli", *Studi Balcanici-Quaderni di Chio* S.8, Roma 1989, s.58.

⁸⁸ Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1999, s.234.

üzerindeki emelleridir.

Ege denizindeki bir diğer ada Limni'nin ele geçirilmesi ise kolay olmamıştı. Ancak adanın Rum halkı, Gattilusio hanedanından Nicola Gattilusio'nun ezici idaresinden memnun olmadıkları için adanın Osmanlı idaresine geçmesi için ayaklanmışlardı. Adadaki ayaklanmaları bastırmak için Midilli senyörü, iki gemiyle kuvvet gönderse de başarısız olup imha edilmişlerdi. Osmanlı donanma kaptanı Hadım İsmail, adaya gelerek Osmanlı askerlerini yerleştirdi. Böylece Fatih, İstanbul'a gönderilecek bir Haçlı donanmasının bu adaları ele geçirmesini önlemek istiyordu⁸⁹.

Fatih'in Ege adalarını ele geçirmesi, İtalya kent devletleri için bir tehdit olarak kabul edilmekteydi. Başta Ceneviz ve Venedik olmak üzere bu durumdan son derece rahatsız idiler. Bu nedenle Osmanlılara karşı mücadelelerinde İngiltere'den ve Papa'dan yardım talebinde bulunmuşlardı. Bu gelişmeler üzerine toplanan Haçlı ordusunun amacı, Rodos'u üs yaparak Cenevizlilerin hakimiyetindeki Sakız ve Midilli'yi ittifakına almak ve Fatih'in Kuzey Ege'de ele geçirdiği adaları işgal etmektir. Planın temel hedefi ise Ege denizini yeniden kontrol altına alarak İstanbul üzerine yürümek ve kenti ele geçirmektir. Ancak Papalık donanmasının Midilli'ye vardığında Fatih'e haraçgüzarlığı kabul eden Gattilusio hanedanından Domenico ve Nicolo'nun itaatten çıkması onlar için ağır bir darbe oldu. Zaman zaman Ceneviz senyörleri, daha önce bahsedildiği üzere İstanbul kuşatması sırasında Galata'daki Cenevizlilerin faydacı bir anlayışla yaptığı gibi, merkez Cenova'dan bağımsız bir politika takip edebiliyorlardı. İşte burada yaşanan durum da bunun bir örneğini oluşturmaktadır. Bu gelişme Cenova ile kolonileri arasındaki bağların yeterince güçlü olmadığına ve Ceneviz senyörlerinin kendi başlarına hareket ettiklerine delalet etmektedir.

Fatih, 1457 yılında Midilli'ye karşı Gelibolu Sancakbeyi İsmail Bey idaresinde yüz elli parçadan oluşan kuvvetli bir donanmayı harekete geçirirken Haçlı donanması da Sakız'a çekildi. Osmanlı donanması, Midilli'yi on gün kadar kuşattıysa da alamayarak Gelibolu'ya geri döndü. Bu sırada Midilli hakimi Domenico da vergilerini düzenli olarak ödemeye devam ediyordu. Ancak bu durum kardeşi Nicola tarafından tahttan indirildiği için fazla uzun sürmedi. Osmanlı karşıtı Nicola, Osmanlılara karşı

⁸⁹ Halil İnalçık, "Fatih, Boğazların Tahkimi, Karadeniz, Bir Osmanlı Gölü", *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C.I, Ed. Mustafa Demir, İstanbul 2008, s.47

gizli anlaşmalar yapmış ve ada İtalya'dan ve Aragonya'dan gelen korsanların bir üssü haline gelmişti⁹⁰. Bu gelişmelerin neticesinde adayı almaya karar veren Fatih, Mahmud Paşa kumandasında donanmasını adaya göndermişti. Nicola'nın ordusunda Rodos Şövalyeleri, Venedikliler, Sakız Cenevizlileri ve Katalan ücretli askerleri yer aldı⁹¹. Ancak kuşatmaya uzun süre dayanamayan ada, 1462 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildi. Midilli'nin alınması Osmanlıların yakın sahillerini korsanların saldırılarından kurtarmış ve Osmanlılar aynı zamanda Fatih'in Ege denizi hakimiyeti bağlamında önemli bir üssü ele geçirmişlerdi.

Ege adaları üzerinde egemenliğini kurmakta kararlı olan Fatih'in hedefinde olan bir diğer yer Cenevizlilerin hakimiyetinde bulunan Sakız adası idi. Siyasi ve ekonomik bağlamda oldukça önemli bir konumda olan Sakız adası, daha önce de açıklandığı üzere İstanbul'un fethinden önce ve kuşatma sırasında Cenevizliler için bir yardım kaynağı vazifesi görmüştü. Bizans'a yaptıkları yardımlara rağmen Osmanlılar tarafından Galata'nın ve İstanbul'un ele geçirilmesi, Sakız Cenevizlilerinin panik yaşamasına neden olmuştu. Cenevizlilerin Galata'yı kaybetmiş olmaları bir diğer kolonileri olan Sakız adası için artık yeni bir dönemin başlangıcıydı. Çünkü, Osmanlılar Sakız adasını tehdit edebilecek bir güç haline gelmişlerdi. Bu gelişmelerden sonra ellerinde kalan kolonileri kaybetmemek için onları Osmanlılara karşı savunmaları gerekiyordu. Ancak Sakız adasının, güçlü savunma tedbirlerine ve garnizonlarına sahip olmadığı için kararlı bir saldırıyı püskürtmesi pek de mümkün görünmüyordu. Ayrıca korsanlar, ada açıklarında bekleyen Ceneviz gemilerine (Bkz. EK 5) sık sık saldırıyorlar ve onların değerli eşyalarına el koyuyorlardı.

Sakız Maonası⁹², yukarıda belirtilen gelişmeler üzerine Yakındoğu'daki güç dengesinin değişmesini göz önünde bulundurarak güçlü bir savunma sistemi kurmaya ve saldırılara karşı korumak için Sakız şehrinin etrafını güçlü duvarlarla ve gözetleme

⁹⁰ Zeki Arıkan, "Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti", *AÜ Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.40, Ankara 2006, s.8

⁹¹ Enveri, *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar)*, *Osmanlı Tarihi 1299-1465*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2012, s.58.

⁹² Bu kelimenin anlamı üzerine yapılan yorumlarda Arapça ma'una yardımlaşma, Cenova lehçesinde mobba, birlik, ittifak anlamlarında, Grekçe monas olarak kullanılan kelime Ortaçağda iltizam almak için adanın idaresini elinde bulunduran Cenevizli tüccar grubunun oluşturduğu İtalyan ortaklık biçimi olarak ifade edilmektedir. William Miller, *The Genoese in Chios, 1346-1566*, *The English Historical Review*, Vol: 30, No: 119, Oxford University Press, 1915, s.421., Erendiz Özbayoğlu, *Noter Belgelerinde 1462 Öncesi Midilli*, XIV. Türk Tarih Kongresi, II. Cilt, II. Kısım, Ankara: 9-13 Eylül 2002, TTK Basımevi, Ankara 2005, s.1496.

kuleleriyle çevirmeye karar verdi. Alınan karar ise onlar için zaten var olan ağır harcamalarına, masraflarına yenilerinin eklenmesi anlamını taşıyordu. Üstelik, aynı dönemde Osmanlı sultanına vergi ödeme konusunda bile sıkıntı çekiyorlardı ve adanın kaynakları ilave yükleri karşılayamaz bir haldeydi. Bütün yaşanan sıkıntılara rağmen ellerinde hala bir umutları vardı. Bu ise, Ceneviz yönetiminin onların koloni imparatorluğunun kalıntısını korumaya yönelik finansal anlamda bir yardım yapabilmeydi. Ancak şunu da biliyorlardı ki, anavatan Cenova da yoksulluk içindeydi ve zor bir durumdaydı. Bu nedenle, onlar kendi kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaya mecburdu. Bu doğrultuda onlar yabancılar tarafından Sakız adasına getirilen malların üzerindeki vergiyi %2,25'ten %3'e çıkarmak, şaraptan alınan mitrum⁹³ başına 8 denarilik⁹⁴ vergiyi 10 denariye çıkartmak, tüm mallar üzerindeki vergiyi iki katına çıkartmak ve malların aracılara, vergileri toplayanlara podesta tarafından belirlenecek bir oranda komisyon vermek ve geri kalanların hepsini Maona hazinesine teslim etmek, Sakız adasında yaşayanlardan evleri ve sahip oldukları mallar için vergi almak ve Sakız'da yaşayanlardan hediyeler ve yiyecek maddeleri, iaşe sağlama konularında izin istedi. Adı geçen isteklerin tamamı 18 Aralık 1454 tarihinde sunulan dilekçeden sonra kabul edilerek yürürlüğe girdi⁹⁵. Osmanlılara karşı konulan vergiler neredeyse gizlice tarh edildi. Adada yaşayan Türkler de yapılan hazırlıkları açıklamama karşılığında bu vergiyi ödemekten muaf tutuldu⁹⁶.

Maona, adadaki Ceneviz tüccarlarının oluşturduğu bir ortaklık biçimiydi. Cenova hükümeti tarafından Sakız ve Foça adasına sefer düzenleyenlerin giderlerini karşılamak için Sakız adası ile Foça'yı mülkiyeti tamamen kendilerine verilmek üzere, her gemi patronunun kamu gelirinden kendisine bir hisse sağlayan sistemle bir ünvan sahibi olmaları neticesinde kuruldu. Sakız ve Foça fatihleri, o devrin benzer birçok şirketleri gibi Maona ya da Mahona diye anılan hisse senedine bölünmüş bir şirket halini aldılar ve hisse sahiplerine de Mahon denildi. Armatör Simone Vignoso ve arkadaşları ile yapılan anlaşma gereği 26 Şubat 1347 tarihinde kurulan Maona'ya Sakız

⁹³ Mitrum, bir şarap ölçüsü olmakla beraber 1455 yılına kadar 1 pintası 0.953 litreden toplam 11 pintaya yani 10.483 litreye eşitti. 1455 yılından itibaren ise 1 pintası 0,9795 litreden toplam 11 pintaya yani 10,7745 litreye eşitti. Philip Argenti, *a.g.e.*, s.207.

⁹⁴ Denari, gümüş ufak paralar için kullanılan genel bir terimdir ve XIII. yüzyılda daha büyük bir gümüş sikke olan grossi, Kuzey İtalya kentlerinde basılmaktaydı. Bu yeni sikkelere karşın denari piccoli olarak adlandırılmaya başlandı.

⁹⁵ P. Argenti, *a.g.e.*, s.423.

⁹⁶ Giustina Olgiati, "I Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli", *Studi Balcanici-Quaderni di Chio*, S. 8, Roma 1989, s.58.

adasındaki her türlü vergilerin toplanması yetkisi verildi. Adadaki idari ve kazaî işler ise Cenova'nın bir yıl için tayin edeceği bir podesta tarafından yürütülecekti⁹⁷. Ancak Cenova yönetimi, Simone Vignoso ve gemi sahibi (proprietas) arkadaşlarının Sakız ile Eski Foça ve Yeni Foça'yı alırken yaptıkları masraflarını yani toplam 203.000 Ceneviz liresini yirmi yıl içinde ödediği takdirde Maona'nın adadaki tasarruf hakkı sona erecekti⁹⁸.

Simone Vignoso'nun kurmuş olduğu şirket, 8 Mart 1362 tarihinde on iki üyeden mürekkep olarak Yeni Sakız Maonası (Maona Nuova di Scio) adıyla yeniden oluşturuldu⁹⁹. Cenova hükümeti de 20 yıllık süre içerisinde armatörlere olan borcunu ödeyemediği için Maona'nın ada üzerindeki tasarruf hakkını sürekli olarak uzatmak zorunda kaldı.

Cenova topraklarından biri olan Sakız adasına ait Maona'nın tarihinde en önemli mesele, Türklerle ilişkileri şekillendirmektir¹⁰⁰. Kaldı ki Sakız'ı idaresi altında bulduran Giustiniani ailesinin, Eski Foça ve Yeni Foça gibi sahillere yakın yerlerde hüküm sürmesi, Anadolu sahillerine çok yakın adalar üzerinde Anadolu'da siyasi birliği sağlamak isteyen ve Ege'den başlayarak Akdeniz'e açılma siyasetini takip eden Osmanlılarla er geç karşılaşmaları gibi bir durumun habercisi gibiydi. Ancak, doğudaki ticarî menfaatlerini ve kolonilerini düşünen anavatan Cenova'nın, daha Orhan Gazi zamanında başlayan dostane münasebetleri devam ettirmek ve uzun süre, Osmanlı politikasına aykırı düşmeyen bir Bizans siyaseti gütmek yolunda sarfettiği gayretler, Maona'nın Sakız'daki hâkimiyetini devam ettirmesine imkan veriyordu. Varlıklarının Osmanlılarla iyi geçinmeye bağlı olduğunu bilen Sakız idarecileri de mümkün olduğu nisbette Osmanlılar aleyhindeki ittifaklara girmemek ve tehlikenin arttığı zamanlarda da yıllık bir vergi ödemeyi kabul etmek veya vergi miktarını artırmak suretiyle barışı satın almak gibi bir politika takip ediyorlardı. Nitekim 1407 yılında Giustinianiler yılda

⁹⁷ Adanın yönetim yapısı ve görevliler hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. P. Argenti, *a.g.e.*, s.370-415.

⁹⁸ P. Argenti, *a.g.e.*, s.114.

⁹⁹ Eski Maona 12 üyeye sahip olmakla beraber, 1346 yılında Sakız'ın ele geçirilmesinde yer alan gemi sahiplerinden oluşuyordu. Yeni maona ise gemi sahiplerininin Sakız'daki gelirleri toplayan Cenevizli aracılı idi ve Maonadaki hissedarlar her biri 8'er kişiden 38 büyük ortaktan toplam 304 tüccardan müteşekkildi. Carlo Hopf, s.67, 1482 yılına ait bir belgede Sakız Cenevizlileri her yıl hediyeyle beraber 12.000 duka vergi ödüyordu.

¹⁰⁰ II. Andronikos'un 1304 yılında Sakız'ı Benedetto Zaccaria'ya vermesinde adayı Türklere karşı koruma kaygısı ağır bastığına göre Maona'nın tarihinde en önemli meselenin Türklerle ilişkilerin teşkil edeceği şüphesizdir. Şerafeddin Turan, Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması, s.175

10.000 altın duka (600.000 akçe) ödeme şartıyla Osmanlılar ile anlaşma yapıyorlardı. Karşılığında Ceneviz'in Venedik gibi düşmanlarına karşı Osmanlıların desteğini almak, müttefik olarak hareket etmek ve hububat gibi iaşe ihtiyacı ortaya çıktığında da bunları temin etme garantisini almışlardı¹⁰¹.

Foça'daki hakimiyetini sürdürmek için Osmanlılara vergi veren Maona, Osmanlı-Venedik savaşı sırasında 1415'te Rodos ve Venedik ile bir ittifak yapıp Pietro Loredano komutasındaki Venedik donanmasını adaya kabul etmeleri, savaş sona erince sıranın kendilerine geldiğini görerek İzmir'i kuşatmakta olan Çelebi Mehmed'in ordugâhına elçiler gönderip barış dilemek zorunda bırakmıştı. Neticede, her yıl Osmanlı hazinesine 4.000 altın ödemek şartıyla arzuladıkları barışı elde etmişlerdi. Anlaşmaya göre, bu para Sakızlılara Osmanlı ülkelerinde tanınan ticaret serbestisi karşılığında ödenecekti ama gerçekte miktarı zamanla artarak 1566 yılına kadar devam edecek olan daimî bir vergiden başka bir şey değildi. Sakız adasındakiler, Osmanlılara yıllık 4.000 dukalık vergiyi her yıl sakızdan elde ettikleri 15.000-20.000 dukalık gelirden öderlerdi¹⁰².

İstanbul'un fethinden sonra Sakız'daki Maona yönetiminin Osmanlılara karşı hazırlık amacı taşıyan vergileri arttırma teşebbüsüne rağmen onların henüz hazırlıklarını tamamlamadan Hamza Bey komutasındaki Osmanlı donanmasını Sakız'da görmeleri onlar için şaşırtıcı bir gelişmeydi. Her ne kadar Osmanlıların taarruzları bekleniyor ise de bu kadar çabuk olması onlar için bir şaşkınlık kaynağıydı. Buna neden olan gelişme ise önceden haraca bağlanmış olan bu Ceneviz kolonisinin Osmanlı donanmasına yardım etmemesi ve bilhassa Galata tüccarlarından aslen Cenevizli olan Francesco Drapperio'ya olan bir ticaret hesabının tahsil edilememesiydi. Eskiden Foça mültezimi olup Osmanlı sarayına sığınmış bulunan ve Galatalı olmak itibariyle himaye edilen Francesco Drapperio¹⁰³, Maona'dan şap bedeli olarak 40.000 duka alacaklı olduğunu iddia etmekteydi¹⁰⁴. Bunun üzerine paranın tahsiline karar veren Sultan Mehmed, 29

¹⁰¹ Manfred Pittioni, *Korrespondenz mit dem Sultanshof*, Wien-Berlin 2010, s.106.

¹⁰² Ş. Turan, *a.g.m.*, s.179.

¹⁰³ Bir İtalyan gezgini olup çeşitli görevlerle İstanbul, Selanik, Makedonya, Ege Adaları, Girit ve Mısır'ı dolaşan Anconalı Cyriaco, 1446 yılında Foça'da şap ticareti yapan arkadaşı Francesco Draperio ile birlikte 9 Nisan 1446 tarihinde Manisa'ya gittiklerini ve arkadaşı Draperio'nun şap ticareti için II. Murad'dan imtiyaz beratı almak istediğini ve bu amaçla 17 Nisan'da II. Murad'ın huzuruna çıkarak bu hususta onunla görüştiklerini belirtiyordu. Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012, s.95, 118.

¹⁰⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.I, İstanbul 1947, s.277.

Mayıs 1455 tarihinde 180 gemiden müteşekkil bir donanmayı ada üzerine sevketmişti. Ancak Sakızlılar, Drapperio'ya borçlu olmadıklarını belirterek istenilen parayı ödememişlerdi. Kalelerinin sağlamlığına güvenen Sakızlılar, kalenin içine mühim miktarda Ceneviz askerini yerleştirdiği gibi, limanda da yirmi tane büyük Ceneviz harp gemisini hazır tutuyordu¹⁰⁵. Cenova donanmasının mevcudiyetini göz önünde bulunduran ve kalenin yeniden tahkim edilmiş olması karşısında herhangi bir harekete girişmenin yersiz olacağını anlayan Hamza Bey, Rodos'a doğru hareket etti. Hamza Bey, dönüşte de Sakız'a uğradı ve Drapperio'nun alacağı meselesinin, gönderilecek elçiler vasıtasıyla İstanbul'da halledileceği konusunda Maona temsilcileriyle bir anlaşmaya vardığı için, adada bir dost gibi karşılandı. Ancak, bu sırada karaya çıkmış olan Osmanlı askerleri ile Cenevizliler arasında çıkan bir arbedede, Osmanlıların bir gemisinin izdiham yüzünden batması anlaşma havasını bozdu ve 40.000 dukanın alınması ihtimalini ortadan kaldırdı¹⁰⁶.

Osmanlılardan gelebilecek saldırının farkında olan Maona, Cenova'dan yardım istemek zorunda kalsa da tehlike beklenmedik bir şekilde sonuçlandı. 1455 sonbaharında Yunus Bey komutasında Gelibolu'dan hareket eden yirmi gemiden ibaret küçük Osmanlı donanması, Edremit Körfezi açıklarında fırtınaya tutuldu ve gemilerden beşi battı ikisi de karaya vurarak parçalandı. Geriye kalan gemilerle Midilli'ye sığınmak zorunda kalan Yunus Bey, bu kuvvetlerle Sakız üzerine yürümenin bir sonuç vermeyeceğini görerek Anadolu sahillerine yöneldi ve hiçbir savunmayla karşılaşmadan her iki Foça'yı ele geçirdi. Eski ve Yeni Foça'nın zapt edilmesiyle Maona, Anadolu'daki topraklarını kaybetmiş oluyordu. Sultan Mehmed de Maona'dan Giovanni Guglielmo Longo'nun İstanbul kuşatmasında Bizans'ın yanbaşında yer almasını göz önünde bulundurarak 1456 baharında Sakız'a sevkedilmek üzere daha büyük bir donanmanın hazırlanmasını emreliyordu. Tehlikenin farkında olan Maona da, Cenova tarafından terk edildiğini ve Papa II. Pius'un haçlı planının gerçekleşmeyeceğini görünce, gelen haber üzerine İstanbul'a elçiler göndererek bağlılığını arza ve istenilen şartları kabule hazır olduğunu bildirmeye mecbur oluyordu. Yıllık verginin 6.000 dukadan 10.000 dukaya çıkarılması ve Sakız limanında batan Osmanlı kadırgası için de 30.000 duka tazminat ödemek suretiyle yeni bir anlaşmaya varıldı¹⁰⁷. Böylece II. Murad döneminde

¹⁰⁵ S. Tansel, *a.g.e.*, s.233.

¹⁰⁶ P. Argenti, *a.g.e.*, s.208-209.

¹⁰⁷ Carlo Hopf, *Storia dei Giustiniani di Genova*, Tradotta da Alessandro Wolf, Genova 1882, s.52, Wilhelm Heyd, *Histoire du Commerce du Levant Au Moyen-Age*, C.II, Leipzig 1936, s.320.

4.000 duka olan vergi Fatih döneminde önce 6.000'e ve birkaç sene sonra da yukarıda açıklanan olayların neticesinde 10.000 dukaya çıkartılmış oluyordu¹⁰⁸.

Anavatan Cenova'nın, Osmanlıların ilerleyişi karşısında Sakız'ı müdafaa edecek durumda olmadığı iyice anlaşıldı. Maona da, Osmanlı donanmasının birbirini takip eden tehditleri altında yıllık vergi miktarını sürekli olarak arttırmak, barışı para gücüyle korumak yolunu tutmuştu. Ancak, Foça'nın elden çıkmasının ve ortalama olarak yılda 30.000 duka gelir sağlayan sakız ticaretinin, Doğu Akdeniz'de hüküm süren savaş tehlikesi yüzünden gittikçe azalması, gelirinin büyük bir kısmını Osmanlı hazinesine yatırmak zorunda kalan Sakız idarecileri için büyük bir sıkıntı kaynağıydı. Bu nedenle Maona, bir taraftan Osmanlılarla kalıcı bir barış andlaşması yapmaya çalışırken, diğer taraftan da binbir zorlukla elde ettiği barış şartlarından kurtularak yıllık vergiyi ödememek için bahaneler arıyordu ve fırsatlardan istifade etmeye çalışıyordu. Nitekim, 1456 anlaşmasından bir yıl sonra, 1457'de bir Papalık donanmasının Ege Adaları civarında görünmesi, Sakız idarecilerini Osmanlılara verilecek 10.000 dukanın ödenmemesi konusunda cesaretlendirmişken, Midilli'nin 1462 yılında Osmanlıların hakimiyetine geçmesi, onları sultanın huzuruna bir elçi göndermeye sevketti. Ancak 1463'te elçi Giovanni Antonio Longo ile İstanbul'da yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamadı¹⁰⁹. Bu olaydan hemen sonra başlayan ve 16 yıl süren Osmanlı-Venedik savaşında ise, Venedik'e kuvvetli bir müttefik gözüyle bakan Maona, vergisini muntazaman ödemediği gibi, Pietro Mocenigo komutasındaki Venedik donanmasının Sakız'da konuşlanmasına da izin vermek suretiyle Osmanlılara karşı cephe almaktan çekinmediğini gösteriyordu¹¹⁰.

Sultan Mehmed, Osmanlı-Venedik savaşı (1463-1479) dolayısıyla Sakız meselesini bir süreliğine ikinci plana atmakla beraber, fırsat buldukça bu konuyla ilgileniyordu. Galata'ya yerleşmiş bir Venedikli olan Calimaco Romano vasıtasıyla, adaya hâkim olmak için 1469 yılında yapılan girişim başarılı olamamış, 1472, 1473, 1475 ve 1477 yıllarında ard arda Osmanlı donanması Sakız önlerinde görünmüşse de bu tehditlerden umulan sonuç elde edilememiştir. Venedik ile barış yapıldıktan sonra, savaş

¹⁰⁸ J.H. Mordtmann, "Sakız Adası", *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. X, 1997, s. 95.

¹⁰⁹ Olgıati, Cenevizlilerin Midilli'yi 1462'de kaybetmesinin akabinde 1464 yılında Sakız Cenevizlileriyle Osmanlı sultanı II. Mehmed arasında yapılan antlaşmayla şap ticaretine tekrar başladıklarını belirtmektedir. Giustina Olgıati, "The Genoese Colonies In Front Of The Turkish Advance (1453-1475)", Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C.VII, S.20, Ankara 1991, s.704.

¹¹⁰ Ş. Turan, *a.g.m.*, s.181-182.

süresince müttefik hıristiyan donanmasını limanlarına kabul eden ve Osmanlıların askerî hazırlıklarını Venedik'e haber vermek suretiyle düşmanca hareketlerde bulunan Sakız, tekrar yalnız başına kalmış oluyordu. Nitekim 1479 yılında bir Türk filosu adaya çıkartma yaparak bazı yerleri vurduğu gibi, ertesi yıl Rodos Seferi'ne çıkan Mesih Paşa komutasındaki donanma da Sakız'ı yeniden tehdit etmişti. Yaptıklarının karşılığında sıranın kendilerine geldiğini düşünen Maona, tehlikeyi bertaraf etmek için 10.000 Venedik dukası ödemişti. Fakat bu defa da Sakız'ın¹¹¹ kurtuluşuna, Osmanlı donanmasının 1480 yılında Güney İtalya'daki Otranto'ya ve Rodos'a karşı iki büyük harekâta birden girişmiş olması ve onun akabinde de Sultan Mehmed'in vefatı yetişmişti¹¹².

1480 yılında Papa IV. Sixtus'un (1471-1484) ricası üzerine Ceneviz Doçu Battista Campofregoso, iki gökesini Osmanlıların kuşattığı Rodos'a yardım amacıyla gönderdi¹¹³. Aynı yıl içerisinde Osmanlıların Otranto'yu ele geçirmelerinin etkisiyle iki devlet tekrar karşı karşıya geldi ve Napoli Birliği olarak bilinen Osmanlı karşıtı koalisyon 16 Eylül 1480'de oluştu¹¹⁴. Üyeleri arasında Ceneviz cumhuriyetinin yanı sıra Papalık, Napoli kralı¹¹⁵, Macaristan kralı, Milano ve Ferrara dukeleri ve Floransa vardı. Birliğin temsilcileri ekim ayının başında Venedik'te toplandı ve Napolili elçiler Osmanlılara karşı Venedik yardımı taleplerinin başını çekti. Venedik cumhuriyeti birliğe katılmaya teşvik edildi ise de aralıksız yaklaşık 16 yıl boyunca neredeyse tek başlarına vermiş oldukları mücadelede ağır kayıplar verdiklerini ve bunu Osmanlılara karşı daha fazla devam ettiremeyeceklerini belirten Venedik¹¹⁶, bu ittifakın dışında kalmayı tercih etti. Sixtus, Cenova'da ve Ancona'da bir papalık filosu inşa etme hazırlıklarına başladı ve 1481 yılında Osmanlılara karşı oluşturulan bu ittifaka Cenevizliler yılda 5 adet *triremi* (savaş kadirgası)¹¹⁷ ile katılmışlardı¹¹⁸.

¹¹¹ XV. yüzyılda Sakız adasındaki Cenevizlilerin hayatı ve yerel yönetim hakkında geniş bilgi için bkz. Brian Nathaniel Becker, *Life and Local administration on fifteenth century Genoese Chios*, Basılmamış Doktora Tezi, Western Michigan University, Michigan 2010.

¹¹² Ş. Turan, *a.g.m.*, s.182-183.

¹¹³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1991, s.506.

¹¹⁴ Osmanlıların Otranto ve Apulia seferi hakkında daha ayrıntılı bir açıklama için bkz. Konstantinos Giakoumis, "Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481)", *Türkler*, C.IX, Ankara 2002, s.373-382.

¹¹⁵ R. Musso, *a.g.m.*, s.608.

¹¹⁶ Venedik devleti için kullanılan terimlerden biri de Serenissima'dır ve mutluluk veren anlamına gelmektedir. M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.190.

¹¹⁷ Triremi, üst üste üç sıra kürekleri olan hızlı, hareketli ve kolayca manevra edebilen bir tür savaş kadirgasıdır. Erendiz Özbayoğlu, "Bizans ve Batı Kaynakları", *550. Yılında Fetih ve İstanbul*, Ankara 2007, s. 112. XIV. yüzyıldan itibaren Türkler tarafından da kullanılan triremileri Aydınöglü Umur Bey,

1.1.3. Karadeniz Hakimiyeti Açısından Osmanlı-Ceneviz Mücadelesi

Osmanlıların İstanbul'u ele geçirmeleri ve Ege adalarında hakimiyetlerini kurmaları, Latinler ile bir başka bölgede de mücadeleyi beraberinde getirdi. İstanbul'un alınmasından sonra Karadeniz'deki Amasra, Sinop, Trabzon ve Kefe gibi önemli liman kentlerini ele geçirmek için yapılan mücadeleler, fethin ardından ortaya çıkan jeopolitik bir zorunluluk ile ilgiliydi. Mecburiyetin adı da İstanbul'a gelen ticari malların taşınmasında esas rolü oynayan Kırım sahillerini ele geçirmektir. Bu zorunluluğun ortasında da Karadeniz'de o zamana kadar başat bir rol oynayan ve buradaki merkezi Kefe olan Ceneviz devleti vardı. Fatih, Ege ve Akdeniz'de Latinlere karşı uyguladığı siyaseti, Karadeniz'de de devam ettirmek amacındaydı. Bu bağlamda, Galata'daki Cenevizlilerin Bizans imparatorları ile anlaşmazlığa düştükleri zaman başına buyruk davranarak Karadeniz'den İstanbul'a tahıl nakliyatını kesmeleri ve başkenti açıklıkla tehdit etmemeleri için dikkatli bir politika takip ediyordu. Yani İstanbul'a gelen ticari malların taşınmasında esas rolü oynayan Kırım sahillerini ele geçirmek Osmanlılar için son derece önemliydi. Bu politikayı uygulayabilmenin yolu da imparatorluğun diğer bölgeleri ile birlikte Karadeniz'i tek bir ünite haline getirmek¹¹⁹ yani bölgeyi bir iç deniz yapmaktan geçmekteydi.

1261 yılından itibaren Nif (Kemalpaşa) antlaşması ile Karadeniz'de ticaret yapma imtiyazını elde eden Cenevizliler için, Karadeniz hakimiyeti ekonomik anlamda son derece önemli idi. Ancak, Osmanlıların İstanbul'u fethi ile Avrupa-Asya ile Akdeniz-Karadeniz arasındaki ticaret yollarına hakim olmaları Cenevizliler için endişe verici bir gelişmeydi. Onlar için Galata'nın kaybedilmesinden sonra asıl mesele, Karadeniz'de kolonileri aracılığıyla ellerinde olan ticaretin devam etmesini sağlamaktı. İlgilendikleri konu, ticaret gemilerinin hareket özgürlüğünü ve özellikle de Karadeniz'e erişimi güvence altına almaktı¹²⁰. Asıl endişeleri de Osmanlıların İstanbul'u ve Galata'yı ele geçirdikten sonra elde ettikleri gücün karşısında nasıl durabilecekleri konusunda yoğunlaşıyordu. Biliyorlardı ki tarih boyunca İstanbul'a ve boğazın iki

---

Midilli, Sakız, Sisam ve Nakşa gibi adaları yağmalamak yani korsanlık faaliyetleri için inşa ettirmişti. K. Fleet, *a.g.e.*, s.68,

¹¹⁸ Giacomo Grasso, *Documenti Riguardanti la Costituzione di Una Lega Contro il Turco nel 1481*, Genova 1880, s.8.

¹¹⁹ Yücel Öztürk, "Fatih Zamanında Osmanlı Karadeniz Politikasının Oluşması ve Sonuçları", *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu, Bildiriler I*, Ankara 2009, s. 159.

¹²⁰ L. T. Belgrano, "Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera", *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, S.13, 1877-1884, s.265-267.

yakasına sahip olan bütün devletler, öncelikle Karadeniz’e yönelmişlerdi¹²¹. Bu nedenle, Ceneviz tüccarları arasında umutsuzluk hakimdi. Ceneviz tüccarlarından Battista da Pontremoli’nin 8 Aralık 1453 tarihli mektubunda bu durum açık bir şekilde ifade ediliyordu. Mektubunda içinde bulunulan yılın herkes için kötü hatta en kötü zaman olduğunu, Cenevizlilerin dayanmaya çalıştığını ancak bunu Tanrı’nın sağlayabileceğini, tehlike içinde olduklarını ve bu şehrin şimdiye kadar böyle bir felaket ile karşılaşmadığını belirtiyordu¹²².

Öte yandan Fatih, İstanbul’u aldıktan sonra kendi topraklarına komşu olarak varlığını sürdüren ikinci bir Bizans merkezini daha ülkesine katmak üzere Karadeniz’in güney sahilinde yer alan Trabzon’a sefer hazırlıklar başlattı. Bu sefer, aynı zamanda Karadeniz’in Anadolu kıyılarında Amasra gibi kolonileri bulunan Ceneviz’e karşı da bir hareket niteliği taşıyordu. 1383 yılından itibaren Ceneviz kolonisi olan Amasra’da yönetim, Adorno ve Campofregoso aileleri arasında el değiştiriyordu. Sefer zamanında Pietro Campofregoso’nun elinde olan Amasra şehri Cenevizliler için antepoları havi önemli bir ticaret şehriydi¹²³. Ancak şehrin alınması uzun sürmedi ve Sadrazam Mahmud Paşa’nın komutasında büyük bir donanmanın denizden, Fatih’in ise ordusuyla karadan yaptığı kuşatma neticesinde 1460 yılında ele geçirildi. Amasra’dan sonra 1461 yılında Sinop ve Trabzon da alındı. Böylece Karadeniz’in güney kıyılarındaki fetihler tamamlandı¹²⁴.

Osmanlı Devleti Karadeniz’in güney sahilini tamamen almış ve batı kısmında da Boğdan prensliğine ait yerler hariç olarak diğer kısımlar elde edilmiş ve doğuda da Kafkasya sahilleri kalmıştı. Kuzey-Karadeniz’de, Kırım ve Azak sahillerinde Cenevizlilerin ticaret müstemlekeleri bulunmakta idi. Bilhassa Kefe şehir ve limanı, Ceneviz ticaretinin Karadeniz’deki ambarı konumunda olup¹²⁵ Cenevizliler, burayı 1266 senesinde Altınordu hanlığından almışlardı. Cenevizliler, gerek Kefe ve gerek diğer iskeleler vasıtasıyla İran, Rusya ve hatta Orta Asya ile ticari işler yapıyorlardı.

¹²¹ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2011, s.18.

¹²² D. Gioffre, 1982: s.14.

¹²³ F. W. Hasluck, “Genoese Heraldry and Inscriptions at Amastra”, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 17, 1910/1911, s. 136.

¹²⁴ İdris Bostan, “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s.91-92.

¹²⁵ Bugünkü adı Feodosiya olan Kefe ticaret liman ve şehriden başka Cenevizlilere ait Suğdak (Soldaia) ve Azak denizi nihayetinde Tana veya Azak kasabası ve bunlardan başka Kerç (Kerş) limanı ve Menküb kalesi vardı. Menküb Kırım yarımadasının güneyinde ve sahilden içeride olup iskelesi Balıklova idi.

Kırım hanları Ceneviz konsoloslarına geniş imtiyazlar vermişlerdi.

Osmanlı Devleti, Karadeniz'in yarısı ve Çanakkale ile İstanbul boğazlarına sahip olduktan sonra bu kapalı denizi bir Türk gölü olarak tamamen kendi hakimiyeti altına almak istediğinden buradaki Ceneviz sömürgelerini de kaldırmak ve Kefe iskelesi vasıtasıyla Cenevizlilerin yaptıkları ticareti Türklerin eline geçirmek ve aynı zamanda Kuzey Karadeniz sahillerine ayak atmak ve bu suretle kendi topraklarını tamamıyla emniyet altına almak istedi. Osmanlı hükümeti Kuzey Karadeniz'e yerleşmeyi daha 1454 senesinde Kırım hanı Hacı Giray'a yaptığı yardım esnasında kurmuş olduğundan 21 sene sonra bunun tatbikine başlamıştır¹²⁶.

1453 yılında İstanbul'un fethi ve bu dönemde Fatih tarafından temelleri atılan Karadeniz politikası, Kefe'nin geleceğinin belirlenmesinde bir dönüm noktası teşkil etmekteydi. Fetihle beraber boğazların tamamen kontrol altına alınması, Ceneviz'in Karadeniz'deki müstemlekeleriyle ticari ilişkilerini kesintiye uğratmıştı. Bu dönemde kuruluş aşamasını tamamlayan Kırım hanlığının da Cenevizlilere karşı Osmanlılarla işbirliğine girmeleri onlar için ikinci bir sıkıntı kaynağı idi. Kırım Hanı Hacı Giray Kefe'yi almak için Osmanlılardan yardım istiyordu ve Osmanlılar da 1454 yılında Kırım sahillerine ve Kefe'ye elli kadar kadirga gönderiyorlardı.

Osmanlı-Kırım birlikleri, 1454 yılında Ceneviz'e karşı askeri faaliyetler içerisine girmişlerdi. Nitekim ikisi beraber aynı yılın yazında Kefe'yi kuşatmışlardı. Bu kuşatmada kale fethedilmese de, Cenevizliler iki tarafa da vergi vermeye mecbur eden bir antlaşmayı imzalamak zorunda kalmışlardı. Cenevizliler ilk görüşmelerde 600 sommi (yaklaşık 1.600 duka)¹²⁷ tutarında vergi vermeyi kabul ederken, bu oran İstanbul'da sürdürülen müzakerelerde yıllık olarak 3.000 altına çıkarılmıştı¹²⁸. Ödemek zorunda kaldıkları bu verginin de etkisiyle Kefe Cenevizlerinin finansal durumu zaman ilerledikçe kötüleşiyordu. Nitekim 1458 finans yılını 1.130.000 akçe bütçe açığı ve bunun üstüne 24.000 akçe borçla tamamlıyorlardı. Bu rakamlara Osmanlı Devleti'ne ödenecek 3.200 Venedik dukası ve ayrıca toplam 662.000 Kefe akçesi tutan memurların ve paralı askerlerin ödenmemiş maaşları dahil değildi.

¹²⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.127.

¹²⁷ Halil İnalçık, Ceneviz'in ödemeyi taahhüd ettiği yıllık verginin 1.200 altın tutarında olduğunu belirtmektedir. Halil İnalçık, "Hacı Giray", *ET*, C.III, s.44.

¹²⁸ Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara 2000, s.21.

1469 yılında Kefe, ikinci defa kuşatmaya maruz kalıyordu. Yakup Bey komutasında gerçekleşen kuşatma bir yıpratma ve yıldırma hareketi olarak görülmekteydi. Bu sırada önceki kuşatmada beraber hareket edilen Kırım Hanlığı bu seferki kuşatmadan rahatsızlık duyuyordu¹²⁹. Çünkü, Ceneviz'in Kırım hanlığı içindeki siyasi rekabete sistemli bir şekilde nüfuz ederek etkili olması, onları Ceneviz'le iyi geçinmeye zorluyordu. Anlaşılan o ki Kırım Hanlığı'nın bu kuşatma sırasındaki çabaları tamamen Ceneviz'e iyi görünme çabasıyla alakalıydı¹³⁰.

1475 yılına gelindiğinde Osmanlılar, on iki seneden beri Venediklilerle muharebe halindeydi. Fatih'in nihai amacı Ege, Karadeniz ve Balkanlara tamamen hakim olmaktı. Bu bağlamda ilk Kırım Hanı Hacı Giray'ın ölümünden sonra çıkan taht kavgalarında Ceneviz'in aktif bir rol oynaması ve onların Kırım üzerinde var olan etkisini kırmak, onların hakimiyetine girmesini önlemek, iktisadi anlamda da Kefe'nin Uzakdoğu, Türkistan ve Hazar'ın kuzeyinden geçen tarihi kervan yolu nedeniyle Karadeniz'deki bitiş noktası konumunda olması yani Ceneviz ticaretinin ambarı durumunda bulunması gibi gerekçelerle Fatih, Venedik cumhuriyeti ile bir senelik bir mütareke aktederek derhal Karadeniz seferini yaptı.

1475 Mayıs sonunda veziriazam Gedik Ahmed Paşa yetmiş bin asker ve büyük küçük üç yüz seksen gemiden oluşan etkileyici bir donanma ile Karadeniz'e çıktı. Haziran başında Kefe limanı önüne demir atarak derhal kırk bin kişilik bir kuvveti karaya çıkardı. Kısa bir süre dayanabilen şehir üç günün sonunda teslim oldu. Donanma sonra Azak denizine girip Don nehri yakınlarında bulunan ve eskiden Tana denilen Azak kalesini de barış yoluyla aldı. Bundan sonra Kırım yarımadası güneyinde bulunan sahile yakın Mânkûb kalesi de elde edildi ve buraya iltica etmiş olan Kırım hanlarından Mengli Giray diğer Cenevizlilerle beraber esir edildi. Mengli Giray, biraderiyle hanlık için mücadele edip muvaffak olamayıp Cenevizlilere iltica ederek donanmanın dönüşünde diğer esirlerle beraber İstanbul'a getirilmiştir¹³¹. Cenevizlilerden alınan Kefe

¹²⁹ Halil İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", *Bellekten*, C.VIII, S.30, Ankara 1944, s.203.

¹³⁰ Y. Öztürk, *a.g.e.*, s.22.

¹³¹ İstanbul'a sevki yapılmakta olan 1500 Cenevizli'den 150'si buldukları gemiyi zabt etmişler ve kaçarak Kili sahillerine gelerek Boğdan Voyvodasına sığınmışlardı. Bu esirlerin iadesini isteyen Fatih'e Boğdan Voyvodası tarafından red cevabı verilmiştir. Bu ise Boğdan üzerine yapılan seferin nedenlerinden birini oluşturur. Bununla beraber İstanbul'a getirilen Cenevizliler ile Rumlar Galata'ya yerleştirilmiştir. Kefe ve diğer yerlerin zaptında esir edilen Cenevizlilerin gençleri arasından 1500'ü Yeniçeri ocağı için ayrılarak Acemi Ocağına kayıt ile Türk terbiyesine verilmiştir. İ. H. Uzunçarşılı, 1983: s.128.

de merkeze bağılı bir sancak haline getirilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti sadece Karadeniz ticaretini kontrol etmekle kalmıyor, Karadeniz'i tamamen hakimiyet altına almak için önemli bir adım atmış oluyordu.

Yukarıdaki gelişmeler sonucunda Fatih döneminde (1451-1481) Osmanlılar, Kuzey-Karadeniz Ceneviz limanlarından Azak ve Kefe'yi 1475 yılında, Kopa ve Taman'ı da 1479'da ele geçirmiş oluyordular. 1484 yılında Kili ve Akkirman'ın da alınması ile Karadeniz hakimiyeti tamamlanıyordu. Ekonomik anlamda da Astrahan yoluyla İran ipeğini alan Azak (Tana) ve Kefe başlıca ipek pazarı rolünü kaybederken Tebriz-Bursa kervan yolu anayol oluyordu. Galata'da üstlenen İtalyan ticaret ajanları her zamankinden daha fazla İran ipek kervanlarının taşıdığı ham ipeği Bursa'da almaya yöneliyorlardı¹³².

Fatih döneminde üzerinde durulması gereken bir başka konu da siyasi ve diplomatik ilişkileri ilgilendiren siyasi ve askeri bilgiler idi. Ticari alışverişler, siyasi ve askeri ilişkilerin de belirleyicisi olabiliyordu. Ceneviz hükümeti, Galata'daki vatandaşlarının, tüccarlarının¹³³ mektupları sayesinde Doğu Akdeniz'deki durum hakkında devamlı olarak bilgilendirilirdi. Yani Doğu'dan Batı'ya doğru sürekli bir bilgi akışı vardı. Onlar için özellikle XV. yüzyılın güçlü devleti Osmanlılar hakkında bilgi sahibi olmak büyük önem taşımaktaydı. Bazen bir tüccar, bazen de bir noter senedinin tanığı ya da bir ailenin temsilcisi olan bu kişilerin aracılığıyla süren istihbarat¹³⁴ ağında Cabella, Campofregoso, De Castello, De Franchi, De Marini, Di Negro, Fieschi, Giustiniani, Maruffo, Montaldo, Negrone, Spinola, Squarciafico ve Traversagni di Savona gibi isimler görev almıştı. Bunlardan bazıları Galata burjuvası¹³⁵ olarak ifade edilse de ortak paydaları Ceneviz vatandaşı olmalarıydı.

¹³² H. İnalçık, *a.g.m.* s.242.

¹³³ Galata'da Osmanlıların Kefe'yi almak için yaptıkları hazırlıkları görerek Cenova'ya yazılmış 13 Eylül 1474 tarihli bir mektup bu olaylardan bahsediyordu. Osmanlı donanmasının hazırlıkları ve deniz yoluyla hareketleri Galata'daki Cenevizlilerin Marmara Denizi'nden Kerç boğazına kadar olan biteni izlemelerine yol açıyordu. Bu bilgiler noter Antonio Torriglia'ya ait noter senetlerinde açıkça görülmektedir. G. G. Musso, "I Genovesi e il Levante...", s.117-118.

¹³⁴ İtalyan kent devletlerinin Osmanlı'yla ilgili erken dönemlerde istihbarat toplama faaliyetleri hakkında bkz. Kate Fleet, "Turks, Italians and Intelligence in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", *The Balance of Truth, Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis*, Ed. Çiğdem Balım, Harding, Colin Imber, İstanbul 2000, İsis, s.99-112.

¹³⁵ XIII. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan burjuvazi teriminin kökü bourg(şehir) kelimesinden gelmekte olup şehir ve kasabalarda oturan ve geçimini zanaat veya ticaretten sağlayan kişilere burgensis denmiştir. Zamanla kent ve kasabalarda yaşayan ve geçimini ticaret ve zanaatla sağlayan bağımsız toplumsal gruplar burjuvazi terimi ile ifade edilmeye başlanmıştır. Werner Sombart, *Burjuva*, Çev. Oğuz Adanır, Ankara 2008, s.114.

1.2. II. BAYEZİD DÖNEMİ OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİ

Osmanlılarda II. Bayezid döneminin ilk yılları kardeşi Cem meselesi ile uğraşmakla geçerken Cenevizliler de iç ve dış meselelerle mücadele ediyorlardı. Onlar, XV. yüzyılın ikinci yarısında zaman zaman Osmanlı karşıtı birleşmeler içerisinde yer alsalar da aslında yaşadıkları sıkıntılı süreç bunu yapmalarına pek de imkan vermiyordu. 1484 yılına doğru Floransa ile başlayan savaş ve iç çekişmeler, 1487'de siyasi özerkliklerini yitirmeleri ve ardından Ludovico Sforza idaresindeki Milano kent devletinin yönetimi altına girmeleri sıkıntılı dönemin başlamasına neden olmuştu. Bu sebeple Cenevizliler, Osmanlı tehlikesine karşı mücadele etmeyi Sakız'a olan ilgilerinin canlı kalması haricinde bir kenara bırakmak durumunda kalmışlardı.

XV. yüzyılın son çeyreğinde anavatan Cenova'da yukarıda belirtilen sancılı gelişmeler yaşanırken Sakız adasındaki Cenevizliler için merkeze nazaran farklı olaylar cereyan ediyordu. Sakız Cenevizlileriyle Fatih'in ölümüyle beraber kesilen ilişkiler II. Bayezid döneminde tekrar başladı. Cenevizliler için Fatih'in ölümü, arkasından gelen Cem Sultan Meselesi ve Bayezid'in belirli bir adalar siyasetinin olmayışı, Giustiniani ailesinin ve Maona'nın Sakız'daki idaresini 85 yıl daha devam ettirme imkanı veriyordu. Nitekim II. Bayezid döneminde Osmanlı donanmasının adayı 1495 yılında olmak üzere sadece bir defa tehdit etmesi, Osmanlıların Sakız'daki Ceneviz hakimiyetini büyük bir tehlike saymadıklarına işaret etmektedir. Anlaşılan Osmanlı yönetimi, Anadolu kıyılarına çok yakın olmasına ve Osmanlı hâkimiyetine geçen adalar arasında yalnız başına kalmasına rağmen, Osmanlı hazinesine yıllık 10.000 duka¹³⁶ olan vergisini düzenli olarak ödediği ve devletin aleyhine herhangi bir teşebbüse girişmediği müddetçe Sakız'daki Maona idaresinin devam etmesinde bir sakınca görmemiştir.

Sakız Cenevizlileri vergilerini düzenli olarak ödemelerine rağmen bir taraftan da adayı ellerinde tutmak için çaba sarfediyorlardı. Ancak zaman zaman Osmanlıların 1495 yılında olduğu gibi adaya müdahaleleri olağanüstü etkili olabildiği için savunmada zorluklar yaşayabiliyorlardı¹³⁷. Hatta bu müdahalelere karşı Fransa'dan da 40.000

¹³⁶ Nitekim, Sakız adasındaki Venedik konsolosu Gian de Tabia, Venedik'e yazdığı 18 Temmuz 1496 tarihli mektubunda Sakız Cenevizlilerinin Osmanlılara vergi ödediğine işaret etmektedir. Diarii, C.I, s.295.

¹³⁷ Halbuki Sakız Maonası, Osmanlılarla gelecekte yapılması muhtemel savaşları düşünerek gerekli hazırlıkları yapmıştı. Nitekim, 22 Nisan 1483 tarihinde Cenova Doçu ve On İnkiler Meclisi'nden, şaraptan alınan vergilerin arttırılması konusunda gerekli yetkilerin verilmesini talep etmişlerdi. Vergileri

Ceneviz liresi borç almışlardı¹³⁸. Türk korsanları, özellikle adanın güneyindeki Mastichochora bölgesinin sakızını ele geçirmek için saldırıyorlardı. Bu nedenle ada yönetimi, 6 Haziran 1511 tarihinde güvenliği sağlamak için dört Cenevizli tüccara görev verdi. Bu kişiler, Tommaso Doria, Cristoforo de Ferrari, Lorenzo Lecavello ve Agostino Fatinanti idi. Onlar adanın güvenliğini özellikle de sakızın yağmalanması ve talan edilmesine karşı maddi anlamda harcanması gereken toplam tutar ne olursa olsun bunu gerçekleştirmek için her türlü yola başvurabileceklerdi¹³⁹. Ekonomik anlamda adanın gelir kaynaklarını korumak son derece önemliydi.

Sakız Maona'sı, Kefe'nin düşmesinden sonra yaklaşık doksan yıl kadar daha Sakız adasını elinde tutmayı başardı. Mali anlamda adanın gelirleri vasıtasıyla varlıklarını bir süre daha devam ettirdiler. Bu dönem içerisinde onların gelirlerini dikkate aldığımızda, Sakızlı çiftçilerin tarım vergileri, gümrük vergileri, ithalat vergileri, yerel sabun fabrikasının işletilmesi, şarap ve ipek satışı ile adanın temel emtiası olan sakızın¹⁴⁰ üretiminden oluşmaktaydı. Bu gelirler sayesinde adanın idari maliyetleri karşılanıyordu. Ancak görevlilerin kendi aralarında yaşadıkları iç çekişmeler, aç gözlülükleri, bankerlerin spekülasyonları ve korsanların yağmaları gibi olaylar sürekli bir kriz ortamının yaşanmasına neden oluyordu.

Asil ailelere mensup olan Maonalılar, Cenova'da bir sıkıntı olduğunda politik etkilerde bulunabiliyorlardı. Aynı şekilde Sakız'da da işlerin yürütülmesinde bir karışıklık vuku bulduğunda da olaylara müdahil olabiliyorlardı. Mesela, Sakız'da yerel para dükkanının ayarında yapılan bir oynama ve vergiler üzerinde yapılan müdahaleler, manipülasyonlar ada halkının sıkıntıya düşmesine neden oluyordu. Yani ada halkının huzurunu bozacak pek çok gelişme yaşanıyordu. Maonalılar, daha önce de bahsedildiği

---

yükseltmek istemelerinin bir diğer amacı da San Giorgio Bankasına olan borçlarını ödeyebilmektir. Antonella Rovere, "Documenti Della Maona di Chio (Secc. XIV-XVI)", *Atti Della Società Ligure Di Storia Patria*, C. XIX, S.93, Genova 1979, s.375-376.

¹³⁸ Gian Giacomo Musso, "Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento", *Rassegna degli archivi di stato*, C.XXVII, S.2-3, Roma 1967, s.462.

¹³⁹ P. Argenti, *a.g.e.*, s.285.

¹⁴⁰ Adada üretilen sakız, aynı zamanda Maona yönetiminin Osmanlılara ödemek zorunda oldukları vergiler için de kullanılıyordu. San Giorgio Bankası, 1444, 1477 ve 1478 yıllarında Maonalara 100 kasa sakız teminatı karşılığında 25.000 duka borç veriyordu. Yine 2 Ağustos 1479 tarihinde yapılan anlaşmaya göre Maona yönetimi, 1480 yılında Osmanlılara olan vergi borcunu ödemek için San Giorgio Bankası'ndan 12.500 duka borç alıyordu. Karşılığında da bankaya 200 kasa sakızı teminat olarak veriyordu. Ayrıca her yıl 1000 duka ödeme şartı konuldu. P. P. Argenti, *a.g.e.*, s.238, Antonella Rovere, "Documenti Della Maona di Chio (Secc. XIV-XVI)", *Atti Della Società Ligure Di Storia Patria*, C. XIX, S.93, Genova 1979, s.362-370.

üzere Sakız ve Foça'nın ele geçirilmesi sırasında yaptıkları mali yardımlara karşılık Cenova yönetimi tarafından onlara ipoteklenen adanın kendilerinden satın alınacağını düşünseler de anavatan tarafından yeterli para bulunamadığı için bu mümkün olmamıştır. Ceneviz Cumhuriyeti her zaman bu otoriteyi değiştirmeyi planlamış görünse de bunu asla uygulayamamıştır. Maona, bu nedenle yaklaşık olarak iki yüzyıldan daha fazla adanın yönetimini mecburiyetten de olsa devam ettirdi. Bunu da kendi haznedarları (massarii) aracılığıyla gerçekleştirdi¹⁴¹.

Maonaların 14 Ağustos 1498 tarihinde yaptıkları antlaşmaya göre ortalama gelirleri, sakız ve sabun hariç satışlardan, vergilerden 8.240 duka ve kasa başı 38 dukadan toplamdan 1.500 duka düşerek 215 kasa sakız toplam 14.972 altın duka civarındaydı. Toplam gelir, farklı giderlerin karşılanmasında kullanılmıştır. Sultana haraç taşıyan elçinin giderleri için 290 duka, Sultana vergi paşalara hediye de dahil olmak üzere 10.430 duka¹⁴², Sultana ve üç paşaya ve Sancak beyi ve Gelibolu Beyine 450 duka, Podestanın ve hizmetindekilerin maaşı 1.600 duka, doktorun maaşı 200 duka, sıra dışı vergiler ve hediyeler için 1.000 duka, podestanın 10 hizmetlisi için 240, adanın kalelerinin bakımı için 600 duka, olağanüstü harcamalar ve podestanın astlarının sayısını sürekli tutmak için 162 duka harcama yapılarak toplam 14.972 duka bu şekilde harcanmıştır¹⁴³.

II. Bayezid döneminde Sakız Maonalarıyla ilişkiler devam ederken Avrupa'da da Fransa kralı XII. Louis, Napoli'ye düzenleyeceği sefer için Cenevizlilerden bazı kadırgalar ve tekneler istiyordu. Cenevizliler, bu dönemde ticari ilişkilerini sürdürdükleri Osmanlılarla herhangi bir çarpışmadan kaçınıyorlardı. Onlar için esas olan ticarî faaliyetlerini devam ettirecek huzurlu bir siyasi ortamın varlığıydı. Cenevizliler, Fransızların isteğine karşı, gemilerinin Doğu Akdeniz ile yaptıkları ticaretlerine zarar verir kaygısı taşıyorlardı. Ayrıca Cenevizliler, Fransızların özellikle kendileri için son derece stratejik bir konumda bulunan Sakız adasının güvenliğini tehdit ederek buradan Osmanlılara karşı yönelebilecekleri ihtimalini göz önünde

¹⁴¹ Kenneth M. Setton, *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Volume II, The American Philosophical Society, Philadelphia 1978, s.322-323.

¹⁴² Anlaşılan o ki bu 1498 tarihinde Sakız Cenevizlilerinin ödediği vergi 10.000 duka idi. Ancak verginin oranı 2 yıl sonra 1500'de 12.000 dukaya yükseltildi. Hatta Pittioni'ye göre ödenecek vergi zamanla 15.000 dukaya çıkarıldı. Ancak verginin 15.000 dukaya çıkarılması pek de mümkün görünmemektedir. Çalıştığımız konuyla ilgili bu bilgiyi destekleyebilecek herhangi bir veriye rastlanılmadı. Pittioni, *a.g.e.*, s.106.

¹⁴³ Philip Argenti, *a.g.e.*, s.268-269.

bulundurarak olumsuz cevap veriyordu¹⁴⁴. Oysa kısa bir süre önce II. Bayezid'in Sakız Cenevizlilerine müdahalesi sırasında Fransızlar, Cenevizlilere para yardımında bulunuyordu.

Öte yandan yukarıda belirtilen olayda Cenevizliler, Osmanlılar ile çatışmaktan kaçınırken 1501 yılında Cenova'nın Fransız yöneticisi Philippe de Cleves'in komutasında gerçekleşen Midilli harekati sırasında tam tersi bir durum yaşandı. Venedikliler ile birlikte hareket eden Cenevizliler, düzensiz ve yetersiz bir organizasyonla belki de eski güçlerinde olmamalarının da etkisiyle sadece kuşatma safhasında kaldı ve daha sonra geri çekilerek 1462 yılında kaybettikleri eski topraklarını geri alma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Bu sefer, Cenevizliler için sadece eski bir toprağını yeniden ele geçirme teşebbüsünden başka bir anlam ifade etmiyordu.

Öte yandan kısa bir süre sonra Habsburgların Sakız Cenevizlilerine yardım çabası da başarısızlıkla sonuçlandı. Habsburgların 30.000 duka ve silahlarla donatılmış orduları Osmanlılar tarafından ele geçirildi. 6 büyük karaka, 6 gemi ve 7 kadırga Osmanlılarca ele geçirilen gemilerdi¹⁴⁵.

1.3. XVI. YÜZYIL: AKDENİZ'DE OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİ

XVI. yüzyıl önceki döneme göre siyasi ilişkiler anlamında bakıldığında çok farklı bir seyir takip etmekteydi. XV. yüzyılın özellikle ilk yarısında devam eden dostluk, ticaret eksenli siyasi ilişkiler yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini tezat bir şekilde mücadeleye sahnesine bırakıyordu. Bu bazen direkt düşmanca bir tutum olduğu gibi Osmanlılara karşı diğer Avrupalı devletlerle müttefik olarak da tezahür edebiliyordu. Ancak bu düşmanca tutumun bütün XVI. yüzyıla teşmil ettiğini söylemenin yanlış bir değerlendirme olacağı açıktır. Nitekim, Cenova Cumhuriyetinin gönderdiği elçiler aracılığıyla zaman zaman ilişkiler eski seyrine dönerek dostluk biçiminde gelişebiliyordu.

XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinde iki devletin örtüşen siyasi ve ekonomik çıkarlarının merkezde olduğu gözlenmektedir. İki devletin ne zaman dost, ne

¹⁴⁴ Carlo Varese, *Storia Della Repubblica di Genova*, Tomo IV, Genova 1836, s. 185.

¹⁴⁵ C. Varese, *a.g.e.*, s.194.

zaman düşman olacağını kestirmek, dönem içi siyasetin belirsizliği ile mümkün olmamaktadır. XVI. yüzyıl boyunca Osmanlı ve Ceneviz ilişkileri inişli çıkışlı bir görünüm arz etmiştir. Ancak dikkati çeken nokta ise, hem devletlerin hem de halkın sürekli olarak menfaatlerini merkezde tuttuğu bir ilişkiler ağının varlığı olmuştur.

XVI. yüzyıla gelindiğinde Cenevizlilerin elinde kolonileri anlamında sadece Sakız adası kalmış idi. 1453 yılında Galata'yı, 1462'de Midilli ve Amasra'yı, 1475'te Kefe ve çevresini kaybetmişlerdi. Özellikle Galata'yı kaybetmeleri Karadeniz ile Sakız adası arasındaki ticari irtibatı sekteye uğratmıştı. Daha sonra Kefe'yi kaybetmeleri ve Osmanlıların Karadeniz'i Ceneviz tüccarlarına kapatmaları onlar için belki de Galata'nın kaybedilmesinden daha büyük bir darbeydi.

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Cenevizlerin siyasi anlamda en çok üzerinde anlaşmazlığa düştüğü konular Sakız adası üzerinde yaşanıyordu. Osmanlılar, İstanbul ve Mısır gibi önemli deniz ticaret yollarının arasında merkezi bir konumda bulunan adayı ele geçirmek için girişimlerde bulunuyorlardı. Cenevizliler de 1346 yılından beri ellerinde olan adayı kaybetmemek için olağanüstü bir çaba sarfediyordu. Çünkü onların Doğu Akdeniz'le irtibatını sağlayan ve bölgedeki ticari ve siyasi etkinliklerini devam ettirebilecekleri tek bölge Sakız adası idi.

1.3.1. Yavuz Sultan Selim Dönemi Osmanlı-Ceneviz İlişkileri

XVI. yüzyılın ilk yılları Cenevizliler için XV. yüzyılın ikinci yarısına göre hafif bir iyileşme getirdi. 1501 savaşıdan sonra yaklaşık olarak 20 yıl sürecek uzun süreli barış dönemi sayesinde tam bir gelişmeden bahsedilmese de en azından Ceneviz tüccarlarının Doğu Akdeniz ile olan ticaretlerinin çok az olsa da devam etmesini sağladı. Cenova noter kayıtlarına göre XVI. yüzyılın birinci yarısından itibaren düzenlenen belge sayısında belirgin bir azalmanın olması bunu desteklemektedir.

Sultan Selim döneminde genelde batıdan ziyade doğu işleri ile meşgul olunması nedeniyle Cenevizliler ile siyasi ve askeri anlamda çok fazla ilişkinin olmadığı görülmektedir. Yine de Osmanlılarla Cenevizliler arasında nadir de olsa ikili temaslar kurulabiliyordu. Nitekim Anabolu'daki Venedik vatandaşlarından biri olan Nicolo Cavopena tarafından yollanan 15 Ocak 1517 tarihli mektuba göre, Şam üzerine yürüyen

padişah, erzak sıkıntısı nedeniyle Ceneviz Maonası olan Sakız'a haber salmış ve ondan on gün içinde 200.000 kantar peksimet temin etmesini istemiştir. Bunun üzerine adaya gelen korsan Kurdoğlu Muslihiddin¹⁴⁶, ısmarlanan peksimetleri teslim alarak Trablus kıyılarına doğru yola çıkmıştır¹⁴⁷.

Sultan Selim döneminde Sakız Maona'sının 1 Mayıs 1515 tarihi itibariyle gelirleri aşağıdaki gibiydi:

1-Bütün mallar için %25'lik bir vergi uygulandı ve 1 Mayıs 1515'e kadar 1500 Sakız dukası toplandı. Bundan sonraki dönemde en azından 2250 Sakız dukası daha gelir bekleniyordu.

2- % 25 Ticaret vergisi (brokerage) ki 5 yıllığına yılda 3505 Sakız dukasından toplam 17525 dukaydı.

3- Aracıların komisyonu üzerine ki San Giorgio Ofisi tarafından altı yıllığına satılmıştı.

4- 1 Mayıs 1514'ten itibaren yıllık toplam 10.031 Sakız dukası ki aşağıdaki gelirlerden oluşuyordu. 600 duka katran ve kereste vergisi, depolar için 560 duka, ithal edilen her bir libre ipek için 2 denarlık vergi toplam 160 duka, 200 duka tuz vergisi, her bir mitrum şarap başına 5 denariden toplam 559 duka, sebze bahçelerinde 122 duka aşar vergisi, dört vergi (açık arttırmalardan alınan vergi, ithalat için 4 denari, limandaki yükler vergisi ve liman vergisi ki toplam 500 duka), yalnızca yabancılar tarafından ödenen 7330 duka¹⁴⁸ ithalat vergisi idi¹⁴⁹.

1.3.2. Kanuni Sultan Süleyman'dan 1600'e Osmanlı-Ceneviz İlişkileri

XVI. yüzyıl Osmanlılar için hem doğuda hem de batıda farklı gelişmelerin yaşandığı bir dönemdi. Doğuda Osmanlı'nın Mısır seferi ve Osmanlı-Safevi mücadelesi, batıda Osmanlı-Habsburg ve Osmanlı-Venedik mücadeleleri yaşanıyor. Osmanlı-Habsburg rekabeti çerçevesinde şekillenen bu gelişmelerin ortaya çıkmasında

¹⁴⁶ Kurdoğlu Muslihiddin, I. Selim döneminde Mısır'ın denizden abluka altına alınmasında öncü rol oynayan ve Kahire'den İstanbul'a götürülen Venedik elçisi Alvise Mocenigo'nun kadırgasına göz kulak olan ve padişahın güvenine mazhar olan seçkin bir Türk korsanıdır. Volkan Dökmeci, (2011), *Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.3.

¹⁴⁷ V. Dökmeci, *a.g.t.*, s.223.

¹⁴⁸ 16 Eylül 1513 tarihinde alınan karara göre Osmanlı tebaası tüccarları, Sakız'a getirdikleri mallar için % 2 oranında gümrük vergisi ödüyorlardı. A. Rovere, *a.g.m.*, 441-444.

¹⁴⁹ P. Argenti, *a.g.e.*, s.295-297.

şüphesiz Fransa, Ceneviz ve Venedik gibi devletlerin de etkisi vardı. Doğu Akdeniz'deki güç dengeleri ve mücadeleyi belirleyen unsurları dikkate aldığımızda yüzyıl içerisindeki Osmanlı-Ceneviz ilişkileri önceki yüzyıla göre oldukça farklılık arz etmekteydi. Bunun örneklerinden biri, 1522 yılında Rodos'un fethi¹⁵⁰ sırasında Ceneviz ve Fransız hükümetlerinin Rodos şövalyelerine yardım için gemi hazırlığında bulunmalarında görülmekteydi. Ceneviz Devletinin iki gemi ile yardım yapma eğiliminde olduğu, Sakız adası beyinden Kanuni'ye gönderilen bir ihbar mektubunda¹⁵¹ açıkça ifade edilmekteydi¹⁵².

XVI. yüzyılda Osmanlı-Ceneviz ilişkilerini belirleyen güç dengelerinden biri Fransa idi. 1528 yılının Eylül ayında Cenevizliler başarılı bir şekilde Fransızları, henüz Cenova'dan çıkarırken Osmanlılar ile Fransızlar arasında bir yakınlaşmanın oluşması, Cenevizliler ile Osmanlıların ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Osmanlıların Cenevizlilere karşı tutumunun değişmesi Fransızların etkisiyle oluşan bir gelişmeydi. 1528 yılından itibaren Cenevizli Amiral Andrea Doria'nın (Bkz. EK 3) I. Fransuva'nın hizmetinden ayrılarak filosunu imparator V. Carlos'a (Şarlken) teslim etmesi ve onlarla güçlerini birleştirmesi, Fransızlar ile Cenevizlilerin arasını açan bir etkendi. Bu, İspanya donanmasının Doria'ya ait on iki kadırgayla büyümesi ve Doria'nın yeteneklerine sahip olması anlamına geliyordu. Nitekim 1532 yılında Doria, Osmanlıların Yunanistan'daki ileri karakollarına karşı oldukça başarılı bir muharebe yürüttü. Önemli liman ve ticaret merkezi Patras'ı alarak Korinthos Körfezi'nin girişine hakim iki kaleyi ele geçirdi. Güney Peloponez'de Messina Körfezi'ne hakim Koron kalesini ele geçirip Ceneviz ve İspanyol birliklerini yerleştirdi¹⁵³. Bütün bu gelişmelere karşı Fransızlar da, yaptığı baskılar neticesinde Cenevizlileri tekrar hakimiyetleri altına aldılar. Ayrıca iki devlet

¹⁵⁰ Rodos, Ege'deki adaların en önemlilerinden biri olup özellikle Balkanlardan ve Anadolu'dan gelerek Mısır ve Suriye'ye giden ticaret yolları üzerinde bulunması ve Anadolu sahillerine yakın olması nedeniyle stratejik bir öneme sahipti. Ayrıca Akdeniz adaları ile Ceneviz ve Venedik'ten gelen korsanlar da zaman zaman burada toplanmaktaydı. Bu nedenlerden dolayı Osmanlılar için adanın fethi son derece önemliydi. S. Tansel, *a.g.e.*, s.240.

¹⁵¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", *Belgeler*, C.V-VIII, S.9-12, Ankara 1971, s.140-141.

¹⁵² Rodos'un fethinden sonra Sakız Cenevizlileri ile ilişkilerin normale döndüğü görülmektedir. Nitekim, Sadrazam İbrahim Paşa, fetihden hemen sonra çıktığı Mısır yolculuğunda önce Sakız adasına uğramıştır. Burada Sakız beyleri tarafından kendisi adına özel ziyafetler verilip hediyeler arz edildikten sonra Rodos'a oradan da Mısır'a geçmiştir. Funda Demirtaş, *Celâl-Zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2009, s.162.

¹⁵³ Osmanlılar 1532 yılında 150 parçadan oluşan donanmalarıyla Modon ve Koron üzerine sefere çıkıyordu. Sefer hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Özlem Kumrular, "Koron: Uzak Topraklarda İmkânsız Misyon", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul 2011, s.185-190.

arasındaki ticari faaliyetlere de Fransızlar tarafından yasak konuldu¹⁵⁴.

Öte yandan bu dönemde Habsburg İmparatorluğu'nda yönetim değişikliği yaşanıyor. 1529 yılından itibaren V. Carlos'un eşi İmparatoriçe Isabel de Portugal İspanya kral naibi olarak görev yapmaya başladı. İmparatoriçe ile 1530 yılında Kutsal Roma Cermen İmparatoru ünvanını alan eşi V. Carlos arasında devamlı bir mektup akışı vardı. Bu mektupların ana temasını Türk deniz gücü ve korsanları oluşturuyordu. İtalya, İspanya Afrika ve adaları tehdit eden Türk donanması ile ilgili Isabel'in V. Carlos'a 1530 yılının Nisan ayında gönderdiği mektubun içeriğinde aşağıdaki haberleri gönderiyordu:

“ Cenova büyükelçisi, Nice yakınlarında kırk dört Türk gemisi görüldüğünü, bunlar arasında on bir tanesinin de kadirge olduğunu yazdı. Küçük bir alanda çarpışma olmuş, burası da nüfusu küçük bir yer olduğundan halk bir kuleye sığınmış ve böylece kurtulmuşlar. Yakıp yıkmışlar. Cenova'ya ait olduğu söylenen başka bir yerde de çarpışma olmuş, lakin orada bir şey yapmamışlar. Tanrı'ya şükürler olsun ki zarar yok. Ne de olsa bütün o bölge bu konuda iyi haberdar ediliyor. Bu donanmanın Barbaros'a ait olduğunu yazmışlar. Buralara kadar gelmelerinin sebebi Andrea Doria'nın donanmasına saldırmakmış. Cenova büyükelçisi bana Andrea Doria'yı haberdar etmiş olduğunu yazsa da, ben de ayrıca kendisine olanları iletip uyardım¹⁵⁵”.

Öte yandan Cenevizli denizci Amiral Andrea Doria, 14 Ağustos 1534 tarihinde imparatora yazdığı mektupta belirttiği üzere Portovenere'den hareket ederek Cenova'ya ulaşmıştı¹⁵⁶. Aynı yıl içerisinde I. Fransuva da Osmanlı yardımını alarak Habsburglara karşı mücadele etmek için temsilci olarak Jean de la Foret'i İstanbul'a göndermişti. Seyahatinin ilk durağı, kısa bir süre önce Osmanlı hizmetine giren Barbaros Hayreddin Paşa'nın bulunduğu Tunus'tu. O sırada şehri kısa süreliğine de olsa ele geçirmiş olan Barbaros¹⁵⁷ ile yaptığı görüşmede Ceneviz ve Korsika'ya karşı yardım talebinde

¹⁵⁴ Ernle Bradford, *Akdeniz, Bir Denizin Portresi*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul 1971, s.315.

¹⁵⁵ Özlem Kumrular, “XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Orta ve Batı Akdeniz'de Üstünlük Mücadeleleri”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s. 163.

¹⁵⁶ Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, “Türk Deniz Tarihi İle İlgili Belgeler IV, İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa”, *A.Ü. OTAM Dergisi*, S.5, Ankara 1994, s.499.

¹⁵⁷ Barbaros tarafından 1534 yılının Ağustos ayında ele geçirilen Tunus, yaklaşık bir yıl Osmanlı egemenliğinde kalmış ve 21 Temmuz 1535 tarihinde elden çıkmıştır. V. Carlos tarafından ele geçirilen Tunus'a karşılık Barbaros Hayrettin Paşa misillemeye bulunmuş ve Batı Akdeniz'de İspanya'nın doğusundaki Minorca adasında bulunan Mahon'u yağmalamıştır. Kaya Şahin, *Empire and Power in The*

bulunmuştu. Ayrıca ondan Ceneviz gemilerine karşı korsan faaliyetlerinin arttırılmasını da istemişti. Fransızların asıl amacı, ortak düşman durumunda olan Habsburglara karşı Osmanlılarla birlikte hareket etmek olsa da Cenevizliler de hedefleri arasındaydı.

İki devlet arasında gerçekleşen ittifak görüşmeleri neticesinde Osmanlılar bu sırada İtalya yarımadasında meydana gelen İtalyan savaşlarına¹⁵⁸ müdahil oluyordu. Ayrıca Osmanlı donanmasının, o dönemde İspanya hakimiyetinde bulunan Sicilya ve Sardunya bölgelerine, Güney İtalya'ya saldırması planlanıyordu. Fransızların ise Cenova'nın bulunduğu Liguria ve Lombardiya tarafından yani kuzeyden İtalya'ya girip, yarımada'nın her iki taraftan sıkıştırılmasına karar veriliyordu¹⁵⁹. Cenevizliler için ise bu durum zaten Fransa ile olan mücadelelerine Osmanlıların da dahil olması anlamına geliyordu. Aynı anda iki düşmana karşı mücadele etmek zorunda kalmaları askeri kuvvetleri düşünüldüğünde onlar için büyük bir talihsizlikti. Bu sırada Akdeniz'de Osmanlıların ve Fransızların planlarına hizmet edecek bir gelişme yaşanıyordu.

Osmanlılar ile Fransızların ortak hareket etme planlarına karşın durumun ciddiyetinin farkında olan Avrupa devletleri 1538 yılında Cenevizli Andrea Doria'nın kumandasında bir Hıristiyan donanması meydana getirmişlerdir. Osmanlı ilerlemesini durdurmak üzere kurulan İspanya, Papalık ve Avusturya arasındaki ittifaka Venedik, Portekiz ve Malta'nın yanı sıra Cenevizliler de katılmışlardır. Cenevizliler, 1 kalyon ve 52 kadırgadan oluşan bir donanmayla Preveze Deniz Savaşı'nda Osmanlılara karşı yerlerini almıştır¹⁶⁰. 1538 Eylül'ünde Barbaros Hayreddin Paşa'nın idaresinde yapılan mücadeleyi Osmanlılar kazanmıştır. Bu sonuçla beraber ileride gerçekleşecek olan ortak hareketin zemini de hazırlanmıştır.

Öte yandan 1538 yılında Fransa ile Habsburglar arasında yapılan Nice Barışı ve 1540 tarihli Osmanlı-Venedik barışı kısa süreli de olsa bir barış ortamı sağlamıştır. Bunu sonlandıran olay ise I. Fransuva tarafından İstanbul'a gönderilen Antonio de Rincon'un yolda öldürülmesiydi. Bunun üzerine göreve getirilen Fransız elçisi Paulin

---

Reign of Süleyman, Narrating the Sixteenth-Century Ottoman World, New York 2013, s.103-104. Özlem Kumrular, "V. Carlos'un Tunus zaferinin intikamı olarak Mahon'un Yağmalanması: Barbaros 1535", *Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu*, Piri Reis Üniversitesi, Nisan 2010.

¹⁵⁸ Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Sertuğ Galip İnan, "1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti'nin Bu Savaşlara Katılması", *History Studies*, S. 4, 2012, s.169-196.

¹⁵⁹ K. Şahin, *a.g.e.*, s.105.

¹⁶⁰ İ. H. Danişmend, 1948: s.212.

de le Garde'nin çabaları sonucunda 1543 yılında Osmanlılar tarafından Batı Akdeniz'e bir donanma gönderilmiştir. Barbaros Hayrettin Paşa'nın kaptanlığını yaptığı donanma, 20-21 Temmuz 1543 tarihinde Marsilya'ya ulaşmıştır. Buradan hareket eden donanma 1543-1544 kışında Fransa'nın Toulon limanına gelmiş ve Fransız filosuyla beraber Nice'e saldırmıştır¹⁶¹. Cenevizliler, sınırlarına yakın bir mesafede gerçekleşen bu olaylar nedeniyle tedbir olarak yirmi beş kadırgayı limanlarında bekletmiştir. Osmanlılar ile Fransızlar'ın San Remo'ya yönelik bazı girişimleri olsa da Cenova'nın tarafsız kalması neticesinde herhangi bir çatışma yaşanmamıştır¹⁶². Tarafsız kalmak bir yana Osmanlılara yardımda bulunmuşlar ve Barbaros'un donanmasına İstanbul'a dönüş yolundayken Cenevizlilerin müsaadesiyle Vado yollarından ikmal yapılmıştır.

Cenevizliler, tarafsızlık ilkesine sadık kalma çabalarını uzun bir süre devam ettirseler de Osmanlılar ile arada sırada sürtüşmeler yaşanmasının önüne de geçememişlerdir. Osmanlılar, zaman zaman Hayrettin, Sinan ve Turgut Paşaların kaptanlıklarında Ceneviz gemilerine saldırma ve Riviera'daki mevkiileri yağmalamaktan geri durmamıştır. 1548 yılında Osmanlı denizcilerinden şikayet edildiğine dair bilgiler, Cezayir beylerbeyi Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa'nın İspanya donanma komutanı Andrea Doria ile yaptığı yazışmalarda dile getirilmiştir. Hatta Cezayir Paşa'sının gönderdiği mektuba Hasan Paşa'nın verdiği cevapta İstanbul'dan yeni gelen bir fermana göre, Ceneviz ve İspanya'ya tabi yerlere saldırıda bulunulmasının yasaklandığını ve bu sebeple daha önce denize açılan beş gemi reisine geri gelmeleri konusunda bir emir verildiği belirtilmiştir¹⁶³.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Cenevizlilerin elinde bulunan San Giorgio Bankası'nın (Banco di San Giorgio) yönettiği Korsika'nın üzerindeki hakimiyet mücadelesi onları oldukça yıpratmıştı. Fransızların ve Osmanlıların bu bölgeyi ele geçirme girişimleri sırasında Cenevizlilerin deniz ticareti hemen hemen durma noktasına gelmişti. Korsika'daki savaş sırasında yaptıkları harcamalar da ekonomilerini sarsmıştı. Cenevizliler, bu nedenle, Osmanlılar ile tekrar ticarî ilişkilerini başlatabilmek

¹⁶¹ Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar - I, Klasik Dönem (1302-1606), Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, İstanbul 2009, ss. 159-165, Christine Isom-Verhaaren, "Barbarossa and His Army Who Came to Succour All of Us: Ottoman and French Views of their Joint Campaign of 1543-1544", *French Historical Studies* 30/3, 2007, ss. 395-425.

¹⁶² M. Arıkan-P. Toledo, *a.g.m.*, s.507.

¹⁶³ İdris Bostan, "Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s.181.

için karar almışlardı.

Öte yandan Sultan Süleyman zamanında Sakız Cenevizlileri ile olan ilişkiler de devam ediyordu. Önceki padişah Yavuz Sultan Selim'in doğudaki meşguliyetinden Batı işleriyle uğraşmaya imkân bulamayışı¹⁶⁴, Sakız Cenevizlilerinin rahat bir dönem geçirmesini sağlamıştı. Kanunî Sultan Süleyman ise deniz seferleri bakımından çok hareketli geçen uzun saltanat döneminde Sakız idarecilerinin bir haraç-güzâr olarak¹⁶⁵ Osmanlılara tâbi bir siyaset takip edip, Osmanlılar aleyhindeki ittifaklara girmekten ve önceki gibi batı devletlerinin donanmalarını kabul etmekten kaçınmaları nedeniyle Sakız'daki Ceneviz hakimiyetinin devam etmesine imkan veriyordu.

Kanuni döneminde Osmanlı-Sakız Cenevizlileri arasındaki ilişkiler, vergi konusu üzerinde yoğunlaşmıştı. Ödenmeyen vergiler, iki devlet arasında çok sık bir şekilde problem haline gelebiliyordu. Nitekim, 9 Ekim 1534 tarihinde elçi Antonio Giustiniani yıllık 12.000 duka olan Sakız'ın vergisini Osmanlılara teslim etmesine rağmen, ondan sonra ertesi yılın vergisini ödemek üzere elçi olarak görevlendirilen Andrea Giustiniani, verginin ancak 3.000 dukasını toplayabilmişti. Bu nedenle sıkıntılı durumdan kurtulmak için Cenova'daki yöneticilerle devamlı görüşüyordu. Sakız Cenevizlileri için politik olaylardan ziyade finansal sıkıntılar önem taşımaktaydı. Anavatan ile görüşmelerinde ana nokta finans problemleriydi ve bunun sebebi de Osmanlılara ödemeleri gereken yıllık vergilerdi. 1534 yılında Sultan Süleyman'ın İran seferleri nedeniyle vergilerini 1536'ya kadar askıya almışlardı. Beklentileri vergilerde kaydadeğer bir indirimle gidilmesi ya da muaf tutulmaktı ancak bu beklentileri Osmanlılar tarafından boşa çıkartılacaktı. Vergilerini ödemek üzere Osmanlı sultanı Sakız'a bir elçi göndererek birikmiş olan borçlarını bir ay içerisinde ödemelerini emretti. Sakız podestası ve yöneticiler, bu durum üzerine ilk tedbir olarak altın ve gümüş dolaşımını yasakladı. Bu madenleri satın alma, borç ya da ada halkından bağış yoluyla tedarik ettiler. Ayrıca Cenova Doçu ve senatosundan yardım talebinde

¹⁶⁴ Elif Yeneroğlu Kutbay, *Doğu Ege Adaları'nın Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2005, s.34.

¹⁶⁵ Sultan Süleyman döneminde İstanbul'a balyos olarak giden Tommaso Contarini'nin 1522'deki raporuna göre sultanın gelirleri arasında Sakız'dan (Syo) alınan 10.000 duka vergi de gösterilmiştir. İstanbul'a giden bir başka elçi Navagero Mocenigo'nun 1553 yılındaki raporuna göre de Sakız'dan alınan vergi yine 10.000 duka olarak belirtilmiştir. Erhan Afyoncu, *Kanuni ve Pargalı İbrahim*, İstanbul 2012, s.35, a.g.y. *Kanuni ve Şehzade Mustafa Venedikli Elçilerin Raporlarına Göre Balyoz Raporları-3*, İstanbul 2012, s.8, 156.

bulundular. Onlar da 1537 yılının vergilerini ödemeleri için bir miktar para gönderdiler. Birikmiş olan üç yıllık borçlarını da bu madenler sayesinde toplamışlar ve 1537 yılında vergilerini ödemek üzere özel bir elçiyi Osmanlılara göndererek finans sorununu bu şekilde çözmüşlerdi. Ancak bu sıkıntıların devam etmesi, var olan ekonomik problemler dikkate alındığında kaçınılmazdı¹⁶⁶.

İlerleyen zamanlarda Sakız yönetiminin gücünün azaldığını gösteren bazı olaylar tezahür etmiştir. Nitekim 1539 yılında Sakız elçisi Osmanlı topraklarında iken, Sakız tüccarlarının mallarını taşıyan Mavrogordato ve Gerimi'nin sahibi oldukları bir gemiye Osmanlılar tarafından el konulmuştur. Gemiyle beraber içindeki 400 balya kumaş ele geçirilmiştir. Sakız yönetimi ise bu olaya sessiz kalmaktan başka bir şey yapamamıştır. Ne bu olayı protesto edebilmişler ne de el konulan mallarına karşılık bir talepte bulunabilmişlerdir¹⁶⁷.

Sakız Cenevizlileri konusunda girilen bekleme sürecinin, Osmanlıların lehine ilerleyen zamanlarda sonuçlarını vereceği şüphesizdi. Cenova'nın kendi iç siyasetinde yaşadığı sıkıntılar, Doria, Grimaldi, Fieschi ve Spinola gibi önemli ailelerin aralarında yaşadıkları rekabet ve iç çekişmeler, Sakız adası üzerindeki Cenova himayesini gittikçe zayıflatan gelişmelerdi. Diğer taraftan da ekonomik anlamda ticari faaliyetlerinin azalmasının tabii bir sonucu olarak Maona, Osmanlılara ödemekle mükellef olduğu vergiyi ödemekte güçlük çekmeye başlamıştı. Buna paralel olarak, eski müreffeh günlerin geride kalması nedeniyle devamlı vergi vermeye zorlanan ada halkının Maona'dan soğuması ve artık sömürücü gözü ile bakılan bu idarecilerden kurtulmak için bazı teşebbüslere giriştikleri de görülmekteydi. Nitekim, Sakızlılar 1548-1549 yıllarında adanın Floransa hâkimiyeti altına alınması için Duka Cosimo dei Medici nezdinde teşebbüste bulunmuşlardı. Ancak, Osmanlı Devleti'yle itilâfa düşmekten çekinen Cosimo, bu teklifi kabul etmemişti¹⁶⁸.

Sakız adasında yukarıda belirtilen gelişmeler yaşanırken Cenova hükümeti, Osmanlılarla ilişkileri düzenlemek için büyük yetkilerle donattığı bir komisyon oluşturmuştu. Ottaviano Salvi, Gerolamo de Vivaldis, Leonardo Cattaneo ve Paolo

¹⁶⁶ G. Pistarino, *a.g.m.*, s.167.

¹⁶⁷ P. Argenti, *a.g.e.*, s.353.

¹⁶⁸ Doroni, L'isola di Chio offerta a Cosimo dei Medici, *Rassegna Nazionale*, 1912, s. 41-53.

Battista Calvo'dan oluşan bu komisyondan, İstanbul'daki Ceneviz büyükelçiliğinin yeniden yapılandırılması konusunda girişimde bulunmaları isteniyordu. Komisyon da tüm elçilik görevlilerinin hareketlerini açıklaması ve konuyla ilgili tüm hazırlıkları en doğru şekilde yapması amacıyla Osmanlılar ile iyi ilişkiler kurmuş olan Sakız Cenevizlilerinden Francesco de Franchi Tortorino'yu¹⁶⁹ (Tortolino) zengin hediyelerle İstanbul'a gönderdi. Cenevizliler, Osmanlılarla olan kötü ilişkilerini yapılacak bir antlaşmayla düzeltmek istiyordu. Tortorino'ya verilen talimatın içeriğinde Osmanlılarla tahıl ticaretini tekrar canlandırmak için talepte bulunmak yani yılda en azından 25-30 civarında geminin Osmanlı topraklarından buğday yüklemesine izin verilmesi ve Osmanlı donanması amirali'nin Liguria kıyılarına zarar vermemesi konularında ricada bulunmak vardı. Bununla beraber ona yeniden yoluna koyulması muhtemel ticarî ilişkilerin, tekrar bozulmaması konusunda çok dikkatli olunması tavsiye ediliyordu. (Bkz. EK 13)

27 Aralık 1557 tarihli talimatların ardından Tortorino, 1558 Ocak ayında hareket etmiştir. Venedik ve Dubrovnik yoluyla 1558 Nisan ayında İstanbul'a ulaşan Tortorino, buradan Senyörlüğe yazdığı mektupta İstanbul'a varışından, yaptığı ilk müzakerelerden bahsedip, eğer Osmanlı topraklarına resmi bir elçilik heyeti gönderilirse Osmanlılarla anlaşma yapılabilceğini belirtiyordu. Aynı zamanda büyükelçinin geç atanmasından duyduğu şaşkınlığı da dile getiriyordu¹⁷⁰. Bahsettiği kişi büyükelçi seçilmiş olan Giovanni de Franchi'ydi ve onunla birlikte 1557 yılının Aralık ayından beri balyoz olarak seçilmiş, bir Cenova beyefendisi olan Nicolo Grillo da bulunuyordu. Balyoz'un görevleri büyükelçinin İstanbul'dan ayrılmasından sonra Cenova Cumhuriyeti'ni temsil etmek ve Cenevizli tüccarların haklarını korumaktı. Cenova yönetimi tarafından balyozun verilen talimatta Galata'da oturanları ve Maona'yı korumamaları, sadece ticareti ve malları gözetmeleri emredildi. Bu talimatların Osmanlıları memnun edeceğini düşünmüşlerdi. Aynı zamanda bu talimatlar gösteriyor ki, anavatan o günden sonra kolonisiyle ilişkilerini kesmeye başlamıştı. Franchi, Cenova'ya dönerken Grillo, Cumhuriyetin temsilcisi olarak balyoz ünvanıyla Ceneviz tüccarlarının sorumlusu oldu. Nicolo Grillo, daha önce başka ülkelerde de Cenova'yı temsil ettiği için bu konuda tecrübeli biriydi. Her türlü yetkinin verildiği Tortorino ise, Osmanlılarla Cenova

¹⁶⁹ Archivo General de Simancas, Estado 1387, 1-4.

¹⁷⁰ Tortorino, Senyörlüğe yazdığı mektupta bu konuları dile getiriyordu. ASG, Archivio Segreto 2169.

yönetiminin gayet memnun kaldığı bir ön antlaşmayı imzaladı¹⁷¹.

25 Nisan 1558'de yapılan antlaşmaya göre Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan tüm Cenevizli tüccarlara serbestçe ticari faaliyetlerini gerçekleştirme özgürlüğü verilmiştir. Ayrıca İstanbul'a *bailo* ünvanıyla Venedik elçisiyle eşit yetkilere sahip bir büyükelçinin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bununla beraber Osmanlılara karşı silaha sarılan Ceneviz tebaasına ticari faaliyetler yasaklanmış ve İspanya bayrağı altında ticaret yapan Cenevizli armatörlerin ise ticari faaliyetlerine devam edebilecekleri kabul edilmiştir. Ayrıca Cenova'nın bağımsız kalması için Fransa ile barış yapma mecburiyeti ortadan kaldırılmıştır. Bir diğer maddeye göre Liguria limanlarında Osmanlı donanmasının karaya çıkması donanmasının çok büyük olmaması kaydıyla kabul edilmiştir. Eğer donanma sayı olarak kalabalık olursa Cenova limanına girişlerin yasaklanabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'deki ticarî trafik için Cenevizlilere özel bir para basma hakkı da verilmiştir¹⁷².

Doğu ve Orta Akdeniz bölgesinde Osmanlıların hakimiyeti ele geçirmesi ve Maona'nın anavatan siyasetinden ayrı adetâ bağımsız bir politika takip etmesi karşısında Cenova Cumhuriyeti, İstanbul'daki elçisi Francesco de Franchi Tortorino'ya gönderdiği 2 Mart 1558 tarihli talimatla, Sakız Maonası'nı artık Cenova tebaası olarak kabul etmediklerini bildiriyordu. Bu da artık ada üzerindeki hükümranlığından vaz geçtikleri anlamına geliyordu. 1346 yılından beri adayı koruma vazifesini yüklenmiş bulunan Cumhuriyet'in, şartların zorlaması ve baskısı nedeniyle, bundan sonra bu görevi yerine getiremeyeceğini görerek, Sakız'daki vatandaşlarını kendi kaderleri ile başbaşa bırakması anlamını da taşıyordu. Anavatan tarafından terkedilen Sakız idarecileri için, vergi verdikleri Osmanlı Devleti'nin isteklerini yerine getirmek ve Akdeniz'e açılan Osmanlı donanmasını limanlarında misafir etmekten başka bir çıkar yolu kalmamıştı. Nitekim, Osmanlı donanması Malta üzerine hareket etmek için 1565 Nisan ayında Eğriboz'da toplanırken, 150 yelkenliden müteşekkil bir Osmanlı filosu Sakız'a gelmişti¹⁷³.

Sakız idarecileri ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Fatih döneminden itibaren gerginleşmeye başladı. İlişkilerdeki gerginliğin sebebi Fatih'in Ege

¹⁷¹ Philip Argenti, *The Occupation of Chios*, C.I, s.359-360.

¹⁷² C. Manfroni, *a.g.m.*, s.763.

¹⁷³ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.243.

Denizi'ndeki adalara yönelik fetih politikasının yanında, Sakızlı idarecilerin zaman zaman Osmanlı Devleti'ne karşı Venediklilerle ya da Papalık ile ittifaklara katılmalarıydı. XVI. yüzyıla gelindiğinde ise adanın alınmasını gerektiren sebep sayısı oldukça fazlaydı. Bunlar arasında Akdeniz ve Ege'de diğer birçok denizde olduğu gibi korsanların varlığı ve bu korsanların Sakız Adalarını da mesken tutmaları, İstanbul'un fethinden sonra Cenevizli Giustinianilerin (Sakız beyleri) hâkimiyetinde vergi ödeyen bir statüde bırakılan Sakız Adası'nda ikamet edenlerin 1560'larda yaşanan ekonomik durgunluk nedeniyle vergilerini geç ödemeye başlamaları, Osmanlı Devleti'nin başarısız Malta Seferi sırasında (1565) Sakız halkının bir kısmının Malta Şövalyeleri'ne yardım amacıyla Malta Adası'na gitmesi ve onlara yardım etmeleri ve Kanuni Sultan Süleyman'ın; "Mısır diyarına giden hacıların yol üzerinde kıyıya yakın Sakız Adası hisarında oturan kâfirler görünüşte haraca bağlı iseler de savaşçı kâfirlerle iyi dostluk üzere olup her daim devlet kapısında olan işleri yazup bildirmektedir ve donanma-yı hümayun gemileri çıktıkça kaç gemidir ve ne yana gidecektir hep bildürüp ufak islâm gemilerine zarar erdirmekten geri durmamaktadır" şeklinde ifade ettiği Cenevizli Giustinianilerin düşmanla işbirliği yapmaları vardı¹⁷⁴.

1346 yılından itibaren, Cenevizli Giustiniani ailesinin sahibi olduğu Maona şirketinin egemenliğinde bulunan Sakız Adası'nın fethi, Midilli'den yaklaşık yüz yıl sonra gerçekleşmiştir. Bu gecikme, yukarıda belirtildiği üzere Sakızlıların güçlü bir donanma veya askeri bir güce sahip olmalarından değil, diğer adalar gibi, Osmanlı Devleti'ne her yıl düzenli olarak yüklüce bir vergi vermek suretiyle barışı para yoluyla satın almalarından¹⁷⁵, devleti kışkırtacak hareketlerden kaçınmalarından ve Osmanlılar için stratejik bir tehlike doğurmamasından kaynaklanmaktaydı. Daniel Goffman ise bu durumu, Latin uydu topluluklarının uzun ömürlü olmalarının etkili bir direniş göstermelerinden ziyade, Osmanlıların ticaret yapmasına güvence sağlayarak ve Müslüman korsanların ara sıra yağma yapmasını hoş görerek Osmanlıların iktidarına karşılık gerçek anlamda bağımsızlıktan vazgeçmek şeklinde yorumlamıştır. Bunun karşılığında Osmanlı yönetiminin de bu küçük krallıklara egemen oldukları düşüncesiyle onları beslediğini ifade etmiştir¹⁷⁶. Bu durum ise Osmanlıların bu konudan endişe duymadığı gibi bir izlenim yaratsa da, Osmanlı donanmasının sık sık ada

¹⁷⁴ V. Dökmeci, *a.g.t.*, s.135.

¹⁷⁵ Şerafettin Turan, "Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.4, Sayı. 6-7, 1966, s. 185.

¹⁷⁶ Daniel Goffman, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa (1300-1700)*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul 2004, s. 180.

civarında görünmesi, onları devamlı olarak gözetmesi anlamına geliyordu. Sakız'ın vergi vermesinden ziyade önemli olan adanın Osmanlı Devleti ile Batı Akdeniz ve Avrupa arasında bir ara liman ya da durak konumunda bulunan stratejik önemi ve ticaret için çok müsait bir konumda bulunmasıydı¹⁷⁷.

Yukarıda bahsedilen gerekçelerden sonra Donanma-yı Hümayun'la Sakız adası önlerine gelen Piyale Paşa, adanın geciken vergi borcunu istemişse de idareciler, vergi borçlarını daha uzun süre ödeyemeyeceklerini¹⁷⁸ bildirerek olumsuz cevap vermişlerdi. J. H. Mordtmann ise bu durumu “1566 senesi baharında kapudân-ı deryâ Piyâle Paşa yetmiş kadirge¹⁷⁹ ile Akdeniz'e çıkıp, adanın kalesi karşısına düşen Çeşme limanında demirleyince, beyleri telâşa düşüp, mûteber adamları ile hediyeler göndermelerine rağmen Piyâle Paşa'nın bunları reddetmesi üzerine, ada ele geçirilmiş böylece Cenevizlilerin 220 yıllık idaresi son bulmuştur¹⁸⁰ şeklinde ifade ediyordu. Ancak adanın ele geçirilmesiyle ilgili üzerinde durulması gereken asıl neden vergi sorunu değildi. Çünkü Sakız Cenevizlileri daha önce belirtildiği üzere vergilerini pek çok kez zamanında ödeyememişlerdi yani bu onlar için ilk değildi. Ödenmeyen vergiler, yukarıda bahsedilen adanın ele geçirilme gerekçelerinden sadece biri olarak kabul edilmelidir. Tek başına fethin nedenini açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

Öte yandan uluslar arası ticaretteki uzun dönemli değişimler, Sakız'ın bir merkez olarak sahip olduğu önemin azalmasına yol açmıştı. XV. yüzyılda zenginliğinin

¹⁷⁷ Emrah Safa Gürkan, Sakız'daki Ceneviz kolonisinin Osmanlılar için önemli bir fonksiyona sahip olduğunu Osmanlı askeriyesi için oldukça önemli bir hammadde olan kalayın, İngiltere'den Sakız'daki Ceneviz kolonisinin aracılığıyla elde edildiğini, bu fethin ardından Osmanlıların tedarikinde dışa bağımlı oldukları tek askeri hammadde olan kalayı bulmakta, 1580'lerde İngilizlerin Doğu Akdeniz Kumpanyası'nın sahneye çıkmasına dek zorlandıklarını belirtmiştir. Emrah Safa Gürkan, “Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar'ın XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse, İstanbul 2011, s.21.

¹⁷⁸ 1565 tarihi itibarıyla birikmiş üç yıllık vergi borçları vardı. 2 Ramazan 972 (03.04.1565), Mühimme Defteri, VI, nr. 963.

¹⁷⁹ Donanmadaki gemi sayısı üzerine farklı görüşler mevcuttur. Braudel, Simancas Arşivi'ndeki belgelere atıfta bulunarak, İstanbul'dan çıkan donanmanın 106 kadirge ya da İskenderiye'den gelen 10 tanesinin de dahil olmasıyla 90 kadirge var olduğunu ifade etmektedir. F. Braudel, *a.g.e.*, s.439, İdris Bostan, Piyale Paşa'nın 30 Mart 1566 tarihinde 70 kadirge ile Akdeniz'e açıldığını yazmaktadır. İdris Bostan, “Esaretten Vezarete Bir Osmanlı Kaptanıderyası: Piyale Paşa”, *Piyale Paşa Camii 2005-2007 Restorasyonu*, Ed. M. Baha Tanman, İdris Bostan, İstanbul 2011, s.23, Şerafeddin Turan ise Piyale Paşa'nın İstanbul'dan 70 kadirge ile hareket ettiğini, Gelibolu'dan sonra katılan gemilerle sayının 80'e ulaştığını belirtmektedir. Bu farkın da Gelibolu'dan sonra bazı gemilerin mesela Midilli kadirgalarının donanmaya katılmasından ileri geldiğini ifade etmektedir. Ş. Turan, *a.g.m.*, s.187, Carlo Hopf ve Kenneth M. Setton da Sakız'a varan Osmanlı donanmasının 80 kadirge olduğunu kaydetmektedirler. C. Hopf, *a.g.e.*, s.58, Kenneth M. Setton, *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Volume IV, The American Philosophical Society, Philadelphia 1984, s.894.

¹⁸⁰ Mordtmann, 1997, s.95.

doruğundayken Sakız'ın kendi ürünleri adanın ticaretinde çok küçük bir rol oynuyordu. Baharat gibi ticarete konu olan malların çoğu ya Hindistan gibi uzak yerlerden ya da Anadolu'dan (örneğin şap) gelirdi. Foça ve İstanbul'daki şap yataklarının Osmanlıların eline geçmesi şap satışlarının düşmesine neden oldu. Akdeniz yoluyla yapılan baharat ticareti XVII. yüzyıl başlarına kadar canlılığını kaybetmemişse de, Ümit burnundan geçen Hindistan yolunun keşfedilmesi Akdeniz'e gelen baharat miktarında en azından geçici bir azalmaya yol açmıştı. Bu buhranın Sakız üzerindeki etkileri dolaylı olmakla birlikte önemli boyutlardaydı. Adanın uluslar arası ticaretteki öneminin azalmış olması, adanın Ceneviz egemenliğinde kalmasının artık Osmanlılara pek bir yarar sağlamayacağı anlamına geliyordu. Bu durum, Sakız'ın ele geçirilme sebeplerinden biri olarak göz ardı edilmemesi gereken önemli bir etkendi¹⁸¹.

Evliya Çelebi de adanın fethiyle ilgili şu ifadelerle yer vermektedir: “*Cenevizliler görünüşte bizimle dost idi. Ama gizlice, gelip geçen tüccar ve hacı gemilerini zaptedip müslümanları esir ettikleri padişah tarafından bilinmekteydi. Padişah Piyale Paşa'ya adanın fethini emretti. O da her sene mutad gezintilere çıkar gibi 300 kadirga ile Akdeniz'e çıkıp Sakız'ın 18 mil doğusunda kal'a i Hoşâbâd yani Çeşme Kalesi limanına demir attı. Sakız'ın ayanı, kralzadeleri, balyozları hediyelerle Piyale Paşa'ya geldiler. Çeşitli diller döktüler. Piyale Paşa onlara: “Bire kefereler, niçin sulh da imiş gibi görünüp gizlice antlaşmayı bozup hacı ve tüccar gemilerini vurup yol kesersiniz. Şimdi padişahımın arzusu bu adayı zorla sizden almaktır. Canınız size lazım ise kaleyi bize teslim ediniz. Yoksa hepinizi kılıçtan geçiririm.” Onlar da: “Her parçamızı kulağımıza kadar etsen, bu kaleyi vermeyiz” deyip saçlarını yoldular. Piyale Paşa derhal kefereleri yakalatıp bağlattı. Kaleye yanaşarak asker ve mühimmat çıkarmaya başladı. Kaleye bir elçi gönderip: “Hepinizi kılıçtan geçiririm. Bizde esir olan büyüklerinizi katlederim. Kaleyi teslim edip yine burada oturunuz.” dedi. Kale içindekiler karşı koymaya imkân olmadığını görüp kaleyi sulh ile teslim etmeye karar verdiler. Yine kalede oturalım, kale içindeki kiliselerimiz kadar varoшта kilise, bağ, bahçe ve evler yapalım ve adam başına her sene birer altın haraç verelim diye 120 maddelik arzlarını Piyale Paşa'ya verdiler. Ricaları kabul olunarak kan dökülmeden kale alındı. 73 bin kâfir, mallarını alarak kaleden çıkıp varoшта yerleştiler”¹⁸².*

¹⁸¹ S. Faroqhi, *a.g.e.*, s. 143-44.

¹⁸² Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. IX, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul 2005, s.59-60.

Osmanlılar, Sakız'ı ele geçirdikten sonra Cenevizliler döneminde olduğu gibi adanın Akdeniz ticaretindeki ticarî önemini devam ettirmeye çalışmışlardır. Onlar, Sakız halkından pek çok zimmîyi diğerlerinden ayrı tutarak pek çok ayrıcalık ve vergi muafiyeti bahşetmişti. Bunlar arasında, zimmîlerin şehir içerisinde alıp sattıkları şarap, ipek ve yiyecek içecek maddelerinden, adaya dışarıdan getirilen buğday gibi hububattan gümrük alınmaması, bunun dışındaki mallardan diğer haraç-güzarların ödedikleri kadar gümrük alınması vardı. Bununla beraber Çeşme'de veya Sakız'da bu gümrükler ödenmişse ikinci kez talep edilmemesi, bunlar Karadeniz'den Sakız'a, İstanbul'a veya başka iskelelere mal getirdiklerinde yani Osmanlı ülkesinde kalıp dışarıya çıkarılmayan mallardan gümrük alınmaması Hollanda, Fransa, İspanya veya kendi gemilerinde bulunan Sakızlılar ve bunların eşyalarının zarara uğratılmaması ve İstanbul'da ticaret yaparken ölen bir Sakızlı olursa metrukâtları kanunda sabit olduğu üzere gereğinin yapılması vd. konular vardı¹⁸³.

Sakız'ın ele geçirilmesinden sonra adanın Ceneviz tüccarlarından bazıları Kefe'ye sürüldü. Onlardan Encadi adlı zimmî, Kefe'den Galata'ya gelmiş ve oradan da Sakız'a gitme amacıyla yola çıktığı duyulmuştu. 18 Rebi'u'l-âhır 976 (10 Ekim 1568) tarihli hükümde, Encadi Sakız adasına gelmesi durumunda orada yerleşmesine izin verilmeden Galata'ya geri gönderilmesi emrediliyordu¹⁸⁴. 25 Cemaziye'l-âhır 976 (15 Aralık 1568) tarihli bir başka hükümde de Kefe'ye gönderildikten sonra geriye Sakız'a gelen Sakız beylerinin Galata'da yerleşmeleri için İstanbul'a gönderilmeleri isteniyordu¹⁸⁵.

Ticaretteki gerileme, Maonaların Osmanlı Hazinesi'ne vergilerini ödemelerini güçleştirmişti. Ticaretteki bu gerilemenin Sakız'ın Osmanlılarca fethinden önce başlamasının nedenini anlamak da kolaydı. Sakız'daki Maona egemenliğinin son yıllarında Cenova'daki yetkililer adanın Osmanlıların eline geçmesinin an meselesi olduğunu anlamışlardı¹⁸⁶. O sırada Akdeniz'deki en büyük donanmayı elinde bulunduran Osmanlı Devleti'nin diplomatik baskılarına boyun eğen Ceneviz yöneticileri Maonalara karşı bir sorumlulukları olmadığını ilan ettiler. Böylece, en

¹⁸³ Sakız adasındaki zimmîlere verilen ayrıcalıklar hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Evâsıt-ı Zilhicce 1032 (6-15 Ekim 1623), MAD, 6004, s. 90, 91.

¹⁸⁴ MD, Nr. 7, III, h. 2203.

¹⁸⁵ MD, Nr. 7, III, h. 2639.

¹⁸⁶ Maona şirketinin özellikle İstanbul'un fethinden sonra devamlı olarak artan finansal borçları hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Philip Argenti, The Occupation of Chios, C.I, s.329-369.

azından görünüşte ada Maona yönetiminde küçük bir bağımsız devlet halini aldı. Bu geçiş döneminde, Osmanlı yönetimi altında ticaret yapmaya niyetli olmayan Cenevizli gemiciler, gemileriyle birlikte adayı terk etmiş olmalıdır. Sakız'ın ticari öneminin azalması 1566 sonrasında da sürdü. XVII. yüzyıl başlarında ada limanına gelen yabancı gemilerin alacak ve satacak pek bir şey bulamadıkları gözlemlendi. Aynı nedenle, Cenova ve diğer İtalyan kentlerinden de adaya bu dönemde daha az gemi uğramaya başlamış olabilir¹⁸⁷. Bu nedenle, Osmanlıların Sakız'ı fethi vergi akışının, dolaysız yöntemlerle güvence altına alınmasına yönelik bir çaba olarak yorumlanabilir.

Sakız adası konusunda yukarıda belirtilen gelişmeler yaşanırken Cenevizliler de Osmanlılara karşı Avrupalıların oluşturduğu ittifaklara katılmaktan geri durmamıştır. Nitekim Cerbe savaşında Hıristiyan ittifakında yer alan devletlerden biri de Ceneviz Cumhuriyetiydi. Yine Sultan Süleyman döneminde meydana gelen Malta kuşatmasında da şövalyelerin yardımına koşanlar arasında Sakız Cenevizlileri vardı¹⁸⁸. Anavatanda yaşayan Cenevizliler, Sultan II. Selim zamanında 1570 Kıbrıs seferine 4 kadirga ile 1571 İnebahtı Savaşı'na da 3 gemi ile katılmışlardı¹⁸⁹. Venediklilerin bu savaşa 105 kadirga ile Cenevizlerin ise sadece 3 gemi ile katılmaları siyasi ve askerî anlamda güçsüzlüklerine işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır. Önceki yüzyılda Cenevizliler için asıl önemli olan Osmanlılara karşı kurulacak bir Hıristiyan birliğinde yer almamaktı. Bunun yerine Venediklilere karşı Levant'taki Ceneviz kolonilerini (Bkz. EK 1-2) ve ticari bağlantılarını korumak çok daha önemliydi. Oysa şimdi Osmanlılara karşı Venedikliler ile iş birliği yapmaktan kaçınıyorlardı.

1.4. CENEVİZ AHİDNÂMELERİ

Osmanlı Devleti tarafından yabancı devletlere verilen ticari ayrıcalıkları ya da barış anlaşmalarını ihtiva eden belgelere ahidnâme denir. Ticari mahiyetteki ahidnameler, yabancı devletlerin tüccarlarına Osmanlı toprakları ile kara sularında serbestçe dolaşma, ikamet etme ve ticari faaliyetler sırasında ve sonrasında tanınan hakları ihtiva etmektedir. Ahidnameler nitelik bakımından tek taraflı ve çift taraflı

¹⁸⁷ Suraiya Faroqhi, *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 2004, s.143.

¹⁸⁸ Turan, Sakız'ın zaptından sonra Piyale Paşa'ya gönderilen 10 Şevval 973 (30.04.1566) tarihli hükme atıfta bulunarak "Mektub gönderüb ... hayli begzadeleri olub anların ahvalin ve muavenet için Malta'ya gönderdikleri kefereden ba'zı mevcud olduğun..." şeklinde açıklamaktadır. Şerafettin Turan, "Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına", *Kanunî Armağanı*, Ankara 2001, s.101.

¹⁸⁹ Camillo Manfroni, *Storia della marina italiana*, Nabu Press, 2012, s.475, 479.

olmak üzere ikiye ayrılırlar. Tabii ki tek taraflılarda güçlü olan devlet zayıf olana kolaylıklar sunmaktadır. Karşılıklı olanlarda ise tek taraflı değil her iki devlet için hak ve imtiyazlar vardır.

Ahidnâmeler, her iki devlet için de birbirini tanınması anlamına geliyordu. Aynı zamanda ticari düzenlemeleri ihtiva etmesinin yanı sıra devletler arasındaki diplomatik ve siyasi münasebetleri de düzenleyici bir özelliğe sahipti. Bu bağlamda ahidnâmenin öncelikle iki devlet arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkileri ele alan siyasal bir belge olduğunu belirtmek gerekmektedir¹⁹⁰.

Ahidnâmeler, Osmanlı Devleti açısından baktığımızda önemli faydaları ihtiva etmekteydi. Ahidnâme verilen bir devletin Osmanlı ordusu için getireceği savaş araç ve gereçlerinin önemi göz ardı edilemezdi. Osmanlıların Avrupa devletlerine karşı uyguladığı ticari politikanın etkileri politik getirisinin nasıl olacağı konusunda yoğunlaşmaktaydı. Nitekim, İngilizlere ve Hollandalılara verilen kapitülasyonlarda da bu durum gözetilmekteydi ve onlardan Osmanlı ordusu için savaş malzemesi tedarik etmeleri beklentisi bulunmaktaydı. Yani silah, top yapımında kullanılan kalay ve çelik gibi hammaddelerin teminini sağlamaktı¹⁹¹.

Osmanlıların ahidnâme güvencesi verirken gözettiği hususlardan biri de Osmanlı'nın mali ve ekonomik yararlarıydı. Her şeyden önce Osmanlı hazinesine nakit para olarak gümrükler önemli bir kazanç sağlardı. Osmanlı topraklarından transit geçen ve ülkeden ihraç edilen mallardan vergi alarak hazineye büyük çapta gelir sağlanırdı. Ayrıca Osmanlı pazarı ve hazine daima para yokluğundan, gümüş kıtlığından muzdaripti ve bu ihtiyaçlar Osmanlı maliyesi ve ekonomisi için son derece önemliydi¹⁹². Nitekim XVI. yüzyılda Cenevizlilere verilen ahidnâmelerde gözetilen ekonomik yararlarından biri de, Cenevizlilere aracılığıyla Ceneviz ve Sakız limanları üzerinden Amerikan gümüşünü Osmanlı topraklarına getirmek yani Batı'dan Doğuya doğru maden akışını sağlamaktı¹⁹³. Ayrıca Osmanlıların ticareti mümkün olduğu kadar Akdeniz havzasında tutmaya çalışmak istemeleri de bir diğer ekonomik beklentileriydi.

¹⁹⁰ M. Ziya Köse, *a.g.e.*, s.64-65

¹⁹¹ Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *DIA*, C.22, İstanbul 2000, s.248.

¹⁹² Halil İnalçık, "Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret", *Doğu-Batı*, S. 24, Ankara 2003, s.62.

¹⁹³ Faruk Bal, "XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İktisadî İlişkileri: Akdeniz'de Rekabet", *Marmara*

Osmanlı Devleti'nin ahidnamalardan beklentisi konusunda üzerinde durulması gereken bir başka amaç da verilen ekonomik içerikli ahidnâmeler aracılığıyla kendi emniyet ve çıkarlarını korumak ve Hıristiyan dünyasının Osmanlılara karşı birleşmesini önlemektir¹⁹⁴. Yani politik hedefleri gizlemek amacıyla antlaşmaların şeklini ve muhtevasını ekonomik beklentilerle sınırlandırmaktı. Nitekim, 1569 tarihli Fransız ahidnâmesi, asıl maksadın dışında başka amaçlar için hazırlanmıştır. Yani iki ülke arasındaki antlaşma ortak düşmana karşı düzenlenmiş, askeri hedefleri olan bir antlaşmadan ziyade ticaretle ilgiliymiş gibi yansıtılmıştır¹⁹⁵. Osmanlıların, İspanya¹⁹⁶ öncülüğündeki Katolik birliğine karşı Fransa'daki Kalvinistleri desteklemesi¹⁹⁷ Avrupa devletleri ile ilişkilerinde ticari ayrıcalıkları politik bir silah olarak kullandığına delalet etmektedir.

Osmanlı hakimiyetinin Anadolu'da kendi aleyhlerine tesis edilmeye başlamasından sonra Cenova kent devleti, bulunduğu toprakların yeni sahipleri ile anlaşma yapma gereğini duymaya başladı. Bu amaçla Cenova'nın Osmanlı Devleti ile kurduğu ilk ilişkilerden sonra elde ettiği ahidnâmeler, ilişkilerin seyrini gösteren kuralları ve şartları ortaya çıkarması bakımından büyük önem taşımaktaydı. Nitekim Osmanlıların kuruluş döneminde Sultan Orhan zamanında Cenevizlilere ilk ahidnâme¹⁹⁸ verildi. Osmanlıların 1352 yılında Rumeli'ye ilk geçişlerinde o sırada Venedik ve

---

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi, C. 9, S. 36, İstanbul 2011, s.209.

¹⁹⁴ 1570 yılında Venediklilerin elinden Kıbrıs'ı almayı düşünen Osmanlılar, 1569 yılında Fransızlara verdikleri kapitülasyonla onların müttefik olarak desteğini sağlamayı amaçlamıştı. 1580 yılında İngilizlere verilen kapitülasyonlardan beklenen siyasi amaç ise İspanya'ya karşı İngiliz dostluğunu sağlamaktı. H. İnalçık, *a.g.m.*, s.248.

¹⁹⁵ Tahsin Fındık, "Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri", *Türkler*, C. 9, Ankara 2002, s. 567.

¹⁹⁶ XVI. yüzyılın ilk yarısında Habsburglar bir taraftan Osmanlılarla rekabet ederken diğer taraftan da Alman Protestanlığı ve Fransa meseleleriyle uğraşıyordu. Gábor Ágoston, "Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi", *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, Çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul 2012, s.63

¹⁹⁷ XVI. yüzyılda Osmanlılar için önemli müttefiklerden biri de Habsburglar'a Alçak Ülkeler'de zor anlar yaşatan Kalvinistlerdi. Osmanlıların onlarla temas halinde olduğu, 1569 yılında Kalvinistlerin lideri Orange Dükü Willem'in önceleri Alçak ülkelerde bankerlik yapan Yasef Nasi'yle mektuplaşmalarından anlaşılmaktaydı. Ayrıca Osmanlılar, İngiltere ve Alçak Ülkeler'e Gabriel Defrens isimli bir elçi de göndermişti. Emrah Safa Gürkan, *a.g.m.*, s.48-49, Manfred Pittioni, *Korrespondenz mit dem Sultanshof*, Wien-Berlin 2010, s.134, 137.

¹⁹⁸ Suraiya Faroqhi, bu terimin karşılığını erken dönemlerdeki kapitülasyonlar ile 19. ve 20. yüzyıldaki kapitülasyonlar arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurarak önceki ahidnameler için "imtiyaz teminatı" tabirini kullanıyordu. Daha tarafsız olarak bulduğu bu terimle ilgili yabancı hükümdarlara verilen ahidnamelerin gönüllü boyun eğme yoluyla Osmanlı egemenliğinin bir parçasına dönüşen kentlere ya da devletlere verilen teminatlara yakınlığını ifade etmekteydi. Galata ve Sakız'ın eski Ceneviz kolonilerine verilen belgeyi de Osmanlı belge yazıcılarının aynı şekilde ahidname olarak gönderme yaptıklarını belirtiyordu. 17. yüzyılda onaylandığı şekliyle Galata ahidnamesinin bir sureti için bkz. Maliyeden Müdevver 6004, s.96.

müttefikleri Bizans ve Katalonyalılarla savaş halinde olan Cenevizlilerle kurulmuş olan dostane münasebetin sonucunda günümüzde metni kayıp olan ilk Osmanlı ahidnâmesi verildi. Osmanlıların bu ahidnâmeyi vermekteki amacı, Venedikliler ile olan mücadelelerinde diğer bir İtalyan kent devleti olan Cenova'yı kendi tarafına çekmekti yani siyasal beklentilerle verilen bir kapitülasyondu.

Öte yandan elimizde bulunan en eski tarihli ahidnâme 8 Haziran 1387 tarihinde düzenlenmiştir. (Bkz. EK 1) Muhteviyat olarak daha sonraki ahidnâmelerle benzerlik gösteren bu antlaşmada, üzerinde durulan asıl konu ticaret ile ilgili hükümlerdi. Nitekim, Cenevizliler Osmanlı ülkesinden hububat ithalinde mud başına 0,5 hyperper (6 akçe) tutarında bir vergi ödemeyi kabul etmişlerdi. Ayrıca, Ceneviz tüccarları, gümrük vergisinden muaf tutulurken, buna karşılık malların değerinin yüzde 8'i oranında bir pazar resmi ödenmesi konusunda şart koşuluyordu. Bu simsarlık resmini ödedikten sonra Galatalı Cenevizliler, Osmanlı tebaası olduklarından dolayı başka hiçbir vergiyi ödemeyeceklerdi. Bir diğer maddede de Osmanlı topraklarından Galata'ya kaçan bir köle için Cenevizliler 100 hyperper ödemeyi kabul ederken, Sultan Murad da Cenevizliler'den Osmanlı ülkesine kaçan bir köleyi, Müslüman değil ise, iade etmeyi taahhüt ediyordu¹⁹⁹.

1387 ahidnâmesinin maddelerinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti özellikle ticari anlamda önemli beklentiler içerisindeydi. Yüzyıllardan beri bölgeye yerleşmiş iktisadi mekanizmanın devamını sağlamak asıl hedefti. Ekonomik açıdan vergiler konusunda kararlı olan devlet, ticarî anlamda da Cenevizlilerle işbirliğinden çekinmedi. Şüphesiz bu davranışında da donanma gücünün yeterince gelişmemiş olmasının yanı sıra ticarî örgütlenme açısından da daha işin başında bulunmasının etkisi vardı.

¹⁹⁹ Antlaşmanın maddeleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. K. Fleet, The Treaty of 1387, ss.13-33.

Tablo 1.2 Ceneviz Ahidnâmeleri²⁰⁰

Tarih	Padişah
1352	Orhan
1387	Murad I
1389	Bayezid I
1411	Musa Çelebi
1419	Mehmed I
1430	Murad II
1446	Mehmed II
1453	Mehmed II
1512	Selim I
1520	Süleyman I
1558	Süleyman I
1595	Murad III
1613	Ahmed I
1624	Murad IV
1665	Mehmed IV
1712	Ahmed III

XV ve XVI. yüzyıllarda Cenevizlilere hemen her padişah değişikliğiyle beraber ahidnâme verilmeye devam edilmiştir. Nitekim Cenevizlilerle Osmanlılar arasında yapılan antlaşmalardan²⁰¹ biri de İstanbul'un fethinden hemen sonra bahşedilen ahidnâmedir. 1453 yılının haziran ayında Zağonos Paşa'nın imzasını taşıyan ve Sultan Mehmed'le Galata'da oturan Cenevizliler arasında düzenlenen bu ahidnâmeye göre, (Bkz. EK 3) Ceneviz tüccarlarına Türk topraklarında karada ve denizde "âdet olduğu

²⁰⁰ Tablo Halil İnalçık'ın Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret, s.64-66, Kate Fleet, The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese, s.13-33, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, s.435, Pasquale Lisciandrelli, Trattati e negoziazioni politiche della Repubblica di Genova (968-1797), s.132, 202, 209, Mahmut Şakiroğlu, Fatih Sultan Mehmet'in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri, s.211-219, Camillo Manfroni, Le Relazioni fra Genova, l'impero Bizantino e i Turchi, s.718-719, Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İktisadî Yapısının Ana Hatları", *Osmanlı*, C.3, Ankara 1999, s.31'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

²⁰¹ Cenova Cumhuriyetinin 968-1797 yılları arasında yapmış olduğu politik görüşmeler ve antlaşmalar hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Pasquale Lisciandrelli, "Trattati e negoziazioni politiche della Repubblica di Genova (968-1797)", *Regesti, Atti della Società Ligure di Storia Patria*, Volume I, Genova 1960.

üzere” verilmesi icap eden gümrük resmini ödemek şartıyla serbestçe ticarî faaliyetlerde bulunma izni verilecekti²⁰². Galatalıların ve Cenevizlilerin mülkiyet hakları, tüm Osmanlı topraklarında, karada ve denizde ticaret hakkı, yüksek görevli ve tüccarlarının korunması sağlanacaktır. Sivil yargılama önceki geleneğe uygun olarak hakemlik sistemi yoluyla yerine getirilecektir. Cenova’dan gönderilen podesta yerine şimdi protegeros (kethüda), consilium’la (meclis) birlikte Sultan’ın yetkisini temsil eden voyvodaya bağlı olarak, tüccarlar ve ticaretle ilgili anlaşmazlıkları düzenleyecek ve Galata’ya bir de kadı tayin edilecektir²⁰³. Ayrıca Galata halkı, ayinlerini eskiden olduğu gibi yerine getirebilecekler, kiliseleri camiye çevrilmeyecek ve zorla hiç kimse Müslüman yapılmayacaktı. Aynı zamanda Galata halkından yeniçeri, doğancı ve kul yapmak için “oğlan” talep edilmeyecek ve onlar angaryadan muaf olacaktı. Galata halkı, bütün bu muafiyetleri karşılığında devlete şer’i haraç ödemekle mükellef tutulmuşlardı. Bu ahidnâme ile Osmanlılar nazari planda vaad ettiğini, uygulamadaki bazı istisnalar²⁰⁴ dışında aynen tatbik etmiştir.

1453 ahidnâmesinde, önceki ahidnâmeler gibi muhteviyat anlamında ticaret ile ilgili hükümler ağır basıyordu. Ancak ödenmesi gereken gümrük ve haraç vergileri gibi ticari maddeler dışında Cenevizlilerin sosyal ve dini hayatlarını düzenleyen kurallar da mevcuttu. Yani sosyal ve dini açıdan, bazı kısıtlamalarla birlikte geniş bir özgürlük tanındı. Ahidnâmeden de anlaşılacağı üzere, var olan kiliseler korunurken, yeni kilise yapımı ve çan çalınması ise yasaklandı²⁰⁵.

XVI. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Cenevizliler arasında daha önce yapılan ahidnâmelerin süresinin sona ermesi ya da padişah değişikliği nedeniyle muahedelerin yenilenmesine devam edildi. Bu yenilenen ahidnâmelerden biri 927 Muharrem (1520 Aralık) tarihliydi²⁰⁶. Bu muahede gereğince Sakız Cumhuriyeti her

²⁰² İlk dönem ahidnâmelerinde gümrük ve diğer vergilerin oranları açık olarak belirtilmeden “âdet ve kânûn üzere” alınacağı belirtilmekteydi. 1453 ahidnâmesinde de Cenevizlilerin ödeyeceği gümrük oranı yazılmadan “âdet üzere” vermeleri istenmiştir. GŞS, no. 17, s. 190/1. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. H. İnalçık, *a.g.m.*, s. 247.

²⁰³ E. Özbayoğlu, 2002, s. 1466.

²⁰⁴ 1 Haziran 1453 tarihli ahidnamenin Grekçe asıl metninde Sultan II. Mehmed askeri birlikler getirip surları tahrip etmeyeceğine (bazı tercümeelerde surları tahrip edeceğine) Cenevizlilerin İstanbul’da kendi kanunları ve âdetleri çerçevesinde kendi kethüdarları idaresinde yaşayacaklarına söz vermişti. Fakat 3 Haziran 1453’te Edirne’ye hareketinden önce Galata’yı ziyaret etmiş ve şehrin güvenliği gerekçesiyle civardaki bazı surları yıktırıştır. Böylece ahidnamenin bir maddesi uygulanmamış oluyordu. H. İnalçık, *a.g.m.*, s.246-247.

²⁰⁵ M. Şakiroğlu, Fatih Sultan Mehmet’in Galatalılara, s.211-224.

²⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara 1983, s.435.

sene devlete 10.000 Frengi filorin (altın) veyahut bunun karşılığı olarak 450.000 akçe verecekti²⁰⁷. Eğer bu paraya mukabil kumaş alınması arzu edilirse kumaş vermek suretiyle vergisini ödeyecekti.

Ahidnâmeye göre Sakız Adası Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti ile ticaret yapacak ve her sene gösterilecek yerde bedeli mukabilinde Edirne müdüyle 2.000 müd (müdd) hububat alabilecekti²⁰⁸. Sultan Süleyman, Sakız Cumhuriyetine vermiş olduğu ahidnâme sonunda mukaveleye sadık kalınacağına dair şöyle yemin ediyordu:

“Kuşandığım kılıç hakkı için ve atam ve dedem ruhları için ve yüz yirmi dört bin peygamber hürmeti için ve hazret-i resulün aleyhi’s-selat-ü ve’s-selam pak, münevver, mutahhar ruhu için ve dinim hakkı için ve yeri, göğü yaradan perverdigar hakkı için bugünden sonra mademki anlar kendülerinde kaim ve daim olup anlardan hilaf-ı ahd nesne zahir olmaya, ben dahi bu ahd üzerine sabit ve kaim olam, hilaf-ı ahd benden zahir olmıya. Şöyle bileler, alamet-i şerif üzerine itimad kılalar. Fi Muharrem, sene 927 be-makâm-ı Kostantiniyye²⁰⁹”.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Cenova’nın ard arda yaşanan kıtlıklardan birine daha düşmemek için Doğu pazarlarından tahıl almak istemesi bir başka ahidnâmenin imzalanmasını beraberinde getirmiştir. Bu amaçla daha önce de bahsedildiği üzere Cenova hükümeti önemli yetkiler vererek bir komisyon oluşturmuştu. Bu komisyonun görevlendirdiği Tortorino’nun çabaları sonucu Osmanlılar tarafından Cenevizlilere ahidnâme verilmiştir. Bu ahidnâmedeki maddeler değerlendirildiğinde içerik olarak ekonomik ağırlıklı hükümler ağır basıyordu. Buna göre Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan tüm Cenevizli tüccarlara serbestçe ticari faaliyetlerini gerçekleştirme özgürlüğü ve Osmanlı topraklarında ticari faaliyetlerini gerçekleştirirken kullanmak üzere özel bir para basma hakkı verilecekti²¹⁰.

XVII. yüzyılda Osmanlılar tarafından Cenevizlilere imtiyaz vermeye devam

²⁰⁷ Bu kayda göre o tarihte bir filori altını 45 akçeye tekabül etmektedir.

²⁰⁸ Müd, buğday, arpa vb. gibi zahireyi ölçmeye yarayan bir ölçü birimidir. Osmanlı Devleti’nde değişik müd ölçüleri kullanılmakla birlikte en geçerli olanı İstanbul müddüdür. Bir İstanbul müddü 20 kile olarak itibar edilmiştir. Buna göre toplam 40.000 kg hububat alabilme hakkı veriliyordu. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2012, s.494.

²⁰⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.435-436.

²¹⁰ P. Argenti, *a.g.e.*, s.78.

edilmiştir. Yine bu kapitülasyonları vermeye iten mali amaçlar ticarî konular üzerinde yoğunlaşmıştır. 1604 yılında Fransa, içinde Cenevizlilerin de yer aldığı tüm batılı milletlerin (Venedik, İngiltere ve Hollanda hariç) Osmanlılarla ticarî ilişkilere sadece Fransız diplomatik korumasıyla girebileceğini belirten kapitülasyonları yürürlüğe koymuştu²¹¹. Buna mukabil 1619 yılında Fransızların Osmanlılarla kapitülasyonları yenileme teşebbüsünün gerçekleşmemesinden sonra devlet, o zamana kadar Fransız bayrağı altında ticaret yapan Cenova'ya ayrı bir kapitülasyon vermiş ve gümrük vergisini % 3'e düşürmüştür²¹². XVIII. yüzyılda da aynı oranda gümrük vergisi ödeyen Ceneviz tüccarları²¹³, böylece Osmanlı topraklarında ticarî anlamda etkin bir konuma gelen Fransız tüccarlarıyla rekabet edebilir bir hale gelmişlerdi²¹⁴.

1.5. CENEVİZ ELÇİLİK HEYETLERİ

Osmanlıların kuruluşundan itibaren kendilerinden önce Anadolu'da varlıklarını devam ettiren Cenevizlilerle ikili ilişkileri mevcuttu. Aralarındaki ilişkiler o denli gelişmişti ki, iki taraf arasında sürekli elçiler gidip gelmekte ve bunun neticesinde, çeşitli antlaşmalar ve ittifaklar yapılmaktaydı. İlişkilerin ardındaki başlıca itici güç, canlı ve kârlı bir ticaretin yarattığı paraydı. Bu araç ikili ilişkileri yönlendiren ve şekillendiren bir unsurdur.

Erken dönemlerden itibaren ikili ilişkiler trafiği elçiler aracılığıyla oldukça canlıydı. Nitekim, Michel Balard, Cenevizlilerin Osmanlılara XIV. yüzyılın sonunda gönderdikleri elçilerin özel gösteriş merakından bahsederek, Cenova yönetiminin 1391 Eylül ayında gönderdiği iki temsilci için 3.000 altın hyperper harcadığını ve onların İstanbul'a yanlarında gümüş kaseler, lal rengi ipekliler, kadifeler, Cenova ve Floransa kumaşları, kürkler ve kelle şekerler ile geldiklerini belirtiyordu²¹⁵. Daha sonraki yıllarda

²¹¹ R. Musso, *a.g.m.*, s.613.

²¹² H. İnalçık, Osmanlı'nın Avrupa ile Barışıklığı, s.70.

²¹³ XVIII. yüzyılda Osmanlı limanlarına gelmeye devam eden Ceneviz tüccarları, gümrük vergisi olarak % 3 oranında bir vergi ödemekteydi. BOA, Cevdet Maliye, 23119/564. İbnülemin Hariciye, 1499.

²¹⁴ XVII. yüzyılda İstanbul'a gelen Fransız seyyah Jean Baptiste Tavernier, Ceneviz ve Fransız tüccarları arasındaki rekabete, çekişmeye dikkat çekmiştir. Cenevizli tüccarların Fransız tüccarlarını kısıktığını, Fransızların ticarete çok başarılı olmasından dolayı Cenevizlilerin başka para çeşitleriyle onları taklit etmeye çalıştıklarını ve iki ya da üç yüz bin duka kadar bastırıp Türkiye'ye getirdiklerini ancak umut ettikleri başarıyı elde edemediklerini, bunun nedeninin de altının son derece hileli olması ve yaptıkları hilenin de anında anlaşıldığını, bu olaydan sonra konsolosun ve gemi kaptanının cezalandırıldığını belirtmektedir. Jean Baptiste Tavernier, *Topkapı Sarayında Yaşam*, Çev. Perran Üstündağ, İstanbul 1984, s.43.

²¹⁵ Harp ve Sulh, *Avrupa ve Osmanlılar*, Ed. Dejanirah Couto, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul 2010, s. 245.

da padişah değişikliklerinde veya herhangi bir zafer kazanılması durumunda da Ceneviz yönetimi, elçiler göndererek tebriklerini iletiyordu. Nitekim 1451 yılında Galata Cenevizlileri II. Mehmed'in tahta geçmesi üzerine tebriklerini iletmek amacıyla elçilerini gönderiyordu²¹⁶.

Cenova şehri ile kolonileri arasında uzun mesafeler bulunduğu için, haraç ödeme ile ilgili görüşmeler Osmanlı temsilcileri ile her bir koloninin kendi yöneticisi tarafından yapılırdı. Sakız ve Limni adaları ile Enez şehri halkına gemi ve mesajlar yollayan Padişah, bu bölgelerin halklarının bir haraç ödemekle yükümlü bulduklarını duyurmuştu. Kefe kolonisinde yaşayan halk Sultan'a temsilciler göndererek kendi emniyetlerini güvence altına almayı başardılarsa da, Amasra kolonisini de benzer bir girişimle kurtarma işine girişmedi veya girişmeyi başaramadı. Koloni halkları tarafından ödenmesine garanti edilip de anavatan şehri yöneticileri tarafından kabul edilmeyen antlaşmalar, bir hukuki dayanağa göre değil de, Osmanlıların askeri gücüne dayalı olduklarından, geçerlilikleri tereddüt yaratıyordu. Galata şehri de, Ceneviz temsilcisinin katılmadığı bir görüşme sonucu Osmanlı padişahı ile bir antlaşma yapmıştı. Şimdi ise esas Cumhuriyetin hukukuna göre Cenevizlilerin hiçbir hakkı bulunmayacaktı. Bu durumu çözmek için 1454 yılında Cenova Devlet Başkanı (Doge), Fatih'e bir elçilik heyeti göndererek çözüm aradı. Baldassare Maruffo ve Luciano Spinola adlı elçiler Galata kolonisinin iadesini istemekle beraber, yıkılan surların da Osmanlılar tarafından yeniden tamir edilmesini talep edeceklerdi²¹⁷.

Öte yandan Fatih döneminde Ceneviz elçileri, sık sık Osmanlı topraklarını ziyaret etmekteydi. Nitekim, 1470 yılında Maona'nın Sakız'dan Osmanlılara gönderdiği bir elçi yanında 15.000 duka ve scarlet adı verilen kırmızı renkli yünlü kumaşlar getirmekteydi²¹⁸. Yine Fatih döneminde 1478 yılında Sakız'dan gönderilen bir elçi Casano Giustiniani adanın Maona yönetimi tarafından Osmanlılar ile olağan görüşmeler yapması için İstanbul'a gönderildi²¹⁹. Benzer şekilde Pietro Giustiniani de 1498 yılında Sakız'dan gönderilen bir diğer temsilciydi²²⁰.

²¹⁶ W. Heyd, *a.g.e.*, s.303.

²¹⁷ G. Olgiate, "The Genoese Colonies...", s.702-703.

²¹⁸ P. Argenti, *a.g.e.*, s.221.

²¹⁹ G. Pistarino, "The Genoese in Pera...", s.81.

²²⁰ Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/334, 10 Maggio 1498.

Ceneviz elçilerinin görevi bağlı buldukları ülkeyi temsil etmek ve Ceneviz tüccarlarının ticari çıkarlarını korumak idi²²¹. 1558’de bir elçilik heyeti Tortorino’nun (Tortolino) başkanlığında Osmanlı Sultanı’na Cenova’ya tahıl izni almak için gitti. Bu elçiliğin başka bir amacı da hediyeler aracılığıyla²²² Osmanlıları Ceneviz topraklarını, nüfuz bölgelerini işgal etmekten geri döndürmek ve Fransızlardan koparmaktı. Cenevizliler, elçileriyle gönderdikleri hediyeler yoluyla taleplerini gerçekleştirmeye çalışsalar da bu her zaman için mümkün olmuyordu. Osmanlılar ile Fransızların aralarının açılması şöyle dursun iki devlet arasında siyasi anlamda devam eden dostluk, daha sonraları iktisadi alanda Fransızlara verilen birtakım imtiyazlarla ekonomik olarak da pekiştirilmiş oluyordu. Yani Ceneviz elçileri bu tür amaçlar için çabalamışlarsa da, Braudel’in belirttiği gibi,

“bu çabalar siyasal ve ticari nedenlerden ötürü nihayetsiz olmaktadır; komşuluktan kaynaklanan olaylar, izinsiz tahıl yükleyen bir tekne, fazlasıyla keyfince davranan bir korsan, asayişini biraz sertçe sağlayan bir Ceneviz ve Venedik kadırgası yüzünden olaylar çıkmakta ve büyümektedir. 1582’de Sinan Paşa Venedik’le kavga çıkartmanın yolunu bilgince aramaktadır ve onlara ait adaların ‘Padişahın devletinin gövdesinin ayakları olduklarını’ ilan ederek, onlara yüklenmek için iyi bir fırsat yakalamıştır”²²³.

²²¹ Bu dönemde İstanbul’daki diğer ülke temsilcilerinin görevleri de benzer şekildeydi. İngilizlere 1580’de verilen ahidnâmede elçinin iki önemli görevi olduğu görülmektedir. Bunlar, Kraliçe adına diplomatik misyonu yürütecek yetkilere sahip olarak İngiliz çıkarları doğrultusunda siyasi faaliyetlerde bulunma ve Levant Kumpanyası tarafından maaşı ödenen bir ticaret ajanı olarak ticari işleri düzenlemek ve İngiliz tüccarlarının haklarını korumaktı. M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.218.

²²² Büyükelçi ve balyosun aracılığıyla sultana 24 kadife elbise, elbiseler için 33 palmi, (1 palmo 0.248 metreye eşit olduğuna göre toplam 8.184 metreye tekabül etmektedir.) 12 renkli saten elbise, 12 Şam ipeklisi elbise, 4 mor renkli kumaş elbise, 4 kırmızı elbise, 4 altın sırmalı ipek kumaş, 2 Şam ipeklisi bez ve beyaz saten, sözü geçen elbiseler için 48 kılıf ya da astar, 4 paşaya her biri için 2’si kadife, 2’si saten, 2 Şam ipeklisi olmak üzere astarlarıyla 6’şar elbise, tercümana 1’i saten, 1’i Şam ipeklisi 2 elbise, Defterdar ve resmi görevlilere 12 kılıfsız, astarsız ipek elbise, hizmet edenlere 12 kırmızı elbise, muhtelif diğerlerine 5 tane koyu yeşil Floransa elbisesi ve 5 tane açık yeşil elbise pişkeş olarak getirilmiştir. Camillo Manfroni, “Le Relazioni fra Genova, l’impero Bizantino e i Turchi”, *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, C. XXVIII, Genova 1898, s.820.

²²³ Fernand Braudel, C. 2, s.34.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-CENEVİZ EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1450-1600)

“Dünyaya dağılmış o kadar çok Cenovalı var ki,
Gittikleri her yerde yeni Cenovalar bitiyor²²⁴”

2.1. OSMANLILARIN VE CENEVİZLİLERİN TİCARETE BAKIŞLARI

Osmanlı Devleti'nin ve tüccarlarının ticaret ile ilgili tutumları ve onların ticarete bakış açısı hakkında farklı görüşler vardı. Ticaretin Osmanlı ekonomisi için taşıdığı potansiyel gücün farkında olan bazı araştırmacılar, son dönemlerde yaptıkları çalışmalarla onların ulusal ve uluslar arası birçok ticarî faaliyetin içerisinde olduklarını ortaya koymuşlardır. Özellikle Şerafettin Turan, Suraiya Faroqhi ve Cemal Kafadar²²⁵ tarafından yapılan çalışmalar, Osmanlı'nın batıdaki ticari kapitalizm döneminde Cenevizle, Venedikle ve diğer Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilerde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Tayyip Gökbilgin'in de Belgeler dergisinde yayınladığı makalesi²²⁶, özellikle Venedik ile yapılan ticari faaliyetlere atıfta bulunarak, müslim ve gayrimüslim Osmanlı tüccarlarının uluslar arası ticari faaliyetlerinin söz konusu olduğunu ortaya koymasından önemlidir.

Yapılan bazı çalışmalarla, Osmanlıların ticaret ile uğraşmadıkları noktasında yoğunlaşan genellemeler²²⁷ geçerliliğini kaybetmeye başladı. Ticaretin Müslümanlar

²²⁴ Cenovalı tarihçi Roberto S. Lopez'in XIII. yüzyıla ait anonim dizelerini aktaran Michel Mollat du Jourdin'dir. Michel Mollat du Jourdin, *Avrupa ve Deniz*, Çev. A. Muhittin Kargin, İstanbul 1993, s.107.

²²⁵ Kafadar, Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tüccarlarının tüm Akdeniz coğrafyasında ticaret yaptığını ortaya koyarak, onların denizaşırı ülkelerde ticaretin içerisinde aktif bir şekilde yer aldıklarını belirtmiştir. Kafadar, XVI. yüzyılda Ankona'da ve XVI-XVII. yüzyıllarda Venedik'te bulunan Osmanlı tebaası tüccarlar içerisinde Türk olanların sayısının hiç de azımsanmayacak olduğunu ispat ediyor ve bu konuda yapılan yanlış değerlendirmenin yeteri kadar araştırma yapılmamış olmasına bağlıyordu. Böylece, Müslüman Osmanlıların ticareti gavur işi olarak gördüğüne dair eski varsayımda önemli düzeltmeler yapılması gerektiğini ortaya koyuyordu. Cemal Kafadar, “Venedik'te Bir Ölüm (1575): Serenissima'da Ticaret Yapan Anadolu Müslüman Tüccarlar”, *Kim var imiş biz burada yoğ iken*, İstanbul 2009, s. 107-122.

²²⁶ M. Tayyip Gökbilgin, “Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri”, *Belgeler*, C.I, S.2, Ankara 1964, s. 119-220.

²²⁷ Robert Mantran, ister asker, ister reaya Osmanlı Türklerinin ticaretle uğraşmadığını, ticareti alçaltıcı ve kendilerini küçük düşürücü bulduğunu hatta bunun yerleşmiş bir devlet görüşü olduğunu

arasında oldukça saygı gösterilen bir iş olduğuna dikkatleri çeken Mehmet Genç, Osmanlıların ticarete önem verdiklerini gösteren bilgileri de sunmaktadır²²⁸. Tüccarlar, İslami kurallarda da belirtildiği üzere diledikleri mekanlara diledikleri zamanda gitme, merkezi ticaret şehirlerinde bulunma ve ticaret yapma hakkına sahiptiler. Bunun neticesi olarak, hem batıda hem de doğuda kuruluşundan itibaren Osmanlı tüccarlarını²²⁹ görmek mümkün olmaktadır²³⁰.

Osmanlı ve Ceneviz tüccarları, buldukları bölgenin şartlarına göre ticari faaliyetlerini yürütüyorlardı. Ceneviz tüccarları, Osmanlı Devleti kurulmadan önce Anadolu'da bulunan Cenova kolonilerinde oldukça aktiftiler. Osmanlı tüccarları da özellikle Bursa, Edirne ve İstanbul'un ele geçirilmesinden sonra Galata'da aynı şekilde ticari işlemlerini yapıyorlardı. Ancak Ceneviz tüccarları zamanla topraklarını kaybetmeye başlamış ve eskiden Cenova devletinin kurallarının işlediği yerlerde artık Osmanlıların uyguladığı ticari şartlara uymak zorunda kalmışlardı.

Osmanlıların Ceneviz tüccarlarının faaliyetlerine bakış açısı nasıldı? Sorunun cevabını, Osmanlıların kurulduğu andan itibaren siyasi sınırlarını genişletmekle paralel olarak ticari faaliyetleri kesintisiz devam etmesi anlayışına sahip olmasında bulabiliriz. Osmanlılar, toprak anlamında sınırlarını genişletirken kendisinden önce Anadolu'da var olan Ceneviz tüccarlarına yasaklarla engelleyici değil teşviklerle onları destekleyici bir uygulamanın içerisinde idiler. Nitekim Fatih'in takip ettiği politika bağlamında fetihten hemen sonra Galatalılarla imzalanan ahidnâme bunu teyid etmektedir.

Osmanlılar'ın Ceneviz tüccarlarını teşvik edici bir pozisyonda olduğu kadar²³¹

---

düşünmektedir. Genel olarak oryantalist bir bakış açısı ile konuya yaklaşan Mantran, Osmanlıların ticareten hoşlanmadıklarını, yabancı bir ülkeye gidip ticaret yapmanın alçaltıcı olduğunu düşündüklerini, bu yüzden ticaret alanında boşluk oluşmaması için Osmanlı tebaası Latinlerin, Yahudi ve Rumların yabancılarla ticaret yapmalarını desteklediklerini belirtmektedir. Robert Mantran, *XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1995, s.77-79.

²²⁸ Bu konu ile ilgili Mehmet Genç, bir İslam toplumu olarak Osmanlıların ticarete değer verdiğini, tüccarların sosyal mertebede köylü, esnaf hatta bir kısım askeri zümre mensubunun da üstünde bir prestije sahip olduklarını, ticaretin takbih edilen, küçümsenen değil aksine istenilen, övülen ve korunan bir faaliyet olduğunu ifade ediyordu. Mehmet Genç, "15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde İç ve Dış Ticaret", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul 2005, s.205.

²²⁹ Ahmed Güner Sayar, Osmanlı tacirlerinin sarayın istekleri doğrultusunda lüks tüketime konu malları getirdiklerini bu tacirlerin "hasa tacirleri" olarak bu amaç için istihdam edildiklerini belirtmektedir. Ahmed Güner Sayar, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, İstanbul 2000, s.141.

²³⁰ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Şerafettin Turan, "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi, Fondaco dei Turchi", *Belleten*, C.XXXII, S.126, Ankara 1968, s.247.

²³¹ Osmanlılar, uluslar arası ticareti ve büyük tüccarları himaye etmekten de geri kalmadı. İspanya

Ceneviz yönetimi de zaman zaman Osmanlı tüccarlarını koruyordu. Devlet, özellikle kentin ihtiyacı olan buğday, ham ipek, kumaş gibi emtialar konusunda diğer ulusların tüccarlarına olduğu kadar Osmanlı tüccarlarına da kolaylık sağlıyordu. Nitekim Osmanlı topraklarından Ceneviz limanlarına buğday ihracı yapılmasına özel izinler verilmesinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Ceneviz senatosu, Osmanlı topraklarından Midilli’de yaşayan bir gemi sahibi Mehmet Çelebi’ye 21 Ocak 1558’de buradan Cenova’ya buğday taşıması için mürur tezkiresi verdi²³².

Osmanlılar’ın ticarete bakışı dönemin diğer devletlerine göre farklılık arz etmekteydi. Osmanlılar için ticaret, bir amaç olmaktan ziyade bir araç olarak kabul ediliyordu. Onlar için öncelikle ülke içindeki mal ve hizmet arzının mümkün olduğu kadar bol, ucuz ve kaliteli olması esastı (provizyonizm). Bundan dolayı devlet elindeki bütün imkanları ticareti desteklemek için seferber ediyordu. Bununla beraber devlete ait nakdi gelirleri azami seviyeye çıkarmak ve ulaştığı düzeyin altına düşmesine engel olmak (fiskalizm) da onlar için bir diğer ticari amaçtı²³³. Bunu gerçekleştirirken de ticaret sayesinde ülkenin farklı yerlerindeki dinamikleri harekete geçirip aktif bir unsur olarak sektörler arasında bağlayıcı bir yol çizerdi. Ticaret merkezli düşündüğü için ticaretle ilgili müesseseler yani hanlar, kervansaraylar, çarşılar, bedestenler ve köprüler yaptırarak altyapıyı tamamlamaya çalışırdı. Ülkedeki nüfusun da hızla artması beraberinde üretim ve tüketim hacminin artmasını getirirdi. İşte bu nüfusun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için de bir ticaret politikasının oluşturulması keyfi bir uygulama değil bir zorunluluktu²³⁴.

II. Mehmed’in İstanbul’un fethinden sonra Cenevizlilere bakış açısı neydi? Ticari faaliyetleri eskisine göre daha zor şartlar altına giren Cenevizlilere karşı Fatih’in takip ettiği siyaset nasıldı? Fatih, yerleşmiş olan uluslar arası ticaret uygulamalarını, hemen köklü bir şekilde değiştirmeye kalkmadı. Diğer alanlarda olduğu gibi burada da genellikle kademeli bir iyileştirme yolunu izledi. Sultan, Osmanlılar için nasıl siyasi

---

Yahudilerini getirerek İstanbul, Selanik ve Avlonya’ya yerleştirdiler. Kanuni zamanında İtalya’dan uluslar arası ticaretle uğraşan Yahudi Marranolardan Mendes ailesinin bir kısmı Türkiye’ye getirildi. II. Selim, Nakşa (Naksos) adasını Yahudi işadamı Yasef Nasi’ye verdi. Nakşa dukası olarak şarap ticaretinde tekelleşen Nasi, bu işten yılda yaklaşık on beş bin duka kazandı. Şarap ticaretinden devletin yıllık gümrük geliri ise altı bin duka altındı. Mendes ailesi hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Marianna D. Birnbaum, *Gracia Mendes, Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, Çev. Mercan Uluengin, İstanbul 2007.

²³² ASG, Senato, Atti 1307/1, No:34, 21.01.1558.

²³³ M. Genç, *a.g.m.*, s.206.

²³⁴ M. Ziya Köse, *a.g.e.*, s.13.

başarıların önemi varsa ekonominin de canlı tutulması için ticaretin devam etmesinin gerekliliğinin farkındaydı. Bu nedenle Fatih, İstanbul'un fethinden önce ticaretlerine devam eden Cenevizlilerin fetihten sonra da aynı şekilde etkinliklerini sürdürmeleri için bütün kolaylıkları sağladı.

Fetih sırasında faaliyetlerini sürdüren Galata Cenevizlileri fetihten sonra da ticarî işlemlerini devam ettirdi. Örneğin, 1453 yılının Kasım ayında Galata'daki Ceneviz tüccarlarından Genuino de Saulo'nun üç balya kumaşı, Sakız adasında bulunan Ceneviz tüccarlarından Agostino de Franchi'ye gönderildi²³⁵. 1454 yılının başlarında Cenova'ya şap ihrac edildi. Bazı mallar mübadele yoluyla değiştirildi ve Ceneviz tüccarları mamul maddeleri getirirken, karşılığında hammaddelerden oluşan yerli ürünleri ve Doğu'dan gelen baharatı satın alırdı. Ceneviz tüccarları, ticari alışverişlerinde kredi mektuplarını kullanmaya devam ederlerdi. Nitekim Ceneviz tüccarlarından Gregorio Magnano, Giovanni Guidice'in kendisine borçlu olduğu para için Amasra'da bir kredi mektubu almayı kabul ediyordu²³⁶. Ayrıca Cenevizliler, Galata'da evlerini satmak veya kiralamak gibi ticari faaliyetlerini sürdürürdü. Nitekim Antonio di Cabella, Galata'da tersanenin üzerindeki küçük ahşap evinin satılması için talimat gönderiyordu. Osmanlıların İstanbul'u ele geçirdikten sonra şehirdeki Ceneviz tüccarlarına karşı gösterdikleri hoşgörülü tutum, fetihten önce 40.000 olan nüfusun XV. yüzyılın ortalarında iki katına çıkmasında da kendisini göstermekteydi²³⁷. Bütün bu gelişmeler, Fatih'in İstanbul ve Galata'nın fethedilmesinden sonra takip ettiği siyaseti göstermesi bakımından önemliydi.

Osmanlılar, çağın iktisadi şartlarına göre ekonomi alanındaki uygulamalarına bir şekil vermiştir. İktisadi koşullar karşısında Yeniçağ'da Avrupa'da uygulanan müdahale yöntemi yerine ekonomi alanında esneklik payı olan düzenlemeler yapmıştır. Ancak İstanbul'un ve ordunun temel ihtiyaçlarının karşılanmasında bir sıkıntı oluşursa veya herhangi bir bunalım döneminde müdahil olmuş ve müdahale ettiği alanlar oldukça sınırlı kalmıştır. Araştırma içerisinde de görüleceği üzere yasaklanan²³⁸ ve

²³⁵ Ausilia Roccatagliata, "Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio (1453-1454, 1470-1471)", *Collana Storica di Fondi e Studi*, S.35, Cenova 1982, s.56-57.

²³⁶ A. Roccatagliata, *a.g.e.*, s.224-226.

²³⁷ G. Agoston, *a.g.e.*, s.40.

²³⁸ Osmanlı Devleti, başlangıçta bazı malların ihrac edilmesini yasaklamışken, bunu Avrupa tüccarlarına karşı bir baskı aracı olarak kullanmamıştır. Ancak, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarında sık sık kıtlıkların yaşanması ve nüfusun hızla artması gibi sebepler yüzünden ihracı

yasaklanmayan malların ticaretinde yaşanan sorunlar, Osmanlı ticari uygulamaları açısından önemlidir. Tarımsal bir ekonomik yapıya sahip olan devlet, buğday gibi stratejik malların kontrolünü elinde tutmak isterken bazen onun Cenevizlilere ya da diğer Avrupa devletlerinin ticaretine kısa süreli ya da uzun süreli olmak üzere yasaklamalar koyabiliyordu²³⁹.

Osmanlılar, ticaret üzerinde hiçbir olumsuz etkiye meydan vermeden, önemli ticaret merkezlerini ele geçirmeyi hedefliyordu. Bu doğrultuda ele geçirilen yerlerden biri olan Selanik şehri²⁴⁰, onlar için özellikle yün ticaretinde önemli bir merkeze sahip olmaları anlamına geliyordu. Bu emtianın ticareti, devlet için büyük bir para kaynağı oluşturuyordu ve bu nedenle onlar için ticaretin devam etmesi kadar doğal bir şey yoktu. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Cenevizliler ve Venedikliler ile olan ilk temasları, uluslar arası ticaret için olduğu kadar, onların ulus, millet oluşumunda da önemli ölçüde katkıda bulundu.

2.2. OSMANLILARIN VE CENEVİZLİLERİN TİCARET USULLERİ

Osmanlı'nın erken dönemlerinden beri İstanbul ve Galata çevresi ile Karadeniz'de ticari faaliyetlerini yürüten Ceneviz tüccarları, İstanbul'un fethinden sonra da aynı şekilde işlemlerine devam ediyorlardı. İstanbul'un fethinden önce de bu bölgelerde bulunmaları, onlara münasebetleri olan kişileri ve buldukları yerlerin şartlarını yakından tanıma anlamında avantaj sağlıyordu. Fetihle beraber faaliyetlerine devam etmeleri, ticaretin uluslar arası alanda olduğu kadar devletlerin siyasi hayatlarında da ne kadar önemli olduğunu ve ticaretin kesintiyle değil süreklilikle yönetilmesi gerektiğini ortaya koyuyordu.

---

yasaklanmış mallar üzerinde sıkı kontroller başlamıştır. Ceneviz tüccarı da bu denetimlere sık sık maruz kalmışsa da ticareti yasaklanan malları ihrac etmekten geri kalmamıştır. İhracı yasaklanan mallar ile ilgili daha tafsilatlı bilgi için bkz. Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1997, s.279-306. Osmanlı topraklarında meydana gelen kısıtlıklar hakkında geniş bilgi için bkz. Orhan Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kısıtlıklar", *Türkler*, C. 10, Ankara 2002, s.718-730.

²³⁹ Metin Ziya Köse, *Akdeniz'de Ticaret ve Rekabet, Osmanlı-Venedik İlişkileri 1600-1630*, İstanbul 2010, s. 13-14.

²⁴⁰ Selanik'in Osmanlılar tarafından fethi ve Osmanlı-Venedik Savaşı hakkında daha tafsilatlı bilgi için bkz. Melek Delilbaşı, "Selanik'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı (1423-1430)", *Belleten* C.XL, S.160, 1976, s.573-588. Speros Vryonis, Jr. "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430," *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Ed. A. Bryer, H. Lowry, Washington 1986, pp. 281-321

Ceneviz tüccarları, Osmanlı topraklarında çeşitli usullerle ticari faaliyetlerini yürütüyorlardı. Ceneviz tüccarlarının kendileri için en uygun olanı seçmelerinden dolayı onlardan bazıları doğrudan Osmanlı topraklarına gelerek ticari faaliyetlerde bulunurken diğerleri de aracılara vasıtasıyla ticaret yapma eğiliminde idiler. Sadece malların ihraç edildiği İzmir, Çeşme ve Foça gibi limanlara gelmekle kalmıyor aynı zamanda Bursa, Edirne ve Galata gibi ticaret merkezlerinde kendi aracılarını bulunduruyorlardı. Buralardaki acentaları vasıtasıyla işlerini yürütebiliyorlardı. Örneğin Ingum Giustiniani, Sakız adasında oturan Ceneviz tüccarlarından Rafael Adorno'nun ticari işlerini yürütmek üzere vekil olarak Bursa'da görev yapmaktaydı²⁴¹. Tabi ki doğrudan yapılan ticaret onlar için dolaylı yapılanı göre kazanç anlamında daha kârlıydı. Bu bağlamda XV. yüzyılın sonunda Cenova'nın ticaret hacmi 130.000 ile 150.000 duka aralığında seyrediyordu²⁴².

Ceneviz tüccarları, Osmanlı ticaret merkezlerinde kendi vatandaşlarının temsilcileri olabildiği gibi Osmanlı tüccarları da aracı olarak Ceneviz tüccarlarının ticari faaliyetlerini yürütebiliyorlardı. Nitekim, Sakız adası noterlerinden Giacomo Calvi'nin düzenlediği belgeye göre, 1463 yılında Bergama'da bulunan Osmanlı tüccarlarından Ömer Bey, Sakızlı Ceneviz tüccarlarından Manuele Bocaccio ile Enebey arasındaki ticari alışverişe aracılık ediyordu. Yapılan alışverişe karşılık 1.000 akçe Ömer Bey tarafından Enebey'e ödeniyordu²⁴³.

Ceneviz noter kayıtlarına ve Bursa şer'iyye sicillerine yansıdığı üzere Bursa ve Galata'ya ticaret yapmaya gelen Ceneviz tüccarları, genelde yanlarında getirdikleri Avrupa mallarını satıp, yerine ihtiyaç duydukları hammaddeleri alıyorlardı. Bursa'ya gelen Ceneviz tüccarları, mallarını ipek ve baharatla değiştiriyorlardı. Bu şekilde yanlarında fazla para taşımadıkları için güvenlik anlamında daha rahat hareket edebiliyorlardı. Ayrıca ticaret merkezlerine gelen Ceneviz tüccarları, bu bölgelere gelmeyi göze alamayan başka tüccarlar için de mal getiriyorlar, kazançlarını arttırıyorlardı. Ceneviz tüccarları, Osmanlı tüccarlarıyla alışveriş yaparken nakit paranın yanı sıra vadeli ödeme türünü de kullanırdı. Nitekim bazı alışverişlerini vadeli olmak

²⁴¹ Antonio Foglietta, NA 843, filza 1/254, 25 Maggio 1463.

²⁴² Aynı dönemde karşılaştırma yapma anlamında, Venedik'in Doğu Akdeniz ticaret hacmi XV. yüzyılın sonunda 580.000 ile 730.000 duka arasında seyretmekteydi. Buna göre Venedik'in ticaret hacmi Cenova'ya göre 4-5 kat daha fazla idi. Faruk Tabak, *Solan Akdeniz 1550-1870*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2010, s.126.

²⁴³ Giacomo Calvi, NA 1421, Filza 1/449, 15 Gennaio 1463.

üzere kredili olarak gerçekleştirirlerdi. İki ile altı aylık kısa dönemlerle yapılan kredili satışlar yapılırdı. Bunu da kredi mektubu (lettera di credito) ya da poliçelerle (polizia) gerçekleştirirlerdi. Örneğin, Giacomo Calvi'nin düzenlediği bir belgede Ceneviz tüccarlarından Battista Spinola, Osmanlı tüccarlarından Mustafa'dan almış olduğu kumaşların bedelini dört ay içerisinde ödemek üzere ondan kredi mektubu alıyordu²⁴⁴. Alacaklı durumunda olan Mustafa, borçlu olan Battista Spinola'nın almış olduğu kumaşları elden çıkarmasını beklemek zorundaydı.

Osmanlı tüccarları da benzer şekilde yukarıda belirtilen ödeme türlerine göre ticari alışverişlerini gerçekleştirirlerdi. Nitekim noter Giovanni Costa'nın düzenlediği bir belgede, İstanbul'da ticari faaliyetlerini yürüten Hüseyin adlı Osmanlı tüccarı, Cenevizli bir tüccardan yarısı peşin kalan yarısı da vadeli olmak üzere kumaş satın almıştır²⁴⁵.

Öte yandan Cenevizliler Osmanlı topraklarından alacakları emtialar için Sakız hükümetinden borç para alırlardı. Nitekim, 19 Ekim 1497 tarihli noter Lorenzo Villa tarafından düzenlenen Sakız adasındaki bir noter kaydına göre adaya demirlenen Tommaso Doria'ya ait bir geminin Sakız podestası ve ticaret ofisine oğlunu Osmanlı tüccarlarından buğday almak üzere Eğriboz adasına göndermeye ve Eğriboz kanalı aracılığıyla yüklü gemiyi Sakız'a getireceğinin sözünü verdi. Osmanlı tüccarlarından buğday alma karşılığında anlaşma yapıldı. Bunun karşılığında Sakız hükümeti, Tommaso Doria'ya sıfır faizle 35.000 Osmanlı akçesi kredi hibesi yaptı ve bunu altı ay içerisinde geri ödeme zorunluluğunu getirdi²⁴⁶.

2.3. OSMANLI-CENEVİZ İLİŞKİLERİNDE TİCARETE KONU OLAN MALLAR

Osmanlı Devleti'nin kurulmasından önce Anadolu'daki ticaret, deniz ile devlet gücünü bir araya getiren Ceneviz ve Venediklilerin hakimiyetinde yapılmaktaydı. Ancak, Osmanlıların kurulması ve daha sonra İstanbul'un ele geçirilmesi ile beraber emtianın alıcıları ve satıcıları değişmeye başladı. Bölgede zaman zaman ticareti

²⁴⁴ Giacomo Calvi, NA 1421, Filza 1/548, 20 Maggio 1463.

²⁴⁵ Giovanni Costa, NA 1280, 20 Agosto 1510.

²⁴⁶ Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/231, 19 Ottobre 1497. Aynı noter Lorenzo Villa tarafından düzenlenen bir alındı belgesine göre de Tommaso Doria aldığı bu krediyi altı ay içerisinde ödemiştir. Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/334, 10 Maggio 1498.

yönlendiren devletlerin adı değişmekle beraber her iki dönemde de ticareti yapılan mallar hemen hemen aynıydı. Bu yoğun ticaret bölgesinde mal alışverişi genelde hammaddelerin Anadolu'dan ihracı ve lüks malların bölgeye ithali şeklinde gerçekleşiyordu. Osmanlılar aynı zamanda işlenmiş kumaş gibi kaliteli ürünleri de üreterek ihraç etmekteydi. Ayrıca doğudan gelen ipek ve baharat gibi ürünler için bir transit pazar işlevi görüyordu. Osmanlılar ve Ceneviz tüccarları arasındaki ticarete öne çıkan mallar; buğday, kumaş, ham ipek, yün, şap ve baharat idi. Bu emtianın yanı sıra sakız ve sabun gibi mallar da bu ticaretin bir parçasını oluşturmakla beraber incelenen belgeler içerisinde pek fazla geçmemekteydi. Çeşitli belge ve kayıtlardan anlaşıldığına göre, Osmanlı Devleti ile Ceneviz Cumhuriyeti arasındaki ticari alışveriş başlıca şu mallar üzerinden yapılmıyordu:

A- Osmanlı topraklarından Cenova'ya ihraç olunan emtia:

- 1- Hububat
- 2- Baharat
- 3- Yapağı (Ham yün)
- 4- Ham ipek
- 5- Pamuk
- 6- Sof
- 7- Deri, kürk
- 8- Şap, balmumu

B- Cenova'dan Osmanlı topraklarına ithal olunan emtia:

- 1- Yünlü kumaşlar
- 2- İpekli kumaşlar
- 3- Kadife
- 4- Sabun
- 5- Sakız

Görülen o ki, Osmanlı topraklarından Cenova'ya genellikle ham madde ihraç olunmakta ve karşılığında kumaş gibi mamul maddeler ithal edilmekte idi.

2.3.1. Hububat

Osmanlı-Ceneviz ticari ilişkilerini şekillendiren en önemli emtialardan biri, tarih boyunca stratejik önemini kaybetmeyen hububattı. Orduların ve halkın temel iâşe kaynağı olarak tarihin hiçbir döneminde önemini yitirmeyen hububat, Osmanlılar gibi

ekonomisi tarıma dayalı toplumların vazgeçilmez ürünü olarak önemini tarih boyunca korudu. Hem Osmanlılar için başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun, hem de Cenevizliler için başta anavatan Cenova olmak üzere kolonilerinin nüfusunun ihtiyaç duyduğu temel yiyecek maddelerinin kesintisiz akışını sağlamak çok büyük bir önem taşıyordu²⁴⁷. Bu nedenle Osmanlı-Ceneviz ilişkilerinin başladığı andan itibaren üzerinde en fazla ticarete konu olan gıda maddelerinden biri olan hububat²⁴⁸, her iki devlet için de stratejik önemini elden bırakmamıştır. İki devlet arasında yapılan her antlaşmada veya gelip giden elçilik heyetlerinde elçilere ilk olarak tembih edilen konu, hububat ihtiyacını sağlamak için ihracatına alım satımına izin vermek konusunda bir madde koydurmak olmuştur.

Hububat, özellikle coğrafi konumundan dolayı yeterli tarımsal erzağın üretiminin yapılamadığı²⁴⁹ veya yetersiz kaldığı Ceneviz gibi şehir devletleri için hayati önem taşıyan bir maddeydi. Bu nedenle bu devletlerin ticari faaliyetlerinde son derece önemli bir unsurdur. Anadolu, Ceneviz ve Venedik gibi Batılı devletler nazarında, onların büyük miktarlarda tahıla ihtiyaç duydukları zamanlarda ve siyasi etkenlerin²⁵⁰ diğer tahıl tedarikçilerini etkilediği durumlarda en önemli kaynak hüviyetine kavuşabiliyordu.

Erken dönemlerden itibaren, Anadolu'dan gelen tahılın fiyatındaki dalgalanmalar büyük ölçüde o dönemdeki siyasi duruma bağlı olarak malın mevcut

²⁴⁷ Hatta F. Braudel'in söylediği gibi, "her şey, politika bile değişirdi. Eğer Macar ovalarında arpanın bol olacağına dair emareler mevcut değilse büyük Senyörün garba sefer açmayacağından emin olunabilirdi. Yoksa sipahilerin atları nasıl beslenebilirdi?" daha da önemli bir anlam yüklenmiştir. F. Braudel, *a.g.e.*, s.208.

²⁴⁸ Hububat terimi buğday, arpa, mısır, tahıl gibi çok çeşitli ürünleri kapsadığından Osmanlılar ile Cenevizliler arasında yapılan antlaşmalarda hububat ile neyin kastedildiğini, hangi tür hububat ürününün anlaşılması gerektiği konusunda bilgi vermemiz gerekmektedir. Anlaşma metinlerinde, noter kayıtlarında ve tacirlerin tuttukları hesap defterlerinde hububat konusunda Latin kaynaklarında geçen en yaygın ifadeler, *frumentum*, *granum*, *bladum* ve *ordeum* sözcükleridir. Buğday için *frumentum* ve *granum*, darı için *milium*, arpa için *ordeum*, tahıl için *bladum* ve *victualia* kullanılmıştır. Bu konu hakkında daha tafsilatlı açıklamalar için bkz. K. Fleet, *a.g.e.*, s.60-63, Serdar Çavuşdere, "Ege'de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13.-14. Yüzyıllar)", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.46, Ankara 2009, s.281-282.

²⁴⁹ 6 Kasım 1572'de Gian Andrea Doria Avusturyalı Don Juan'a şöyle yazıyordu. "Alteslerinin bilecekleri üzere, Cenova topraklarında buğday yetiştirilmediğinden ve buğday dışında insan beslenmesi için gerekenlerden de çok az üretildiğinden, sonuç olarak sadece dağlarda değil, kent bizzat kendinde de çok sefalet vardır. O kadar ki fakirler yaşamlarını sürdürmekte güçlük çekmektedirler, özellikle ekmek yokluğuna bir de giyinme zorunluluğu ve iş bulamamanın eklendiği kışın". Mektubu şöyle sonuçlandırmaktadır. Yaklaşan ilkbahar için acaba Cenova'da on kadırganın kürekçilerini oluşturmak üzere gönüllü forsalar toplamak mümkün müdür? F. Braudel, *a.g.e.*, s.164-165.

²⁵⁰ Grendi, Fransa'nın Cenevizlilere karşı 1553 yılında Provence'tan tahıl ihracatını yasakladığında benzer bir durumun yaşandığına işaret etmektedir. E. Grendi, *a.g.m.*, s.152.

olup olmamasından kaynaklanmaktaydı. Zachariadou, 1390'larda tahıl fiyatlarının artmasının nedenini, tahıl tedarik eden başlıca bölgelerden biri olan Batı Anadolu'daki siyasal durum ile açıklıyordu²⁵¹. Osmanlıların etkinlikleri, tahıl fiyatları üzerinde doğrudan bir etki yaratmaktaydı. 1391'den itibaren Bayezid'in kuşatması altında olan İstanbul'un bu kötü durumu, yüzyılın sonuna doğru Galata'da fiyatların yükselmesine yol açtı. Osmanlı saldırılarının yarattığı korku nedeniyle insanların hasada ve ticarete yoğunlaşamamaları, 1392 yılında Galata'da çok az gıda maddesi sağlanabilmesine neden oldu. Ticari etkinlikteki durgunluk da malların mevcudiyetine ve fiyatlarına yansdı. Dukas'a göre 1399-1400 yıllarında mud (mogio, modius, modii) başına 20 hyperperlik²⁵² tahıl fiyatı Osmanlıların İstanbul'u kuşatmasından kaynaklanmaktaydı²⁵³. 1402'de fiyatlar düşmüş, İstanbul kuşatmasının kalkması ve Osmanlı tehdidinin zayıflaması hemen fiyatlara yansımıştı. Tahıl artık İstanbul'da 7 ve 8 hyperper, Galata'da ise 8 hyperper etmekteydi²⁵⁴.

Bu erken dönemle ilgili olarak İtalyan tarihçi Gian Giacomo Musso, Ortaçağda Ceneviz Ticareti başlıklı çalışmasında Ceneviz belgelerini "kayıtlarda denizle ilgili faaliyetlerin en sık nedeni olarak hububat iâşesinin sağlanmasına rastlıyoruz" ifadesiyle betimlemektedir²⁵⁵. Aynı nedenin XVI. yüzyıl için de geçerli olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu yüzyılda da denizlerdeki faaliyetler, savaş amacından ziyade iâşenin sağlanması amacına hizmet etmekteydi²⁵⁶.

Apeninler ile Aslanlar Körfezi arasına sıkışmış dar kıyı ovalarına sahip Cenova hemen her zaman ekmeklik ürünlere muhtaçtı ve bunların peşindeydi. Bu kent devletinin denizci güçler olarak yükselişinin çok erken girilen Puglia ve Sicilya'nın yanı sıra Romanya (Granum de Romania) ve Karadeniz'den tahıl toplayıp taşıma kapasitesine ulaşmadaki başarıyla başlaması bir tesadüf değildi. Bu kentin gıda tedariki esas olarak ve genelde ble de mer'e dayandığından Cenova'da tahıl fiyatları diğer

²⁵¹ Elizabeth A. Zachariadou, *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın, 1300-1415*, Venice 1983, s.164.

²⁵² 24 karatiye ayrılan bu altın Bizans sikkesi başlarda Doğu Akdeniz'de egemen bir para iken önemi XIV. yüzyılda zamanla azaldı ve bir hesap parası oldu. XIV. yüzyılın ortalarından sonra, dolaşımdaki hyperper gümüştü. K. Fleet, *a.g.e.*, s.242.

²⁵³ Dukas'tan nakleden K. Fleet, *a.g.e.*, s.71.

²⁵⁴ K. Fleet, *a.g.e.*, s.70-71.

²⁵⁵ Gian Giacomo Musso, *Navigazione e Commercio Genovese con il Levante nei Documenti dell'Archivio di Stato di Genova Secolo XIV-XV*, Rome 1975, s.221.

²⁵⁶ Palmira Brummett, *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz'de Diploması*, Çev: Nazlı Pişkin, İstanbul 2009, s.198.

Akdeniz liman kentlerinin aksine, tahıl ithalatının düzenli ve sürekli olmasından dolayı emsalsiz uzun vadeli bir istikrara sahipti.

Cenevizliler için buğday ticareti, tarihin her döneminde önemli bir yere sahipti. İhraç listesinin başında yer alan hububat, Cenova için hayati bir önem taşımaktadır. İstanbul'un fethinin hemen akabinde 1454'te Cenova tarafından gönderilen elçilere özellikle buğday ticareti konusunda talimatlar verilmişti. Nitekim 11 Mart 1454 tarihli belgeye göre İstanbul'a gönderilen Luciano Spinola ve Baldassarre Maruffo'ya mümkün olduğunca çok buğday ihraç etmek için Osmanlılarla anlaşma yapmaları emredilmişti²⁵⁷.

Cenevizliler ve Osmanlılar arasında ticari ilişkiler, İstanbul'un düşmesinden sonra kesintiye uğrasa da kısa bir süre sonra yeniden kuruldu. Osmanlı tüccarları ile Ceneviz tüccarları fetihden önceki gibi buğday alışverişine tekrar başladı. Ancak burada açıklanması gereken asıl nokta, Osmanlı tüccarlarının bağımsız bir tüccar mı yoksa devlet görevlisi olmalarından dolayı bağımlı bir tüccar olarak mı hareket ettikleridir. 15 Ocak 1454'ten önce bir tarihte, İstanbul subaşısı Süleyman Bey, Odoardo Grillo'dan Paride De Mari'nin gemisiyle gelen ve Grillo'nun, İstanbul ya da Galata'ya gitmek üzere yüklenen²⁵⁸ 3467 hiperpira²⁵⁹ 6 karati değerinde²⁶⁰ ve 450 mud²⁶¹ (mogio) ağırlığındaki tahılın navlun ödemelerini karşılamak üzere Paride de Mari'ye vermiş olduğu kambiyo mektubunu geri çevirdi²⁶². Tahıl İstanbul'da boşaltılsaydı Süleyman Bey'e, Galata'da boşaltılsaydı Cristoforo Palavicino'ya teslim edilecekti²⁶³. Belgeden, subaşının burada navlun ödemesi için anlaşmış olduğu tahılı devlet adına kabul eden bir devlet görevlisi olarak mı yoksa Grillo'yla yaptığı anlaşma gereği kredi mektuplarının

²⁵⁷ L. T. Belgrano, "Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera", *Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, S.13, 1877-1884, s.268-269.

²⁵⁸ *certam quantitatem frumentorum super navi patronizata per Paridem De Mari pro Pera seu Constantinopoli...*, Lorenzo Calvi, NA 921, filza 1, 15 Gennaio 1454.

²⁵⁹ Bu noter kaydına göre, İstanbul ve Galata'da tahıl 8 hiperpira (hiperpiron) değerindeydi. İstanbul'un fethiyle beraber gelişen süreçte siyasi ve idari istikrarın sağlanması üzerine İstanbul ve çevresinde durum kontrol altına alınmış ve ticaret için uygun bir ortam oluşmuştur. A. Roccatagliata, *a.g.e.*, s.127.

²⁶⁰ 1104 duka 7 gigliati'ye eşitti. A. Roccatagliata, *a.g.e.*, s.127. Çiliatos, gigliato veya carlino, XIV. yüzyılın başında Napoli'de II. Charles d'Anjou tarafından bastırılan ve Doğu Akdeniz'de egemen bir para haline gelen gümüş sikkedir. İtalyanlarla ticari işlemlerini kolaylaştırmak için basılan bu paralar Aydın ve Menteşe beyleri tarafından taklit edildi. K. Fleet, *a.g.e.*, s.242.

²⁶¹ Tahıl için kullanılan ve yere göre değişen kuru bir ölçek olan Romanya modio'su yaklaşık 317 litredir. Buna göre toplam 142.650 kg'a eşittir.

²⁶² *de quibus ipse Odoardus fecerat litteras cambii dicto Paridi pro Pera in Solimabei Sobassi et per Ipsum Paride recipere missis Cristoforo Palavicino in Pera, quod cambium non fuit acceptatum per dictum Solimabei...*, Lorenzo Calvi, NA 921, filza 1, 15 Gennaio 1454.

²⁶³ A. Roccatagliata, *a.g.e.*, s.127.

(lettere di credito) kabulünü içeren bağımsız bir tüccar olarak mı hareket ettiği pek açık değildir.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarından buğday alımlarının devam ettiği görülmekteydi. Nitekim Noter Simone Canella'nın 8 Şubat 1480 tarihli belgelerinden birinde Cenevizli tüccar Giovanni Battista de Costa'nın bir gemisi Eğriboz'dan buğday yükleyerek Sakız adasına geliyordu²⁶⁴. Yine aynı noterin 7 Temmuz 1483 tarihinde düzenlediği bir diğer belgede Cenevizli tüccar Cosma Centurione'nin himayesindeki bir gemiden bahsediliyordu. Bu gemi aynı yılın ocak ayının başında Selanik körfezinden buğday yüklüyordu²⁶⁵. Bununla birlikte Sakız'da Antonio Camogli'nin gemisi İzmir'den buğday taşıyordu²⁶⁶. Böylelikle 15 Aralık 1485'te tehlikeden korunmak için Eğriboz Kanalı aracılığıyla Sakız'a yük taşımaya devam ediyorlardı.

Osmanlılar ile Cenevizliler arasında buğday alışverişi Yunan adalarının Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra da devam etti. Örneğin 1430 yılında Osmanlıların eline geçen Selanik'le Cenevizlilerin Sakız adası arasında devamlı bir trafik akışı vardı. Selanik'ten Cenevizlilerin ihtiyaç içinde olan adasına yani Sakız'a buğday gönderiliyordu. Noter Agostino Foglietta'nın 16 Ocak 1488 tarihinde düzenlediği belgede Luciano Morchio'nun gemilerinin alabileceği 15.000 ve 27.000 "mine"lik²⁶⁷ yüklerden bahsediliyordu²⁶⁸. Gerçekte Rumeli'den yapılan buğday ithalatına Osmanlılar sadece belli miktarlarda izin veriyordu. Her şeyden önce zorunluluklar, Cenevizlilerin eskiden olduğu gibi "*Officium Victualium*"²⁶⁹ gibi bir komisyon kurulmasını zorunlu kılıyordu. Bu kurumun görevi yukarıda zikredilen tüm bu buğdayların Cenova'ya ulaşımını kontrol etmek ve ithal olunan buğdayı denetlemektir²⁷⁰. Benzer bir kurum da o dönemde Venedik'te "*Camera del frumento*"

²⁶⁴ Simone Canella, NA 870, filza 2, 8 Febbraio 1480.

²⁶⁵ Elimizdeki bu belge içindeki ürünlerin miktarları ve boyutları gibi çok spesifik bilgiler içermektedir. Bu da bize Osmanlıların ve Cenevizlilerin istek ve ihtiyaçlarının karşılaştırmasını yapma fırsatı vermektedir. Ayrıca belgede çok açık bir biçimde Türk korkusunun varlığı hissediliyordu. Bu tehlike, Ceneviz yönetimi tarafından ifade edilerek tüccarlar uyarılıyordu ve resmi olarak da ilan ediliyordu ancak tehlikenin önüne bir türlü geçilemiyordu. Simone Canella, NA 870, filza 2, 7 Luglio 1483.

²⁶⁶ Ignoti, NA 63, filza 1/67, 7 Giugno 1484.

²⁶⁷ Yaygın olarak Cenova'da kullanılan bir ağırlık ve kuru ölçek birimi olan 1 mine tahıl, bu dönemde Cenova'da yaklaşık 82 kilograma eşitti. K. Fleet, *a.g.e.*, s.242.

²⁶⁸ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/159, 16 Gennaio 1488.

²⁶⁹ *Officium Victualium*, Cenova'da Erzak Dairesi adlı bir devlet kurumudur. S. Çavuşdere, *a.g.t.*, s.148.

²⁷⁰ Sakız'daki Erzak Ofisi, faaliyetlerini Türkiye Ticaret Ofisine (*Officium Turchie et Mercatorum*) bağlı olarak yürütmektedir. Nitekim noter Lorenzo Villa'nın düzenlediği 1 Ağustos 1498 tarihli belgede bu

(buğday dairesi) adını taşımakla beraber görevi her gün şehirde tüketilen ve şehre ithal olunan buğday miktarını gösteren bir liste hazırlayıp Venedik Doc'una vermek idi²⁷¹

Öte yandan Sakız adasından hareket eden Ceneviz tüccarları da Osmanlı topraklarına buğday taşımıştır. Örneğin, Leonello Stella'nın ve bundan birkaç gün sonra da Bernardo Domoculta'nın bir gemisi Eğriboz (Negropontis) kanalını geçerek yükünü Midilli'ye boşaltmaya gitmiştir. Sakız adasına gemisini demirlemiş olan Leonello Stella, 18 Aralık 1486 tarihinde 4 ay içerisinde 500 Sakız dukası karşılığında Eğriboz aracılığıyla 12.000 mudluk buğdayı Midilli'ye ulaştırma sözünü vermiştir.²⁷²

Cenevizli tüccarlar, yöneticilerine mal getirme veya borçlarını ödeme gibi ticarî etkinlikleri sırasında taahhüplerde bulunurken ya da sözler verirken bunları tutamadıkları zamanlar da olmuştur. Nitekim yukarıda adı geçen ve sandalını Sakız kanalına demirleyen Cenevizli tüccar Bernardo Domoculta²⁷³, 24 Aralık 1486 tarihinde Eğriboz'dan Sakız adasına buğday taşımak için Sakız podestası ve ticaret ofisinden izin almıştı. Bunun karşılığında Giacomo Campi, Giovanni Antonio ve Matteo Giustiniani'nin oluşturduğu ticaret ofisine bir ay içerisinde toplam 200 Sakız dukası ödemeyi taahhüt etmişti. Ancak ödemeyi yapmak bir yana getirmesi gereken buğdayı Sakız adası yerine Midilli'de satarak Sakız'a eli boş dönmüştü²⁷⁴.

Cenevizlilerin Osmanlı topraklarından zaman zaman buğdayın yanı sıra baklagil satın aldığı da olurdu. Nitekim önceden Ceneviz toprağı olan, buğday ve baklagil ticaretinde Osmanlıların eline geçtiği andan itibaren eskisi gibi canlılığını koruyan Yeni Foça'da bu duruma şahit olunmaktaydı. 30 Ocak 1487 tarihli bir belgeye göre bir Ceneviz gemisinin Yeni Foça'da yüklediği mallar arasında buğday ve baklagiller bulunuyordu. Cenevizli tüccarlar Carlo Lercari ve Carlo Giustiniani, Rolando di Arenzano'dan mürettebatı ile bir ağribar (griparia)²⁷⁵ kiralarak Yeni Foça'dan (Fotiis

---

durum açıkça görülmektedir. Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/158, 1 Agosto 1498.

²⁷¹ Ş. Turan, *a.g.m.*, 1968, s.255.

²⁷² *Promissit ... solvere ducatos quingentos Chii infra menses quatuor proxime secuturos...*, Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/112, 18 Dicembre 1486.

²⁷³ “*patronus sue navicule existens in canale Chii*”, Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/113, 24 Dicembre 1486.

²⁷⁴ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/113, 24 Dicembre 1486.

²⁷⁵ Osmanlılarda ticaret amacıyla kullanılan küçük yelkenli gemi çeşitlerinden biri olan ağribar, bir harp gemisi olmaktan çok nakliye gemisiydi. Ancak, XV. yüzyılda bir ağribarda bulunan toplar onun en azından o dönemde bir harp gemisi olarak kullanıldığını göstermektedir. 1488'de bir ağribarda 3 şayka topu, 6 baş topu, 4 büyük darben ve 16 prangı olmak üzere 45 top bulunuyordu. XVI. yüzyılda ise tüccar

Novis) 6000 mouzouria²⁷⁶ (missario) buğday ve baklagili²⁷⁷ Sakız adasına getirmişlerdir. Yeni Foça'dan ithal ettikleri buğday ve baklagil için mouzouria başına 7 akçe ödemişlerdir.

Osmanlılar ile Cenevizli tüccarlar arasındaki buğday ticareti belirli kurallar çerçevesinde yapılırdı. Sakız adasındaki aracı tüccarlar minimum 2,5 Ceneviz liresinden, belirtilen miktarda buğdayı yüklemeye ve taşımaya mükellefler. Bu patenti alan tüccarlar ise Maonalar hariç yerel yöneticilerle anlaşma yapmak zorundalardı. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin resmi görevlileri bu sözleşmeyi geçersiz bir duruma getirirlerse yani anlaşmayı kabul etmezlerse, ödedikleri tutarı geri almak amacıyla bunu yapmaları gerekiyordu.

Sakız'daki noter Agostino Foglietta'nın 23 Ağustos 1488 tarihinde düzenlediği belgeye göre, Cenevizli tüccar Bernardo Domoculta, Osmanlıların hakim olduğu bölgelerde serbestçe buğday ticareti yapma hakkını²⁷⁸ (patente di tratta) elde etmiş oluyordu. Açık arttırma yoluyla yapılan bu satışta 80 Sakız dukası karşılığında 300 mud Selanik buğdayını 40 gün içerisinde Sakız adasına ithal etme taahhüdünde bulunuyordu. Eğer 200 mud daha Selanik buğdayını ek olarak taşımak isterse üstüne 150 Sakız dukası ödemek zorundaydı²⁷⁹.

Ceneviz tüccarlarının, buğday ticareti için Ege Bölgesindeki Osmanlıların yerel idari görevlileriyle anlaşmalar yapmaları bir zorunluluktan ibaretti. Sakız adasında bulunan Ceneviz tüccarları, Sakız beyleri tarafından ellerine buğday taşıma izni (lettera di tratta) verilse de Osmanlı Devleti'nin beylerbeyi, sancakbeyi ya da subaşı gibi resmi görevlileriyle de anlaşma mecburiyetindeydiler. Yani öncelikle Osmanlıların şartları kabul etmesi esas teşkil ediyordu. Nitekim, Noter Agostino Foglietta'nın 23 Ağustos 1488 tarihinde düzenlediği belgeye göre, Sakız Podestası Leonardo Maruffo ve adanın yöneticileri üye sayısının toplanmaya yeterli olduğu bir oturumda bir araya gelerek Cenevizli tüccar Giovanni Baptista'ya 135 Sakız dukası karşılığında Zihne'den 500

---

ağribarları, karamürseller gibi zahire ve yük taşıyorlardı. İdris Bostan, Osmanlı Bahriye Teşkilatı..., s.96.

²⁷⁶ Mouzouria, genellikle 100 mouzouria şeklinde hububat için kullanılan ve bu miktar ile 5.29 muda karşılık gelen bir ağırlık ölçüsü olarak ifade edilmiştir. S. Çavuşdere, *a.g.t.*, s.148.

²⁷⁷ "...*misaria sexmilia fabarum vel frumentorum...*", Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/117, 30 Gennaio 1487.

²⁷⁸ Trat(t)a, herhangi bir şeyi gidip alabilme yetkisi, buğday alışverişi, herhangi bir bölgeden herhangi bir gıda maddesini dışarı satma iznidir.

²⁷⁹ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/205, 23 Agosto 1488.

mudluk bir buğday taşıma izni (lettera di tratta) veriyorlardı²⁸⁰. Ancak, tüccarın bu antlaşmayı yürürlüğe koyması için Osmanlı yönetiminin de kabul etmesi gerekiyordu. Bu buğday satışı, Osmanlı Devleti'nin resmi görevlileri tarafından kabul edilmemesi durumunda Pellegrino di Coronata'nın ödediği toplam meblağın kendisine geri ödeneceği taahhüt ediliyordu. Anavatanlarının ve kolonilerinin ihtiyacı olan, zaman zaman ihracı Osmanlılar tarafından sınırlanan, ayrıca İstanbul'un nüfusunun artmasıyla öncelikle iç tüketime önem veren Osmanlıların dışarıya buğday satışı konusunda pek istekli olmamaları ve titiz davranmaları²⁸¹, Cenevizli tüccarların böyle bir tavır belirlemesini gerektirmektedir.

Öte yandan Cenova limanına gelen buğdaydan mine başına alınan vergi yıldan yıla değişiklik göstermekteydi ve devamlı olarak vergilerde bir artış sözkonusuydu. 1499 yılında bir mine tahıldan 5 soldi 9 denari vergi alınırken, 1539'da bu oran 12 soldiyeye yükseldi. 1541 yılında da 16 denari daha ek vergi uygulandı. Yüzyılın ikinci yarısında 1555 yılında mine başına 16 denari daha vergi eklendi. Yüzyıl için ortalama olarak 13 soldi 4 denarlık bir vergi uygulaması vardı. Bu verilerden de anlaşılıyor ki Cenova yönetimi için buğdaydan alınan vergi, hazine için önemli bir kaynak oluşturmaktaydı. Ancak bu durum şimdiye kadar olduğu gibi devletin özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısında ihtiyaç duyduğu buğdayın limanlarına gelmesini teşvik edeceği yerde alınan verginin bu şekilde yükseltilmesi, Cenevizlilerin isteğiyle yaptıkları uygulama arasında bir tezatlık göstermekteydi.

Tablo 2.1 Cenevizlilerin Buğday İthal Ettiği Bölgeler (Kg)²⁸²

Geldiği Bölge	1508	1532	1543	1560
Sicilya	9.246.795	11.421.534	12.274.830	6.001.521
Calabriya ve Apulya	651.456	316.593	133.197	-
İspanya	23.403	74.385	393.153	136.590
Doğu Akdeniz	821.280	-	-	25.752
Kuzey Afrika	-	-	-	603.780

²⁸⁰ *vendiderunt et tradiderunt tratam unam granorum modirum quingentorum, cuius tracte litteras dederunt et consignaverunt pro locho Zichne*, Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/205, 23 Agosto 1488.

²⁸¹ M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.182.

²⁸² Tablo Edoardo Grendi'nin XV. Yüzyıl Ortalarında Cenova: Bir Buğday Politikası (Genova Alla Meta' Del Cinquecento: Una Politica Del Grano?) adlı makalesinden alınmıştır. Edoardo Grendi, "Genova alla meta del cinquecento: Una politica del grano?", *Quaderni Storici*, C.XIII, Ancona 1970, s.123.

Provence	409.857	-	-	-
Orta İtalya	255.954	-	-	-
Adalar	29.667	85.521	128.238	-
Bilinmeyen	717.315	-	8.585.508	750.201
Toplam	12.163.296	11.898.033	21.514.926	7.517.844

Yukarıdaki tablo (Bkz. Tablo 2.1) Cenova'nın buğday ithal ettiği bölgeleri ve kilogram olarak oranlarını göstermektedir. Cenova'ya gelen buğdayın çıkış bölgeleri arasında Doğu Akdeniz de yer almaktadır. 1508 yılında toplam 12.163.296 kg. tahılın 821.280 kilogramı yani yaklaşık %7'si bu bölgeden gelmektedir. 1532 ve 1543 yıllarında Doğu Akdeniz'den tahıl ithalatı²⁸³ görülmezken, 1560 yılında 25.752 kg. tahıl ithal edilmektedir²⁸⁴.

İnalcık, Maurice Aymard'ın kullanmış olduğu Venedik belgelerinin ışığında XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki tahıl ticaretini aşağıdaki şekilde özetliyordu²⁸⁵.

1548-1553: İtalya'da kötü hasat ve kıtlıklar, Türkiye'de olağanüstü bolluk ve düşük fiyatlar, 1552'de Türkiye'den toplam 300-400 bin stajo²⁸⁶ (240 ila 320 bin hektolitre) ihracat

1553-1560: İtalya'da kötü hasatlar (1553 yılı hariç) sürüyor, darlık ve savaş nedeniyle Osmanlı hükümeti ihracatı yasaklıyor.

1565-1567: Osmanlı ihraç yasağı sürüyor

1570-1572: Osmanlı-Venedik savaşının yol açtığı ihraç yasakları yürürlükte

1574-1575: Anadolu'da ve İstanbul'da kıtlık ve açlık

1582-1588: Levant'tan ithalatta oynamalar

1588: İstanbul'da kıtlık

1589: Levant'ta büyük kıtlıklar

1590: İtalya'da büyük bir kıtlık, Baltık ülkelerinden buğday ithalatı

1591-1593: Levant'taki buğday piyasalarının tekrar açılması

²⁸³ Cenova'nın satın aldığı buğdayı ihraç edişi için bkz. "Lopez, Market Expansion: The Case of Genoa, *Journal of Economic History*", 1964, s. 456.

²⁸⁴E. Grendi, *a.g.m.*, s.123.

²⁸⁵ H. İnalcık, *a.g.e.*, s.232-233.

²⁸⁶ Staia, Venedik tahılını ölçmede kullanılan birim olup 83.3 litreye tekabül etmekteydi. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klâsik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003, s. 253.

1594: Osmanlı yasakları, İtalya'nın kuzey ülkelerinden büyük çaplı ithalata yönelmesi
 1595-1629: İtalya'nın buğday ihtiyaçlarının karşılanmasında Levant ile Baltık ülkeleri arasında rekabet

Yukarıda zikredilen tarihlerden 1548'de İtalya'da kötü bir hasat dönemi ve kıtlığın yaşanması, Osmanlı topraklarındaki buğday bolluğu ve fiyatının ucuz olması Ceneviz tüccarlarını Osmanlı topraklarına gelerek buğday satın almaya iten önemli etkenlerdi. Nitekim, 1548 yılının aralık ayında yaklaşık olarak toplam 20 Ceneviz gemisi, 1500 yılında Osmanlı toprakları içerisine dahil edilen Koron'dan²⁸⁷ buğday yükleyerek Cenova'ya gelmişti²⁸⁸.

Öte yandan Osmanlı-Ceneviz buğday ticareti sadece her iki devletin antlaşmalarında, yazışmalarında yer almazdı. Aynı zamanda Venedik'teki Papalık sefareti belgelerine konu olan hususlardan biri de Doğu Akdeniz buğday ticaretiydi. Papalık elçilerinin Venedik'ten Papalık'a yazdığı mektuplardan birinde Cenevizlilerin Osmanlı hakimiyeti altındaki ülkelerde ticaret yapmak amacıyla Sultan'dan serbest dolaşma belgesi istedikleri görülmektedir. Bu isteklerin altında yatan asıl amaç ise Cenevizlilerin buğday ihtiyacını karşılayabilmektir²⁸⁹.

Cenevizlilerin buğday ihtiyacını karşılamak amacıyla, XVI. yüzyılın ortalarına doğru Cenevizli tüccarların, Osmanlı Devleti topraklarından tereke satın almalarına kontrollü olarak izin verilmekteydi. Tereke ise vezir-i azam ve vezirlere ait haslardan parası ödenmek şartıyla karşılanıyordu. Örneğin Yenişehir, Çatalca ve Livadiye Kadılarına yazılan 11 Ocak 1545 tarihli hükümde Sakız Cenevizlileri, Dubrovnik, Venedik ve Fransızlara verilen terekenin Vezir-i azam Rüstem Paşa'nın haslarından satılması istenmektedir²⁹⁰.

²⁸⁷ Koron, Mora Yarımadası'nın güneybatısında bulunan bir liman kentidir. XVI. yüzyılda Messina Körfezi'nde stratejik bir nokta sayılan bu önemli deniz üssünün alınması, Anadolu sahillerinin güvenliği açısından büyük önem taşımaktaydı. Nitekim, Sultan II. Bayezid zamanında 1500 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirildi. 1532 yılının Eylül ayında V. Karl'ın hizmetinde çalışan Cenevizli Amiral Andrea Doria tarafından fethedilen Koron, Zilka'de 940'ta (Mayıs-Haziran 1534) Osmanlılar tarafından tekrar ele geçiriliyordu. Henk Boom, *Büyük Türk Muhteşem Süleyman'ın İzinden 1494-1566*, Çev. Lon Mutlu Briet, Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s.224.

²⁸⁸ E. Grendi, *a.g.m.*, s.128.

²⁸⁹ Muzaffer Arıkan-Paulino Toledo, "Venedik'teki Papalık Sefareti Belgelerine Göre Türkler (1533-1569)", *A.Ü. OTAM Dergisi*, S.4, Ankara 1993, s.423.

²⁹⁰ Halil Sahillioğlu, *Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, İstanbul 2002, s.43-44.

Öte yandan yukarıdaki iznin bir benzeri de Ceneviz yönetimi tarafından Osmanlı tüccarlarına verildi. Ceneviz yönetiminin, Osmanlı topraklarından limanlarına buğday ihracı yapılmasına özel izinler vermesinden, Cenevizliler tarafından Osmanlı tüccarlarının korunduğu izlenimi akla gelmektedir. Cenova senatosu ülkenin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak zaman zaman diğer devletlerin tüccarlarına²⁹¹ Osmanlılarda mürur tezkiresi olarak ifade edilen geçiş izinleri (salvacondotto)²⁹² verirdi. Örneğin, Senato tarafından 21 Ocak 1558 tarihinde Midilli’de yaşayan gemi sahiplerinden Mehmet Çelebi’ye Ceneviz’e buğday taşınması için geçiş izni verildi²⁹³. İzinin sebebini açıklayan en doğru tespit, 1550-1560 yılları arasında Ceneviz yönetimi tarafından nüfusunun ihtiyaç duyduğu 500.000 mine²⁹⁴ buğday ihtiyacının yalnızca 150.000 minelik bir kısmının karşılanabilmesi ve geri kalan 350.000 minelik buğday açığını bu şekilde kapatma çabasıdır. Aynı dönemde Ceneviz, yıllık tahıl tüketiminin ancak 2-3 aylık bölümünü temin edebiliyordu. Bu nedenle Ceneviz yöneticileri tahıl ihtiyaçlarını Osmanlı memleketlerinden sağlamak yoluna gidiyorlardı.

1558 yılında Osmanlı topraklarında buğday rekoltesi oldukça fazla idi. Ancak, devlet, Avrupa’da olduğu gibi başta İstanbul olmak üzere nüfusun artması²⁹⁵ ve imparatorluk içerisinde hububat fiyatlarını sabit tutmak gibi sebeplerden dolayı, buğday ihracatına yine de izin vermiyordu. Ancak bu durumu ihlal eden Osmanlı tüccarlarının varlığı bilinmektedir. Nitekim, 28 Receb 973 (18 Şubat 1566) tarihli Sığacık beyine yazılan hükümde buğday satmak amacıyla Sakız’a giden bazı Osmanlı tüccarlarının

²⁹¹ Cenevizliler, Osmanlı tüccarlarına olduğu gibi ihtiyaç duydukları malların ithal edilmesi için diğer devletlerin tüccarlarına da geçiş izinleri verirdi. Örneğin 16 Mayıs 1558’de İspanya’dan Georgio Boerio adlı tüccara Cenova’ya İspanya zeytin yağı getirmesi için izin verildi. ASG, Senato, Atti 1307, 16.05.1558. 15. yüzyılda da İspanyol gemileri, Cenevizlilere zeytinyağı getirme teşebbüsünde bulunmaktaydı. Nitekim, Venediklilerin İstanbul’daki balyosu Andrea Gritti tarafından 17 Ocak 1497 tarihinde yazılan ve 2 Mart 1498’de Girit Dükü Andrea Gabriele’ye ulaşan mektupta, Sakız adasına zeytinyağı ve diğer Ceneviz mallarını taşıırken Osmanlılar tarafından ele geçirilen İspanyol barçalarından bahsedilmekteydi. Marino Sanuto, *I Diarii di Marino Sanuto*, C.I, Ed. Federico Stefani v.d., Bologna 1969, s.916-917. Ayrıca Ceneviz noter kayıtlarına göre de Cenova’dan Sakız adasına İspanya zeytinyağı taşınmaktaydı. Nitekim Ceneviz tüccarlarından Ludovico de Marini ve Agostino Spinola San Giovanni Battista adlı gemiyle Cenova’dan adaya 1.739 lidre zeytinyağı götürmekteydi. Tommaso Duracino, NA 904, 29 Luglio 1474.

²⁹² Salvacondotto, mürur tezkiresi, yolculuk izni anlamına gelmektedir.

²⁹³ *Salvocondotto concesso a Mahomot cilibi de Metelin turco de potere venire alla ponte Citta con un vassello carrico de frumenti... Havendo promesso il ponte Mahomot cilibi de Metelin turco, di ritornare qua a Genova con un vassello et con esso conduce di barbaria, o d’altre parti grani vettonaglie altre mercantie*. ASG, Senato, Atti 1307, 21.01.1558.

²⁹⁴ 1550 yılında bir mine buğday yaklaşık olarak 87,36 kg’a tekabül etmekteydi. Buna göre bu dönemde Cenova’nın toplam buğday ihtiyacı 43.680.000 kg idi. E. Grendi, *a.g.m.*, s.111.

²⁹⁵ Bu dönemde İstanbul’un nüfusu yarım milyon üzerinde seyretmekteydi. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2012, s.148.

durumunun incelenerek merkeze bildirilmesi istenmektedir²⁹⁶. Aynı zamanda bazı Osmanlı tüccarları da ellerindeki buğdayı kaçak yollarla satmak için karamürsellersi ve schirazzolarıyla²⁹⁷ Milos'a (Milo)²⁹⁸ kadar gelerek alışverişlerini yapmaktadırlar²⁹⁹. Aynı şekilde Gio Pico gibi Ceneviz tüccarları da bu amaç için gelse de Osmanlı filoları tarafından tehdit edilmekteydi.

Tablo 2.2 Cenevizlilerin bazı bölgelerden ithal ettiği tahıl oranları³⁰⁰

Yıllar	Sicilya	Doğu Akdeniz	Berberistan	Apulya	İspanya
1548	%76	%10,6	%2,8	%10,6	-
1550	%13,8	%66,6	-	%7,5	%12,1
1551	%11,5	%63,2	%4,7	%8	%12,6
1552	%44	%49,4	%4,1	%2,5	-
1553	%93,1	%3,4	%3,5	-	-
1554	%83,5	%11,3	%5,2	-	-
1555	%?	?	?	?	?
1556	%63	%28	%3,7	%5,3	-
1557	%50,4	%26	%5,5	%18,1	-
1558	%50,1	%43,7	%2	%4,1	-
1559	%79	%10,6	%9	%1,4	-
1560	%84,9	%5,2	%8,2	-	1,7
1562	%92,4	%0,9	%4,6	%2,1	-

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Cenova'nın buğday kaynakları arasında Osmanlı toprakları oldukça önemli bir yer tutmaktaydı. Özellikle 1550-1552

²⁹⁶ MD, No. 5, hk. 948.

²⁹⁷ Schirazzo, Osmanlılar tarafından kullanılan gemi çeşitlerinden biri olup 1499-1503 Osmanlı-Venedik savaşında II. Bayezid'in donanmasında yer almıştır. Bir İspanyol kaynağına göre de 100 ton kapasiteli bir savaş gemisiydi. Osmanlılarda ayrıca tahıl taşımak için de kullanılmıştır. Sergio Bellabarba-Edoardo Guerreri, *Vele Italiane Della Costa Occidentale: dal Medioevo al Novecento*, Milano 2002, s.232-233. Marino Sanuto, *I Diarii di Marino Sanuto*, C.II, Ed. Federico Stefani v.d., Bologna 1969, s.120, 130.

²⁹⁸ Kiklad ada grubu içerisinde yer alan Milos Adası'nın Türkçesi Değirmenlik'tir. İdris Bostan, *Ege Adaları'nın İdari, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi 2/2002, Ankara 2003, s.180.

²⁹⁹ E. Grendi, *a.g.m.*, s.156.

³⁰⁰ E. Grendi, *a.g.m.*, s.126.

yılları arasında Osmanlı'dan Cenova'ya ihrac edilen buğday miktarı azami seviyeye ulaşmıştı. Sonraki dönemler içerisinde Osmanlı Devleti'nin politikalarına bağlı olarak keskin bir düşüş olsa da 1556'dan itibaren tekrar yükselmeye başlamış ve 1558 yılında % 43,7 seviyesine ulaşmıştı. Bu hareketliliği ise İnalçık'ın "Doğu Akdeniz'deki bir batı devletinin ticaretindeki iniş çıkışları anlayabilmek için ilk önce Osmanlı Devleti'nin siyasi tavrında meydana gelen değişimlerin incelenmesi gerekmektedir"³⁰¹ şeklindeki düşüncesiyle açıklayabiliriz. Nitekim, 1556 yılında Osmanlılar ile özellikle tahıl ticaretine izin verilmesi konusunda Osmanlılara elçi olarak gönderilen Tortorino'nun gayretleri neticesinde 25 Nisan 1558'de imzalanan ahidnâme ile Cenova topraklarına buğday ihracına izin veriliyordu. Bu da 1556-1558 yılları arasında Osmanlı topraklarından Cenova'ya giden buğday miktarını arttıran en önemli gelişme olarak dikkatimizi çekmekteydi. Ancak 1559 yılında tekrar keskin bir düşüş yaşanıyordu. Bunun sebebi yapılan anlaşmanın etkisinin kısa vadeli olmasının yanı sıra daha önemlisi Osmanlı topraklarında içinde Cenevizlilerin de bulunduğu yabancılara ve deryaya tereke verilmesini yasaklayan emirlerin çıkmasıydı. Nitekim tereke verilmesini yasaklayan bazı hükümler bulunmaktadır³⁰².

Tablo 2.3 Cenova'ya Doğu'dan ve Sicilya'dan gelen gemilerin yükleri³⁰³

Yıllar	Sicilya Gemi Yükleri	Doğu Akdeniz Gemi Yükleri
1549-50	21.200	75.900
1550-51	21.900	186.600
1551-52	122.000	175.000
1552-53	370.000	28.800
1553-54	516.600	14.000
1554-55	88.400	24.300
1555-56	34.600	49.300
1556-57	124.800	32.500
1557-58	30.500	95.000

³⁰¹ Halil İnalçık, "The Ottoman Economic Mind and the Aspects of the Ottoman Economy", *Studies in The Economic History of The Middle East*, Ed. M.A. Cook, London 1970, s. 214-215.

³⁰² MD, Nr. 4, hk. 86, MD, Nr. 9, hk. 63.

³⁰³ E. Grendi, *a.g.m.*, s.127.

1558-59	316.200	60.100
1559-60	220.000	4.000
1560-61	42.700	-
1561-62	78.600	-
1562-63	131.300	13.000

Edoardo Grendi, 1554 yılında Osmanlı topraklarından buğday alım maliyetlerini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır³⁰⁴.

- 1- Yüklenilen malın miktarına göre 6 duka altınla 15 duka altını arasında değişen navlun ücreti (pagiolo)
- 2- Osmanlı kıyı muhafızlarının başındaki askere yapılacak miktarı belli olmayan doğal bir bağış
- 3- Yüklemeden sorumlu Osmanlı askerinden alınan izin için ödenecek miktar
- 4- Tercümana ödenecek tutar
- 5- Onda birlik aşar vergisi (decima)
- 6- Bu iş için kullanılacak bir araç (scandaglio)
- 7- Belirli bir komisyon, (provvigione)

Grendi, Osmanlı topraklarından buğday alım maliyetlerini yukarıda belirtilen şekilde açıklarken Pittioni, aynı zamanda ortalama olarak yüzde 10 ile 28 arasında değişen rüşvet gibi ek maliyetlerin de bu hesaba ilave edilmesi gerektiğini belirtmektedir³⁰⁵.

Osmanlı kısıtlamalarının en azından XVI. yüzyıl ortasından itibaren en önemlisi tahıl ihracatına yönelikti. XVI. yüzyıldan itibaren yabancı tüccarların Karadeniz'e girişinin yasaklanmasının başlıca nedenlerinden biri tahıl ihracatını önlemektir³⁰⁶.

XVI. yüzyılda Cenova limanındaki değişimlere ve ithal edilen malların analizlerine göz atacak olursak en önemli maddelerin tekstille beraber tahıl olduğunu öğreniyoruz. Sicilya³⁰⁷ ve Calabria, Cenevizliler için başlıca tahıl kaynakları olsa da bu

³⁰⁴ E. Grendi, *a.g.m.*, s.130-131.

³⁰⁵ Manfred Pittioni, *Genova-die versteckte Weltmacht 1000-1700*, Wien 2011, s. 108.

³⁰⁶ Halil İnalçık, "The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans", *Archeion Pontus*, S. 35, Athens 1979, s.74-110.

³⁰⁷ Cenova, 29 Ocak 1525 tarihinde Sicilya'dan 40.000 salma Sicilya buğdayı almıştı. P. Lisciandrelli, *a.g.e.*, s.191.

bölgeler onlar için yeterli değildi. 1540’larda ihracat vergilerinin artması ve devamında 1549-51 ve 1554-55’lerde kötü hasatların olması ve rekoltenin düşmesi ile istikrarsız bir durumun gelişmesi, Cenevizliler için uzak mesafelerden gelen teslimatları önemli hale getirdi. Bu nedenlerle uzak mesafeden de olsa önemli bir hale gelen doğu pazarlarından Osmanlılardan tahıl ithal etmek onlar için büyük bir önem taşıyordu. 1550’lere doğru Cenova’da yaşanan kıtlık³⁰⁸, Osmanlı buğdayına bağımlı hale gelmeleri ile sonuçlanmıştı. Zahireye duydukları ihtiyaç, Cenevizlilerin Osmanlı yönetiminden hububat isteklerini de beraberinde getirmişti.

Öte yandan XVI. yüzyıl ortalarında (1548-1564) Osmanlı topraklarında buğday üretiminde büyük bir artış yaşandı. Bu dönemde Akdeniz’de dolaşıma giren yıllık 100.000 ile 200.000 ton tahılın 50.000 tondan fazlası Osmanlı topraklarından gelmekteydi. Cenevizliler için memnuniyet verici olan bu gelişme onlar için Osmanlılardan zahire temin etmenin yolunu açmış oldu. Buğdayın önemli bir kısmı Osmanlılar tarafından Cenova’ya ve diğer İtalyan kent devletlerine satılmaya başlandı. Yani, 1548-1564 arasında Cenova, buğday ihtiyacını Osmanlı Devleti’nden karşıladı. Ancak yukarıda da açıklandığı üzere Osmanlı yönetiminin Avrupa’ya buğday ihracını zaman zaman yasaklaması³⁰⁹, sık sık kıtlık problemleri yaşayan Cenova’yı zor durumda bıraktı. Cenova da kaçak yollardan³¹⁰ o dönemde Venedik’in de yaptığı gibi³¹¹ Makedonya, Trakya ve Ege kıyılarından buğday tedarik etmeye çalıştı³¹². Ancak zaman zaman Osmanlı Devleti, kontrollü olarak tereke ihracına izin vererek³¹³ bu yasağı

³⁰⁸ Bu dönem içerisinde sadece Cenova’da değil diğer İtalyan kent devletlerinde ve Avrupa’nın farklı bölgelerinde de benzer sıkıntılar yaşanmaktaydı. 1521 yılında Endülüs’te, 1525 senesinde Toskana’da, 1554’te bütün İtalya’da 1578’de İspanya’da ve 1583 yılında yine İtalya’da aynı durumlar söz konusuydu. Yine bir diğer kent devleti Napoli’de de 1560 senesinden 1600’e kadar altı büyük kıtlık yaşandı. Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s.10.

³⁰⁹ Osmanlılarda malî ve iktisadî sebeplerin yanı sıra daha çok savaş gibi olağanüstü durumlarda buğdayın ihracına yasaklamalar gelebiliyordu. Devletin dışta doğu ve batı komşularıyla devam ettirdiği uzun süreli savaşlar ve içte Celalilerle yaptığı mücadelelerde ayakta tuttuğu muazzam ordunun beslenebilmesi için hububat gerekiyordu. Ayrıca kıtlık vb. gibi durumlarda da yasaklamalar gelebiliyordu. Nitekim 1558/1559 ve 1580 yıllarında Manisa’da kıtlık yaşanmasından dolayı hububat satışına yasaklama getirildi. Manisa kadısına gönderilen bir hükümde Manisa şehrinin ihtiyacını karşılamadan başka yerlere hububat satılmaması emredilmiş ve ayrıca imparatorluk dışına hububat satmanın yasak olduğu hatırlatılmıştır. Lütfi Güçer, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tâbi Olduğu Kayıtlar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 13, S.1-4, Ekim 1951-Temmuz 1952, s. 79-80.

³¹⁰ Osmanlı topraklarında yasal ve kaçak tahıl ticaretiyle uğraşanlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mücteba İlgürel, “Hububat Kaçakçılığı”, *XIV. CIEPO Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Tuncer Baykara, Ankara 2004, s.361-369.

³¹¹ M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.128.

³¹² E. Grendi, *a.g.m.*, s.156.

³¹³ M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.189.

gevşetebiliyor ya da kaldırılabiliyordu.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Cenova'da yaşanan kıtlıklar ve nüfusun artması³¹⁴ onların Osmanlılarla olan siyasi ilişkilerini de etkileyen önemli konulardı. Nitekim, Cenova Devleti, 1557-58'de iki özel elçisi Gio de Franchi ve Nicolo Grillo'yu Osmanlılardan buğday temin edebilmek amacıyla İstanbul'a gönderdi. Fransa ise bu hamleyle karşılık Sultan'ın bir müttefiği olarak 1553'te misilleme yapmayı denedi ve Fransa için çoğu zaman Ceneviz üzerinde etki edebilmenin bir aracı olarak Provence'den³¹⁵ tahıl ihracatını kapadı. Cenova'da özellikle nüfusun artması, tahıl ithalatını hayati bir konu haline getirdi.

Öte yandan Cenova limanı vergi kayıtları, Ceneviz tahıl ithalatının büyük bir çoğunluğunun uzak mesafeli ticaretten geldiğini gösteriyordu. Vergi kayıtlarına göre Cenova limanına doğudan mal getiren gemiler, 1550, 1551, 1555 ve 1557 yıllarında giriş yapıyordu. 1550 ve 1551 yıllarında olduğu gibi bazen doğudan tüm tahıl ithalatının % 60'tan daha fazlası gelmekteydi. Ancak doğudan Sakız'dan mı, yoksa Osmanlılara ait bir adadan veya bölgeden mi geldiğini cevaplamak oldukça zordu. Bununla beraber fiyat durumlarına baktığımızda şaşırtıcı bir tablo ile karşılaşırız. Osmanlı topraklarından gelen tahılın daha yüksek ulaşım maliyetleri olmasına rağmen Sicilya buğdayından daha ucuza gelebiliyordu. Bunun gerekçesi ise ihracat vergilerinin Sicilya'ya göre Osmanlı'da daha düşük olması ve Osmanlı çiftçilerinin Sicilya çiftçilerine göre daha yüksek bir üretim verimliliği sağlamalarıydı.

2.3.2. Ham İpek

1250 yılından itibaren baharat ticareti gibi ipek ticareti de dünya siyasetini etkileyen en önemli ekonomik sorunlar arasında yer almıştır. İpek ticaretine taraf olan devletler yani İran, Osmanlı Devleti ve Ceneviz, Venedik, Floransa gibi İtalyan kent

³¹⁴ XVI ve XVII. yüzyıllarda Cenova kent devletinin demografik yapısı ve nüfusundaki değişimlerle ilgili gelişmeler hakkında G. Felloni'nin çalışmaları öncülük etmektedir. Giuseppe Felloni, "Per la storia della popolazione di Genova nei secoli XVI e XVII", *Archivio Storico Italiano*, S.110, 1952, ss.236-240, a.g.y., "Popolazione e case a Genova nel 1531-35", *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, C. LXXVIII, Nuova Serie IV, Genova 1964, ss.303-323.

³¹⁵ Provence, Cenevizliler için buğday tedarik merkezlerinden biri konumundaydı. Örneğin, 1541 yılında Cenova'da yaşanan kıtlık dolayısıyla Cenevizliler için Provence'in önemi daha da artmıştı. Stefano D'atri, "Per Conservare La Citta Tributaria et Divota: Ragusa (Dubrovnik) and The 1590-91 Crisis", *Dubrovnik Annals*, S. 14, 2010, s.78.

devletleri bu ticaretin ekonomileri ve maliyetleri açısından taşıdığı önemin farkındaydılar.

XV. yüzyılda İstanbul'un fethiyle beraber Ceneviz tüccarlarının ham ipek ticareti, önemli oranda etkilendi. Fetihden hemen sonra şehirdeki Cenevizlilerin paniğe kapılıp kaçmasına karşılık³¹⁶, onlardan bazıları Galata'da kalmayı seçmiş ve Osmanlı tebaası olmayı kabul etmişlerdi. Fatih'in Cenevizlilere karşı uyguladığı siyasi ve ekonomik politika bağlamında, Cenevizliler, yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarından Bursa, Edirne, İstanbul ve Galata'da oldukça etkin olmaya başlamışlardı. Bu gelişmede ise özellikle Fatih'in Osmanlı Devleti'nin Batıyla olan ticari ilişkilerinde Venediklilere bağımlılığı azaltmak amacıyla Cenevizlilere yönelmesi ve onları kayırmaya başlaması başat bir rol oynamıştı³¹⁷.

Cenova'da en önemli sanayi ipekli sanayi³¹⁸ olduğu için, Ceneviz tüccarlarının Doğu Akdeniz'den Osmanlı topraklarından ham ipek alımları son derece önemliydi. Bu bağlamda Ceneviz tüccarlarından bazıları, Osmanlı topraklarında görülmekteydi. Nitekim 8 Ağustos 1472 tarihli noter Niccolo Raggi'nin düzenlediği belgede Ceneviz tüccarlarından Battista Spinola, Foça'dan aldığı 50 kantar ham ipeği önce Sakız'a oradan da Cenova'ya götürmekteydi³¹⁹.

XV. yüzyılın sonlarında³²⁰ Cenevizlilerin Osmanlı topraklarından ipek almaya

³¹⁶ Bu isimlerden biri olan ve o sırada noter olarak görev yapan Lorenzo Calvi de Galata'yı terk ederek Sakız adasına kaçmıştı. K. Fleet, *a.g.e.*, s.121. Cenova'daki yöneticiler, İstanbul düştükten sonra Osmanlı Sultanı Galata'daki halkımıza kötü muamele etmekte diyor ve hatta diplomatik ilişkileri durdurma ihtimalini tartışıyorlardı. Şehir düştükten yaklaşık iki yıl sonra, Giovanni da Pontremoli, tehlikeli durum dolayısıyla, tüccar Battista Goastavino'yu Galata'da kalmak yerine Cenova'ya dönmeye teşvik ediyordu. (30 Ocak 1455), D. Gioffre, *a.g.m.*, s.38.

³¹⁷ Nitekim 1470'li yıllarda Galata'da bulunan Floransa'lı ticaret ajanı Benedetto Dei, Bursa ve Galata'da satılan her çeşit Floransa mamulünün özellikle de ipeklileriyle altın ve gümüş brokerli kumaşlarının Venedik, Cenova ve Lucca mallarının toplamından fazla olduğunu söyleyerek övünüyordu. Floransalı tüccar Benedetto Dei'nin övünmesine kaynak teşkil eden kendi ülkesinin ipeklilerinin altın ve gümüş brokerli kumaşlarının Venedik, Cenova ve Lucca mallarının toplamından fazla olmasıdır. Burada karşılaştırma yaparken Cenova kent devletini de sayması İstanbul'un fethinden sonra 1470'li yıllarda Osmanlı topraklarında Cenevizlilerin ham ipek ticaretine etkin bir şekilde devam ettiklerine işaret etmektedir. G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.45.

³¹⁸ Sombart, Cenova'nın ipekli sanayi konusunda önde gelen önemli bir merkez olduğuna dikkat çekmiştir. Cenova'nın XV. yüzyıl başında Galatalı Cenevizliler ve diğer tüccarlar sayesinde Lucquois modelleri çizen desinatörler çalıştırarak ipek sanayiinde büyük bir atılım gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Sombart, *a.g.e.*, s.299.

³¹⁹ Niccolo Raggi, NA 1020, filza 4/158, 8 Agosto 1472.

³²⁰ XV. yüzyılın sonları ve XVI. yüzyılın başlarında Ceneviz tüccarları, Osmanlı topraklarında Floransa'lı tüccarlar ile rekabet halindeydi. 1500 yılına gelindiğinde Galata'da Floransalı bir ticaret temsilcisi olan ve 1497'den 1506'ya kadar Galata'da ikamet eden Giovanni di Francesco Maringhi'ye bakılırsa Bursa

devam ettikleri görülmektedir. Osmanlı hakimiyetindeki Midilli adasından ipek almayı sürdüren Cenevizli tüccarlar, mallarını Sakız adasına getirerek alışverişlerini yaparlardı. Nitekim, noter Lorenzo Villa tarafından 28 Haziran 1498 tarihinde düzenlenen bir belgeye göre Girolamo Recco'nun adına Cenevizli tüccar Luca Giustiniani, Pietro di Varese'ye 5 çuval Midilli ipeği³²¹ karşılığında toplam 1500 akçeye karşılık 500 akçe tutarında bir teminat vermiştir. Aynı zamanda Pietro'ya geri kalan 1.000 akçe tutarında bir poliçe de (apodixia) düzenlenerek teslim edilmiştir³²².

XVI. yüzyılda Cenevizliler, ipeği Osmanlı topraklarında muhtelif yerlerden almaya devam etmişlerdi. Nitekim 1544 yılında bir Ceneviz tüccarı Halep'ten ipek satın almıştı. Halep, Ceneviz tüccarının ipek ticaretini yaptığı önemli bir merkezdi³²³.

Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki pamuk ticaretine ilişkin bilgi edinilen kaynaklardan biri de carati marislerin vergi kayıtlarıydı. 1507-1537 dönemine ait kayıtların verdiği bilgilere göre Cenevizlilerin ithal ettiği malların % 60-70'lik bir kesimini tekstil ürünleri³²⁴ oluşturmaktaydı. Bunlardan ipek Anadolu³²⁵, Sicilya, Calabria ve İran'dan, yün İspanya'dan pamuk da Osmanlılardan ithal edilmekteydi.

---

pazarında ham ipek alımında artık sadece Cenovalılar ve Yahudiler, Floransalılarla rekabet edebiliyordu. Kefe Cenovalıları da 1475'te Kefe fethedilip Cenovalı nüfus İstanbul'a sürülünceye kadar, Cenova'nın eski Sakız-Galata-Kefe trafik düzeninin aktif ortakları arasındaydılar. M. Balard, *a.g.e.*, s.533-598, 852-862. 1500 dolaylarında özellikle Bursa pazarındaki İran ipeği ticareti çok canlıydı, yabancı tüccar ipek kervanlarının Bursa'ya varışını sabırsızlıkla bekliyor, mümkün olduğu kadar çok ipek satın almak için keskin bir rekabet içinde bulunuyordu. 1501 yılının ilk yarısında Floransalıların satın aldığı 60 balya, Cenovalı ve Yahudi tüccarın alımları toplamının iki katıydı. Gertrude Randolph Bramlette Richards, *Florentine Merchants In The Age Of The Medici*, Harvard University Press, 1932, s.118.

³²¹ "coccolurm septe di Mitilene", Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/356, 28 giugno 1498.

³²² Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/356, 28 Giugno 1498.

³²³ Geo Pistarino, *Chio dei Genovesi nel tempo di Cristoforo Colombo*, Roma 1995, s.518.

³²⁴ XVI ve XVII. yüzyıllarda Cenova'nın ipek ticareti hakkında daha geniş bilgi için bkz. Thomas Allison Kirk, *Genoa and the Sea: Policy and Power in an Early Modern Maritime Republic, 1559-1684*, The Johns Hopkins University Press, 2005.

³²⁵ Osmanlılardan ithal edilen malların oranlarında, meydana gelen siyasi gelişmeler belirleyici olmuştur. II. Bayezid döneminde doğuda barışı bozmamaya özen gösterilmiş ve onun döneminde ipek ithalatı rekor düzeylere ulaşmıştı. Nitekim ipekten devlet hazinesine yılda ortalama 70.000 duka altın girmiştir. I. Selim ise Şah İsmail'e karşı farklı bir uygulamaya imza atarak İran'dan her türlü ipek ithaline ambargo koymuş ve Osmanlı topraklarında ham ipek satışını tümüyle yasaklamıştı. 1518'de Osmanlı topraklarında ham ipek satışı toptan yasaklanmıştı. Emirlerle karşı gelen Osmanlı tebaasının satmış oldukları ipeğin karşılığı olan parayı hazineye teslim etmeleri zorunlu kılındı. Bu sert önlemlerin ipek tüccarı ve sanayi üzerindeki etkisinin yanı sıra ambargonun ekonomik sonuçları da Osmanlılar ve Cenevizliler için sıkıntılı bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Ambargo nedeniyle Bursa ipek sanayinde yaygın işsizlik ve iflaslar baş göstermiştir. Selim'in ambargosu İtalyan ipekli dokuma sanayini en önemli hammadde kaynağından yoksun bıraktığından, İtalya'da paniğe neden olmuştur. Cenovalılar, eski Astrabad-Hazar Denizi-Astrahan güzergahından ticaret trafiğini canlandırmanın yollarını aramaya başlamışlardır. H. İnalcık, *a.g.e.*, s.280-281. Fahri Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul, 1960, s.200-213. W. Heyd, *a.g.e.*, s.507.

1519 yılında toplam değeri 1.561.237 Ceneviz liresi³²⁶ değerindeki toplam ithalatın % 87'sini yani 1.358.406 liralık kısmını oluşturan tekstil ürünlerinin % 59'luk kısmını ipek³²⁷, % 17'sini yün ve % 11'ini pamuk meydana getirmekteydi³²⁸. İncalcık'ın da Domenico Gioffre'nin eserinden derlediği bilgilere göre 1519 yılında Cenova'nın Osmanlı Devleti'nden yaptığı ithalat ham ipek için 369.991 duka, yün için 106.194, pamuk için ise 67.377 Venedik duka altınıydı³²⁹.

Osmanlı Devleti'nin politik gerekçelerle ham ipeğin ihracını yasakladığı görülmekle birlikte pek de katı uygulamalarda bulunmadığı anlaşılmaktadır. I. Selim'in İran'dan her türlü ipek ithalatına ambargo koyması ve 1518 yılında Osmanlı topraklarında ham ipek satışını toptan yasaklamasına rağmen, Cenevizlilerin de içinde bulunduğu İtalyan kent devletlerine ipek akışını yasaklayan emirlere rağmen, Osmanlı ve Ceneviz tüccarları XVI. yüzyıl başlarında savaş zamanlarında dahi ipek ticareti yapmaya devam etmekteydiler. Yasaklanmasına rağmen İran ipeği Osmanlı topraklarına giriyor³³⁰ ve Cenevizli tüccarlar buradan alışverişlerini yapmayı sürdürüyorlardı.

2.3.3. Pamuk

XIII. yüzyıldan itibaren önemli bir dokuma türü haline gelmeye başlayan pamuk, yetersiz yün üretiminin tamamlayıcısı olmuş ve keten (lino) ile pamuk karışımı bir kumaş olan fistanın (futaine) gelişmesiyle daha da önem kazanmıştır³³¹. Erken dönemlerden itibaren de önemli bir pamuk üretim merkezi olan Anadolu'dan ihraç edilmeye başlanmıştır. Nitekim Antalya'da stadera (kantar terazi) ölçü birimi ile işlem gören pamuk, Batı'ya ihraç edilmiştir³³². Önemli ve büyük bir ticarî faaliyet olan pamuğun Avrupa'ya ihracı Batı Anadolu üzerinden de gerçekleşmiştir. Önemli bir pamuk üretim merkezi olan Batı Anadolu, sahip olduğu Ayasulug ve Balat limanları

³²⁶ Genovino olarak ifade edilen gümüş Ceneviz parası Ceneviz liresi 1498'den itibaren kullanılmıştır.

³²⁷ Heers'e göre Cenova'da en önemli sanayi ipekli sanayii idi ve şehre büyük servet sağlıyordu. 1531'de şehirde 2.303 ipekli kumaş dokuyucusu vardı. Ceneviz'in Anadolu'dan ithal ettiği başlıca maddeler ise kumaş sanayiinde kullanılan ipek ve şaptı. J. Heers, *a.g.e.*, s.457. Bu mallara ek olarak bu tarihlerde pamuk da önem kazandı. Ceneviz'de erkenden gelişen ipekli sanayii mamülleri Batı-Avrupa ülkelerine ihraç olunuyordu. Halil İncalcık, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 2008, s.212.

³²⁸ Maureen Fennell Mazzaoui, *The Italian Cotton Industry in the Later Middle Ages, 1100-1600*, Cambridge University Press, 1981, s.47.

³²⁹ H. İncalcık, *a.g.e.*, s.279.

³³⁰ M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.169.

³³¹ F. Braudel, C. I, s.198.

³³² K. Fleet, *a.g.e.*, s.99.

vasıtasıyla ürününü ihraç edebilmiştir.

Öte yandan Arap deve sürücüleri tarafından Ayasulug ve Balat limanlarına taşınan pamuğun en büyük alıcıları Sakız Adası'nda yerleşmiş bulunan Cenevizliler idi. Türkiye pamuğunun (cotone di Turchia) Avrupa ülkelerine pazarlanmasında bu Cenevizli tacirlerin payı oldukça fazla idi. Onların bu etkinliği Sakız Adası'na yerleşmiş olmaları ve Türkiye'den ihraç edilen pamuğun ilk alıcısı olmalarından kaynaklanıyordu. Örneğin 1343'te Cenova'dan L'Ecluse'e doğru hareket eden bir gökede bulunan üç balya pamuk ipliği Sakız'daki Cenevizli tacirler tarafından muhtemelen Türkiye'den alınarak Cenova'ya getirilmişti. Bundan başka 1377 tarihli Cenova vergi kayıtlarında, Balat'tan Luchino Gibo'nun gemisine yüklenen ürünler arasında 942 Cenova poundu değerinde 37 çuval Türk pamuğu da yer alıyordu³³³.

Sakız'daki Cenevizli tacirlerin Türkiye'den pamuk ithalleri XV. yüzyılın başlarında da aynı hızla devam etmişti. Nitekim Sakız'daki noter Giovanni Balbi'nin kaleme aldığı, Bergamalı Türk tüccar Kâtip Paşa (Catip Bassa Turchi de Bergamo)'nın Sakız'da Ceneviz tüccarlarına pamuk satışını konu alan 2 Nisan 1414 tarihli bir noter belgesi, bu ticaretin sürekliliğini gösteriyordu³³⁴.

XV. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Cenevizlilerin Ayasulug ve Balat limanlarından aldıkları pamuğun toplam değerinin yarım milyon altın dukaya ulaşmış olması önemli bir gelişme idi³³⁵. XV. yüzyılın birinci yarısında Levant'taki ticaretleri inkırâza uğramaya başlayan Cenevizlilerin Mısır ve Suriye'den baharat almak yerine, Avrupa dokuma sanayii için son derece önemli bir ürün olan pamuğu almak üzere Türkiye'ye yönelmeleri önemli bir etken olmuştu. Bu ticaret sayesinde, Cenova'nın Ege'deki kolonisi Sakız Adası'nın önemi giderek artmış ve hatta bu dönemde adanın Cenova hükümetine ödediği yıllık vergi 120.000 altın duka gibi olağanüstü bir rakama ulaşmıştı³³⁶.

Öte yandan XV. yüzyılın ikinci yarısında Ceneviz tüccarları, ipekli sanayi için

³³³ K. Fleet, *a.g.e.*, s.100.

³³⁴ S. Çavuşdere, *a.g.t.*, s.116.

³³⁵ S. Çavuşdere, *a.g.t.*, s.116-117.

³³⁶ Eliyahu Ashtor, "The Venetian Supremacy in Levantine Trade: Monopoly or Pre Colonialism?", *Journal of European Economic History*, S.III, 1974, s.12.

Osmanlı topraklarından pamuk almaya devam ediyorlardı. Aynı yüzyılda Osmanlı pamuğunun en büyük alıcıları olan Ceneviz tüccarları, Anadolu pamuğunun toplanma noktaları Bursa ve Foça'dan aldıkları malı Sakız adasına götürürlerdi. Mesala, 1458'de Sakız'dan 4 gemi 9.000 kantar ya da 466 ton 185.000 Ceneviz liresi ya da 74.000 altın duka tutarında pamuk taşıdı. 5,5 yıllık bir süre içerisinde Cenevizli yalnızca bir firma Sakız'daki aracılıları sayesinde 200.000 kantar ya da 11.000 ton ki yılda ortalama 2.000 ton 600.000 duka değerinde Osmanlı pamuğu ithal ettiğini iddia etti³³⁷.

Ceneviz tüccarlarının, doğudan Osmanlı topraklarından pamuk satın almalarının nedeni fiyat olarak daha uygun olmasıydı. Bunu iki farklı Ceneviz tüccarının farklı yıllarda Osmanlı topraklarından aldıkları pamukları satışları sırasında görebiliriz. Örneğin, 11 Eylül 1473 tarihli noter Niccolo Raggi'nin düzenlediği belgede Giorgio Loveno di Menaggio, Giovanni di Castronovo'nun Osmanlı topraklarından getirdiği pamuğa kantar başına 16 lireden toplam 3 kantar 83 rotoli alarak 61 lire 30 soldi ödemede bulunmuştur³³⁸. Yine aynı noterin 18 Şubat 1475 tarihinde düzenlediği bir başka belgede Agostino Redoano di La Spezia, Gregorio Adorno'nun doğudan getirdiği pamuğunu bu sefer kantar başına 10 lireden 30 kantar 43 rotoli alarak toplam 304 lire 6 soldi ödeme yapmıştır³³⁹. Bu iki örnekte Osmanlı topraklarından alınan pamukların alış fiyatlarını tespit edemesek de tüccarların satış yaparken düşük bir fiyat vermelerinden dolayı Osmanlı topraklarından aldıkları pamukların daha uyguna geldiği sonucuna ulaşabiliriz³⁴⁰.

Yüzyılın sonlarına doğru Ceneviz tüccarları, Osmanlılardan pamuk alımına devam etmişlerdir. 8 Haziran 1486 tarihinde düzenlenen belgeye göre, Ceneviz tüccarları Leonardo Cibo ve Girolamo Spinola, masrafları kendilerine ait olmak üzere 9 Kasım 1485 tarihinde Foça ve Sakız'dan 15.000 kantar³⁴¹ ya da 660 ton yük taşıyan

³³⁷ Jacques, Heers, *Genes au XVe siecle. Activite Economique et Problemes Sociaux*, S.E.V.P.E.N., Paris 1961, s.390, 393.

³³⁸ “*pro cantarii tribus et rotulis octuaginta tribus cottonorum Orientis... ad rationem et precium librarum sexdecim ianuinorm pro singulo cantario*”, Niccolo Raggi, NA 1021, filza 5, 11 settembre 1473.

³³⁹ “*pro sachis sexdecim lanorum subtilium orientis que sunt ut fatentur in pondere cantaria triginta et rotuli quadraginta tres nitita omnibus deductis taris... ad rationem et precium librarum decem ianuinorum et dicte monete pro singulo cantario*”, Niccolo Raggi, NA 1023, filza 7/148, 18 febbraio 1475.

³⁴⁰ Niccolo Raggi, NA 1021, filza 5, 11 settembre 1473, Niccolo Raggi, NA 1023, filza 7/148, 18 febbraio 1475.

³⁴¹ *qui non possent essere minores portate cantariorum quindecim milium et circa*, Francesco Camogli, NA 938, Filza 6/48, 8 giugno 1486.

gemilerini Cenova'ya getirmişlerdi. Bu yükün 832 kantarlık³⁴² çok kaliteli Osmanlı pamuğunu, Cenevizli tüccar Luchinetta'ya teslim etmişlerdi³⁴³. Yine 30 Ocak 1487 tarihinde düzenlenen bir başka noter kaydına göre Ceneviz tüccarlarına ait bir ağıribarla Yeni Foça'dan Sakız adasına pamuk getirilmişti. Ceneviz tüccarları bu pamuk alımı için mouzouria başına 5 akçe ödemede bulunmuşlardı³⁴⁴.

2.3.4. Kumaş

Osmanlı ve Ceneviz tüccarları arasında ticari alışverişe konu olan bir diğer emtia da kumaştı. Ticareti yapılan kumaşın (panno) çok farklı türleri vardı. Genelde ipekli ve yünlü kumaş ticaretinin yanı sıra clarixea olarak bilinen beyaz ya da mavi renkli kumaşların da ticareti yapılmaktaydı.

Kumaş, bazen bir alışverişin parçası olduğu gibi bazen de hediye, rüşvet veya bahşiş aracıydı. Nitekim 28 Ekim 1452 tarihinde farklı renklerde Ceneviz kumaşı, şap madenlerinin iltizamı konusundaki anlaşmaların bir parçasını oluşturmaktaydı. Paris Giustiniano, Paulo Bocardo ve Benedetto Salvaigo³⁴⁵ adlı üç tüccar, Osmanlı sultanından Anadolu ve Rumeli'deki şap madenlerinin iltizamını yeniden aldığı takdirde, Francesco de Draperiis'e yapılacak ödemenin bir bölümü olarak, yaklaşık 5.000 altın Sakız dukası değerinde 400 parça Ceneviz kumaşını önerdi. Galata Cenevizlilerinden nüfuzlu bir tacir olan Francesco, alıcı tüccarlar pahasına, kumaşı Edirne'ye götürebilirdi. Kumaş, sultan için bir hediye ya da Francesco'ya yapılacak ödemenin bir parçası olarak düşünülmüş olabilir. Cenevizli üç tüccar, Francesco'nun şap iltizamını alması durumunda, Edirne'de 45.000 akçe ödemeyi taahhüt ediyordu. Ödemenin Edirne'de yapılacak olmasının dışında, Francesco'nun kumaşı götürebileceği yer olarak da Edirne'den bahsedilmesi, sultanın bu sırada Edirne'de bulunduğu belirtilmesi olabilir. Diğer yandan, Francesco'nun Edirne'ye gitmesinin nedeni kumaşı satmak da olabilir ki, bu da başkent Edirne'nin önemli bir kumaş pazarı olduğunu

³⁴² Kantar, yere göre değişen bir ağırlık ölçüsüdür. Bir Ceneviz kantarı yaklaşık 47 kg iken, bu dönemde bir İstanbul kantarı 44 kg ve bir Bursa kantarı da 43.5 kg. olarak kabul edilmektedir. K. Fleet, *a.g.e.*, s. 242, Halil İnalçık, "Osmanlı Metrolojisine Giriş", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 73, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 1991, s.36.

³⁴³ *centaria octingenta triginta duo cottonorum turchi ad ponderum Ianue, bona et pulcra rauba*, Francesco Camogli, NA 938, Filza 6/48, 8 giugno 1486.

³⁴⁴ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/117, 30 Gennaio 1487.

³⁴⁵ P. Argenti, *a.g.e.*, s.658-659.

göstermektedir³⁴⁶.

İstanbul'un fethinin hemen akabinde de Ceneviz tüccarları ile Osmanlı tüccarları arasında kumaş ticareti devam etmekteydi. Nitekim Galata'daki Ceneviz tüccarlarından Giovanni Caneta örneğinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Şehir düştükten hemen sonra, birkaç Türk'ün eşliğinde evine dönen Caneta'ya, Tommaso di Capriata'nın "Giovanni, bu Türklerle birlikte ne yapıyorsun" sorusuna Türklerin elindeki eflatun renkli bir giysiyi kumaşla takas etmeye çalıştığını söyleyerek cevap vermiştir³⁴⁷.

Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki kumaş ticaretine, tüccarların yanı sıra resmi devlet görevlileri de aracılık yapabiliyordu. Nitekim, Noter Tommaso Duracino'nun düzenlediği kumaş ticaretine ait bir noter belgesine göre Selanik'te bir Subaşı'nın varlığından söz ediliyordu. Belgeden, subaşının burada almış olduğu 6 parça Padova kumaşını³⁴⁸ devlet adına kabul eden şehirlerin güvenliğinden sorumlu bir devlet görevlisi olarak mı yoksa Cenevizli tüccarlarla yaptığı anlaşma gereğince bağımsız bir tüccar olarak mı hareket ettiği pek açık değildir. Gerçekten de subaşı, bağımsız bir tüccar olarak hareket ediyorsa, Cenevizli bir tüccar adına bunu yapıyorsa onun adına ticaret yaptığı izlenimini veriyor olabilir ki bu da Osmanlılar ve Cenevizler arasında üst düzey bir ticari işbirliği olduğunu göstermektedir.

Ceneviz tüccarları Osmanlılarla doğrudan kendileri için ticari alışverişte buldukları gibi bir vekil aracı olarak da bu faaliyetin içerisinde yer alabiliyorlardı. Örneğin 27 Ocak 1485 tarihinde Edirne'de oturan Cenevizli Danin oğlu Andriya vekil olarak Asalom'un ticari alışverişlerini gerçekleştiriyordu. Onun adına kırmızı efrenci sade kadife, bal rengi sade kadife satmaya ve parasını almaya yetkilendirildi. Ayrıca Mustafa oğlu Ali'yi pastav denilen yünlü kumaştan 20 parçayı satmak üzere vekili Andriya'ya gönderdi³⁴⁹.

Öte yandan tiftikten dokunan kumaşların ticareti de Ceneviz ve Osmanlı

³⁴⁶ Kate Fleet, Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti, Çev. Özkan Akpınar, İstanbul 2009, s.105.

³⁴⁷ A. Roccatagliata, *a.g.e.*, s.95-98.

³⁴⁸ "... *pecie sex pannorum paduanum...* ", Tommaso Duracino, NA 904, filza 17/378, 26 Maggio 1474.

³⁴⁹ Halil İnalçık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, C. X, S. 14, 1981, s.37.

tüccarları açısından önemli bir yer tutmaktaydı. Sof, Anadolu dışında hiçbir yerde bulunmayan tiftik keçisinden elde edilirdi. Ankara kenti, sof ticaretinde uzmanlaşmıştı. Ankara sofunun önemli bir kısmı da Sakız, Cenova, Floransa ve Venedik gibi Avrupa ülkelerine satılırdı. Örneğin, 1492 yılında Sakız adası noterlerinden Antonio Gallo, Ankara'dan aldığı 113 parça softan 90 tanesinin satışını gerçekleştirdi³⁵⁰. (camelots angora)

Ceneviz tüccarları, XVI. yüzyılın ilk yıllarında da Osmanlı topraklarından Sakız'a kumaş götürmeye devam etmiştir. Nitekim Sakız adası noterlerinden Nicolo Sampietro'nun düzenlediği bir belgeye göre 1519 yılında Galata'da bulunan Ceneviz tüccarlarından Pantaleo, 840 parça clarixea kumaşını Gelibolu yoluyla Sakız adasına götürmüştür³⁵¹.

Öte yandan Cenevizliler, yünlü kumaşları Osmanlı tüccarlarının yanı sıra diğer devletlerin tüccarlarından da temin edebiliyordu. Galata'da Floransalı bir ticaret temsilcisi olan ve 1497'den 1506'ya kadar Galata'da ikamet eden Giovanni di Francesco Maringhi, 180.000-200.000 Venedik duka altını tutan yıllık harcamaları için yılda en az 200 yünlü kumaş Galata'daki kumaş toptancılarına satması gerekiyordu. Nitekim, 24 Mayıs 1501 tarihinde Galata'daki Giovanni Maringhi'den Floransa'daki Ser Nicolo Michelozzi'ye yazılan mektupta, 24 Nisan 1501 tarihinde Lionardo Venturi tarafından Galata'ya getirilen 8 parça kumaş 10 Mayıs 1501 tarihinde Galata'da Cenevizli bir kumaş toptancısı olan Gianetto da Levanto'ya parça başına 1.600 akçe karşılığında genel koşullar çerçevesinde sattıklarını belirtir³⁵². Yine aynı mektupta Maringhi, Antonio di Battisto da Lagnasco adındaki, Galata'nın hayli tanınmış bir Cenevizli kumaş toptancısına 10 Mayıs 1501 tarihinde 15 parça kumaş parça başına 1.603 akçeden aynı koşullar çerçevesinde³⁵³ ve yine aynı kişiye, 10 Mayıs 1501 tarihinde 10 panno bastardoyu³⁵⁴ parçası 1.390 akçeden 3 taksitte sattıklarını ifade eder³⁵⁵. Maringhi, 29 Mart 1502 tarihli başka bir mektupta da, Floransa'daki Nicolo Michelozzi'ye Giovanni Gazzetti'nin 1 Şubat 1502 tarihinde 8 panni gentili (ince bir

³⁵⁰ J. Heers, *a.g.m.*, s.1107.

³⁵¹ Nicolo Sampietro, NA 1689, Filza 1/7, Dicembre 1519.

³⁵² G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.98.

³⁵³ G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.98.

³⁵⁴ Panno bastardo, Doğu Akdeniz'de yaygın olan çok kaliteli tekstil ürünleri olmakla beraber önce İngiltere'de daha sonra İtalya Padova'da ve muhtemelen başka yerlerde de taklit edilen bir kumaş türüdür. K. Fleet, *a.g.e.*, s.243.

³⁵⁵ G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.100.

kumaş türü)'nin Bursa'da kumaş toptancısı olan Gianetto da Porto Veneri'ye, aynı zamanda 21 kumaş parçasını parça başına 1.600 akçeden satıldığını belirtir³⁵⁶. Aynı şekilde Ceneviz tüccarları, Dubrovnik tüccarlarından da kumaş satın alıyordu. Nitekim, 1519 yılında Dubrovnikli tüccar Todor bin Marino'nun Sakız tüccarlarından Loka bin Zani'ye satmış olduğu çuhaya karşılık 190 eşref alacağı vardı³⁵⁷.

Galata'da oturan Ceneviz tüccarları, kumaşları nakit paranın yanı sıra kredi karşılığında da satın alırlardı. Aldıkları kumaşları da imparatorluğun diğer pazar kent ve kasabalarına götürür veya sevkederlerdi. Örneğin, Antonio da Lagnasco adındaki, Galata'nın hayli tanınmış bir Cenevizli kumaş toptancısı, kredili alım yapıp kumaşlarını Kefe'ye götürür, onları satınca borcunu öderdi³⁵⁸. Nitekim, Cenevizli tüccar, Neri ve Giovanni Acciaiuoli adındaki Floransalı tüccarlardan 42.175 akçe değerinde kumaş satın almıştır, ancak bunun 17.000 akçesini ödemiş ve geri kalan 25.175 akçeyi ödemek için de buradan aldığı kumaşları Kefe'ye götürerek borcunu kapatmıştır.

2.3.5. Yün

Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarından aldığı emtialardan birini de yün oluşturmuyordu. Nitekim Cenova'da noter olarak görev yapan Antonio Pastorino'nun düzenlediği bir belgede Cenevizli iki tüccar arasındaki yün ticaretinden bahsediliyordu. Giovanni Giacono di Oneglia, tüccar Agostino Sivori'ye 34 kantar 25 rotoli³⁵⁹ Foça ve Selanik yünü³⁶⁰ karşılığında toplam 214 Ceneviz liresi 1 soldi³⁶¹ 3 denari ödemede bulunuyordu. Buna göre kantar başına 6 lire 5 soldi vermiş oluyordu³⁶². Büyük bir ihtimalle Cenevizli tüccar Agostino Sivori, bu yünü ya doğrudan ya da aracılı sayesinde Osmanlı toprakları Foça ve Selanik'ten satın alıyordu. Bu anlaşma sırasında

³⁵⁶ G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.178.

³⁵⁷ Bursa Şeriyeye Sicilleri, nr. 25, s.9.

³⁵⁸ G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.152-153.

³⁵⁹ Rotolo yada rotulo, bir ağırlık birimi olup 100 rotolo 1 Ceneviz kantarına eşitti. Pietro Rocca, *Pesi e misure antiche di Genova e del Genovesato*, Genova 1871, s.104. 1 rotolo aynı zamanda 476,46 grama tekabül etmekteydi.

³⁶⁰ XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısı arasında yeni bilgiler ışığında Selanik yünlü dokumacılığının tarihsel gelişimi hakkında bir değerlendirme için bkz. Özgür Kolçak, "Selanik yünlü dokumacılığının tarihsel gelişimi (1500-1620): Yeni bulgular ışığında genel bir değerlendirme", *Journal of Ottoman Studies*, S.31, İstanbul 2008, s.93-126.

³⁶¹ Soldi, 12 denariye eşit bir sikkedir. K. Fleet, *a.g.e.*, s.243.

³⁶² "pro pretio, constuo et valore cantariorum triginta quatuor et rottularoum viginti quinque lanarum de Foliis et de Salonichi per dictum Augustinum venditarum et consignatorum dicto Iohanni Iacobo ad rationem librarum sex et soldorum quinque Ianuinorum singolo cantario", Antonio Pastorino, NA 1293, Filza 4/893, 28 Maggio 1491.

Giorgio Aimari, garantör olarak görev yapıyordu³⁶³.

İçinde Cenevizlilerin de olduğu Batılı tüccarlar, yünü Osmanlı'nın Gelibolu gibi Batı Anadolu topraklarından satın alırlardı. Aldıkları yünü de taşımak için zaman zaman Osmanlı tüccarlarının gemilerini kullanırlardı. Nitekim, özellikle Osmanlı kıyı bölgelerinde ve adalarında Cenevizlilerle yapılan ticari faaliyetler ile ilgili bilgiler için başvurduğumuz Sakız'daki noter Lorenzo Villa tarafından düzenlenen bir belge, Sakız'daki Cenevizli tüccar Paolo Battista Giustiniani ile Gelibolu'daki Cenevizli tüccar Domenico Adorno arasındaki yün ticaretine açıklık getiriyordu. Belgede, Paolo Battista Giustiniani'nin Domenico Adorno'dan toplam değeri açıklanmamış olan 12 çuval³⁶⁴ Gelibolu³⁶⁵ yünü³⁶⁶ ve 1 çuval yıkanmış yün aldığı ve bunu da Battista di Promontorio'nun Eski Foça'dan bir Türk ağribarı ile Sakız'a taşıdığı belirtiliyordu³⁶⁷. Sakız Cenevizlileri, yün ihtiyacını Osmanlı topraklarından temin ediyorlardı. Bunu da örnekte de görüldüğü üzere kendi gemileriyle değil Osmanlıların sıkı denetimi altında bulunan bölgelerde ve kendilerinin çok ilgilendiği işlerde, alanlarda Osmanlı tüccarlarının gemilerini kullanarak yapıyorlardı³⁶⁸.

2.3.6. Baharat

Baharat, yükte hafif pahada ağır olması nedeniyle Doğu ile Batı arasındaki uzak mesafe ticaretinin en önemli ürünüydü. Bu kıymetli emtia ile ilgili Bertrand de la Brocquiere, 1432 yılında bu Türklerin Galata'ya çok sık gelip gittiğini ve ticaret nedeniyle İstanbul'da bir acenta bulundurduklarını kendi gözleriyle görmüştü. La Brocquiere, Galata'ya gidebilmek için, Bursa'da (Şam'dan gelen) kervandan satın alacakları baharatı Galata'ya götürecek olan tüccarın gelmesini beklemek zorunda kalmıştı. Bursa ile Galata arasındaki trafik Osmanlıların kontrolünde olduğundan, La

³⁶³ Antonio Pastorino, NA 1293, filza 4/893, 28 Maggio 1491.

³⁶⁴ Sacco (sachos) olarak ifade edilen ve çuval karşılığı olarak kullanılan bu ölçü ile buğday, pamuk, keten ve yün gibi emtialar tartılırdı. Buna göre 1 çuval yün yaklaşık olarak 161 ile 175 kg. arasında değiştiğine göre toplam 12 çuval yün ortalama 2000 kilograma eşitti. Laura Balletto, *Battista de Luco Mercante Genovese Del Secolo XV E Il Suo Cartulario*, Collana Storica di Fonti e Studi, Genova 1979, s.78.

³⁶⁵ Belgede Galipol ve Galipolis olarak geçmektedir.

³⁶⁶ Kate Fleet de 13.03.1437 tarihli noter kaydını dikkate alarak bedeli 1408 akçe olan Gelibolu'daki on bir çuval yünden bahseder. K. Fleet, *a.g.e.*, s. 222.

³⁶⁷ "...sachos duodecim lanarum Galipolis habitos a Baptista de Prementorio domini Gabrielis cum quadam griparia turchesca...", Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/209, 28 Settembre 1497.

³⁶⁸ Cenova yünlü ticareti için bkz. Jacques Heers, "La mode et les marches des draps de laine: Genes et la Montagne a la fin du Moyen Age", *Annales. Economies, Societes, Civilisations*, Vol. 26, 1971, ss. 1093-1117.

Brocquiere, ahidnâmelerin dokunulmazlık tanıdığı Ceneviz tacirlerinin refakatinde Galata'ya seyahat edebilecekti. Üsküdar'dan Galata'ya geçmek için de Rumlara ait bir gemiye binmişti³⁶⁹.

XV. yüzyılın ilk yarısına kadar Ceneviz tüccarları yoğun bir şekilde Galata'ya gelip baharat alışverişi yaparlardı. Ancak Galata tüccarlarının, fetihle beraber ticari kazançları azalmaya başladı. İstanbul'un fethine rağmen yine de Ceneviz tüccarlarının Galata'da varlıklarını devam ettirdikleri görülmekteydi. Nitekim 1469 yılında Francesco Griffio (speciarii) ve 1475 yılında da Pietro de Eliano baharat ticaretlerine devam eden Ceneviz tüccarlarıydı³⁷⁰.

XVI. yüzyıl boyunca baharat ticareti hala uluslar arası ticaretin en önemli dalıydı. Pahalı kumaşlar, ham ipek ve kıymetli taşlarla birlikte baharat da hem gerektirdiği sermaye yatırımı, hem kar marjları açısından büyük işletmecilik demekti. 1480-1550 arasının Bursa kadı sicillerine bakılırsa, en zengin tüccar baharat ticaretiyle uğraşanlardı ve ipekten sonra en büyük sermayeler de yine baharat ticaretine yatırılıyordu. 1501-1512 yıllarında oldukça büyük miktarda baharat Yakındoğuya ulaşmış olmalıdır. Bu dönemde Venedik'in baharat ticaretindeki tekelinin kırılmasından, Cenevizliler, Fransızlar ve Dubrovnikliler³⁷¹ yararlanıyordu³⁷².

Ceneviz tüccarları, baharatları kendileri için Mekke, Şam ve Halep gibi merkezlerden aldıkları gibi zaman zaman diğer devletler için de aracılık edebiliyordu. Nitekim, 1520 yılında bir Ceneviz gemisi Venedikliler için Beyrut'tan 1000 colli/çuval baharat taşıyordu³⁷³. (bir collo 133 kg kadar)

Şam'dan yapılan baharat ticaretinin esas çıkış noktasının Trablusşam olmasına karşılık, Kahire'den baharat ihracında da İskenderiye aynı rolü oynuyordu. 1583'e

³⁶⁹ Brocquiere, *a.g.e.*, s.90

³⁷⁰ Geo Pistarino, "La caduta di Costantinopoli: Da Pera Genovese a Galata Turca", *La Storia dei Genovesi*, Atti del Convegno di Studi sui Ceti Dirigenti nelle Istituzioni della Repubblica di Genova, Vol.5, 1985, s.34.

³⁷¹ Dubrovnik, Mısır ve Suriye'de bulunan limanlardan yaptığı baharat ticareti ile 1537'den sonra da Venedik'e ciddi bir rakip olmuştu. İhrac ettikleri baharatı Orta Avrupa ve Almanya'ya götüren Dubrovnikli tüccarlar, Londra'da bile çeşitli baharatlar ve içecekler satıyorlardı. Halil İnalcık'tan nakleden Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz'de Casuslar ve Tacirler*, İstanbul 2009.s.136.

³⁷² V. Magalhaes Godinho, *L'economie de l'empire portugais aux XVe et XVIe siecles*, Paris, 1969, s.29.

³⁷³ Salih Özbaran, *Umman'da Kapışan İmparatorluklar Osmanlı ve Portekiz*, İstanbul 2013, s. 283.

gelindiğinde Şam Trablus'undan Hıristiyan tüccarın en çok uğradığı liman diye söz edilmekteydi. Onaltıncı yüzyıl ortasında Trablus'a uğrayan gemiler Venedik, Fransa, Sakız veya Kıbrıs kökenliydi. Braudel de çalışmasında buğday ve değerli madenlerin yanı sıra baharat ticaretinden de özellikle bahsetmektedir³⁷⁴.

2.3.7. Şap

Tıpta, endüstride, kumaş boyamada ve gemilerde kullanılan şap madeni³⁷⁵, ticareti yapılan önemli bir kaynaktı. Tekstil imalatının göstergesi olan şap, yünlü kumaşlar boyanmadan önce kullanılır ve boyanın sabitleşmesini sağlardı. Avrupa tekstil üretiminin devam etmesi için hayati bir önem taşıyan ve sektörde önemli bir yeri olan şaptan Anadolu'da bol miktarda vardı. İşte bu kaynak, henüz İstanbul'un Osmanlılarca fethedilmediği ve Güney İtalya'da büyük şap madenlerinin keşfedilmediği dönemde, Cenevizlilerce hem Batı Akdeniz'e hem de Kuzeybatı Avrupa'nın kumaş üreticilerine satılırdı³⁷⁶.

Osmanlı'nın erken dönemlerinden itibaren Ceneviz tüccarları Anadolu'daki şap üretimi ve ticaretinde son derece etkin bir şekilde yer alıyorlardı. Bu bağlamda 1416, 1437 ve 1448 yıllarında kurdukları farklı ortaklıklarla Osmanlı şap üretimi ve ihracatında söz sahibi idiler. Nitekim 1449'da altı yıllığına 500.000 kantarı kontrol etmek için büyük bir ortaklık kuruldu. Bu anlaşmayla, Francesco Draperio adına çalışan ve II. Murad ile yapmış olduğu anlaşma sonucu Anadolu ve Rumeli'deki şap madenlerinin mültezimi olan Cristoforo Giustiniano, Cenevizli bir tüccar grubuyla ortaklık oluşturdu. Bu ortaklık, % 50'si Francesco'da ve kalan % 50'si de diğer ortaklar arasında paylaşılmak suretiyle ikiye bölündü³⁷⁷.

Şapın, kumaş boyacılığında renk sabitleştirici olarak yaygın bir kullanım alanı vardı. İtalya'nın Tolfa şap yataklarının keşfedildiği 1462 tarihine kadar, Avrupa'nın dokuma sanayileri Türkiye'den şap ithalatına bağımlıydı³⁷⁸. Osmanlı Devleti, 1415 yılında şap iltizamını Ceneviz'e verdi ve on beşinci yüzyılda Türkiye'de Batı

³⁷⁴ Braudel, *a.g.e.* s. 345-390.

³⁷⁵ XIV. yüzyılda Sakız adasına gelen İngiliz gemileri şap madenini gemilerinde kullanmak üzere satın alıyorlardı. W. Miller, *a.g.m.*, s.425.

³⁷⁶ J. Heers, 1961, s.394-398.

³⁷⁷ Kate Fleet, "Osmanlı Topraklarında Latin Ticareti (XIV-XV. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, C. III, Ankara 1999, s. 83.

³⁷⁸ W. Heyd, 1936, s.565-571.

Anadolu'dan şap ihracatı onların tekelindeydi. 1547'de ise Venedikliler, Osmanlılardan 1,5 milyon akçe ya da 25.000 duka altını karşılığı bu tekeli üç yıllığına aldılar³⁷⁹.

Ceneviz tüccarları, II. Mehmed döneminde şap mültezimi konumundaydı. Francesco de Draperiis 1452'de³⁸⁰ Paris Giustiniano, Paulo Bocardo ve Benedetto Salvagio ile bir antlaşma yaptı. Bu üç tüccar, Francesco'ya Edirne'ye götürebileceği 5.000 altın Sakız dukası³⁸¹ değerinde 400 parça Ceneviz kumaşı verdi. Ona II. Mehmed'den Yunanistan'daki ve Anadolu'daki madenlerin iltizamını aldığı takdirde, Edirne'de ödenmek üzere 45.000 akçe³⁸² daha vereceklerini taahhüt etmişlerdi³⁸³. 1454 yılında II. Mehmed'in Sakız'lı yöneticilerin şap için Francesco de Draperiis'e borçlu olduğu 40.000 altın paranın ödenmemesi halinde adaya saldırması emredilen donanması Sakız'ın dışında görünüyordu³⁸⁴.

Büyük bakır ve şap madenleri Anadolu'da idi. 1475'te Anadolu'dan elde edilen tüm vergi toplamının yaklaşık yarısı, 150.000 altın duka ile Kastamonu bakır madenlerinden geliyordu. (BKZ. Tablo 3.3) Avrupa tekstil sanayinin boyamada tespit için kullandığı şap, İtalya'da Tolfa şap madenleri keşfedilinceye kadar Anadolu'dan (Kütahya ve Şebın-Karahisar) gidiyordu. XV. yüzyılda şap madenleri dost Cenevizlilere iltizama verilirken³⁸⁵, XVI. yüzyılda Venediklilerin eline geçmiştir.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu ve Trakya'da çıkartılan şapın çoğu, Osmanlı Devleti sınırları içinde kullanılırdı. Ancak, ihracı yasaklanmış mallar arasında değildi ve Avrupa'ya şap satışının sürdüğüne ilişkin kayıtlara zaman zaman rastlanmaktaydı³⁸⁶.

³⁷⁹ 1 Venedik duka altını, 60 Osmanlı akçesine eşitti. H. İnalcık, *a.g.e.*, s.402.

³⁸⁰ 1452 yılına ait bir Ceneviz noter kaydındaki rakamlara göre, bu dönemde Foça madenlerindeki üretim miktarı yılda yaklaşık 15.800 kantardı. K. Fleet, *a.g.e.*, s.84.

³⁸¹ 1452 yılında 1 Sakız altın dukası 1,4 Ceneviz dukasına eşit olduğuna göre yaklaşık 7.000 Ceneviz dukasına tekabül etmekteydi.

³⁸² Toplam 7.000 Sakız altın dukasına, diğer bir deyişle 9.800 Ceneviz dukasına eşitti.

³⁸³ 1452 yılında 140 Ceneviz dukası, 100 Sakız dukasına eşitti. Buna göre üç Cenevizli tüccar, Osmanlı sultanına ait madenlerden gelen şapın denetimini elde edebilmek için 12.000 Sakız altın dukası yani 16.800 Ceneviz dukasına eşit bir meblağ yatırım yapmakla ilgileniyordu. K. Fleet, *a.g.e.*, s.218.

³⁸⁴ K. Fleet, 2009, s.90-91.

³⁸⁵ 1462'ye gelindiğinde Osmanlı Devleti batıya şap satışından yılda 300.000 duka altını gelir elde ediyordu. K. Fleet, *a.g.e.*, s.93.

³⁸⁶ Suraiya Faroqhi, Osmanlıların şap ihracatını hiç yasaklamadıklarını belirtir. Suraiya Faroqhi, "Alum production and alum trade in the Ottoman Empire (about 1560-1830)", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, S.71, 1979, s.153.

2.3.8. Sakız ve Sabun

Sakızağacı familyasından olan sakız ağacı, hemen hemen bütün Akdeniz kıyılarında bilhassa Ege adalarında yetişen bodur bir ağaç türüdür. Özellikle Sakız adasında diğer yerlerden daha verimli olarak yetişir ve bu ada ile özdeşleşmiştir. Sakız adasında yetişen sakız, sakız ağacı çiğneme, parfümeri ve ilaç sanayi için bir temel olarak kullanılırdı. Ayrıca tat vermesi için çeşitli yiyecek maddelerine de katılırdı. Bu önemleri doğrultusunda Osmanlı ve Ceneviz tüccarları sakız alışverişinde bulunurlardı. Nitekim, Bursa Şeriyeye Sicillerindeki bir kayda göre Galata'da oturan Cenevizli Asalon, Hoca Mehmed Çelebi'ye elmas ve ödünç para karşılığında oluşan 1045 Efrenci filori borcunu sakız (mastaki) dolu on beş sandığı kendisine rehin bırakarak ödemeye çalışmıştı³⁸⁷. Aynı şekilde Ceneviz tüccarlarından Paolo bin Bernardo da, Sakız adasından Bursa'ya 6 sandık sakız getirtmişti³⁸⁸.

Osmanlı-Ceneviz ticaretine konu olan emtialardan bir diğerini Batı Akdeniz ve Levant arasındaki ticarete lüks bir mal olan değerlendirilen sabun oluşturuyordu. Hayvan iç yağından elde edilen sabunun üretimi Batı Anadolu'da gerçekleşirdi. Buna rağmen XV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı topraklarına özellikle Sakız adasının ihraç ürünü olan sabun getirilirdi. Örneğin, 1471 yılında Cenevizli Paolo Doria'nın patronluğunu yaptığı gemi Sakız-Galata yolunu takip ederek içindeki sabunlarla Galata'ya ulaşıyordu³⁸⁹. Ceneviz tüccarları tarafından getirilen sabun Galata pazarlarında satılıyordu.

2.4. OSMANLI TİCARET MERKEZLERİ VE LİMAN KENTLERİNDE TÜCCARLAR

Osmanlı'nın kuruluşundan itibaren ticaret anlamında ehemmiyet arz eden hemen her şehirde Ceneviz tüccarlarını görmek mümkündü. Cenevizliler, buralarda ticari faaliyet içerisine girmekten geri kalmadıkları gibi, Osmanlı'lardan aldıkları güvence üzerine Osmanlı sularında, liman kentlerinde ve diğer yerlerde serbestçe ticari faaliyetlerini icra ediyorlardı. Osmanlı tüccarları da örneğin 1486 yılında olduğu gibi

³⁸⁷ Halil İnalçık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, C. X, S. 14, 1981, s.25-26.

³⁸⁸ BŞS, Nr. 27, s.378.

³⁸⁹ Eliyahu Ashtor, *Levant Trade in the Later Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1983, s.531.

Freng İskender adındaki bir kumaş tüccarı ile Padişah kulu olduklarını söyleyen 10-15 gayr-i müslim Osmanlı teb'ası Cenova'ya yerleşmişlerdi ve orada kumaş ticaretiyle uğraşıyorlardı³⁹⁰.

2.4.1. Bursa

Uluslar arası ipek ticaretinde anahtar konumunda bulunan ve bir geçiş durağı özelliği taşıyan Bursa, Anadolu'da Osmanlı ile Ceneviz tüccarları arasında ticaretin en canlı olduğu yerlerden biri konumundaydı. Şehirde özellikle tekstil ürünleri, ipekli dokumalar ticaretin merkezinde yer alan en önemli mallardandı. Bursa'da ticari temsilcilikler açan Ceneviz, Venedik ve Floransa, tüccarları aracılığıyla daha çok ülkelerinden getirdikleri yünlü kumaşları ipekli dokumalarla değiş-tokuş ederek ticari alışverişlerini gerçekleştiriyorlardı. Bursa'da işlenen ipekler şehirde ticari temsilcileri bulunan Ceneviz, Venedik ve Floransalılar aracılığıyla Avrupa ülkelerine ulaştırılırdı. Bursa'da alınan bu malların bazıları hesabı sonradan görülmek üzere veresiye satış bir kısmı da peşin para şeklinde yapılmıştır³⁹¹.

XV. yüzyıl boyunca Bursa şehrini ziyaret eden seyyahlar, Bursa'nın ticari yapısı ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Nitekim, 1432 gibi erken bir tarihte şehri ziyaret eden Broquiere, Bursa'da Ceneviz tüccarlarının da içinde bulunduğu İtalyan tüccarların oturdukları yerlerle ilgili bilgileri aktarmıştır. Şehre varır varmaz Cenevizli Spinola Şirketinin bir temsilcisiyle karşılaştığını ve bu kişinin kendisini, Bursa'da bulunduğu on gün boyunca yanında kaldığı ismini zikretmediği Floransalı bir tüccarın evine götürdüğünü kaydetmiştir³⁹². Bursa'daki bir kervandan, evvelden satın alınmış olan baharatlarla Galata'ya yolculuğa çıkan Cenevizli bir grup tüccarı beklemesi nedeniyle şehirde nispeten uzun kaldığını belirtmiştir. İktisadi hareketlilik ile ilgili de bilgiler veren seyyah, şehirde Cenevizli tüccarların konutlarının olduğunu belirtmiştir. Çarşılarda hem ipekli hem de pamuklu ürünlerin yaygın olduğunu, canlı bir köle pazarı bulunduğunu, Bursa ekonomisinde beyaz sabunun bir ticaret kalemi olarak önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu özelliklerinin yanı sıra yerli ve yabancı tüccarların bir arada yaşadığı önemli bir ticaret merkezi olduğunu belirtmiştir³⁹³.

³⁹⁰ Bu konu hakkında bkz. Şerafettin Turan, "Barak Reis'in, Şehzade Cem Mes'elesiyle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi", *Bellekten*, C. XXVI, S. 103, Ankara 1962, s.541, 545, 547.

³⁹¹ F. Dalsar, *a.g.e.*, s.142.

³⁹² Broquiere, 1988: 83

³⁹³ Broquiere, 1988: s.85-86.

Bursa'yı 1437 sonbaharında ziyaret eden İspanyol seyyah Pero Tafur da İtalyan tüccarların şehirde yerleşik olduğunu belirtmektedir. Tafur, Cenevizli bir arkadaşıyla seyahat ettiğini ve arkadaşının Bursa'da bir evinin olduğunu belirtmiştir. Bursa'nın Cenevizlilerin bulunduğu Galata'dan iki kat daha büyük olduğunu, şehir sakinleri arasında yabancı tüccarlardan oluşan bir topluluğun var olduğunu ifade etmiştir. Yabancı tüccarların özellikle ipek ticaretiyle uğraştıklarını hatta şehirde var oluşlarının nedeninin bu olduğunu anlattıklarından anlayabiliyoruz³⁹⁴.

XV. ve XVI. yüzyılda Akdeniz'in en tanınmış tacirlerinden olan Ceneviz tüccarlarının Bursa'ya gelip gittiklerine dair şehir sicillerinde pek çok vesikaya rastlanmaktadır. XV. yüzyılın ikinci yarısına ait Bursa kadı sicillerine göre Ceneviz tüccarlarının burada yüklü miktarda iş yaptığı görülmektedir. Nitekim, Paolo bin Bernardo, bir defada Sakız adasından Bursa'ya 6 sandık sakız, 39 pastav yünlü kumaş ve 19 sandık sabun getirtmişti³⁹⁵. Bu tüccarların çoğu Galata'da oturuyor ve ticari araçları vasıtasıyla Bursa'daki işlerini yürütüyorlardı. Herhalde bu sırada Osmanlı tüccarları da Cenova, Venedik ve Floransa gibi uzak diyarlarda ticaret yapıyorlardı. Cenevizlilerin İzmir'in Foça iskelesinden çıkarak Manisa'ya geçtikleri ve buradan Bursa'ya geldikleri anlaşılmaktadır. Bununla beraber, Bursa'ya gelmek için Ceneviz tüccarlarının kullandıkları ikinci bir yol daha vardı. Gelibolu iskelesinden Lapseki'ye geçerek Balıkesir üzerinden Bursa'ya gelirlerdi. Anlaşılan Foça ve Gelibolu XV. ve XVI. yüzyıllarda önemli birer gümrük merkezi konumundaydı. Buralarda gümrüklerini veren Ceneviz tüccarları, artık rahat rahat Bursa'ya gelebilirlerdi³⁹⁶.

Suraiya Faroqhi'nin tespitlerine göre ham ipek, Galata'daki Ceneviz kolonisine teslim edildikten sonra Bursalı ipek tüccarları gerek doğrudan, gerekse Cenevizliler aracılığıyla bu malı elde edebiliyorlardı. Ayrıca Çin'den alınan ipek de kara yoluyla Tebriz üzerinden Akdeniz limanlarına getirilirdi. Bursalı tüccarlar adı geçen ipeği, Tebriz ve Trabzon'dan da tedarik edebiliyorlardı. Bu durum XV. yüzyılın ikinci yarısında büyük ölçüde değişmeye başladı. Önce İstanbul'un fethi, arkasından 1461'de Trabzon'un Osmanlı Devletine ilhakıyla Karadeniz ticareti tamamıyla İtalyan

³⁹⁴ Lowry, *a.g.e.*, s.23-24.

³⁹⁵ BŞS, Nr. 27, s.378.

³⁹⁶ F. Dalsar, *a.g.e.*, s.141.

tüccarlarından Osmanlıların eline geçmiştir. 1470'lerde Alanya ve civar bölgeleri alındıktan sonra ise, kuzey ve güneyde uygulanan gümrük vergileri nedeniyle Doğu ve Batı arasındaki ticareti Osmanlı Devleti yönlendirmiştir. Böylece 1450-1480 yılları arasındaki Osmanlı Devleti'nin siyasi başarıları, onun ekonomik alanda da büyümesini sağlayarak Osmanlı tüccarını dünya ticaretinde önemli bir konuma getirmiştir³⁹⁷. Doğu ve Batı tüccarlarının buluştuğu önemli ticaret merkezi olan Bursa'da daha çok ipek, baharat, bitkisel boya, kalay, Avrupa yünlü kumaşları ve Hindistan tekstil ürünlerinin alım satımı yapılır hale gelmiştir.

Öte yandan kapitülasyon ayrıcalıkları çerçevesinde Galata'da kalan Ceneviz vatandaşları, noter kayıtlarına göre, sanki hiçbir şey değişmemişcesine normal ticari faaliyetlerini sürdürdüler. Bunu izleyen dönemde Cenevizlileri, Bursa pazarının en aktif ipek alıcıları arasında görüyoruz. Bursa'dan Çeşme yarımadasının en ucunda Çeşme kasabasına kadar uzanan bir kervan yolu, Bursa pazarını Sakız adasına da bağlıyordu. Eldeki kayıtlara göre, daha 1456'da Sakız'dan Cenova'ya oldukça büyük bir ipek sevkiyatı yapılmıştı³⁹⁸. Gene de İran ham ipeğinin esas ihraç kanalı, daha kısa olan Bursa-Mudanya-Galata yoluydu. Her halükarda, büyük bir talep patlamasının ve Cenevizli, Floransalı ve Yahudi tüccarın verdiği yüksek fiyatların hareketlendirdiği Bursa ipek pazarının 1487-1512 döneminde rekor düzeyde ham ipek ithal ettiğini görüyoruz³⁹⁹. Buna paralel olarak da 1460 tarihinde 180.000 akçe olan Bursa İpek gümrüğü, 1492 tarihinde 661.000 akçeye 1494 yılında 5.500.000 akçeye yükselmiş ve aynı yıl içinde bu işi kendi üzerine almak isteyen bir talip, 7.500.000 akçe teklif etmiştir⁴⁰⁰. Bu tarihlerde memlekette çıkan mallardan alınan gümrük %3'tü.

Osmanlılar ve doğudaki komşuları, özellikle de Safavi İran'ı arasındaki artan gerilim, XVI. yüzyıla damgasını vurmuş, bir dizi savaş, ham ipek ithalatı üzerinde bir takım ambargolara sebebiyet vermişti. Keza, bu durumun bölgede gerçekleştirilen ipek sanayisi üzerinde olumsuz etkileri olduğu gibi, hem ithalatını yaptıkları yünlü ürünlere pazar olmasıyla Bursa'ya tabi olan, hem de şehirden satın alıp İtalya'ya ihrac ettikleri ipekli kumaştan⁴⁰¹ doğan kârlara bağlı olan gelirlerin azalması ve Sultan Selim'in 1514-

³⁹⁷ Bilal Dedeyev, 2006, s.106.

³⁹⁸ J. Heers, *a.g.e.*, s.54.

³⁹⁹ H. İnalcık, *a.g.e.*, s.287.

⁴⁰⁰ BŞS, Nr. 20,

⁴⁰¹ 16. yüzyıl Bursa'sının ipek sanayisi için bkz. Murat Çizakça, *A Short History of Bursa Silk Industry*,

1520 yılları arasında uyguladığı ipek ambargosu, İtalyan tüccarları etkileyen önemli gelişmeleri⁴⁰². Nitekim, Bursa’da çeşitli yıllarda ipekten alınan gümrük vergilerini gösteren aşağıdaki tabloda bu durum açık bir şekilde görülmektedir. (Bkz. Tablo 2.4)

Tablo 2.4 Bursa’da İpekten Alınan Gümrük Vergileri⁴⁰³

<u>Yıllar</u>	<u>Altın duka olarak gümrük resmi</u>
1487	40.000
1508	33.000
1512	43.000
1521	13.000
1523	17.000
1557	24.000

İtalya’da gelişen ipekli dokuma sanayileri, Bursa pazarından ithal edilen İran ham ipeğine bağımlı idi. Bursa’ya doğu memleketlerinden gelen ipeklerin hepsi kentte tüketilmiyordu. Bursa’daki yerli dokumacıların ihtiyaçlarından artan kısımlar Cenova’dan ve diğer İtalyan devletlerinden gelen tüccarlara satılıyordu. Bu pazarın 1500 yılındaki canlı ve renkli görüntüsünü, Giovanni de Maringhi adındaki Floransalı bir tacir, mektup ve raporları aracılığıyla ortaya koymaktadır. Verdikleri bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Bursa, XV. yüzyılın sonuna gelindiğinde gözle görülebilir ölçüde gelişmekte olan zenginliği, genelde dokumaları, özeldeyse yünlü ve ipekli ürünlerin imalatına ve ticaretine dayalı, oldukça önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti.

1500 dolaylarında Bursa pazarındaki İran ipeği ticareti çok canlıydı. İran ipek ticareti, Osmanlı ekonomisi ve devlet hazinesi için önemli bir kaynak oluşturmakta idi. 1500’e doğru Tebriz’den Bursa’ya yılda beş altı kervan geliyordu ve bu ticaretin Osmanlı devlet hazinesine yılda 300.000 altın sağladığı hesap ediliyordu. Yabancı ve

Journal of the Economic and Social History of the Orient, S.23, 1983, s. 142-152, Murat Çizakça, Price History and the Bursa Silk Industry: A Study in Ottoman Industrial Decline, 1550-1650. *Journal of Economic History*, S.40, 1980, s.533-550.

⁴⁰² H. Lowry, 2004, s.88.

⁴⁰³ H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klâsik Çağ...*, s.131.

yerli tüccar, ipek kervanlarının Bursa'ya varışını sabırsızlıkla bekliyor, mümkün olduğu kadar çok ipek satın almak için kıyasıya bir rekabet içinde bulunuyorlardı. 1501 yılının ilk yarısında Floransalıların satın aldığı 60 balya, Cenevizli ve Yahudi tüccarın alımları toplamının iki katıydı⁴⁰⁴. Ağustos ayında piyasada yabancı tüccarların satın alacakları ipek kalmadığında, fiyat lidre (384 gr) başına 69 akça'ya yükselmişti. Fiyatlar bu şekilde piyasada mevcut ipek miktarına göre 62 akça ile 69 akça arasında mevsimlik oynamalar gösteriyor, Floransa'da ipek fiyatları Bursa'yı izliyordu. Bursa'nın İran'dan ham ipek ithalatının yarısından dörtte üçüne kadarı İtalya'ya ihrac edilmekteydi⁴⁰⁵.

Öte yandan Bursa'ya başta İtalya kent devletlerinden olmak üzere yabancı ülkelerden birçok kimsenin ticaret amacıyla geldiğini ve uzun süre orada kalarak yerleştiğini gösteren pek çok belgeye sahibiz. Bursa kadı sicillerinde özellikle Cenevizli, Floransalı ve Venedikli tüccarlar, sık sık zikredilir. XV. yüzyılda Bursa'nın da içinde bulunduğu Osmanlı pazarlarında Cenevizliler, en kuvvetli yabancı ticaret kolonilerinden biri olarak yer almaktadır. Bu durum XVI. yüzyılın başlarından itibaren değişmeye başlasa da Cenevizliler, Floransalılar⁴⁰⁶ ve Venediklilerle birlikte faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ancak XVI. yüzyıl ile beraber Floransalılar⁴⁰⁷ ve Venediklilerle rekabet daha da artmıştır⁴⁰⁸.

Bursa kadı sicillerine baktığımızda Cenevizlilerin adı çok fazla yer almaktadır. Bursa'da oturan Cenevizli tüccarlar, bazen bir alışverişin tarafı olurken bazen de karşımıza vasi olarak çıkmaktaydı. Örneğin Cenevizli Lorenzo oğlu Sangiacomi'nin, 1478 Ekim ayında Bursa'da ölen bir Floransalı ticaret temsilcisi, Piero oğlu Alessio'ya ait mülklere vasi olması yani alacaklarını toplaması ve borçlarını ödemesi için kadı

⁴⁰⁴ G. R. B. Richards, *a.g.e.*, s.118, Halbuki 1498 yılında Floransalı iki seyyah Bonsignore Bonsignore ve Bernardo Michelozzi, Bursa'ya geldiklerinde şehirdeki ipek ticaretine Ceneviz tüccarlarının hakim olduğunu belirtmekteydiler. Ayrıca Floransalıların da bu emtianın ticaretinde son derece faal olduklarını ifade etmekteydiler. Ancak iki üç yıl gibi kısa bir zaman içerisinde Floransalıların ipek alımlarının Ceneviz ve Yahudi tüccarlarının toplamının iki katına çıkması pek de mümkün görünmemektedir. H. Lowry, *a.g.e.*, s.24.

⁴⁰⁵ H. İnalçık, *Türkiye Tekstil Tarihi...*, s.239.

⁴⁰⁶ XV ve XVI. yüzyıl Osmanlı-Floransa ilişkileri hakkında daha geniş bilgi için bkz. M. Acıpınar, *a.g.t.*

⁴⁰⁷ Floransalılar, Bursa'da Cenevizlileri ve Venediklileri endişeye sevk edecek kadar yoğun bir şekilde ticaret yapıyorlardı. Osmanlı yönetimi tarafından desteklenen Floransalı tüccarlar ile ilgili olarak 1527 yılında Sultan Süleyman zamanında Floransalılarla yapılan ahidnamenin maddelerinden birinde Avlonya'da bulunan Floransalı tüccarlar, İtalya'ya gitmek için ayrıldıklarında eğer denizde Ceneviz, Venedik ya da diğer devletlerin saldırısına uğrayıp mallarına el konulursa Osmanlılar tarafından tazmin edileceğine dair bir hüküm bulunmaktadır. Halil İnalçık, *Ottoman Galata, 1453-1553*, s.321-322.

⁴⁰⁸ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK Basımevi, Ankara 2006, s.113.

tarafından vekil olarak atanmasına karar verilmekteydi⁴⁰⁹. Bir başka yerde de karşımıza bir davanın tarafı olarak çıkmaktaydı. 16 Ekim 1480 tarihli bir belgede Sangiacomi'nin Venedik dokumalarını (çuha) Hacı Ramazan ve Çuhacı Ahmed adlı kişilere satışından doğan dava ele alınıyordu⁴¹⁰. Ayrıca başka bir davada Hoca Muslihiddin Mustafa'ya 500 altın florin tutarında borcu olduğunu kabul ediyordu⁴¹¹. 1480 yılında aynı tacir Bursa'da Hoca Muhiddin'den Ankara sofı almaktaydı. Yine bir başka Cenevizli Damyan oğlu Piero 1 Temmuz 1485 tarihinde, kardeşi Andriya'yı Bursa'da mali işlerinden sorumlu kişi olarak görevlendirmişti⁴¹². 1491 yılında yine bir başka Galatalı Ceneviz taciri Zano Battista'nın ismi sicil kayıtlarında yer almaktaydı⁴¹³.

Bursa'nın Cenevizliler açısından diğer bir önemli yönü de baharat ticaretinin erken dönemlerden itibaren yapıldığı bir ticaret merkezi olmasıydı. Şam kervanının getirdiği baharat, Bursa'da Galatalı Ceneviz tüccarları tarafından satın alınır⁴¹⁴. Ceneviz tüccarları Bursa'da baharat ve bitkisel boya alırken, kalay ve İtalyan yünlü kumaşlarını satmaktaydı. Ayrıca Bursa'da karabiber, ve safran ticareti de canlıydı. Bu malların ithalatından sağlanan gümrük geliri, 1487'de 100.000 akçe (2.000 duka altını) kadardı. Öyle ki ilerleyen zamanlarda bu miktar, 135.000 akçe'ye çıkacaktır⁴¹⁵.

Bursa'nın Ceneviz tüccarları için taşıdığı bir başka önemli nokta, Osmanlı tüccarlarıyla pamuk ticaretinin yapıldığı merkezlerden birisi olmasıydı. Noter Ignoti'nin düzenlediği bir belgeye göre Osmanlı tüccarlarından⁴¹⁶ Kasım (Casım) Terexi⁴¹⁷ Cenevizli tüccar Raffaele Paterio'dan, satmış olduğu 204 kantar 97 rotoli

⁴⁰⁹ Halil İncılık, "Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Belleten*, C. XXIV, S. 93, 1960, s.70.

⁴¹⁰ H. İncılık, *a.g.m.*, s.94.

⁴¹¹ H. İncılık, *a.g.m.*, s.56, 88.

⁴¹² H. İncılık, "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler", *Belgeler*, C. X, S. 14, 1981, s.50-51.

⁴¹³ Halil İncılık, "Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Osmanlı İmparatorluğu, Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 2009, s.228.

⁴¹⁴ Broquiere, 1988, s. 80, 82, 86.

⁴¹⁵ İncılık, *a.g.e.*, s.375.

⁴¹⁶ XV. yüzyıl sonlarında Bursa'da ticari faaliyetlere katılan Osmanlı Tüccarlarına dair Suraiya Faroqhi, "Ticaret: 1480'lerde Bursa Tüccarları", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, İstanbul 2003, s.153-177.

⁴¹⁷ Enrico Basso, yazmış olduğu bir makalesinde, tüccarın ismini Hasım Terexi olarak ifade etmiştir. Ancak bizim tespitlerimize göre Kasım (Casım) Terexi olarak ifade edilmesi daha uygundur. Enrico Basso, "La Maona di Chio, Genova e l'Impero Ottomano: relazioni commerciali e intrecci diplomatici fra Tardo Medioevo e prima Età moderna", *Relazioni Economiche Tra Europa E Mondo Islamico Secc. XIII-XVIII*, 2006, s.320.

pamuğa karşılık toplam 757 Venedik altın dukası aldığını ve bunu peşin para⁴¹⁸ olarak tahsis ettiğini ifade ediyordu.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Ceneviz tüccarlarından bazıları, Bursa'da yerleşik bir hayat sürüp ticaret yaparken bazı Cenevizliler ise yerleşmeden şehre gidiş geliş yaparak ticari faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Ancak, Osmanlı topraklarında özellikle Bursa bölgesinde yoğunlaşan Ceneviz tüccarlarının mücbir sebeplerden ülkelerine geri dönemedikleri zamanlar da olmuştur. Nitekim, Sakız adasından şehre 1494 yılında ticari işleri için gelen Giovan Battista Marengo, bu tarihten birkaç yıl sonra Bursa'da vefat etmişti⁴¹⁹.

Bursa'da yerleşik olan Ceneviz tüccarları, zaman zaman ticari anlamda memleketlerinden olan bazı tüccarlara kefil olmuşlardı. Nitekim, Bursa'da iki tüccarın paralarının kaybolmasından dolayı bu sıralarda Bursa'ya ticaret için gelmiş bulunan bazı Ceneviz ve İtalyan tüccarlarının kefilliğini Bursa'ya yerleşmiş olan Ceneviz tüccarı Battista yapmıştır⁴²⁰.

Bursa, Ceneviz tüccarları için yalnız İran ipeği satın alma merkezi değildi. Şehir aynı zamanda safran, Sakız adasının sakızı⁴²¹, Ankara sofu, Hint baharat ve boyaları ile inciler için de uluslar arası bir ticaret merkezi idi. Nitekim, 21 Eylül 1485 tarihinde Bursa'da bulunan Cenevizli tacir Zancikomi, Hoca Muslihiddin Mustafa'ya 500 altın filori borcu olduğunu kabul ediyordu. Bu borcun bir kısmını ödünç para oluştururken, diğer kısmını da ondan almış olduğu inci meydana getirmekteydi⁴²².

Sakız adasındaki Ceneviz tüccarları, Bursa üzerinden Osmanlılar ile canlı bir ticaret sürdürüyorlardı. Sakız tüccarı, Bursa'ya büyük miktarlarda sakız (mastiche ya da mastika) getirip karşılığında ham ipek alıyordu. Böylece Bursa, sakız için önemli bir pazar hüviyetinde idi. Gerek Doğu gerekse Batı tüccarı bu kıymetli metayı buradan satın alıyordu. Sakız Cenevizlilerinin, Osmanlılara karşı Cenova'dan bağımsız bir

⁴¹⁸ “*in peccunia numerata ducatos septingentos quinquaginta septem auri venetos*”, Ignoti, NA 63, Filza 1/6, 4 Luglio 1482.

⁴¹⁹ G. G. Musso, *a.g.m.*, s.482.

⁴²⁰ BŞS, nr. 25, s.47.

⁴²¹ 1480 yılında ismi tespit edilemeyen bir Şam'lı tâcir, Bursa'da 11.600 akçe karşılığında 133 kantar (2429 kg.) sakız satın alıyordu. Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul 2009, s.312-313.

⁴²² H. İnalçık, “Osmanlı İdare, Ekonomik ve Sosyal...”, s.56.

siyaset izlemelerinin temelinde, bu olgu yatıyordu.

Ceneviz tüccarları, gelişmekte olan ipek endüstrisi için ham ipek almak üzere Bursa'ya gelirlerdi. Ancak zamanla 1467, 1469, 1481 ve 1493 yıllarında yaşanan veba hastalığının ardından Cenova'daki nüfusun azalması, ham ipek tüketiminin artışına neden oldu. Nüfusun azalmasıyla birlikte lükse yönelen Cenevizliler bunun göstergesi olarak ipekli giysilere yöneldi. İpek giyimindeki bu patlamanın hammaddeye olan talebi arttırmasıyla ipeğin merkezi olan Bursa'daki pazar canlandı.

İnalcık'ın vermiş olduğu idari, toplumsal ve iktisadi uygulamalara ilişkin örneklerin de ortaya koyduğu üzere, Cenevizliler 1478 ve 1486 arası Bursa'da her alanda etkindiler. Hatta bazı Ceneviz tüccarları, şehirde yerleşik bir hayat sürdürmüşlerdir. Nitekim, bahçeli bir ev için kira kontratı imzalamış olan Yakomi adlı İtalyan, (muhtemelen Cenevizli) Hacı Hamza Vakfına ait bahçeli evin yılda 2.800 akçeye kiralanmasını içeren sözleşmeyi imzalamıştır⁴²³.

XVI. yüzyılda Bursa'daki Latin varlığı devam etmekte ve ticaret hacmi büyümekte idi. Nitekim, İnalcık'ın XVI. yüzyılın başlarında Bursa'da bulunan Latinlerle ve Yahudilerle ilgili bilgileri dayandırdığı Galata'ya yerleşmiş Floransalı bir tüccar olan Giovanni di Francesco Maringhi'nin 1501-1502 yıllarında yazdığı bir dizi mektubunda bu durum açıkça görülmekteydi. Buna göre Maringhi, Floransa'daki ortaklarını Bursa'daki ticari faaliyetlerinden haberdar ederken, Bursa'da kalan tüccarlar arasında sürekli olarak bazı Ceneviz'li, Floransa'lı ve Yahudi isimlerinden ve bir Rum'dan söz etmekteydi. Yazmış olduğu mektuplarda sahip olduğu iş bağlantılarından, şehre yerleşmiş aracılardan ve Bursa'da iş yapan farklı İtalyan tüccarlarının varlığından pek çok yerde söz etmiştir. Ürünlerin o an pazarda bulunabilirliği, fiyatlar, fiyat saptama gibi konularda önemli ayrıntıları vermesinin yanında Bursa'da ikamet eden ve sayısı otuzun üzerinde olan yabancı tüccarların kim olduklarını açıklığa kavuşturan bilgiler bulunmaktaydı⁴²⁴. Bu tüccarlar içerisinde Cenovalı olanlar Francesco Calvo, kumaş tüccarı Gianetto da Levanto, Gianetto di Porto Venere ve armatör Pasquale Fornari'ydi. Muhtemelen Cenevizli olan Luca Del Biondo da Sakız'da ve Mısır İskenderiyesi'nde ticaretle uğraşıyordu.

⁴²³ H. İnalcık, "Bursa I XV. Asır Sanayi ve Ticaret...", s.53, 87.

⁴²⁴ H. Lowry, 2004: s.25.

Bursa⁴²⁵ XV. yüzyılda olduğu gibi XVI. ve XVII.⁴²⁶ yüzyıllarda da yoğun bir ticaretin uğrak ve geçit yeridir. İzmir, Halep ve çoğunlukla İran'dan İstanbul'a giden kervanlar buradan geçerlerdi. Buraya genellikle İran'dan ipek ticareti yapan İran tacirleri geldiği gibi Ceneviz ve Venedik tacirleri de gelirlerdi. 23 Şubat ve 1 Mart 1581 tarihleri arasında şehri dolaşan John Newberie seyahatnamesinde içerisinde Cenevizlilerin de yer aldığı yabancıların satmak üzere şehre getirdiği mallardan alınan vergilerin yüzde 3 olduğunu belirtiyordu⁴²⁷.

2.4.2. Edirne ve Zihne

XV. yüzyılda Osmanlı tüccarları ile Ceneviz tüccarlarının uğrak noktalarından biri de Edirne idi. 1433 yılında seyyah Bertrandon de la Broquiere'in belirttiği gibi Edirne, Cenevizli tüccarların yaşadığı bir merkezdi. Venedikli, Katalan ve Floransalı tüccarlarla birlikte ticaretlerine devam eden Cenevizli tacirlerin ikamet ettiği Edirne, özellikle Galata tüccarının daima temsilci bulundurdukları Balkanlardaki dağıtım merkezi konumundaydı. Sahip olduğu kara yolları ağı sayesinde Avrupa'nın pek çok yerinden ticaret ürünleri şehre gelmekteydi. Edirne aracılığıyla yapılan ihracatta müslim ve gayrimüslim (zımmî) tüccarın yanı sıra Osmanlı tebaasından olmayan (harbî) tüccarlar da yer alıyordu. Şehirde yapılan ticaretin büyük çoğunluğunu da ipekli kumaş ticareti oluşturuyordu. Cenevizli tüccarlar, özellikle ipekli kumaş alanında ticaret yapmaktaydılar. Nitekim 1486-1494 yılları arasında Sakız'da noter olarak görev yapan Canevesio Sisto, düzenlediği bir belgede Ceneviz tüccarlarının ipekli kumaş ticareti yaptıkları merkezleri belirtirken Sakız Adası ve Galata'nın yanı sıra Edirne'yi de ifade etmekteydi⁴²⁸.

⁴²⁵ Faroqhi'ye göre Bursa'yla beraber İzmir, İstanbul, Selanik, Erzurum, Diyarbakır, Halep, Kahire, İskenderiye ve Dubrovnik birbirinden farklı ekonomik ve ticari yönleri ile imparatorluğun en önemli şehirleri ve ticaret merkezleriydi. Suraiya Faroqhi, "Merchant Networks and Ottoman Craft Production", *Urbanism in İslam*, Ed. T. Yukama, Tokyo 1989, s.96-97, Faroqhi, "Esnaf Ağları ve Osmanlı Zanaat Üretimi (16.-17. Yüzyıllar)", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, İstanbul 2008, s.12-15.

⁴²⁶ Evliya Çelebi, Bursa'nın XVII. yüzyılda da kadife dokumacılığındaki gelişimine devam ettiğini belirtir. Nitekim, XVII. yüzyılda Bursa sanatlarını anlatırken karşılaştırma yapma suretiyle Bursa'da dokunan kadifelerin Cenova şehrinde işlenenlerden daha güzel olduğunu yazar. Bursa'daki imalatçıların Cenova'dakilere benzeyen yakut rengi kadife, farklı renklerde Bursa keteni, kırk-kalem denilen önlükler, ipek keseleri, ipekli tüller ve son olarak çatma munakkaş denilen parça kadife kumaştan minderler gibi ürünler ortaya koyduğunu belirtir. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. II, Haz. Zekeriyâ Kurşun, Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2006, s.22.

⁴²⁷ Lowry, 2004, s.26.

⁴²⁸ Sisto Canevesio, NA 1340, filza 1, 27 Aprile 1487.

Kumaş ticaretinin önemli merkezlerinden biri olan Edirne’de Ceneviz tüccarlarının sayısı oldukça fazlaydı. Örneğin, yukarıda ifade edilen noter kaydına göre 1450’li yıllarda Edirne ve Galata’da ticari faaliyetlerini sürdüren Ceneviz tüccarlarından Giorgio Salimbeni, kumaş ticaretiyle uğraşıyordu. Sahip olduğu mallar içerisinde özellikle Katalonya kumaşları önemli bir yer tutmaktaydı⁴²⁹. Yine aynı belgeye göre 1460’lı yıllarda Ceneviz tüccarları Edirne’de kumaş ticaretine devam etmekteydi. Cenevizli tüccar Giuliano Paterio farklı renklerdeki on iki parça ipekli kumaşı⁴³⁰, önce Sakız adasına daha sonra Edirne’ye götürdü. Burada Ceneviz tüccarlarından Giorgio Salimbene’ye teslim etti. Giorgio Salimbene de onun adına kumaşların bir kısmının satışını gerçekleştirdi. Ancak, Giorgio Salimbene’nin Galata’daki ölümünden sonra terekesi çocuğu olmadığı için erkek kardeşi Tommaso’ya kaldı⁴³¹. Tommaso da kumaşların satışından kalan 6.000 Osmanlı akçesi borcunu Giuliano Paterio’ya ödedi.

Edirne’de Ceneviz tüccarlarının varlığını gösteren bir diğer belge de Sakız’daki Noter Ignoti tarafından düzenlenmiştir. 17 Mart 1487 tarihli belgeye göre Edirne’de ticaret ile uğraşan Sakız Cenevizlilerinden Battista Canali, Edirne’de bulunduğu sırada vefat etmiştir⁴³². Onun ani ölümü, Sakız’lı Bartolomeo’nun oğlu Genesisio da Chiavari ve Thomaso Michele da Ragusa’ya borçlu kalmasına neden olmuştur. Battista Canali’nin alacaklılarına ondan kalan borçları ödemesi amacıyla, Battista’nın kayınpederi Raffaele da Molassano, Sakız’dan Edirne’ye gitmesi için görevlendirilmiştir. Bu yolculuk sırasında yapacağı masrafların ona geri ödeneceği taahhüt edilerek, Battista’dan kalan mal varlıklarını Edirne’de satmaya yetkili kılınmıştır⁴³³.

XV. yüzyılda Ceneviz tüccarlarının Balkanlardaki uğrak noktalarından birini de Zihne kenti oluşturmaktaydı. Osmanlı yönetimi tarafından kendilerine malları alıp gitme yetkisi verilen Ceneviz tüccarları, Osmanlıların Balkanlardaki topraklarına kadar gelerek ticari faaliyetlerini yürütmekteydi. Nitekim, Cenevizli tüccar, Tommaso Paterio’ya XV. yüzyılın ikinci yarısında 1 Ağustos 1498 tarihinde Sakız limanına demirlemiş olduğu gemisiyle Zihne’ye kadar gelerek 250 mud buğday alıp Sakız

⁴²⁹ Sisto Canevesio, NA 1340, filza 1/27 Aprile 1487

⁴³⁰ “*petias septe duodecim diversorum colorium*”, Sisto Canevesio, NA 1340, filza 1/27 Aprile 1487.

⁴³¹ “*defunctus est in dictis partibus videlicet in loco Pere nullis relictis liberis*”, Sisto Canevesio, NA 1340, filza 1/27 Aprile 1487.

⁴³² “*defoncti in Andrinopoli loco ditonis Turchorum*”, Ignoti, NA 63, filza 1/128, 17 Marzo 1487.

⁴³³ Ignoti, NA 63, filza 1/128, 17 Marzo 1487.

adasına taşımaya Osmanlı yönetimince izin verilmişti. Cenevizli tüccar da Sakızlı Pietro Giustiniani adına 1.500 akçe karşılığında Zihne buğdayını⁴³⁴ yükleyerek Sakız adasına getirmişti⁴³⁵.

2.4.3. Galata

Osmanlı Devleti, İstanbul'u fethettiğinde şehirde özellikle Galata'ya yerleşmiş önemli ölçüde içinde Cenevizlilerin de olduğu yabancı tüccar yaşamaktaydı. Sultan, Galata'nın Bizans dönemindeki özerk statüsünü ilga etmekle birlikte, ekonomisini geliştirmeye ve İstanbul'un Avrupa ile ticaretinin başlıca limanı haline getirmeye yönelik önlemler almaktan geri durmadı. Sultan Mehmed, burasının bir ticaret merkezi ve Batılı tüccarlar için bir üs olma özelliği taşımasından dolayı kıyı boyunca Rumları, Ermenileri ve Türkleri yerleştirdi. Bu bölgenin eski bir Ceneviz kolonisi ve İtalyanların ticari faaliyetleri için bir merkez olmasından dolayı Sultan, İtalyanları ve aynı zamanda Yahudileri diğer Batılılara tercih etti. Hatta, Sakız adasında şap rezervlerine sahip olan ve Sakızlılardan önemli miktardaki alacağını tahsil edemeyen Francesco Draperio adlı Galata'nın nüfuzlu bir tacirinin çıkarını korumak için 1454 yılında donanmasına Sakız adasına müdahale edilmesini dahi emretmişti⁴³⁶. Bütün bu gelişmeler, buradaki nüfusu arttırdığı gibi Galata limanı da uluslar arası ithalat ve ihracat merkezi olarak hizmet etmeye başladı. Ayrıca, yabancı elçiliklerin Galata'ya yakın bölgelerde bulunması, tüccarların burada yaşamayı tercih etmelerinin bir nedeniydi⁴³⁷.

İstanbul'un fethinden sonra Galata'da oturan Rum, Ermeni ve Yahudilerin büyük kısmının yapmış olduğu gibi Galata Cenevizlilerinden birçoğu da onları izleyerek Osmanlı tabiyetine geçmişti. Bazıları da fetihten sonra Galata'yı terk ederek Sakız ve Kefe'ye kaçmıştı. Bu nedenle Galata'da ticari işlemler öncekine göre başlangıçta azalma gösterdiyse de Galata'yı terk ederek Sakız ve Kefe'ye kaçan bazı Cenevizli tüccarların, kapitülasyonların sağladığı güvenceler sayesinde ilerleyen

⁴³⁴ Zihne, XVI. yüzyılda da Osmanlıların önemli hububat merkezlerinden biri olma özelliğini devam ettirmiştir. Zihne kazasında bulunan İmare-i Âmire Evkafı depolarında toplanan hububat, ihtiyaç halinde diğer bölgelere sevk edilirdi. MD, Nr. 6, II, h. 926, MD, Nr. 3, h. 427.

⁴³⁵ *tractam unam frumentorum pro loco Zichne de mogis ducentis quinquaginta ex tractis conductis per dominum Petrum Iustinianum quondam domini Gabrielis oratorem dicti domini Potestatis et gubernatorum civitatis et insule*, Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/158, 1 Agosto 1498.

⁴³⁶ Dursteler, 2012: s.214.

⁴³⁷ Pistarino, 1980, s.64.

zamanlarda geri dönmeleriyle ticari canlılık tekrar kendini göstermeye başlamıştı⁴³⁸. Bu yargıyı destekleyici bilgilere, 1408-1490 yıllarını kapsayan Galata'daki Ceneviz noterlerine ait belgelerin incelenmesi neticesinde ulaşılmıştır. Belgeler gerek İstanbul'un fethinden öncesine gerekse de sonrasında ait olma özelliğini taşırlar. Galata'da görev yapan noterler arasında Lorenzo Calvi, Francesco Casanova, kuzenler Antonio Torriglia ve Niccolo Torriglia, Domenico de Alsario, Battista Bonavei gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Özellikle fetihten sonraki süreçte Galata, Kefe ve Sakız arasında Cenevizlilerin ticari faaliyetlerine devam ediyor olması oldukça önemlidir⁴³⁹. Galata'nın ve civarının kaybedilmesi, sömürgeci Cenova dünyasıyla İtalyan ve Ege adaları arasındaki ayrımı derinleştirse de Cenevizli tüccarlar ticari hayatlarını sürdürüyorlardı.

Galata'da ticaretlerine devam eden Ceneviz tüccarları, kentin düşmesinden sonra oluşacak yeni şartların kendilerini nasıl etkileyeceği noktasında endişe içindeydiler. Ticari işleri yürütmek eskisi kadar kolay değildi ve güvenlik anlamında ne ile karşılaşacaklarını bilmiyorlardı. Ayrıca, Cenevizlilerin Galata'dan sonra ticari alışverişlerini yürüttükleri bir başka yer Kefe'nin de düşme olasılığı vardı. Cenevizlilerin Ege denizindeki başkenti Sakız ile Karadenizdeki başkentleri Kefe arasında bir anaköprü olarak Galata'nın rolünün sona ermesi, Osmanlıların bölgedeki hakimiyeti ve Osmanlı kurumlarının sağlamaştırılmasından dolayı Galata'daki Ceneviz kolonisinin kaçınılmaz bir şekilde gerilemeye mahkum olacağını düşünen Ceneviz tüccarları, eskiden olduğu kadar ticaretlerini serbest ve şartların uygunluğu bakımından öncekinden çok farklı bir ortamın kendilerini beklediklerini tahmin ediyorlardı.

Yukarıda bahsedilen şartlara rağmen Ceneviz tüccarları, Osmanlı idaresinde 1453-1490 tarihleri arasına rastlayan Galata Ceneviz noter kayıtlarının ortaya koyduğu üzere, eskisi kadar olmasa da ticari faaliyetlerine devam ediyorlar ve serbest yaşamlarını fetihten önceki gibi sürdürüyorlardı. Ancak, siyasi denetim artık tamamen Osmanlıların kontrolündeydi ve Galata, devlet ekonomisiyle bütünleştirilmiş bulunuyordu⁴⁴⁰. Galata Cenevizlileri de genellikle cizye karşılığı olarak kullanılan bir terim olan harac hariç tüm vergilerden muaf tutuluyordu. Osmanlı topraklarında birkaç

⁴³⁸ H. İnalçık, 1991: s.17-31, Balard, *a.g.e.*, s.256, 269-354.

⁴³⁹ Gian Giacomo Musso, "Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento", *Rassegna degli archivi di stato*, C.XXVII, S.2-3, Roma 1967, s.464.

⁴⁴⁰ H. İnalçık, *a.g.e.*, s.330.

yıl hatta ay geçirenler yabancı tüccar değil, devletin kalıcı sakinleri olarak kabul ediliyordu⁴⁴¹. Osmanlı tebaası Ceneviz cemaati de Magnifica Comunita di Pera adını alıyordu.

İstanbul'un ve Galata'nın Osmanlıların eline geçmesinden sonra bu bölgelerde Cenevizli tüccarların ticaretlerine devam ettiklerini gösteren örnekleri çoğaltmak mümkündür. Cenevizli tüccarlar, Galata'da çok çeşitli malları müzakere eder ve iyi bir karla satarlardı. Nitekim, noter Manuele Granello ve Abramo di Torriglia⁴⁴² adlı iki Ceneviz vatandaşı, (cives) Milano'dan siyah renkli yün, yedi ince deri ithal ettiler ki bu malları Antonio di Valditaro'ya ait bir gemiyle Galata'ya getirterek onları 269 Sakız dukası karşılığında Cristoforo de Oderico di Taddeo'ya satıyorlardı. Alıcılar emtianın ödemesini 1466 kasımından 1 Mayıs 1467'ye kadar Sakız'da yapacaklarına söz verseler de, onlar kararlaştırılan tarihte bunu gerçekleştiremediler⁴⁴³.

XV. yüzyılda bazı Cenevizlilere, Karadeniz'den morina (mersin) balığı ve havyar satın alma izni verilmişti. Karadeniz'deki Kefe'nin ve etrafındaki diğer limanların Cenevizlilerin elinde olması Galata'yı kaybetmelerine rağmen onların bu ticareti sürdürmelerine olanak sağlıyordu. Daha çok münferid olarak bazı Cenevizliler izin almışlardı. Bunlardan biri Babilano Adorno adlı bir Cenevizliydi ve her sene morina balığı ve havyar almak üzere Karadeniz'e açılmaktaydı. 1468 eylülünde Cenevizli vatandaş Raffaele Machiavello'ya varil başına 17 dukadan 10 varili toplam 170 Venedik dukası⁴⁴⁴ karşılığında morina balığı sattı. Yine Cenevizli bir tüccar Giovanni de Cavo, 1469 aralığında Copa'dan⁴⁴⁵(Coparium) havyar taşıyan gemisiyle

⁴⁴¹ K. Fleet, *a.g.e.*, s.129.

⁴⁴² Torriglia, Liguria bölgesinde Cenova'nın kuzeydoğusunda yer alan bir yerleşim bölgesidir.

⁴⁴³ Pistarino, 1980, s.71.

⁴⁴⁴ Venedik dukası Osmanlı dış ticaretinde kullanılan standart altın para birimiydi. On beşinci yüzyılın başlarından itibaren Floransa florinlerinin (fiorini d'oro) yerini alması, herhalde Osmanlı ticaretindeki Venedik üstünlüğünün bir yansımasıydı. Filorin veya filori en evvel Floransa'da kesilmiş altın olup üzerinde bir zambak çiçeği resmi vardı sonra Avrupa'nın diğer memleketlerinde de kesilmiş olan altınlara da filorin denilmiştir. Osmanlılar sonradan altın kestikleri halde kendi altınlarına da filori ismini vermişlerdir. Bundan dolayı Osmanlı altını taammüm ettikten sonra Osmanlı tarihlerinde görülen filori Osmanlı altını demektir. Diğer altınları Osmanlılar mensup oldukları devletin adıyla mesela Venedik dukası, Macar altını diye zikretmişlerdir. Osmanlı para sistemi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış", *Doğu Batı*, S.17, 2001/4, s.9-35, Halil İnalçık, "Filorin", *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul 2011, s.137-139, Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 2000, Halil Sahillioğlu, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, İstanbul 1965.

⁴⁴⁵ Copa ya da Coppa olarak ifade edilen bu yer, Kefe'nin doğusunda bir kent merkeziydi. Erendiz Özbayoğlu, XV. Yüzyıl Ceneviz-Galata Noter Belgelerinde Osmanlı İzleri, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, III. Cilt III. Kısım, TTK Basımevi, Ankara 2002, s.1462.

hareket ederek Galata'ya ulaştı⁴⁴⁶. Balık ve havyar İstanbul'un tüketiminin tedarikine yönelik olarak ilk önce İstanbul limanına gelirdi ve sadece ihtiyaç fazlasının ihraç edilmesine izin verilirdi⁴⁴⁷. Tutulan balığın %10'unu devlet alır, fiçılarda tuzlanmış halde depolar ya da gemilere yükleyerek ihrac ederdi.

Galata limanı, Batı gemilerini, denizcileri ve tüccarları hem Cenevizlileri hem de diğerlerini ağırlayan tarzıyla önemli bir ticaret merkeziydi. Burası, İstanbul'a yakın olma özelliğinin yanı sıra, büyük gemilerin bile yanaşabilmesine imkan sağlayan rıhtımı sayesinde Cenevizli tüccarlar için de çok uygun bir yerdi⁴⁴⁸. 1469 kasımında Ceneviz tüccarlarından Antonio di Valditaro'nun gemisi (navis) Galata'ya demirlemişti ve oradan geçmişti (ad passionatam). Aynı yılın kasım ayında Cenevizli bir vatandaş Francesco de Cavalorto, Sakız adasına gitmek üzere güzel bir zamanda denize açılmak için "*primo bono tempore pro Chio aut alio loco sibi commodo*" beklerken, Francesco di Montaldo da Girit adasına gitmek için Galata'daydı. 1469 aralık ayında Quirico di Rapallo, Galata'dan Kefe'ye uygun bir zamanda gitmek için plan yaparken Perino de Vicho uygun bir zamanda ayrılmak için Galata'da beklemekteydi. Yine Giuliano Burleto di Chiavari, Sakız adasına Andrea Schiaffino di Camogli⁴⁴⁹ İzmir'e gitmek için, Baldassare di Savignone, Tommasino di Ronco ve Lodosio Frigono da uygun bir zamanda Sakız'a gitmek için Galata'daydılar. Görüldüğü üzere isimlerini belirttiğimiz bu Cenevizli tüccarlar, amaçları sadece ticari faaliyetlerini fetihten önce olduğu gibi sonra da devam ettirmek isteyen ve bir fırsatını bulduğunda ticari faaliyetleri için harekete geçmeyi bekleyen insanlardı.

Noter senetlerinden anlaşıldığı üzere XV. yüzyılın sonlarına doğru Ceneviz tüccarlarının Galata limanına gelişleri devam etmiştir. Nitekim noter Agostino Foglietta'nın düzenlediği bir belgeye göre Cenevizli tüccar Ambrogio Giustiniani, rüzgar ve hava koşullarına göre deniz yolculuğunun yaklaşık olarak bir iki ay sürdüğü Galata'ya gelebilmek için bir başka tüccar Vincenzo Giustiniani'den 300 Sakız dukası borç para almıştır⁴⁵⁰. Ambrogio da bu parayı altı ay içerisinde ödeyeceğine dair

⁴⁴⁶ Pistarino, 1985: s.34.

⁴⁴⁷ M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.105.

⁴⁴⁸ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, C.I, Çev. Enver Ziya Karal, TTK Basımevi, Ankara 2000, s.489-490.

⁴⁴⁹ Camogli, Liguria körfezinde Cenova'ya bağlı turistik bir yerleşim yeridir.

⁴⁵⁰ "*Quosquidem ducatos triginta tres dictus Ambroxius promississe et solemniter se obligavit dare et solvere... dicto Vincentio... in loco Pere in quo dictus Ambroxius ad presens profecturus seu navigaturus*

Vincenzo'ya garanti vermiştir⁴⁵¹.

Galata'da Ceneviz prosedürleri geçmişte olduğu gibi fetihten sonra da uygulanmaya devam ediyordu. Noter kayıtlarına göre Ceneviz prosedürleri örneğin Ticaret Ofisi'nin (Ufficio di Mercanzia) kararları ya da hakemlik sistemi hala 1460'lı yıllarda Galata'da yürürlükteydi. 1467 yılında Sakız'da teslim edilemeyen iki varil palamut⁴⁵² ve bir fiçilik havyar ile ilgili Ticaret Ofisi, Antonio Albino'yu hakem olarak atadı ve o da bu konuyu çözmeye çalıştı. Nitekim 24 Kasım 1469 tarihinde Galata'dan Sakız'a götürülmek üzere Maurizio di Porto'nun ağribarına 2 fiçi palamut ve 1 küçük fiçi havyar yüklenerek varmak isteği yere ulaştırılıyordu⁴⁵³.

Galata'da görev yapan noterler, ticari faaliyetlere şahitlik ettikleri gibi aynı zamanda Galata'daki Ceneviz yaşamı için resmi bir yargı rolünü de üstleniyorlardı. Her zaman için Sakız mahkemesi ve podestası tarafından verilen kararlara başvurmak mümkün ise de noterler de aktif bir rol oynuyorlardı. Osmanlı yönetimi ise Galata'daki Ceneviz kurumlarına ya da onların Cenova ile ve Doğu Akdeniz'deki kolonileriyle ilişkilerine herhangi bir şekilde karışmamayı tercih ediyordu. Önemli bir şeydir ki kendilerini Pera burjuvası olarak tanımlayanların sayılarında kademeli bir düşüş olmasına rağmen Osmanlı devletinin Pera'yı ele geçirmesinden sonra yasal bir tanımı artık uygulanabilir değildi. Osmanlı topraklarında sık görülen Ceneviz tüccarları ya yerleşik olarak yaşamlarına devam ediyorlar ya da geçici bir süre kaldıktan sonra memleketlerine geri dönüyorlardı. Diğer bir deyişle kolektif kimlikleri, Pera'da Ceneviz kurumlarından kaynaklanan temel hukukî karakterleri yavaş yavaş kayboluyordu. Yasal veya idari problemler durumunda Cenova ile arasında mesafe olduğu için oraya başvuru yapmak çok zor olurdu ve meseleler Sakız Cenevizlilerinin idarecilerine sevk edilirdi⁴⁵⁴.

Galata'da Ceneviz tüccarlarının kendi aralarında yaşadıkları ticari problemler,

---

est cum sua nave", Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/326, 22 Settembre 1495.

⁴⁵¹ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/326, 22 Settembre 1495.

⁴⁵² Palamut, dericilikte derilere sağlamlık vermek, incesine suyun geçmesine mani olacak şekilde sıkılaştırmak ve onları çürümeyecek bir hale koymak, yumuşatmak, yani derileri meşin, kösele haline getirmek için kullanılan bir bitkidir. Palamuttan siyah ve kırmızı boyaaların elde edilmesinin yanı sıra mürekkep de imal edilmekteydi. Filiz Çolak, "İzmir'in ihracatında palamutun yeri ve önemi", *XIV. CIEPO Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 2004, s. 90.

⁴⁵³ E. Özbayoğlu, *a.g.m.*, s.1462.

⁴⁵⁴ Pistarino, 1980, s.71-72.

Osmanlı kadısının yetkisinde çözülyordu. Nitekim Galata'da oturan bir tüccar olan Spinola, Kefe'deki Stefano de Nigrono'ya 1469 yılında astarlama için 1.000 pamuklu kadife (boccasini) teslim etmişti. Ancak Stefano bu işleri bitirmek yerine ondan Galata'da kalacak bir yer istediğinde bu talebi Spinola tarafından geri çevrildi. Spinola'ya göre Stefano iflas etmişti ve Kefe'den kaçmak istiyordu. Bu nedenle Spinola dava açarak bu malların tespit edilmesini ve alacaklı olduğunun ortaya konulmasını istiyordu. Francesco Spinola, Stefano'ya mallarını geri göndermesini söylese de başarılı olamadı. Bunun üzerine Spinola tedbir olarak 9 Kasım 1475'te davasını destekleyen yeminli ifade verecek üç Cenevizliyi kaydetmek için bir noter organize etti. Bu noktada Galata'daki Ceneviz sakinleri arasında yaşanan bir anlaşmazlıkta, Osmanlı kadısı müdahalede bulundu ve dava Spinola'nın lehine neticelendi⁴⁵⁵.

Galata'da iş yapan Ceneviz tüccarları, Kefe'nin fethinden önce ellerindeki bazı malları çıkarmışlardı. Örneğin, 16 Kasım 1475'te Francesco Fieschi, Santa Maria adlı 1.300 kantar taşıma gücündeki ağribarını Oberto di Rovereto'ya toplam 10.000 Osmanlı akçesi karşılığında satmıştı. Fieschi, Kefe'nin fethinden sonra Galata'da Latinlere ve Cenevizlilere karşı gelecekte olması muhtemel Osmanlı hukukî ve ekonomik yaptırımlarını düşünerek kendine göre akıllıca bir davranış sergilemişti. Yine ikisinin arasında bir bağlantı var gibi görünen başka bir satış 15 Ocak tarihinde gerçekleşmişti. Giacomo Ponsono, benzer bir gemiyi aynı zamanda adları aynı olan 800 kantar tonajlı Santa Maria'yı 2.700 Osmanlı akçesi karşılığında kardeşleri Bartolomeo ve Giovanni Battista Bederii'ye peşin 900 akçeye geri kalan miktarı da altı ay içinde ödemeli satmıştı⁴⁵⁶.

Galata'da bulunan Ceneviz tüccarlarından bazıları Kefe'nin Osmanlılar tarafından alınmasından sonra bazı sıkıntılarla yüz yüze geldiler. Örneğin, Kefe alındıktan sonra Sultan Mehmed, bütün Kefe Latinlerini İstanbul'a göndermeden önce Ceneviz tüccarlarından Niccolo di Torriglia, yeğeni Giovanni di Onzo'ya 1475 Temmuz'unda 14.000 Kefe akçesi emanet etti. Tamamıyla Osmanlı mali envanterinden kurtulmak için yapılan bir girişimdi. Yeğeni ise Kefe'den Copa'ya gitmek için ayrıldı. Niccolo da İstanbul'a sürgün edildikten sonra bir süre orada hapis hayatı yaşamasının akabinde Galata'da özgür bir adam olarak yeniden ortaya çıktı. 1475 yılının Aralık

⁴⁵⁵ Pistarino, 1980, s.77-78.

⁴⁵⁶ Pistarino, 1980, s.78.

ayının sonunda İstanbul'da bulunan Niccolo, Ceneviz vatandaşı Goffredo Lercari'yi Sakız'daki ve diğer yerlerdeki işlerini gözetmek, alacaklarını toplamak ve borçlarını düzenlemesi amacıyla yasal temsilcisi olarak atadı⁴⁵⁷.

Şartların gün geçtikçe aleyhine ağırlaştığı Niccolo, 5 Şubat 1476'da Galata'da noter Domenico de Alsario'ya bir belge düzenlettirdi. Galata'da zor koşullar altında olduğu için artık kendisinden beklenmeyen davranışlara yöneldi. Daha sonra Niccolo yeğenine emanet ettiği 14.000 Kefe akçesini geri almayı denedi. O sırada Copa'da olan yeğenine içinde Meliaduce Spinola ve Galeoto Musca'nın olduğu Ceneviz tüccarları aracılığıyla haber gönderdi. Niccolo'nun girişimleri sonuçsuz kaldı, hiçbir şey alamadı. Yeğeni Giovanni di Onzo, Meliaduce Spinola'ya Niccolo di Torriglia'nın kayınpederi Lorenzo Spinolaya borçlu olduğunu ve bunun karşılığında parayı elinde tutmak istediğini söyledi. Aynı zamanda açıkça Galeoto Musca'ya parayla ilgili gerçekleri de itiraf etti⁴⁵⁸.

Dava sırasında Giovanni di Onzo farklı şekillerde cevaplar vererek 14.000 Kefe akçesinin ne olduğunu açıklamaya çalıştı. Daha sonra Trabzon'daki Osmanlı kadısına başvuruldu ve orada Niccolo'nun Giovanni'nin kayınpederi Lorenzo Spinola tarafından sahip olunan bir gemiye keyfi el koymanın tazminatı olarak kabul edilen 2.000 Osmanlı akçesini ödemesi emredildi. Mesele Galata'daki iki hakemin yargısına sevk edilse de delil yetersizliğinden düştü. (*domini arbitratore possint et debeant coram domino cadi, magistratus Turcorum, testimoniare veritatem sentencie ferende, et hoc secundum morem Turcorum*) Açıkça hakemlik prosedürü Latin metodunu takip edemez bir duruma geldi. Artık her şey Osmanlı yasal sistemine göre uygulanmaya başlandı⁴⁵⁹.

1479 yılının sonları ve 1480'nin başları arasında Niccolo di Torriglia, uzun uğraşlar sonucunda İstanbul'dan ayrılarak Sakız'a göç etmeyi başardı. Bunun için Osmanlı Devleti tarafından talep edilen İstanbul'dan ayrılma (avaria) hakkı adıyla yüklenen özel bir ödeme yaptı.

Galata'daki noter Domenico de Alsario'nun kaydettiği belgelerden birinde

⁴⁵⁷ Pistarino, 1980, s.78-79.

⁴⁵⁸ Pistarino, 1980, s.79.

⁴⁵⁹ Pistarino, 1980, s.79-80.

Niccolo di Torriglia, Galata'da bir ev inşa ettirdi. 3 Şubat 1485 tarihinde düzenlenen belgede kaydedildiği üzere Cristoforo di Camogli ile beraber Osmanlı sultanından aldığı izin yoluyla bunu gerçekleştirdi. Bunun gibi İstanbul'daki Kefeli Latin nüfusun üyelerine ev yapmaları için izin veriliyordu⁴⁶⁰.

Niccolo di Torriglia'nın yeğeniyle olan davası devam ediyordu ve nihayet Giovanni Battista Gentile ve ortaklarının hakemliği aracılığıyla Torriglia'nın avukatı Pantaleone Coressi borçlu Giovanni'den 7.000 Osmanlı akçesi olan borcunun 5.000 akçesini elde etti⁴⁶¹. Ancak Giovanni de bu karardan sonra boş durmayarak Edirne'deki sultandan bir mektup elde etmeyi başardı ve bunu Galata kadısına sundu. Trabzon'dan yalancı tanık olarak Rumları kullandı ve arabulucu olarak Niccolo de Amigdola'yu kullanarak Pantaleone Coressi'yi 5000 akçeyi geri ödemeye zorladı. Pantaleone, Galata'daki noter Domenico de Alsario aracılığıyla 13 Aralık 1484'te Torriglia'yu bilgilendirdi ki yeğenine karşı itirazda bulunmak için her hakka sahipti⁴⁶².

Galata-Pera'da hazırlanan noter kayıtları, XV. yüzyılın sonuna doğru sayı bakımından azalmaya başlamaktadır. Buna paralel olarak Galata'daki istikrarlı ve sağlam Ceneviz varlığı yavaş yavaş düşmektedir. Buradaki aileler her zaman en büyük ailelerin üyeleri olmayı sürdürmüş görünmektedir: Adorno, Campofregoso, Cibo, De Franchis, De Nigro, De Nigrono, Doria, Fieschi, Giudice, Giustiniani, Grillo, Lercari, Pallavicino, Pinelli, Salvago, Spinola, Squarciafico, Vivaldi. Sonraki yıllarda bahsedilen meslekler ve zanaatkarlar arasında noterler Domenico de Alsario, Nicola de Mauro, Teramo di Castellazzo, ayakkabı yapımcıları Constantino di Mitilene ve Luca di Voltaggio, tekstil tüccarı Battista de Ripa, fırıncı Giovanni di Torriglia ve baharat tüccarı Pietro de Eliano'yu buluyoruz.

1470'lerin sonları ve 1480'lerin başlarında belgeler nadir olmakla beraber Galata'daki Cenevizlilerin varlığı ve etkinliklerinin devam ettiği anlaşılıyor. Özellikle Kefe'den gelen Ceneviz tüccarları, Galata'daki ticari hayatı olumlu anlamda etkiledi. Ancak yaptıkları ticari alışverişlerde karşılaştıkları bir sorun olursa, Osmanlılara,

⁴⁶⁰ Domenico de Alsario, NA 944, filza 1/145, 3 Febbraio 1485.

⁴⁶¹ Belgede 14000 Kefe akçesinin 7000 Osmanlı akçesine eşit olduğu belirtilmektedir. Bu dikkate alındığında 1484 yılında 1 Osmanlı akçesi 2 Kefe akçesine eşit olduğuna göre Osmanlı akçesi iki kat daha fazla değer taşımaktadır. ... *asperorum XIII Caffè sive asperorum VII Octomani pro valore ipsorum...*, Roccatagliata, 1982, s.271.

⁴⁶² Pistarino, 1980, s.80.

onların kurumlarına ve yönetimlerine başvurular, öncekinden daha sık bir şekilde görünmekteydi. Ticari hayatlarında kullandıkları para da Osmanlı akçesi idi. Ticarete hakim para konumunda olan akçe, eskiden kullanılan Bizans hyperperi ve Kefe akçesinin yerini almaya başladı.

Noter kayıtlarından anlaşıldığına göre Galata ve Sakız arasında her zaman tüccarlar arasında para değişimi ve alacak-verecek işlemleri yapıyordu. Hatta bu işlemler iki bölge ile sınırlı kalmayıp Cenova'ya kadar uzanıyordu. Galata'da Ceneviz vatandaşlarının varlığı ve ticari faaliyetleri güçlü bir şekilde hissediliyordu. Gümrük gelirlerinin artması ve düzenli mal akışının sağlanması ile ticari açıdan vezgeçilmez olduklarını düşünmeye başlamışlardı. Öyle ki, Cenova'da noter Tommaso Duracino tarafından 8 Mayıs 1481 tarihinde düzenlenen bir belgede Galata'da yapılan işlemlerin 13.754 akçelik bir toplama ulaştığı belirtiliyordu⁴⁶³.

Noter kayıtlarının verdiği bilgiler göz önüne alındığında, Galata'da yerli Cenevizliler, ancak Osmanlı tebaası olarak bir noter kontrolünde ticari etkinliklerini sürdürüyorlardı. Cenova'dan gelen Ceneviz tüccarı ise yabancı sıfatıyla gümrüğe tabi idi. Aslında, Osmanlı Devleti, kurulduğu andan itibaren, İtalyanların Levant'taki ticaretine son vermeyi hedeflemiyordu. Amaçları İtalyanların koloni politikasına, siyasi kontrolüne ve ayrıcalıklarına son vermektir. Üstelik, Osmanlı sultanları ahdname (kapitülasyon) garantileri bağışlayarak onların serbestçe ticaret yapmalarının önünü açıyordu. Osmanlılar, Batı mallarına özellikle yünlü kumaşlar, madeni eşya ve bazı lüks maddelerine daima gereksinim duyuyorlardı ve bunların bir kısmını Ceneviz tüccarları sağlıyordu. Diğer taraftan hazinenin o kadar muhtaç olduğu nakit altın ve gümüş, içinde Cenova kent devletinin de bulunduğu Batı ile ticaretten gümrük geliri olarak sağlanıyordu. İstanbul gümrüğünün hızlı gelişimi ve imkanları, gümrük mültezimlerinin kısa zamanda büyük arttırmalar yapmalarından anlaşılıyordu⁴⁶⁴.

1532-1540 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde yaşayan Luigi Bassano da Galata haricinde pellegra hastalığı, frengi, pannocchia, tenconi vb. hastalıkların görülmediğini açıklarken burada Cenevizliler'in devamlı olarak ticari işlerle ilgilendiğini, liman bulunmayan şehirlerde yukarıda belirtilen hastalıklara

⁴⁶³ Tommaso Duracino, NA 911, filza 24, 8 Maggio 1481.

⁴⁶⁴ H. İnalçık, Devlet-i 'Aliyye..., s.309-310.

yakalanılmadığını belirterek buradaki Ceneviz tüccarlarının varlığına dikkat çekmekteydi⁴⁶⁵.

2.4.4. Foça ve İzmir

Geçmişte Eski ve Yeni Foça olmak üzere ikiye ayrılan Foça'nın Osmanlıların eline geçmeden önceki hakimi Cenevizlilerdi. 18 Eylül 1346 tarihinden itibaren Eski Foça'yı, 20 Eylül 1346'dan itibaren de Yeni Foça'yı ellerinde bulunduran Cenevizliler, bu iki bölgeyi 1455 yılında Sultan II. Mehmed zamanında Osmanlılara kaptırmışlardı.

Foça özellikle zengin şap madenleri⁴⁶⁶ bakımından önemli bir konumda bulunuyordu. Burada gerçekleşen hemen hemen birçok alışverişin ortak noktası şap ticaretiydi. Noter kayıtlarına göre bölgede şap madenine sahip Ceneviz ve Osmanlı tüccarları bulunmaktaydı. Nitekim, 9 Nisan 1455 tarihinde Yeni Foça'da Bartolo'nun evinde düzenlenen bir noter kaydına göre, Yeni Foça'da Osmanlı tüccarlarından Ömer Bey ve ortakları adına şap madenlerini koruyan Bartolo, onlara ait bir miktar şapı çaldırdı. Bu nedenle değeri 3.000 akçe olan bu borcundan dolayı gözaltına alındı. Kefaletini ödeyen Ceneviz tüccarlarından Agapeto Spinola sayesinde kurtulan Bartolo, o sırada Edirne'de bulunan Ömer Bey'e⁴⁶⁷ borcunu ödeyeceğine dair söz veriyordu⁴⁶⁸.

Ceneviz tüccarları, Yeni Foça'da Osmanlı tüccarlarından kumaş satın alırlardı. Nitekim Sakız'daki noter Giacomo Calvi'nin düzenlediği belgelerden birinde Ceneviz tüccarlarından Gian Andreyra, kumaş almak üzere Yeni Foça'ya gelmişti⁴⁶⁹. Ayrıca ünlü denizci Piri Reis, Osmanlıların her iki Foça'nın egemenliğini ellerinde tuttuğu bir dönem olan XVI. yy. başlarında Ceneviz tüccarlarından bir grubun Yeni Foça'da (Focea, Foggia Nuova) bulunduğu tanıklık eder. 1521'de hazırladığı Kitab-ı Bahriye

⁴⁶⁵ Luigi Bassano, *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, Çev. Selma Cangı, İstanbul 2011, s. 88.

⁴⁶⁶ Dukas da bu konuyla ilgili olarak Foça'ya yakın bir dağda şap madeni olduğunu dağın tepesinde bulunan taşların ateşle temas ettikten sonra suya konulduğunda kum haline geldiğini bu kumun su ile beraber tencereye konup kaynatıldığında kumun eridiğini ve ortaya çıkan yağlı ve cevheri maddenin suyun içinde peynirleşmiş süt gibi kaldığını, sert ve toprak halinde olan maddelerin dışarı atıldığını sonra sulu olan maddenin teknelere dökülmesinden dört gün sonra teknenin kenarlarında ve dibinde sertleşmiş ve parlak bir hal alan maddenin ikinci defa su ile tencereye konup tekrar kaynatıldığını ve yine bir miktar kumun ortaya çıkmasından sonra kumun atıldığını ve mayinin tekrar teknelere boşaltıldığını ve dört gün sonra safi şapın ihraç edilmek üzere depolarda muhafaza edildiğini belirtir. Dukas, *a.g.e.*, s.116.

⁴⁶⁷ Belgede ismi "Omorbei" şeklinde geçmektedir.

⁴⁶⁸ Stefano Pipa, 9 Aprile 1455.

⁴⁶⁹ Giacomo Calvi, NA 1421, filza 1/585, 20 Agosto 1463.

adlı yapıtında şu bilgileri verir:

"Foça hakkında şöyle bir rivayet vardır: Eski Foça'yı (Focea Vecchia) evvela Venedik tüccarları yapmışlardır. Yeni Foça'yı (Focea Nuova) Ceneviz tüccarları yapmışlardır. Ceneviz tüccarları kendi kumaşlarını ve diğer eşyalarını getirmek için bir depo yapmak üzere yer talep ederler. Böylece de Yeni Foça yapıldı. O vakitten beri Yeni Foça'dan Ceneviz tüccarları eksik olmaz. Ben de yazımda anlattığım şekilde Ceneviz tüccarlarının Yeni Foça'da oturduklarını gördüm. Fakat şimdi dağılıp gitmişlerdir..."⁴⁷⁰

Öte yandan Ceneviz tüccarlarının ticari alışverişlerini gerçekleştirdikleri bir diğer bölge de İzmir'di. Ayasuluk, Kuşadası, Foça ve Menemen'le birlikte İzmir'de oturanlar, zengin Anadolu topraklarından hububat, kuru üzüm, incir, portakal, pamuk, yün ve diğer ürünleri sağlardı. Bu mallardan bazıları da Ceneviz tüccarları tarafından İzmir'den Sakız adasına götürülürdü. Nitekim, Sakız Cenevizlilerinden Antonio Camogli'nin gemisi İzmir'den Sakız'a buğday taşırdı⁴⁷¹.

Osmanlı yönetimi Cenevizlere, Venediklilere ve diğer Avrupalılara Anadolu ürünlerine, daha da önemlisi Anadolu kıyılarına kadar gelen İran ipeğine ulaşabilmeleri için sınırlı da olsa izin veriyordu. İzmir, bu ticari faaliyette de büyük rol oynamıyordu. Bu ipek ticareti için tercih edilen yer Çeşme kasabasıydı ve oradan gemilere yüklenen ipek, Ceneviz kontrolü altındaki Sakız Adası'na götürülüyordu. İzmir muhtemelen daha ziyade gayri resmi ticaretle ilgileniyordu. Kaçakçılar Ege adaları üzerinden ve Anadolu kıyısının sayısız koyları, körfezleri ve yarımadalara arasında ticaretlerini karlı bir biçimde yürütüyorlardı. Buralardaki kasabalarda yaşayanlar da kanun dışı ticari faaliyetlerde bulunuyorlar, -özellikle hububatın kıt olduğu İtalya ve başka yerlere ihraç edilen- hububat ticaretiyle ilgileniyorlardı. Ancak bu tür faaliyetler oldukça sınırlıydı ve Osmanlı Devleti'nin kendi kendine yetme sistemi yüzyılın büyük kısmı için sağlam bir biçimde devam etti⁴⁷². XVI. yüzyılın sonlarında da Cenevizli ipek tüccarlarının mümkün olduğu kadar mallarını Bursa yerine İzmir bölgesinde Foça'ya yöneltmeleri⁴⁷³, İzmir'i Avrupalı tüccarın tercih ettiği bir ipek pazarı haline getirdi.

⁴⁷⁰ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Bülent Arı, Ankara 2002, s.125.

⁴⁷¹ İgnoli, NA 63, filza 1/67, 7 Giugno 1484.

⁴⁷² Daniel Goffman, "İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine", *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Çev. Sermet Yalçın, İstanbul 2012, s.105

⁴⁷³ BŞS, Nr. 96, s. 246.

Sakız Adası 1566'da Cenevizlilerden alınarak Osmanlı hâkimiyetine girdiğinde, Osmanlılar burada süregelen ticareti engellemeseler de bu yüzyılın sonlarına doğru İzmir'in bir transit ticaret limanı olarak gelişmesi, Sakız'ın önemini yitirmesine sebep oldu. Böylece Sakızlı zimmîler de, İzmir'in yükselmesiyle gittikçe bu limana yönelmeye başladılar ve alım satımlarını İzmir aracılığıyla gerçekleştirmeye başladılar. Yine de hala adada yerleşik olup rençberlik yapan Cenevizliler de vardı⁴⁷⁴.

2.4.5. Sakız Adası

XI. yüzyıldan itibaren Türklerle İtalyan cumhuriyetlerinden Ceneviz ve Venediklilerle Bizans İmparatorluğu arasında hâkimiyet mücadelesine konu olan Sakız Adası, Akdeniz ve Ege sahillerinin güvenliği için çok önemli bir konumda bulunmaktaydı. Cenevizlilerin ellerinde bulunup bir cumhuriyet halinde, seçilmiş yedi kişilik bir heyet tarafından idare edilen ve Osmanlı kanunname ve vesikalarında Sakız beyleri olarak ifade edilen Cenova cumhuriyetinin Galata, Kefe ve Midilli ile diğer Ege adalarındaki kolonilerini kaybetmesinden sonra Sakız adası, onlar için Doğu'daki üslerinden elde kalan tek merkez haline gelmişti.

XIII. yüzyıl başından 1480'lere kadar Levant (Doğu Akdeniz, Karadeniz kıyı memleketler ticaret bölgesi) ticaretinde İtalyan deniz cumhuriyetleri egemen bir rol oynadı⁴⁷⁵. Ceneviz'in Sakız Adası da, XV ve XVI. yüzyıllarda henüz kapitülasyon almamış Avrupa memleketlerinin tüccarları için Anadolu ve Doğu mallarının bir transit merkezi durumunda idi. Ege denizinde önemli bir ticari depo vazifesi gören Sakız adasına, kapitülasyonu olmayan devletler mallarını getiriyordu ve buradan Ceneviz, Venedik, Dubrovnik tüccarı vasıtasıyla Osmanlı limanlarına taşınıyordu.

Sakız Adası, Cenevizliler için sürekli deniz ticaretinin yapıldığı Osmanlıların Batı Anadolu kıyılarındaki önemli limanlarına yakınlığı nedeniyle de ayrı bir önem taşıyordu. Önemli bir ticaret merkezi olduğu için, sık sık tehlikeye maruz kalmasına rağmen hem Cenovalıların hem de Osmanlıların ticari anlamda işine çok yaramıştı.

⁴⁷⁴ C. Yemişçi, *a.g.t.*, s.140.

⁴⁷⁵ H. İnalçık, *a.g.e.*, s.30.

Sakız adası⁴⁷⁶, Ceneviz tüccarları için Cenova ile İstanbul arasında bir ara durak konumundaydı. Karadeniz'den, batıdan, güneyden, Kuzey Afrika'dan ve Anadolu kıyılarından gelen tüccar gemileri için bazı zamanlarda bir ana varış noktası özelliğine sahipken, bazen de Osmanlı Devleti ile Batı Akdeniz ve Avrupa arasında bir ara liman niteliğini taşıyordu⁴⁷⁷. Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarından gelen tacirleri için de Anadolu'ya geçmeden önce konakladıkları bir yer konumundaydı. Bu özelliğini gerek Cenevizlilerin elindeyken gerekse Osmanlılara geçtikten sonra da devam ettirmişti.

Sakız adası, ticaret anlamında Cenevizliler için paha biçilemez bir kazançtı. Sakız, onlar için Galata merkezli uzun bir yerleşmeler dizisinin birinci halkasını meydana getirirken, bu dizinin uçlarını da bir yandan Hayfa ve Tana ile Trabzon ve Tebriz oluşturuyordu. Sakız'a sahip olmak onlar için Cenova ile bu uzak yerleşmeler arasındaki ulaşım güvenliğini sağlamak anlamına geliyordu. Adalarda Venedik'in egemenliği göz önünde bulundurulursa onlarla mücadele için bunun ne kadar önemli olduğu görülmektedir⁴⁷⁸.

XV. yüzyılın birinci yarısında Levant'taki ticaretleri inkırâza uğramaya başlayan Cenevizlilerin Mısır ve Suriye'den baharat almak yerine, Avrupa dokuma sanayii için son derece önemli bir ürün olan pamuğu almak üzere Türkiye'ye yönelmeleri Sakız adası için son derece önemli bir gelişmeydi. Bu ticaret sayesinde, Cenova'nın Ege'deki kolonisi Sakız Adası'nın önemi giderek artmış ve hatta bu dönemde adanın Cenova hükümetine ödediği yıllık vergi 120.000 altın duka gibi olağanüstü bir rakama ulaşmıştı⁴⁷⁹.

Batı Anadolu, önemli bir pamuk üretim merkezi idi ve sahip olduğu Ayasulug ve Balat gibi önemli limanlar vasıtasıyla ürününü rahatlıkla ihraç edebiliyordu. Arap deve sürücülerini tarafından Ayasulug ve Balat limanlarına taşınan pamuğun en büyük alıcıları Sakız Adası'nda yerleşmiş bulunan Cenevizliler idi. XV. yüzyıl ortalarında Cenevizlilerin, Ayasulug ve Balat limanlarından aldıkları pamuğun toplam değerinin

⁴⁷⁶ Venedikliler Sakız adası için Cenova'nın sağ gözü ifadesini kullanmıştır. K. Fleet, *a.g.e.*, s.64.

⁴⁷⁷ Soucek, *a.g.m.*, s.127.

⁴⁷⁸ Heyd, *a.g.e.*, s.557.

⁴⁷⁹ Eliyahu Ashtor, The Venetian Supremacy in Levantine Trade: Monopoly or Pre Colonialism?, *Journal of European Economic History*, S. 3, 1974, s.12.

500.000 altın dukaya ulaşmış olduğunun kaydedilmesi bunun bir göstergesi idi⁴⁸⁰.

Sakız adasında yukarıda belirtildiği üzere Batı Anadolu taraflarından getirilen yünlerden çok farklı renklerde elbiseler yapılıyordu. Bunlardan biri de Sakız'dan ihraç edilen mallar arasında da çoğunluğu oluşturan farklı renklerdeki elbiselerden sof (camlet)⁴⁸¹ adı verilen kumaşlardı. 1455'ten itibaren Sakız adasından Cenova'ya ihracı yapılırdı ve ada için önemli bir gelir kaynağı durumundaydı⁴⁸². 1463 yılına ait bir belgeye göre Sakız adasının ihraç ürünleri şunlardı: Pamuk, yün, meyveler, pirinç, sakız, balmumu, şap, kurşun, şeker ve toz şekerdi⁴⁸³.

Sakız adası, Ceneviz tüccarlarının ana üslerinden ve aynı zamanda ticaretlerini yönlendirdikleri önemli merkezlerden biri konumundaydı. Anavatan Cenova, Sakız adasındaki tüccarların ticari faaliyetlerine önem veren kararlara imza atıyordu. Nitekim 25 Ekim 1479 tarihinde Cenova doğunun, Cenova On İkiler Meclisi (Consiglio degli Anziani di Genova)⁴⁸⁴ ile birlikte aldıkları karara göre, Doğu Akdeniz'e gidecek Paolo Negrone'nin gemisi Sakız'dan başka hiçbir limana taşıdığı yükü boşaltamayacaktı⁴⁸⁵.

Sakız'da görev yapan noterlerden Lorenzo Villa'nın kayıtlarından birinde Osmanlı vatandaşlarından birine kumaş satıldığına şahit olunmaktadır. 26 Ağustos 1496 tarihli bu senette Sakız'da Abramo Giustiniani, Tinos adasında⁴⁸⁶ Sipahi Hasan Mehmed (Aschaim Machometo Spachi) isimli bir Osmanlı tüccarına başka bir yerden, Perpignano'dan⁴⁸⁷ gelen 4 palmo⁴⁸⁸ kumaşın 230 akçeye satıldığına şahitlik

⁴⁸⁰ S. Çavuşdere, *a.g.t.*, s. 116.

⁴⁸¹ Kafadar, sofun karşılığı olarak farklı dillerde *camlet*, *ciambellotto* veya *camelot* sözcüklerinin kullanıldığını, muhtemelen Arapça *hamla* kelimesinden türediğini ve deve ya da keçi kılından yapılma her türlü iyi kalite yünlü için kullanıldığını belirtmiştir. C. Kafadar, *a.g.e.*, s.98.

⁴⁸² P. Argenti, *a.g.e.*, s.509.

⁴⁸³ P. Argenti, *a.g.e.*, s.484.

⁴⁸⁴ Cenova'da Doç ile beraber ülkeyi yöneten meclistir. İhtiyarlar meclisi üyelerinin yarısı asillerden yarısı da halktan seçilirdi. Geo Pitarino, *La Capitale Del Mediterraneo: Genova Nel Medioevo*, Genova 1993, s.175.

⁴⁸⁵ “*non eatis ad aliqua loca Turchie aut Grecie ultra Chium pro exonerando ex vestra navi in dictis locis preter quam in Chio*”, Archivio segreto, n.739, c. 159, 25 Ottobre 1479.

⁴⁸⁶ XVIII. yüzyılda Ege adalarını ziyaret eden İngiliz Dallaway, Tinos'un Sakız adasıyla beraber tekstil üretiminde eski sahibi olan Cenevizlilerden kalma geleneklerini devam ettirdiklerini belirtmektedir. Yine aynı dönemde Tinos'u ziyaret eden bir başka seyyah Fransız Tournafort da adanın zenginliğinin kaynağının ipek olduğunu belirtmektedir. James Dallaway, *Constantinople Ancient and Modern with excursions to the Shores and Islands of the Archipelago and to the Troad*, London 1797, s.278. Joseph Pitton de Tournafort, *Tournafort Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, İstanbul 2005, s.234-235.

⁴⁸⁷ Kate Fleet'e göre *Panni Perpignani* tabiri, XIV. yüzyıla gelindiğinde coğrafi bağlamından koparılmıştı ve aslında Floransa'dan gelen bir kumaşı göstermekteydi. K. Fleet, *a.g.e.*, s.222. Bu nedenle eğer Perpignano'yu Floransa bölgesinden gelen bir kumaş olarak kabul edecek olursak bu kumaşı muhtemelen

etmektedir⁴⁸⁹. Bu örnek, Osmanlı tüccarıyla ismi tespit edilemeyen Cenevizli ya da Floransalı bir tüccarın bir kumaş alışverişi olmasının yanı sıra Osmanlılarda subaşı, yeniçeri gibi askeri devlet görevlilerinin yanı sıra sipahilerin de ticaretle uğraştıklarını göstermektedir⁴⁹⁰.

Sakız adasında yaşayan Ceneviz tüccarları genellikle, doğrudan Galata gibi Osmanlı topraklarına gelerek ticari faaliyetlerde bulunmayı tercih ederlerdi. Cenevizliler, aracı kullanmak yerine Osmanlılar ile doğrudan ticaret yapma taraftarıydılar. Aracısız yapılan ticaretin kazancının aracılı yapıya göre fazla olduğu düşünülünce bu oldukça mantıklı görünmektedir. Nitekim, noter Lorenzo Villa'nın düzenlediği bir belgeye göre, Ceneviz tüccarlarından Lorenzo Odone, Pietro Verro'nun bir ağribarıyla Sakız adasından hareket ederek bir kasa kadifeyi doğrudan Galata'ya getirmiştir⁴⁹¹. Tüccar, Lancilotto Moroni, Luca Gentile, Cristoforo Ferri, Paulo Battista, Giovanni Battista de Franchi, Melchiorre Grillo ve Andrea Casanova'nın nezdinde bunu yaparak mallarını sigortalatmıştır⁴⁹².

Sakız adasında yaşayan Ceneviz tüccarları, ticari faaliyetlerini gerçekleştirirken zaman zaman ödemek zorunda oldukları vergilerle ilgili ada yönetiminden isteklerde bulunmuşlardı. Nitekim bu isteklerden biri adadaki noter Lorenzo Villa'nın düzenlemiş olduğu bir belgede kayıtlıdır. Buna göre Ceneviz tüccarlarından Stefano Bargalio, Sakız podestası ve yöneticilerine kendisinin ve ortaklarının kamu harcamalarını, elinde bulunan barçaların⁴⁹³ dörtte birini ve Osmanlı sultanına gönderilecek vergilerin yeniden

---

bir Floransalı ya da orada ticaretle uğraşan bir Cenevizli oradan alarak Osmanlı tüccarına satmıştır şeklinde bir değerlendirmede bulunabiliriz. Perpignano'yu bu anlamı dışında kabul edecek olursak Fransa ile İspanya arasında bir yer olarak ifade edebiliriz. Noter senetlerindeki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda XVI. yüzyılın ilk yarısında Perpignano'da Ceneviz tüccarlarının ve bankerlerinin oldukça etkin oldukları görülmektedir. Gioffre, 1962: s.149.

⁴⁸⁸ Palmo 0.248 metre uzunluğunda bir tül ölçüsü olduğuna göre toplam 0.992 metreye eşittir. Enrico Basso, "L'occhio drito de la cita nostra de Zenoa": il problema della difesa di Chio negli ultimi anni del dominio genovese, *Ligures*, S.8, 2010, s.72.

⁴⁸⁹ Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2, 26 Agosto 1496.

⁴⁹⁰ Osmanlı Devleti'nde tüccarların büyük çoğunluğu yönetici sınıf dışından olmakla birlikte önemli istisnaları da vardı. Kafadar, bu konu ile ilgili olarak, resmi bir belgede Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerinden bahsederken tipik tüccar ünvanı olan "Hâce"nin rahatça kullanılmasının askeri sınıfın ticarî faaliyetlerine ne çok yanlış ne de istisnai bir şey gözüyle bakılmadığını ifade etmektedir. C. Kafadar, *a.g.e.*, s.78. Ömer Lütfi Barkan ise askeri sınıf mensuplarının ticaretle uğraştıklarını hatta tarımsal yatırımları dahi finanse ettiklerini ortaya koymaktadır. Ömer Lütfi Barkan, "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri, 1545-1659", *Belgeler* C.III, S.5-6, Ankara 1966, s.47.

⁴⁹¹ "capsia una veluti carrigata cum griparia Petri Verri pro Pera saufragium passa", Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/316, 29 Marzo 1498.

⁴⁹² Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/316, 29 Marzo 1498.

⁴⁹³ "restauracionem fieri de barcha ipsorum per dominaciones vestras illustri domini Teucrorum domino

düzenlenmesini sağlayabilmek için gerekli yetkilerin verilmesini talep etmişti. Ayrıca bu işlerin yapılabilmesi için özel yetkili kişilerden kurulu bir komisyon oluşturulmasını istemişti. Bütün istekleri kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Sakız adası, aynı zamanda Doğu halılarının ilk yayılma bölgesi ve transit merkezi konumundaydı. Nitekim adada halı ticareti ile uğraşan Ceneviz noteri Antonio Gallo, 1492'de satın aldığı 50 Türkiye halısının 40 tanesini Londra'ya göndermiş, Anadolu'da çok aranan İngiliz yün kumaşlarıyla değiş-tokuş etmiş ve iyi bir kâr sağlamıştı⁴⁹⁴. Osmanlı padişahının İngilizlere 1580'de⁴⁹⁵, Hollandalılara 1612'de kapitülasyonları vermesinden önce kuzey memleketleri Doğu mallarını ya İtalyan tüccarı vasıtasıyla yahut da Sakız ve Lvov pazarlarından sağlamakta idiler⁴⁹⁶.

1516 yılında Sakız adasının özellikle tekstil alanında önemli bir merkez olduğu görülmektedir. Bu dönemde Sakız'dan Cenova'ya ithal edilen malların toplam miktarı olan 553.912 lirenin yaklaşık % 78'ini tekstil endüstrisi meydana getiriyordu. Bu durum, ada ile Osmanlı'nın özellikle Batı Anadolu ve kıyı bölgeleri arasında yoğun bir kumaş, ham ipek ve yün ticaretinin var olduğunun açık bir göstergesidir⁴⁹⁷.

Sakız'daki Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarına getirdikleri mallardan biri de askeri malzeme olarak kullanılan kalaydı. İstanbul'dan 20 Ekim 1517 tarihli bir mektup gönderen Venedik elçisi Alvise Mocenigo, 100 milliar⁴⁹⁸ (51.2 ton) kalayın İstanbul'a taşındığını bunun yanı sıra Sakız Adası'ndan da 25 milliar⁴⁹⁹ (12.8 ton) kalay getirildiğini yazmaktaydı⁴⁹⁹.

Ceneviz tüccarları tarafından adadan Anadolu'ya ihraç edilen ve lüks ürünler kategorisine giren bir diğer ürün de sakız idi. Hem çiğnenen⁵⁰⁰ hem de parfümün temel

---

missa", Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/321, 5 Aprile 1498.

⁴⁹⁴ H. İncelik, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁹⁵ XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın başında Avrupa'ya ulaşan Doğu halılarının büyük çoğunluğu Ceneviz ve Venedik gibi İtalyan limanları kanalıyla ya Anadolu'dan ya da bilhassa Mısır ve Suriye gibi diğer Osmanlı topraklarından ithal edilmekteydi. G. MacLean, *a.g.e.*, s.46-47.

⁴⁹⁶ H. İncelik, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁹⁷ Domenico Gioffrè, "Il Commercio D'importazione Genovese Alla Luce Dei Registri Del Dazio (1495-1537)", *Studi in onore di Amintore Fanfani*, V, Milano 1962, s.219-220.

⁴⁹⁸ Milliar, Venedikliler tarafından kullanılan bir ağırlık ölçüsü birimi olup 1 milliar, 0.8 botte etmektedir. 100 milliar 80 botteye karşılık gelmektedir. 1 botte = 640 kilogram olduğuna göre, 80 botte, 51.200 kilogram, yani 51.2 tondur. O halde 100 milliar, 51.2 tondur. V. Dökmeci, *a.g.t.*, s.142.

⁴⁹⁹ I Diarii, C. XXV, s. 145-146.

⁵⁰⁰ Sakız adasının bu önemli maddesine vurgu yapan yazılar günümüzde bile varlığını korumaktadır.

maddesi olan sakız, Cenevizlilerin hakimiyetindeki Sakız Adası'nda üretiliyor ve buradan da yine Cenevizli tacirler tarafından hem Doğu'ya hem de Batı'ya ihraç ediliyordu. 1552 yılında Sultan Süleyman zamanında Osmanlılara esir düşen ve 1557 yılına kadar hizmet veren bir İspanyol savaş tutsağı olan Pedro'nun verdiği bilgilerle tanıklık ettiği bu duruma göre adanın yöneticileri tarafından sandıklara konan sakızın bir kısmı Cenova'ya diğer kısmı da İstanbul'a gönderilirdi⁵⁰¹. Bu ticaretin ilginç bir tarafına da değinen Pedro, kasanın 100 dukadan aşağı satılmadığını, eğer bu fiyata alıcı bulunamazsa kasanın denize atıldığını belirtirdi. Ona göre sakız, hekimlerin iltihabı yok etmek için hastalarına çığnetilmesinin yanı sıra dişlerin temizlenmesi ve beyazlamasında da kullanılırdı⁵⁰². Nicolas de Nicolay ise sakızın İstanbul, batıda İtalya, Fransa, İspanya, Almanya, doğuda Anadolu ve Suriye-Mısır olmak üzere dört yöne yollandığını belirtirdi⁵⁰³.

XVI. yüzyılda Osmanlılara esir düşen İspanyol Pedro, hatıralarında ada ile ilgili bazı gözlemlerini aktarmıştır. Ona göre, “Sakız adası, Sicilya, Venedik, Dalmaçya kıyıları, İstanbul, Kahire ve İskenderiye arasında gidip gelen bütün gemilerin uğrak yeridir. Bu nedenle gemiler oradan geçerken bunun için bir miktar para vermek zorundaydılar. Yanaştıklarında ihtiyaçları olan her şeyi alırlar, tüccarların çok

---

Örneğin, Erkan Çelebi, 15 Aralık 2012 tarihli Hürriyet gazetesindeki köşe yazısında kaynak göstermeden, Cenevizli tüccarların 400 yıl önce Osmanlı saray kadınlarına tanınan sakız çiğneme ayrıcalığını aristokrat ailelere taşıyabilmek için yüklü bedeller ödemek zorunda kaldıklarını, 1600'lü yıllarda sadece Sakız Adası'ndaki ağaçlardan elde edilen sakızları çiğnemenin Osmanlı saray kadınlarının en önemli tutkusu olduğunu, Osmanlı Haremi'ne ayrıcalık sağlayan bu sakızın izinsiz adadan çıkarılmasının yasak olduğunu bunu yapanların ölüme varan ağır cezalara maruz kaldıklarını yine de bu cezalarını sakızın Avrupalı aristokratlara ulaşmasını engellemeye yetmediğini, kaçakçılık yoluyla Cenevizli tüccarların bunu gerçekleştirdiklerini, üreticilere yüklü bedeller ödenerek alınan sakızın gemilerdeki gizli bölmelere konduğunu, ancak gemilere yapılan ani baskınlarda bunların büyük bölümünün ele geçirildiğini, Ceneviz tüccarlarının da bu baskınlardan etkilenmemek için rüşvet ödemek zorunda kaldıklarını, Avrupalı aristokrat ailelerin kadınlarını sakız çiğneme ayrıcalığından mahrum bırakmamak için gerçekleştirilen bu kaçakçılığın Cenevizli tüccar ve denizcilerin kısa sürede zengin olmalarını sağladığını, kâr oranlarının büyük boyutlarda olması nedeniyle Ceneviz tüccarları arasında yoğun bir rekabetin yaşandığını bunun da beraberinde ispiyonculuk gibi yollara başvuru olarak baskınlara yol açtığını yazmaktadır. Erkan Çelebi, 300 milyon dolarlık sakızda 400 yıllık rekabet, Hürriyet Turuncu, 15 Aralık 2012, s.4. Oysa daha erken tarihlerden itibaren sakızın saray için temin edilmeye başlandığı bilinmektedir. Nitekim, Çeşme kadısına gönderilen bir emirde iyisinden 20 kıyye sakızın (mastaki) bahasıyla satın alınıp gönderilmesi isteniyordu. KK, nr. 63, s.681-682.

⁵⁰¹ MacLean'e göre, 1580 yılının Eylül ayında Bark Roe adlı İngiliz ticaret gemisi yüklü kalın İngiliz Kersey kumaşları ile halı değıştokuşu yapmak amacıyla Londra'dan Osmanlıların elindeki Sakız adası'na yelken açtığında o dönemde adanın asıl ihraç ürünü olan damla sakızı ticareti sadece Osmanlı gemilerine açık iken tekstil ürünleri ve diğer başka malların ticareti meşru görülüyordu. Gerald MacLean, *Doğu'ya Bakış, 1800 Öncesi Dönem İngiliz Yazmaları ve Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Sinan Akıllı, Ankara 2009, s.47-48.

⁵⁰² Cristobal de Villalon, *Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, 16. Yüzyıl'da Kanuni Döneminde Türkler'e Esir Düşen Bir İspanyol'un Anıları*, Çev. Yeliz Demirhan, İstanbul 2011, s.194-197.

⁵⁰³ Nicolas de Nicolay'dan aktaran Feridun Emecen, “Sakız Adasının Sakızları: Küçük Bir Osmanlı Tarım İşletmesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.37, 2011, s.3.

bulunduğu bir yer olduğu için alım satım da yaparlar. Portakal, limon ve ağaçkavunu gibi meyveler yetişir. Türklerin ise Sakız adasında yaşaması yasaktır. Cenova’da her yerde kaya ve dağ olmasına ve ne ekmek ne de şarap üretmemelerine rağmen Sakız adasında kayalıklarda bile, portakal ve her çeşit meyveyi bol veren bir sürü bahçe vardır⁵⁰⁴.

Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarından satın aldığı diğer bir hammadde ise göndü (pelle). 21 Temmuz 1559 (15 Şevval 966) tarihli Rodos sancağı beyine yazılan Mısır kapudanı tarafından denizde zabt edilen kafir gemilerinin eşyalarıyla beraber İstanbul’a gönderilmesi ile ilgili hükümde bir Ceneviz barçasında⁵⁰⁵ 525 adet gönle beraber⁵⁰⁶ 279 çuval keten, 2 çuval pamuk, 2 çuval fülül (karabiber), 2 çuval zencefil⁵⁰⁷, (zenzero) 1 kafes darçın ve 4 çuval yapağı vardı. Yine aynı tarihli hükümde, ele geçirilen Sakız Cenevizlilerine ait bir gemide 685 adet gönle beraber 228 çuval keten ve 2 çuval günlük vardı⁵⁰⁸.

Ceneviz tüccarlarının adaya getirdiği emtialardan biri de bakkam ağacı idi. Sakız Beylerine gönderilen 11 Ocak 1560 (12 Rebî’u’l-âhir 967) tarihli hükümde Vezir Rüstem Paşa’ya borcuna karşılık Galata tüccarlarından vefat eden Zorzo’nun 164 İstanbul kantarı (9257 kg) bakkamını⁵⁰⁹ 32 sandık kalayla beraber İstanbul’a gönderilmesi emrediliyordu⁵¹⁰. Vezir alacağıının karşılığı olarak mallara el koydurmuş ve muhtemelen Osmanlı boyacılarına dağıtılmasını sağlamıştır. Özellikle lök ve lökten elde edilen kırmızı boya söz konusu olduğunda, devletin boya piyasasına satıcı olarak girdiği de olurdu. Böyle durumlarda, Osmanlı devletine ait lökün tamamı satılmadan

⁵⁰⁴ Villalon, *a.g.t.*, s.194-199.

⁵⁰⁵ Osmanlı Devleti’nde kullanılan yelkenli gemi türlerinden biri de barçalardı. Barça, kalyon türünden altları düz, iki ve üç direkli nakliye ve harp gemilerinden idi. İ. Bostan, *a.g.e.*, s.96, İ. Bostan, “Gemi Yapımcılığı ve Osmanlı Donanmasında Gemiler”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul 2009, s.336.

⁵⁰⁶ Cenevizli tüccarların satın aldığı diğer bir hammaddenin de gön olduğu el konulan Ceneviz gemisinden anlaşılmaktadır. XV. yüzyılda da Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarından gön ithal ettikleri bilinmektedir. Nitekim, Cenevizli tüccar Paolo di Promontorio’nun Gelibolu’lu Ceneviz tüccarı Domenico Adorno’dan aldığı mallar arasında 10 balya koyun derisi de vardı. “*ballas decem montoninarum...*” Lorenzo Villa, NA 1421, Filza 2/209, 28 Settembre 1497. Köse’ye göre de gön kendi içinde kara sığır ve su sığırı gönü olarak ayrılmaktaydı. M. Z. Köse, *a.g.e.*, s.176.

⁵⁰⁷ Ceneviz tüccarlarının Osmanlı topraklarından satın aldığı emtialardan birini de zencefil oluşturuyordu. Nitekim Ceneviz tüccarlarından Andrea Spinola’nın 1521 yılında İskenderiye’den Cenova’ya taşıdığı mallar arasında 44 çuval zencefil de vardı. Diğer mallar arasında keten, karabiber, tarçın vd. vardı. D. Gioffre, *a.g.m.*, s.209.

⁵⁰⁸ MD, Nr. 3, h.131.

⁵⁰⁹ Bakkam, odunundan kırmızı boya çıkarılan bir cins ağaç olmakla beraber bakkam ağacından elde edilen boya anlamında da kullanılır. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *a.g.e.*, s.81.

⁵¹⁰ MD, Nr. 3, h.675.

diğer lök tüccarları kendi mallarını satamazlardı. Bu önlem de yetersiz kaldığında, merkezi idare malı zorla satma yoluna başvururdu⁵¹¹.

Sakız adasından Osmanlı topraklarına ihraç edilen ürünlerinden biri de pirinç idi. Nitekim 22 Şevval 973 (12 Mayıs 1566) tarihli Sakız adasının ele geçirilmesinden hemen sonra İstanbul muhafızı İskender Paşa'ya gönderilen hükümde Sakız Ceneviz tüccarlarından bazılarının İstanbul'a sandallarla sakızla beraber pirinç taşıdıkları belirtilmiştir⁵¹².

Sakız 1566'da Osmanlılar tarafından işgal edilinceye kadar, Kefe, Kili ve Akkerman'dan bu Ceneviz adasına yapılan ihracatın büyük kısmını hayvan derileri oluşturuyordu. 16 Mart ile 12 Haziran 1496 tarihleri arasında Ceneviz tacirleri yalnız Kili'den toplam değeri 85.000 akçe dolayında 3.200'ün üzerinde inek derisi ihraç etmişlerdi⁵¹³.

Sakız adasındaki Ceneviz tüccarları, ticarî faaliyetlerini gerçekleştirirken barça, ağribar, fusta, karamürsel ve göke gibi farklı Osmanlı gemilerini, deniz vasıtalarını kullanmışlardır. Bu durum, Sakız adası noterlerinden Antonio Foglietta'nın 1460-1476 ve Nicolo Sampietro'nun 1484-1522 yıllarını kapsayan noter kayıtlarındaki ticari gemi kiralama anlaşmalarında açıkça görülmektedir⁵¹⁴. Nitekim, Ceneviz tüccarlarından Peregrus Giustiniani, Giovanni Argenti ile beraber Foça'da 60 Sakız dukası karşılığında bir ağribar kiralayarak Sakız adasına buradan da Girit'e gitmiştir⁵¹⁵.

Öte yandan Osmanlı tüccarları da zaman zaman Ceneviz tacirlerinin gemilerini kiralamışlardır. Örneğin, Osmanlı tüccarlarından Abdi, 1472 yılında Ceneviz tüccarlarından Gioffre Spinola'nın gemilerini kiralamıştır⁵¹⁶. Yine benzer şekilde

⁵¹¹ Nitekim II. Bayezid döneminde düzenlenen Bursa ihtisab kanunnamesinde Bursa'da önceden lökün okkası yirmi beş otuz akçe iken sonraları şehre gelen üç dört kişinin buradaki lökleri fiyatını arttırma yoluyla satın aldıkları ve depo ettikleri sonra müslümanlara azar azar ve yüksek fiyatlara sattıkları bu nedenle Müslümanların yaptıkları kadife boyamalarında lökün fiyatının doksan yüz akçeye çıkması sonucunda lökün miktarında azaltmaya gidildiği ve bu nedenle istenilen kalitenin yakalanamadığı belirtilmektedir. Türk Standardları Enstitüsü, *Kanunname-i İhtisab-ı Bursa*, Ankara 1995, s.12-13.

⁵¹² MD, Nr. 5, hk. 1585.

⁵¹³ H. İncik, *a.g.e.*, s.350.

⁵¹⁴ Bu noter kayıtlarından bazıları P. Argenti tarafından yayınlanmıştır. P. Argenti, *The Occupation of Chios*, s.829-882.

⁵¹⁵ Antonio Foglietta, NA 843, filza 1/117, 25 Gennaio 1476.

⁵¹⁶ G. G. Musso, *a.g.m.*, s.466.

Osmanlı yönetimi de bazı malların taşınması sırasında Sakız Cenevizlilerine ait gemileri kullanmışlardır. Nitekim, Sakız beylerine gönderilen 1 Temmuz 1560 (7 Şevval 967) tarihli hükümde Selanik'ten Silifke'ye kurşun götürmek üzere iki gemi istenmişti⁵¹⁷.

XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar verilen örneklerin de gösterdiği üzere önemli bir ticari liman özelliği taşıyan Sakız adası⁵¹⁸, yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Ege bölgesindeki gelişmelerle bölgenin ticari merkezinin adalardan anakaraya kayması nedeniyle ticari önemini büyük ölçüde yitirdi. İzmir'in yükselişi ile beraber Avrupa ve Batı Anadolu limanları arasındaki ticaret merkezi vasfını kaybetti. Osmanlı Devleti'nin Sakız'ı fethettikten sonra Cenevizlilere ve Venediklilere bazı ayrıcalıklar vermesine rağmen, adada yaşayanlar arasında birçok anlaşmazlıkların ve İzmir'in cezbedici bir merkez haline gelmesi, Sakız'ın büyük bir liman şehrinden küçük bir kaza haline dönüşmesini de beraberinde getirdi⁵¹⁹.

2.4.6. Selanik, Serez ve Avlonya

Osmanlı ve Ceneviz tüccarlarının bir diğer alışveriş bölgesi, 1430 yılında Osmanlılar tarafından ele geçirilen ve Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Adriyatik deniz ticaretine hizmet eden önemli bir merkez konumundaki Selanik'ti. Özellikle Osmanlıların eline geçmesiyle beraber buradan ticari trafik oldukça aktif bir seyir takip etmeye başladı. Cenova noter kayıtlarında kendisine çok sık yer bulan Selanik ile bilgiler genelde ticaret üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Özellikle Cenevizli tüccarların çok sık ziyaret ettiği bölge buğday, yün ve kumaş gibi birçok ticari malın taşınmasına da ev sahipliği yapmaktaydı. Selanik, Osmanlı Devleti Akdeniz'inde yün, kumaş ve sof imalatında önde gelen bir merkez olarak dikkat çekmekteydi. Özellikle Cenevizliler açısından değerlendirildiğinde dokuma sanayileri için önemli bir ithalat merkeziydi⁵²⁰.

Selanik şehrinin yün ve kumaş ticaretine ilişkin bilgiler, noter kayıtlarında oldukça sık yer almıştır. Nitekim Sakız adasında görev yapan noter Lorenzo Costa'nın 5

⁵¹⁷ MD, Nr. 3, h.1320.

⁵¹⁸ XVI. yüzyılda adalardan tahrir defterleri ve Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyye adındaki eseri sayesinde bilgi sahibi oluyoruz.

⁵¹⁹ S. Faruqhi, *a.g.e.*, s.95, Daniel Goffman, *The Ottoman Role in Patterns of Commerce in Aleppo, Chios, Dubrovnik and Istanbul (1600-1650)*, *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, Ed. Caesar E. Farah, Kirksville 1993, s. 142-143.

⁵²⁰ Halil Sahillioğlu, "Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid'in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.2-3, İstanbul 1973-1974, s.420.

Mart 1471 tarihinde düzenlediği bir belgede bu duruma atıfta bulunulmuştur. Sakız tüccarlarından Battista, adadan Selanik’e gelerek 16 Sakız dukası değerinde⁵²¹ Selanik yünü ve kumaşını satın alarak memleketine geri dönmüştür⁵²².

Ceneviz tüccarlarının Selanik yünü kullanmaları, zaman zaman Cenova yönetimi tarafından sınırlandırılıyordu. 28 Kasım 1476 tarihli bir belgeye göre Ceneviz tüccarları Battista Baciadonne ve Pietro Murchio arasındaki yün alışverişi sırasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle, Cenova Doç Vekili ve İhtiyarlar Meclisi tarafından verilen karara göre Selanik yününün kullanımı yasaklanıyordu⁵²³. Cenova belediye üyelerinin de görüşleri dikkate alındıktan sonra verilen karara göre şu anda ellerinde Selanik yünü olan meslek erbabları, yün dokumacıları sadece bu sefere mahsus olmak üzere ellerindeki Selanik yünü, stokları bitene kadar kullanabileceklerdi ve bundan sonra Selanik yünü kullanmaları yasaklanacaktı⁵²⁴.

Selanik şehrinin önemini arttıran bir diğer unsur da buğday ticaretinin ana merkezlerinden biri olmasıydı. Nitekim, Sakız’da görev yapan noter Ignoti tarafından düzenlenen bir belgede buğday ticareti hakkında bilgiler verilmekteydi. Buna göre Ceneviz tüccarlarından Battista Pino di Clavaro, Selanik’ten Sakız adasına buğday taşımaktaydı. Bu faaliyeti de tüccar Andriolo Giustiniani’ye ait gemileri 17 duka 3 gigliati (ziliati) karşılığında kiralayarak yapıyordu⁵²⁵.

Selanik şehrinin buğday ticaretine atıfta bulunan noter kayıtlarını çoğaltmak mümkündür. Noter Ignoti tarafından düzenlenen birçok belgede bu durum görülmekteydi. Sakız tüccarlarından Oliverii’nin oğlu Biagio Giustiniani’nin isteği üzerine Bernardo de Franchi, 1483 yılının Eylül ayında Selanik’e gelerek buğday yükledi. Aynı şekilde yine Biagio Giustiniani adına 1484 yılında Selanik’e gelen bir başka tüccar Paolo Battista Giustiniani di Baldassarre de buradan gemisine buğday

⁵²¹ “*solvendum ducatos sexdecim Chij*”, Lorenzo Costa, NA 990, filza 4/276, 5 Marzo 1471.

⁵²² Lorenzo Costa, NA 990, filza 4/276, 5 Marzo 1471.

⁵²³ “*occaxione lanaru de Salonicho que per consulers dicebantur laborari per nonnullos de dicta arte contra decretum superinde conditum*”, Diversorum Communis Ianue, Archivio Segreto 605, 28 Novembre 1476.

⁵²⁴ Diversorum Communis Ianue, Archivio Segreto 605, 28 Novembre 1476.

⁵²⁵ “*pro naulis frumentorum dicti Baptiste conductorum ex Salonichio cum navilio dicti Andrioli in presenti loco*”, Ignoti, NA 63, filza 1/61, 22 Maggio 1484. Ayrıca bu dönemde 10 gigliati 1 Sakız altın dukasına tekabül etmekteydi. Laura Balletto, *Battista de Luco Mercante Genovese Del Secolo XV E Il Suo Cartulario*, Collana Storica di Fonti e Studi, Genova 1979, s.68.

yükleyerek Sakız adasına geri döndü⁵²⁶.

Osmanlı topraklarından Selanik'te buraya kadar örneklerini verdiğimiz emtianın dışında farklı bir ticaret konusu da köle⁵²⁷ ticaretiydi. Nitekim, Sakız adasında görev yapan noter Ignoti'nin 2 Mart 1486 tarihinde düzenlediği belgede bu durum açıkça görülmektedir. Ceneviz tüccarlarından Lorenzo Anserino'nun vekili olarak Sakız adasında yaşayan Cenevizli tüccar Giovanni Battista Lomellini, ondan aldığı vekaletle onun yasal olan tüm işlerini genel ve özel yetkileriyle yapıyordu. Gerçek veya tüzel kişilerden gelen tüm paraları tahsil etme işi ona aitti. Ayrıca onun adına yaptığı işlerden biri de Bernardo da Domoculta'nın gemisiyle Bosna'lı ve Arnavutluk iki köleyi Selanik'e taşımak olmuştur⁵²⁸.

Osmanlılar ile Ceneviz tüccarları arasında ticareti yapılan mallara dair bilgiler veren önemli bir defter, Cenova noter kayıtlarında yer almaktaydı. Noter Battista Bonavei'nin 27 Mart 1476 tarihinde düzenlediği belgeye göre, Savonalı Nicolo Vasera'nin bir Türk fustasından ele geçirdiği sandık içerisinde malların envanterini belirten bir defter bulunmaktadır. Bu defter Eğriboz'da gemisini demirlemiş olan Cenevizli tüccar Lomellino Gentile, Bartolomeo Bianco ve Battista Devia'nin huzurunda, Nicolò Vasera'dan bir alacağı⁵²⁹ olduğunu iddia eden Gaspare da Chiavare'nin talebiyle hazırlanmıştır. Bu envantere listelenen mallar arasında kapalı bir torba içerisinde toplam 1782 Osmanlı akçesi⁵³⁰, iki çuval içerisinde yaklaşık 1,5 kantar ağırlığında keten⁵³¹, 2 muddan iki çuval buğday⁵³², 1 muddan bir çuval arpa⁵³³, iki büyük bir küçük toplam 8 kantar ağırlığında üç çuval Selanik yünü⁵³⁴ vardı⁵³⁵.

⁵²⁶ Ignoti, NA 63, filza 1/100, 26 Marzo 1485.

⁵²⁷ XV. ve XVIII. yüzyıllarda Cenova'da ve İtalya'da yapılan köle ticareti hakkında daha geniş bilgi için bkz. Domenico Gioffre, *Il Mercato degli Schiavi A Genova Nel Secolo XV*, Genova 1971, Salvatore Bono, *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İstanbul 2003.

⁵²⁸ Ignoti, NA 63, filza 1/115, 2 Marzo 1486.

⁵²⁹ “*pretendentis habere debere certam quantitatem peccunie a dicto Nicolo*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³⁰ “*Asperi mille septingenti octoginta duo de ottomano*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³¹ “*sacheta duo lini estimati canteris unius cum dimidio in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³² “*sachi duo granorum estimatorum modia duo in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³³ “*sachus unus ordeı estimati modium unum*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³⁴ “*Sachi tres lanarum Salonichi videlicet duo magni et unus parvus estimatorum summam canterorum octo in circa*”, Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

⁵³⁵ Battista Bonavei, NA 1120, filza 1, 27 marzo 1476.

Adalara uğrayan Ceneviz tüccarlarının bir başka ticaret bölgesi Balkan kıyılarıydı. Balkanlarda kıyı şeridinde ve daha içerilerdeki şehirlere de uğrayan Ceneviz tüccarları bulunmaktaydı. Nitekim, 1480-1500 tarihleri arasında Sakız'da görev yapan Noter Ignoti'nin 9 Haziran 1484 tarihinde düzenlediği belgeye göre, Cenevizli tüccar Tommaso di Taggia, Sakız adasında bulunan gemisiyle Serez'e gitmişti. Burada bir başka Cenevizli tüccara Antonio da Camogli'nin gemisine rastlamıştı. Antonio da Camogli ile tüccar Gregorio Adorno Selanik'in doğusunda bulunan büyük ve bereketli Serez ovasından Sakız'a buğday taşımaktaydı. Ancak ellerinde anlaşma belgesi ya da mektubu (lettera di tratta) olmadığı için bunu kaçak yollarla yapmışlardı⁵³⁶.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Arnavutluk sahillerinin önemli merkezlerinden birisi de Avlonya idi. Bir nevi Osmanlı dünyasına giriş kapısı durumundaki şehrin ticarî ve stratejik önemi bulunmaktaydı. Ceneviz noter kayıtlarına da yansıdığı şekilde Cenevizlilerin şehre geldikleri görülmektedir. Nitekim 23 Ağustos 1488 tarihinde düzenlenen noter kaydına göre Ceneviz tüccarlarından Giovanni Battista, 105 Sakız dukası karşılığında 500 mud buğdayı Avlonya'dan Sakız'a taşıma yetkisini alıyordu⁵³⁷.

2.4.7. Trabzon ve Kefe

Karadeniz kıyısında Osmanlılar ile Cenevizliler arasında yapılan ticaretin uğrak noktalarından biri de Trabzon bölgesiydi. Önceleri Cenevizlilerin elinde bulunup 1461 yılından itibaren Osmanlı toprağı haline gelen Trabzon'daki deniz ticaret trafiğıyle ilgili bilgilere noter Francesco Camogli'nin belgeleri sayesinde ulaşabiliyoruz. Buradaki bir Cenova konsolosunun "cabelle staliarum" (maaşlardan yapılan kesinti) kayıtlarında yönetsel bilgiler yer almaktaydı. Ayrıca, 8 Ekim 1496'da o zamanın noter kayıtlarından zamanında Cenevizli yöneticilerden gelen yazılara ve ismi bilinmeyen bir Yunanlı tarafından yazılmış 5 Ekim 1492 ve 4 Mayıs 1495 tarihli belgelere rastlanıyordu. Noter kayıtlarında bu mektuplardan bahsedilse de içerikleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Karadeniz'in önemli limanlarından olan Trabzon'dan Cenova gemileri çoğunlukla şap, balmumu, peynir ve deri gibi Anadolu ürünlerini yüklüyordu. Ayrıca

⁵³⁶ Ignoti, NA 63, filza 1/69, 9 Giugno 1484.

⁵³⁷ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/205, 23 Agosto 1488.

yaklaşık bir ton civarında karabiber de satın alıyorlardı.

İstanbul Osmanlılar tarafından ele geçirilince, Cenevizlilerin asıl istediği Pera'yı geri almak ve eski şartlarda ticarete devam etmekte. Kefe ve çevresi onlar için o kadar önemliydi ki ilgilendikleri tek şey ticaret gemilerinin serbestliğini özellikle de Karadeniz'e erişimi güvenceye almaktı⁵³⁸.

Cenevizliler ve Venedikliler gerek İtalya ile Arap ülkelerindeki köle pazarlarını beslemek, gerekse Levant'taki kolonilerinin tarımsal emek ihtiyacını karşılamak için, yine Levant'tan sürekli köle satın alıyorlardı. II. Mehmed'in 1453'te köle ihracatını sıkı denetim altına alması, Müslümanların köle ticaretine konu olmasını yasaklaması Cenova'nın Karadeniz ticaretine ağır bir darbe vuruyordu⁵³⁹.

Osmanlı sultanı Fatih, Kefe'yi ele geçirdikten sonra şehre Kefe'deki Latin halkından Paris de Morde şahsında bir protegeros (kethüda) atadı. Kefe'deki Latin halkı, İstanbul'a gönderildi ve orada onlara özel bir alan tahsis edildi. Kefe sözleşmesine göre (Contrata Caffensium) sınır dışı edilenler evlerini orada inşa etmek mecburiyetindeydi ve yalnızca bir miktar vergi ödemeleri karşılığında onların yeni alanlarına geçmelerine izin verildi. Kefe'de kalan bazı Cenevizliler ticaretle uğraşmaya devam ederken, İstanbul'a gönderilenlerden de aynı şekilde ticaretlerini sürdürenler de mevcuttu. Osmanlıların Kefe'yi fethetmeden önce buradan ayrılanlar da İstanbul'a yerleşmişlerdi. O nedenle fetihden sonra gelenler İstanbul'da herhangi bir yabancılık sıkıntısı çekmemişlerdi ve Latin vatandaşlarıyla çabuk kaynaşmışlardı. Bu gelişme onların ticaretlerini daha kolay ve etkili bir şekilde sürdürmelerine imkân veriyordu.

Osmanlı Ceneviz ticaretinin Karadeniz'deki bir diğer merkez noktası olan Kefe'nin Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra burada yaşayan Ceneviz tüccarlarından bazıları, eskisi kadar olmasa da ticaretlerine devam etmişlerdir. Nitekim Ceneviz tüccarlarından Andriolo Guarco, 10 Şubat 1476 tarihinde Kefe'de noter olarak görev yapan Antonio di Bozolo'ya 1755 Kefe akçesi değerinde bir miktar kumaş satmıştı. 29 Eylül 1476'da düzenlenen bu belgeye göre aslında bu kumaşların gerçek sahibi, Cenova'da yaşayan tüccarlardan Giovanni Battista Adorno idi ve Antonio di

⁵³⁸ L. Belgrano, 1877-1884, s.265-267.11.03.1454.

⁵³⁹ H. İnalçık, 2000, s.341.

Bozolo onun Kefe'deki acentası olarak görev yapmaktadır. Antonio, Giovanni Battista'ya toplam 1.098 Ceneviz liresi 10 soldi borcu olduğunu kabul etmiştir⁵⁴⁰.

1475 yılında bu önemli Ceneviz kolonisi ele geçirildikten sonra burada yaşayan bazı tüccarlar Galata'ya, Sakız'a ve Cenova'ya gitmişlerdi. Fetihden önceki döneme göre ticari faaliyetleri oldukça daralan Ceneviz tüccarlarından bazıları, memleketlerinde Kefe'den getirdikleri malları satmaya devam etmişlerdi. Örneğin, 1444-1493 yılları arasında Cenova'da noter olarak görev yapan Bosio di Petra'nın 1 Temmuz 1480 tarihinde düzenlediği bir belgeye göre, Nicolo di Varsi, Giovanni Battista Colonna'ya 10 Ceneviz liresine karşılık Kefe kumaşından değerli bir elbise⁵⁴¹ satmıştı⁵⁴². Yine bir başka Ceneviz tüccarı Kefe'den yüklediği 92 adet kürkü Galata'dan geçerek Cenova'ya taşımıştı⁵⁴³.

Karadeniz'e gelen gemilerden Kili Sancağı Kanunnameleri esas alınarak vergi alınırdı. Tuna nehrinin sol sahilinde bulunan ve Boğdan'ın Karadeniz'e kapısı olan Kili (Kilia) Kalesinin bu kanunlarının tarihi 1484 civarıdır. Kili Kal'ası Bac ve Gümrük Kanunnamesine göre kumaş gümrüğü alandan yüzde üç ve satandan üç akçe alınır imiş. Alan kimse haricden ise üç akçe alınmış.

“Ve balık satılsa satan kimse öşrin vermişdir nesne vermez, satın alan her fiçidan üç akçe gümrük verir ve dört fiçi da dahi bir akçe resm-i kitabet verir. Hububat satılsa kilesi ki, İstanbul kilesiyle beraberdir, dört kilede satan bir akçe bac verir, alan yerlü ise nesne vermez, eğer haricden ise ol dahi dört kilede bir akçe bac verir. Ve un satılsa satan yüz akçede üç akçe bac verir, alan yerlü ise nesne vermez, misafir ise ol dahi yüz akçede üç akçe bac verir. Ve havyar ki balıktan çıkar, öşür alınır. Ve balık yağından dahi öşür alınır. Ve balık karnından öşür alınır”⁵⁴⁴.

1487-1490'lı yıllarda Kefe ve etrafındaki limanlardan alınan standart gümrük vergisi İstanbul'unkinden farklıydı. Gümrük gerek Müslüman ve gerekse

⁵⁴⁰ Niccolo Raggi, NA 1024, filza 8/55, 29 Settembre 1476.

⁵⁴¹ “*uppam suam camocati de Caffa*”, Bosio di Petra, NA 842, filza 1/26, 1 Luglio 1480.

⁵⁴² Bosio di Petra, NA 842, filza 1/26, 1 Luglio 1480.

⁵⁴³ Gerolamo Logia, NA 1121, filza 1, 3 Ottobre 1476.

⁵⁴⁴ A. Akgündüz, 1990, s.433-434.

gayrimüslimlerden değer üzerinden (ad valorem) yüzde 4.2 olarak alınıyordu⁵⁴⁵.

Galata'nın düşmesinden sonra Ceneviz tüccarlarının Kefe'den ticaretlerini devam ettirdiklerine dair elimizde önemli noter kaynakları bulunmaktadır. Nitekim, noter olarak görev yapan Antonio di Torriglia'ya ait bir kayıta bu açık bir şekilde görülmektedir. Oğlu Bernardo di Torriglia'ya yardım etmeye çalışan Antonio di Torriglia, 18 Ekim'de Kefe'den ayrılarak kısa bir süre içerisinde 20 Kasım'da Galata'ya varmıştı. 27 Kasım'da Galata'dan Kefe'deki Costantino Lomellini'ye bir mektup göndererek seyahati sırasındaki gözlemlerini aktarıyordu. Galata'daki yaşamla beraber Karadeniz ve Ege Denizi arasındaki Ceneviz ticaret ve yolculuğunun canlı bir resmini mükemmel bir şekilde çiziyordu. Ayrıca Cenova ve Osmanlı Devleti arasındaki politik ve siyasi ilişkiler hakkında da bilgi veriyordu. Kefe'den Galata'ya seyahati sırasında karşılaştığı fırtınalı rotasını, sert havayı ve denizcilerin beceri eksikliğini açıklamaktaydı. Aynı zamanda Penderachia (Herakleia; Ereğli) ve Sinop yakınındaki Armenus (Harmeno) Limanı yoluyla takip ettiği güzergahı bildirmekteydi. Yolculuk sırasında Harmeno'lu Musa'ya ait üç silahlı hafif kadirga (fusta, fosta) ile karşılaştığını ifade etmekteydi ve onun niyetinin Sivastopol ve Gotia'ya (Gotların tarafına) ulaşmak olduğunu belirtmekteydi, Yolculuklarının son zamanlarına doğru da Castellarum (Hisarlar; Amasra'nın doğusu) Limanı'na geçtiklerini ve oradan Galata'ya ulaştıklarını aktarmaktaydı⁵⁴⁶. Anlaşılan 1470'li yıllarda Kefe'den Osmanlıların elinde olan Galata'ya doğru Cenevizli tüccarların ekonomik faaliyetleri, yaşadıkları sıkıntılara rağmen devam etmekteydi.

Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da Kefe limanı eskiden olduğu gibi ticari canlılığını devam ettirmiştir. Ancak Fernand Braudel, bu görüşün aksini ifade etmektedir. Ona göre Karadeniz'de Osmanlı hakimiyetinin kurulması Karadeniz'i İstanbul'un ambarı konumuna getirmiştir. Dolayısıyla Karadeniz ticaretinin kapandığı görüşündedir⁵⁴⁷. Fakat Halil İncılık, Kefe Gümrük defterlerine dayanarak yaptığı araştırmalarda Braudel'in tersine Osmanlı hakimiyetinin Karadeniz ticaretine darbe vurmadığını ortaya koymuştur. Aksine Karadeniz'in İstanbul'un merkez oluşturduğu doğu-batı, kuzey-güney yönlerinde iktisadî potansiyelini devam ettirdiği

⁵⁴⁵ H. İncılık, 2000, s.246.

⁵⁴⁶ Pistarino, *a.g.m.*, s.73-74.

⁵⁴⁷ Fernand Braudel, *a.g.e.*, s.61.

görüşündedir⁵⁴⁸. Yine Yücel Öztürk de Kefe tahrir ve gümrük defterlerini inceleyerek bu görüşün doğru olmadığını, defterlerin verilerine dayanarak Karadeniz ticaretinin canlılığını sürdürdüğünü ileri sürmektedir⁵⁴⁹. 1487-1490 yıllarına ait Kefe gümrük defterleri limanın Osmanlı döneminde de canlı bir ticari potansiyele sahip olduğunu göstermektedir⁵⁵⁰.

Halil İnalçık'ın incelediği 1495-1504 yıllarına ait Osmanlı gümrük defterleri Osmanlı döneminde Kili ve Akkirman limanlarından yapılan ticaret için bilgiler vermektedir. Buna göre, büyük gemiler İstanbul'dan başlayıp sırasıyla Sinop, Kefe, Akkirman ve Kili'ye uğrayarak Karadeniz'i turluyor ve tekrar İstanbul'a dönüyordu. Bu dönemde kuzey Karadeniz'de Kefe, Akkirman ve Kili ile güney kıyılarındaki Trabzon, Sinop, Samsun ve İstanbul limanları arasındaki deniz trafiğinde çalışan gemi kaptanlarının çoğu (Trabzonlu Kosta, Trabzonlu Papas, Misivrili yani Gelibolulu Ali ya da Samsunlu Menteşe gibi isim ve lakaplarının da tanıklık ettiği üzere) Rum ve Türktü ve hepsi Osmanlı tabiyetinde bulunuyordu. Gerçi Galata'da veya Sakız'da üslenmiş Ceneviz tüccarı da bu limanlara uğruyordu. Örneğin Cenevizli bir tacir olan Lucian Frenk 1496'da Kili'den 15 fiçı balık satın almıştı.

İstanbul'dan yelken açan gemiler Kili'ye kuru üzüm, incir, fındık, ceviz, pamuk, pirinç ve şarap gibi Ege ürünleri taşımaktaydı. Dönüşte ise, Kili'den fiçı ile morina ve mersin balığı salamurası yüklüyorlardı. Bunlar yörenin gerek İstanbul'a gerekse İtalya'ya ve Ege'deki İtalyan kolonilerine ihraç ettiği başlıca ürünlerdendi. Sakız 1566'da Osmanlılar tarafından işgal edilinceye kadar, Kefe, Kili ve Akkerman'dan bu Ceneviz adasına yapılan ihracatın büyük kısmını hayvan derileri oluşturuyordu. 16 Mart ile 12 Haziran 1496 tarihleri arasında Ceneviz tacirleri yalnız Kili'den toplam değeri 85.000 akçe dolayında 3.200'ün üzerinde inek derisi ihraç etmişlerdi⁵⁵¹.

⁵⁴⁸ Halil İnalçık, *Sources and Studies on the Ottoman Black Sea I: The Customs Register of Caffa, 1487-1490*, Boston 1995, s.110, a.g.y., "The Question of the Closing the Black Sea", s.74-111.

⁵⁴⁹ Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Ankara 2000.

⁵⁵⁰ Kefe ve diğer Kırım sahil şehirlerinin Osmanlı idaresine girişi ve bölgenin 16. yüzyılda Osmanlı Devleti için haiz olduğu önem konusunda geniş bilgi Yücel Öztürk'ün *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600* (Ankara 2000) adlı eserinde bulunmaktadır. Kefe'nin fethi sonrasında ait şehrin ticari kapasitesini gösteren bir gümrük defterinin neşri için bkz. Halil İnalçık, *The Customs Register of Caffa 1487-1490* (Ed.V.Ostapchuk), Cambridge, (MA) 1996.

⁵⁵¹ H. İnalçık, *a.g.e.*, s.350.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI VE CENEVİZ TÛCCARLARININ OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KARŞILAŞTIĞI TİCARİ İHTİLAFLAR

3.1. GÛMRÛK VERGİLERİ

Gümrük, bir ÷lkeye ait malların yabancı ÷lkelere ve yabancı ÷lke mallarının da o ÷lkeye ihraç ve ithal edildiği daire demektir. Gümrük resmi de bu giren ve çıkan mallardan alınan vergiye denir. Gümrük resmi bir nevi ticaret vergisidir. Yabancı ÷lkeye ihraç olunan mallardan da, yabancı ÷lkeden ithal edilen mallardan da alınırđı.

Osmanlı topraklarında bir iskeleden diğerine deniz yoluyla, yine bir Şehir veya kasabadan diğer bir Şehir ve kasabaya kara yoluyla geçişlerde nakl olunan mallardan gümrük resmi alınmıştır. Buna göre yabancı ÷lkelerden içeriye giren, içeriden de dışarıya çıkan malların vergilendirildiği yerlere harici gümrükler, ÷lke içerisinde bir yerden bir başka yere giderken vergi alınan mahallere de dahili gümrükler denilirdi. Ayrıca sahil gümrükleri, hudud gümrükleri ve kara gümrükleri⁵⁵² olmak üzere 3 kısımda mütalaa olunurdu. Kara gümrükleri daha çok iç ticareti, deniz gümrükleri hem iç hem de dış ticareti vergilendirirdi. Sınır gümrükleri ise Osmanlı Devleti'nde ticaret yapacak olan yabancı tüccarların vergilerini ödedikleri merkezlerdi. İstanbul, İzmir ve Trabzon gibi büyük Şehirler hem iç hem de dış ticaretin söz konusu olduğu liman ve gümrük merkezleriydi.

Gümrük resmi, bazı mallarda malın o andaki kıymetine göre, bazı mallarda ise her yük başına alınırđı. Gümrükler iltizamla iŐletilir ve mültezimler tarafından harici gümrüklerden ahitnamelerde kaydedilen miktarlar üzerinden ve tarife gereğince alınması icab eden gümrük resmi alınırđı. Hazineye olan borçlarını da taksitler halinde

⁵⁵² Erken dönemlerde kara gümrük vergisi alınmazken II. Mehmet, bu uygulamayı başlatmıŐtır. H. İnalçık, *a.g.e.*, s. 247–249.

öderlerdi⁵⁵³.

Osmanlı Devleti, korumacı politikalarını sadece iç ticaretle sınırlı tutmamıştır. Dış ticarete de vergilendirme işlemlerinde yerliler lehine önemli avantajlar sağlamıştır. XVI. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu ve Rumeli’de oldukça standart şekilde uygulandığını gördüğümüz gümrük rejimine göre yabancılar %5-7 oranında gümrük resmi öderlerken, yerli gayrimüslimler %3-4, Müslüman yerliler de %2-3 gibi çok daha düşük tarifelerle vergilendirilmişlerdir⁵⁵⁴.

Tablo 3.1 Gümrük Vergi Oranları, 1470-1586 (İnalçık, 2000: 250)

(ad valorem %)				
	Tarih	Müslümanlardan	Gayrimüslim Tebaadan	Gayrimüslim Yabancılardan
İstanbul ve Galata	?	4 un: 2	4 un: 3	- -
İstanbul’da hububat	?	4 un: 2	4 un: 3	- -
İstanbul	?	4	4	5
İstanbul ve Galata	?	4	4	4 veya 5
Gelibolu Piyasası	?	4	4	5
İstanbul, Galata ve Gelibolu	1476	4	4	5
Samsun ve Sinop	1482	1	2	4
Kefe	1487	4,2	4,2	4,2
Akkerman	1505	2	4	5
Aydın	1528	2	4	5
Bursa (sof)	1546	-	3	3
Bursa (ithalat)	1546	2	4	5
Harsova	1569	3	4	5
Akkerman	1569	2,2	4	5
Feth-i İslam	1586	3	4	5

⁵⁵³ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, Isparta 2008, s. 223.

⁵⁵⁴ M. Genç, *a.g.m.*, s.209.

Ad valorem ilkesine dayandırılarak oluşturulan Osmanlı gümrük vergilerinin yukarıdaki kayıtlardan da anlaşılacağı üzere oranları, bir gümrük bölgesinden diğerine değişiklik arz edebiliyordu. Gümrük vergileri bu ilke üzerinden yani malın değerine göre ithalat ve ihracattan alınıyordu. Oranları emtia türüne ve ithalatçı veya ihracatçının hukuki statüsüne göre de değişebiliyordu. Yukarıda da kaydedildiği gibi Müslümanlardan, Gayrimüslim tebaadan ve yabancılardan alınan vergi oranları birbirine göre farklılık oluşturuyordu. Yabancı tacirler kumaş için vergisini Bursa'da yüzde 3, İstanbul'da yüzde 5, Kefe'de ise yüzde 4.2 üzerinden ödüyordu. Ayrıca farklı mallar için farklı oranlar da yürürlükteydi⁵⁵⁵.

Kate Fleet'in dile getirdiği gibi Osmanlıların Latin devletlerin aleyhine genişlemesi uluslar arası ticarete zarar vermek bir yana, çok sayıda sınırı ortadan kaldırması ve tek bir ithalat-ihracat gümrük vergisinin uygulandığı homojen bir ticaret alanına yol açması bağlamında, büyük bir avantaj yarattı. En azından vergilerin düzenli ve sistematik bir şekilde dönüşmesi önemli bir gelişmeydi⁵⁵⁶.

1500 yıllarında uygulanan gümrük resimleri Ceneviz tüccarlarının Sakız adasından Osmanlı anakarasına geçiş için yüzde 4, Avlonya'da yüzde 2.5, Bursa gümrükhanesinde ise yüzde 3 olarak ödeniyordu. Livorno-Sakız-Bursa güzergahı ile Lecce-Avlonya-Bursa güzergahı üzerindeki gümrük ödemeleri, üç aşağı beş yukarı aynı miktarlara geliyordu.

Fatih tarafından konulan Bursa Gümrük Yasaknamesi'nde Müslüman ve haraçgüzar bütün tüccar taifesi Ceneviz'den ve Sakız'dan vs. getirdikleri kumaştan % 3 gümrük ödeyecekti. Kumaşını satan tüccar yeniden kumaş alıp gittiğinde tekrar % 3 gümrük ödemek zorundaydı. Bir başka deyişle alandan ve satandan % 3 gümrük alınıyordu. Satın aldığı kumaşı Bursa'da tekrar satarsa bir defa gümrük ödemiş olduğu için tekrar gümrük vermeyecekti. Ancak bu kumaşı Bursa dışında bir yerde satarsa yine % 3 gümrük ödemek zorundaydı⁵⁵⁷.

II. Mehmed döneminde Latinler için uygulanan gümrük vergisi oranları % 4 veya % 5 civarındaydı. Gelibolu'da hem ithal hem de ihraç ürünler için

⁵⁵⁵ H. İnalcık, *a.g.e.*, s.250.

⁵⁵⁶ K. Fleet, *a.g.e.*, s.120.

⁵⁵⁷ A. Akgündüz, 1990: s.606.

Müslümanlardan ve vasal devletlerden % 4, vasal olmayan devletlerden ise % 5'ten fazla olmamak üzere vergi alınır. 1475'te Jacopo di Promontorio tarafından bildirilen gelire göre, Gelibolu ve İstanbul'daki yabancılar hem ithal hem de ihraç ürünler için % 5 gümrük vergisi öderken, sultanın tebaasından olanlar % 4 öderdi. 1476'da İstanbul, Galata, Gelibolu, Çeşme ve iki Foça gibi çeşitli limanlarda Müslümanlar ve vasal devletlere mensup olanlar ithal mallar için % 4 vergi öderken, vasal olmayan Frenkler ve diğer gayrimüslimler % 5 ödemekteydi. 1481'de gayrimüslimler ve bağlı olmayan devletlere mensup olanlar ithal mallar ve bir gemiden bir başka gemiye nakledilen ticari mallar için % 4 öderdi. Bununla birlikte, ülke tebası olan (haraçgüzar) gayrimüslimler % 2, Müslümanlar ise % 1 ödemekteydi. Aynı gümrük vergisi sınıflandırması, kumaşa ve genel olarak 1482 yılında Samsun ve Sinop'taki diğer mallara da uygulanmaktaydı. 1482 tarihli Samsun ve Sinop İskeleleri Kanunnamesi'nde mukataa olarak işletilen Samsun ve Sinop iskeleleriyle ilgili bir berat-ı hümayunda şu maddeler bulunmaktaydı⁵⁵⁸:

1- Gerekdür ki, Venedik'den ve Rum'dan gayrı vilayetlerün kafirlerinden gemi gelüb metâ'ın çıkaracak olursa, gerek ibrişim ve gerek gayrı kumaşlardan ve metaldan, gerek satsun gerek satmasun, yüz akçede dört akçe gümrük alına. Veyahud gemiden gemiye koyacak olursa, gerü yüz akçede dört akçe gümrük alına. Amma Müsliman veyahud harâcgüzâr olacak olursa, yüz akçede Müslimandan bir akçe ve harâcgüzârdan iki akçe alına.

2- Ve kurudan (karadan) Firenk bâzırganı kumaş getürecek olursa ki, sata yüz akçede dört akçe alına gümrük deyü. Amma satmayub gerü kuruya alup giderse gümrük alınmaya, eğer denize alup giderse âdet üzre yüz akçede dört akçe gümrük alına.

3- Veyahud kurudan kumaş getüren ra'ıyyet veyahud haracgüzar olursa, gerek satsun gerek satmasun, gümrük alınmaya ve kuruya dahi alup giderse gümrük alınmaya. Amma denize alup giderse yüz akçede Müslimandan bir akçe ve harâcgüzârdan iki akçe alına.

4- Ve deniz yüzünden gelen Menavişe sücisinden (içki) gayrı ne kadar süci

⁵⁵⁸ Robert Anhegger-Halil İnalçık, *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmani, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasaknâme ve Kanunnâmeler*, Ankara 1956, s.80-81, Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, C. 2, İstanbul 1990, s.278-279.

gelürse içmek için olsun satmak için olsun, çıkardukdan sonra her medrede⁵⁵⁹ bir akçe gümrük alına. Amma Benefşe sücisinden evvelden olub-gelmiş âdet üzere her fuçudan altmış yedi akçe gümrük alına.

5- Ve her meta' ki, götürüb gemiye koymak dileyeler, âmil icazet verdüğü gemiye koyalar ve her gemi ki, yelken edüb gide, âmil destûrunsuz gitmeye, eğer gide, anda olan yasak-kulu âdet üzere hakkından gele.

6- Ve Müslimanlar kafirler ile ittifak edüb kumaşların gümrükden kaçurub kafirün meta'ın benümdür deyü telbis ederlermiş, onların gibinün dahi anda olan yasak-kulu gereği gibi hakkından gele, ve gemi re'isleri olan kimesne kimesnenün meta'ın gizlemeyeler, eğer vaki' olursa, kulum dutub emrüm mucibince gereği gibi hakkından gele. İhtiyat üzere olalar ki, gümrükden ve pençyekden nesne ketm etmeyeler. Bu babda yasağum ziyadedür, sonra peşimanluk faide etmez, ana göre amel edüb hiç veçhile gümrükden ve pençyekden nesne ketm etmeyeler.

7- Amma mezkur âmile İstanbul kanuni üzere verülmişdür, eğer ol diyarda ziyâde alını-geldise gerü ol vech üzere alına. Ve ol husûsda bunlardan evvel âmil olan her neye mutasarrıf oldısa, bunlar dahi ol üslûb üzere mutasarrıf olalar.

8- Ve mezkur iskelelerde olan eminler nesne gizlemeyeler, şöyle ki vâki ola, kulum gereğince hakkından gele.

9- Bu bâbda hiç ahad kâinen men kâne mâni' olub medhal kılmayalar deyü tahriren fi âhiri'l-Zilka'deti sene sitte ve semanın ve semanemi'e.

Birinci maddede Venedik'ten ve Rum'da başka vilayetlerin kafirlerinden gemi geldiğinden bahsedildiğine bakılırsa Venedikliler ve Rumlar için ayrı bir düzenlemenin söz konusu olduğu görülmektedir. Bunların dışında yer alan Cenevizlilerin gemileri gelip mallarını çıkaracak olursa satsın ya da satmasın, ibrişim (ipek) veya diğer kumaşlardan % 4 gümrük alınacaktır. Gemiden gemiye nakl olursa da aynı oranda vergi alınacaktır. Ancak Müslümanlardan % 1, ülke tebaası olan gayrimüslimlerden % 2

⁵⁵⁹ Medre 10,256 litrelik bir sıvı ölçüsüdür. Walter Hinz, *İslam'da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, İstanbul 1990, s.55.

gümrük resmi alınacaktır.

İkinci olarak kara yoluyla (kurudan) Firenk tüccarı kumaş getirir ve satarsa ya da deniz yoluyla alıp giderse, % 4 gümrük alınacaktır. Ancak satmadan geri kara yoluyla götürürse alınmayacaktır.

Üçüncü olarak kara yoluyla kumaş getiren kişi Müslüman ya da ülke teb'asından bir gayrimüslim ise satsın ya da satmasın ya da geri kara yoluyla götürsün gümrük alınmayacaktır. Ancak deniz yoluyla alıp gidildiği takdirde Müslüman'dan % 1, gayrimüslimden % 2 gümrük resmi alınacaktır.

Yasaklarla ilgili olan altıncı maddeye göre Müslümanlarla kafirler işbirliği yapıp kumaşları gümrükten kaçırmaya çalışırlarsa cezalandırılacaklardır. Gayrimüslimler Müslümanlara nazaran daha yüksek gümrük resmi ödedikleri için işbirliği yapıp gayrimüslimler de Müslümanlar gibi düşük gümrük resmi vermek yoluna gitmektedirler. Öte yandan gemi sahipleri de kimsenin malını gizlemeyeceklerdir. Çünkü bu yolla gümrük vergisinden ve beşte birlik (pençyek) vergiden kurtulmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır⁵⁶⁰.

Bu oranlar kimi zaman daha düşük olurdu, örneğin, hem 1454-1463'te hem de 1479-1481'de Bursa'ya ithal edilen kumaş için Müslümanlara, vasal devletlerin mensuplarına ve Venedik, Ceneviz, Sakız ve diğer yerlerden gelen gayrimüslim tüccarlara % 3 oranında bir vergi uygulandı⁵⁶¹.

Kumaşı etkileyen vergiler içerisinde, ithalat-ihracat açısından en önemli olaylardan biri gümrük vergisiydi. 1453'ten önce ithal veya ihraç kumaştan tam olarak ne kadar vergi alındığı hakkında kesin bir bilgi yoktu. Kumaş için herhangi belirli bir oran uygulanmamış, bunun yerine genel olarak diğer mallarla birlikte sayılmış olabilir, çünkü kumaş Aydın ile Venedik ve Menteşe ile Venedik arasında yapılan anlaşmalarda, düz hesap bir gümrük vergisi oranının uygulandığı çeşitli mallardan sadece biri olarak karşımıza çıkar. Diğer yandan, Osmanlı ve çeşitli batılı devletler arasındaki ticarete oldukça önemli bir kalem olan kumaşın, tahıl, çiftlik hayvanları veya kölelere

⁵⁶⁰ M. A. Ünal, *a.g.e.*, s.225-226.

⁵⁶¹ K. Fleet, *a.g.e.*, s.127.

uygulanan türden özel bir gümrük vergisine tabi kılınmaması belki de pek şaşırtıcı değildir. Bu tür net bir oranın eksikliği, erken dönemden günümüze kalan kaynakların dağınıklığıyla da belki açıklanabilir, fakat bu sav tartışmaya açıktır.

XV. yüzyılın ikinci yarısı için Osmanlı kaynaklarına bakılırsa, en azından bu dönemde hem ithal hem de ihraç kumaşın belirli bir gümrük vergisi oranına tabi olduğu görülür. Aşağı yukarı 1453 ve 1482 arasındaki dönemde, Latinler ithal kumaş için % 4, % 5 ya da Bursa'daki Cenevizliler ve Venedikliler örneğinde olduğu gibi % 3 öderlerdi. Bu bağlamda Fleet, 1453'ten önce Osmanlı Devleti'nde belirli bir gümrük vergisi oranı uygulandıysa, mezkur rakamlardan yola çıkarak en muhtemel oranın, Latin tüccarlar için % 3 ve % 5 arasında değişen bir miktar olduğunu tahmin etmekteydi⁵⁶². 1500 dolaylarında ise gayrimüslim yabancılar (İtalyanlar) için gümrük vergisi oranı ad valorem yüzde 5'ti.

“Ve Gelibolu sınırundan berü çıkan geminin gerek öte yakada gerek berü yakada çıksun yüz akçada müslümandan bir akça ve harağüzardan iki akça gümrük alına ve Firenk'den dört akça gümrük alına ve Mudanya'dan ve Firengi kumaş ve çuka (çuha)⁵⁶³ ve ibrişim ve gayrı kumaş getüren müslümandan yüz akçada bir akça ve harağüzardan iki akça ve Firenk'den dörder akça gümrük alına⁵⁶⁴

Ve buyurdum ki, varub olub-gelmiş kanun üzre Müslümanlardan ve harağüzardan ve Venedik'ten ve Cineviz'den ve Sakız'dan ve gayrı yerlerden tacir kafir getirüb satdukları kumaşdan yüz akçada üç akça gümrük ala ve kumaşı satduktan sonra gerü kumaş alub gidecek olursa gerü yüz akçada üç akça gümrük ala ve kumaşı satun-alan kafirler eger Burusa'da⁵⁶⁵ getirüb satun-aldıkları kumaşı tamam satacak

⁵⁶² K. Fleet, *a.g.e.*, s.107-108.

⁵⁶³ Bir çeşit yünlü kumaş çeşidi olan çuka asker kıyafetlerinde kullanıldığı gibi, donanma gemilerinin kış örtülerinde ve döşemelerinde de kullanılmaktaydı. İ. Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı...*, s.168.

⁵⁶⁴ A. Akgündüz, 1990, s.79.

⁵⁶⁵ Bursa'da bazı dönemlerde gayrimüslim Frenklerden gümrük vergisi alınmazken sadece harbi Frenklerden alındığı da olurdu. Nitekim 1481 yılında Bursa Frenk gümrüğünü tutan Ali bin Abdullah, Edirneli Dimitri bin Ermid Yano'dan Frenk olduğunu düşünerek gümrük vergisi alsa da mezkur kişi, hüküm getirip harağüzar (illik) olduğunu ispat etmiştir. BSS, Nr. 4, s.465. İllik olmuş yani Osmanlı padişahının reyalığını kabul etmiş toplulukların mensupları sadece gümrük vergisinde değil sosyal konularda da ayrıcalıklıydı. Onlar, müslüman olmasalar da esir edilemezler ve köle olarak kullanılamazlar idi. Onların faydalandıkları haklar, devlete vergi vermeyi kabul etmiş olan komşu Hıristiyan prensliklerin veya hükümetçilerin halklarına bile tanınıyordu. Nitekim, devlete vergi vermekte olan Cenevizlilerin elindeki Sakız adası halkının esir tutulmasına izin verilmiyor, onlar da illik gavuru işlemleri görüyorlardı. Buna rağmen hicri 901 (1495) yılında bu ada halkından bir balıkçı kaçırılarak

olursa nesne almayalar ve illa alub gayrı yere iledürse gerü adet üzre yüz akçada üç akça gümrük ala...⁵⁶⁶»

Sakız Cenevizlileri için Osmanlılarla ilişkilerinde özellikle gümrük vergileri konusu ayrı bir önem taşıyordu. Sakız yöneticileri, ada için önemli bir gelir kaynağı olan gümrüklerle ilgili çok sık karar almaktaydı. Nitekim, Sakız podestası Edoardo Giustiniani ve Maona yöneticilerinin 4 Ocak 1480 tarihinde aldıkları karara göre Osmanlı tebaası tüccarların Sakız limanına girdiği andan itibaren yabancı tüccar olarak kayıt altına alınacağı ve adaya ithal edilen mallardan gümrük vergisi alınması kararlaştırılıyordu⁵⁶⁷.

Öte yandan yaklaşık dört yıl sonra Osmanlı tüccarlarının gümrük ödemeleri ile ilgili bir başka karar daha uygulamaya giriyordu. 16 Mart 1484 tarihinde alınan karara göre Cenova'da bulunan Maonanın iki yöneticisi Raffaele Giustiniani ve Tommaso Giustiniani'nin isteği üzerine Cenova Doçu Paolo di Campofregoso ve ihtiyarlar meclisi, Osmanlı Müslim ve gayrimüslim tüccarlarının Sakız adasına getirdikleri mallar için ödedikleri %1'lik vergiyi kaldırıyordu⁵⁶⁸. Ayrıca, Maona'nın Osmanlı kadısına belli bir ücret ödeme zorunluluğu getiriliyordu⁵⁶⁹.

Galata'da meskun Ceneviz tüccarları gümrük konusunda zaman zaman bazı zorluklarla karşılaşabiliyorlardı. Özellikle gümrük emininin Ceneviz ticaret erbabını rahatsız edecek kanundışı uygulamaları mevcuttu. Sakız'dan Bursa'ya mal ulaştırılan Ceneviz tüccarları, zaman zaman Galata'ya uğruyorlar ve mallarını burada satıyorlardı. Buradaki gümrüklerini ödediklerine dair ellerinde belgeleri (temessük) olduğu halde Bursa'ya gelen tüccardan ikinci kez gümrük resmi istenebiliyordu. Nitekim, XVI. yüzyıla ait bir Bursa Kadı Siciline göre Galata'nın Ceneviz tüccarlarından Paolo bin Bernardo, Sakız adasından Bursa'ya getirdiği malların gümrüğünü Galata'da ödemesine ve elinde temessükü⁵⁷⁰ olmasına rağmen Bursa'da tekrar gümrük emininin talebiyle

---

Bursa'da satılmış, ancak şikayet üzerine serbest bırakılmıştı. BŞS. Nr. 26, s.138.

⁵⁶⁶ A. Akgündüz, 1990, s.40-41.

⁵⁶⁷ A. Rovere, *a.g.m.*, s.373-374.

⁵⁶⁸ A. Rovere, *a.g.m.*, s.383-385.

⁵⁶⁹ Geo Pistarino, *Chio dei Genovesi nel tempo di Cristoforo Colombo*, Roma 1995, s.518.

⁵⁷⁰ *Temessük*, bir borcun ödendiği veya bir şeyin teslim alındığını göstermek üzere verilen senettir. Mübahat S. Kütükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisâdi Yapısı*, Ankara 2010, s.187.

karşılaşmıştır⁵⁷¹.

Osmanlı yönetimi tarafından gümrük gelirlerinin azalmasına neden olabilecek her türlü gelişme derhal engellenmek istenirdi. Çünkü, devlet, ticari faaliyetlerden ve iskele gümrüklerinden büyük gelirler elde etmeyi beklemekteydi. Bu amaç doğrultusunda alınan tedbirleri uygulamak, denetlemek ve sıkılaştırmak gerekiyordu. Sakız adasından gelen Ceneviz tüccarları ile ilgili bir belgede geçen ifadeler, bu konuda gösterilen hassasiyeti açıkça ortaya koymaktadır. "...amma kimesneye bi vecih zulm ve hayf olmaktan hazer edesiz..."⁵⁷².

Gümrük gelirlerinin azalmasını engellemek için bazı Osmanlı resmi görevlileri bulunmaktaydı. Bu görevlilerden olan Divan-ı hümayun çavuşlarının diplomatik rollerinin yanı sıra ekonomik anlamda da önemli rollere sahiptiler⁵⁷³. Nitekim 1546 yılında Bursa'da gümrük mültezimi olarak görev yapan Osmanlı çavuşu, Bursa'dan Ağa Bey ile baharat borcunu ödemediği vefat eden Ceneviz tüccarlarından birinin varisleri arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışıyordu⁵⁷⁴.

3.2. İLTİZAM

İltizam, devletin genellikle belirli bir mekânla sınırlı, kanunî ve/veya şer'î vergi unsurlarından oluşan bir demeti ifade eden mukataa birimlerini vergilendirmeyi, rekabete açık, ekseriya açık arttırma ile belirlenen ve bir bölümü peşin ödenmesi talep edilen belirli bir yıllık bedel karşılığında, sınırlı bir süre (tahvil) için kârı ve zararı kendine ait olmak üzere kabul edecek mültezimlere güvenilir bir kefaletle devretmesidir. Bu türlü taahhüde girişmiş olanlara da mültezim denilirdi⁵⁷⁵. Cenevizlilerin mültezim⁵⁷⁶ olarak görev yaptıklarını kabul ettiğimizde, hangi iltizamları almışlardır şeklinde bir soruyu da cevaplamamız gerekmektedir. Cenevizliler, daha çok limanlarda iş yaptıkları için, gümrük vergisi mültezimi olduklarını varsaymak mantıklı görünmektedir. XV. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti için çalışan yabancı

⁵⁷¹ BSS, Nr. 27, s.378.

⁵⁷² BSS, Nr. 50, s.196.

⁵⁷³ Divan-ı Hümayun Çavuşları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Murat Uluskan, *Divan-ı Hümayun Çavuşları*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.

⁵⁷⁴ Maria Pia Pedani-Fabris, "Facilities For Ottoman Merchants In The Rialto Market (1534-1621)", *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 2005, s. 1011.

⁵⁷⁵ Mehmet Genç, "İltizam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXII, İstanbul 2000, s.154-155.

⁵⁷⁶ Amalim ya da amalium iltizam anlamına gelen Arapça amel sözcüğünün Latince karşılığıdır. K. Fleet, *a.g.e.*, s.241.

mültezimler, Latinler gümrük vergisi toplama işini yürütmekteydiler. Nitekim, Osmanlı tarafında gümrük mültezimleri Cenevizlilerle ilk teması kuran görevliler olarak dikkat çekmekteydiler. Cenevizliler gibi Latin tüccarlar, uluslar arası ticaret yaptıkları için, öncelikle limanlarda yoğunlaşmış ve doğal olarak gümrük vergisi toplamakla ilgilenmişlerdir. Gümrük mültezimleri olmalarının yanı sıra değerli şap madenlerinin ve sakız gibi bazı emtiaların mültezimliliğini de yapmakta idiler⁵⁷⁷.

Ceneviz tüccarlarının XV. yüzyılda Osmanlı Devleti için mültezimlik yaptıkları alanlardan biri maden kaynaklarıydı. Nitekim, Francesco de Draperiis, II. Murad'dan Anadolu ve Rumeli'deki şap madenlerinin iltizamını (appalto)⁵⁷⁸ aldı. 1452'de Paris Giustiniano, Paolo Bocardo ve Benedetto Salvaigo, bu iltizamı bir daha almaları veya yenilemeleri durumunda, Francesco'ya parayı ödeyecekleri taahhüdünde bulunuyorlardı. 1475 yılının başında, İstanbul'un buğday, arpa, yulaf, darı ve un gümrük vergileri bir milyon akçe ve ayrıca resm-i berat için 12.000 akçe karşılığında üç yıllığına Kesaridoğlu Kaysara, Galatalu Petr Uri (ya da Petrauri) ve Amiloğlu Mentеше'ye satıldı. Petr Uri ya da Petrauri (Petro Doria) Galata'da yaşayan muhtemelen Cenevizli bir İtalyan tüccarıydı⁵⁷⁹.

XV. yüzyılın ikinci yarısında Ceneviz tüccarları, Osmanlı topraklarında mültezim olarak görevlerine devam etmiştir. Nitekim, 20 Kasım 1482 tarihli noter Pellegro Testa'nın şahitlik ettiği bir belgede, ismi geçen Giacomo Calvi, Sakız adasının sakızı için açılmış ihale sonucunda kontrat yaparak Osmanlı topraklarında yaşayan ve ihaleyi kazanan bir Cenevizli tüccar olarak kaydedilmiştir. 20.000 akçe karşılığında 3 yıllığına Sakız adasındaki sakızın iltizamını⁵⁸⁰ almıştır.

Adadaki sakız üretimi ve ticareti, Maona tarafından Cenevizli tüccarlara iltizama veriliyordu. Örneğin, Sakız'lı noter Agostino Foglietta'nın düzenlediği bir belgeye göre, 16 Ocak 1488 tarihinde açık arttırma yoluyla yapılan ihalede Girolamo'nun oğlu

⁵⁷⁷ XV. yüzyılın ikinci yarısında Hıristiyanların Osmanlı sultanından iltizam aldığına dair pek çok örnek vardır. Nicoara Beldiceanu, Actes de Mehmed II Et de Bayezid II Du Ms. Fonds Turc Ancien 39, Tome I, C.II, 1964, s.142-143.

⁵⁷⁸ Apalto ya da appalto iltizam, vergi mültezimi anlamına gelirken apaltator ya da appaltator mültezim olarak ifade edilir. K. Fleet, *a.g.e.*, s.241.

⁵⁷⁹ K. Fleet, *a.g.e.*, s.133.

⁵⁸⁰ Kütükoğlu, sakızın toplanmasının itina isteyen bir iş olduğunu, bunun da Sakız'ın fethinden beri hep gayrimüslimlerce yapıldığını, Müslüman mültezimin bu toplama şekline riayet etmediğini ve bununla ilgili de şikayetlerin sözkonusu olduğunu belirtmiştir. M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.187.

Oliviero Giustiniani, 55.000'den 2 eşit taksitle Osmanlı Devleti'ne ödenmek üzere toplam 110.000 Osmanlı akçesi karşılığında sakız iltizamını almıştır. Bu antlaşmada merhum Francesco'nun oğlu Cenevizli tüccar, Pellegrino Giustiniani garantör olmuştur. İltizamı kazanan Oliviero, Sakız Adası'na gelen ve giden bütün ticari mallardan ister Cenevizli ister yabancı olsun tüm tüccarlardan yüzde 1 oranında vergi almaya yetkili kılınmıştır⁵⁸¹.

Batılı tüccarların bu mevkide bulunmasını açıklamak gerekirse iltizama ilişkin çok açık bir noktaya dikkat çekmek gerekmektedir. İltizamları alan kişiler, batılı şehir devletlerindeki büyük tüccar aileleri idi. Bu iş için gereken uzmanlığa da sahip olan tüccar aileleri, Osmanlıların kuruluş aşamasında oldukça önemli bir yer tutuyorlardı. Bu yabancı serveti ve uzmanlığı, sadece devletin kuruluş aşamasında değil, aynı zamanda İstanbul'un fethiyle beraber büyük ve mamur bir devletin tesisinden sonra da kullanılmıştır.

İltizamın, bu sayede herhangi bir risk almadan sağlam bir gelir elde eden devlet açısından belirgin avantajları vardı. Risk etkeni, Osmanlı yönetiminin neden iltizam sattıklarını da açıklamaktaydı. Bu sayede devlet sabit bir gelir elde etmekte, verginin toplanmasıyla ilgili sorunlardan kaçınmakta ve dalgalanan bir pazarda karın azalması riskini bertaraf etmekteydiler. Bununla birlikte, belirli bir dönem pazarda canlılık yaşandığında zarara da uğrayabiliyorlardı ve bu gibi durumlarda, kar doğal olarak mültezimlere kalıyordu. XV. yüzyılın ikinci yarısında, sultan, madenleri ve gümrükleri iltizama vermeyi tercih etti ve böylece oldukça riskli bir teşebbüs alanında, herhangi bir sermaye yatırımı yapmadan sağlam bir gelir kaynağı elde etti. Osmanlı yönetimi, zor bir mali durumun yaşandığı sonraki dönemde, riskten kaçınmak için, iltizamı daha fazla kullanmayı seçti ve risk mültezimlere yüklendi. XVI. yüzyılda artan nüfus ve Avrupa'daki enflasyondan kaynaklanan fiyat artışları nedeniyle mali açıdan sıkışan Osmanlı Devleti, gelirlerini arttırmaya çalıştı. Bunun için alınan önlemlerden biri iltizam satışını genişletmekti. Osmanlı yönetimi, XVIII. yüzyılda da mali sorunları

⁵⁸¹ Bu iltizamın verilmesini gerektiren husus, Cenevizli tüccar Gregoio Adorno ve onun ortaklarından olan Osmanlı'daki resmi görevlilerin isteği neticesinde ortaya çıkmıştır. Osmanlıların savaş gibi olağanüstü durumlarda ödemekle yükümlü hale getirdikleri halktan avarız adı altında toplamaya başladıkları 110.000 akçe tutarındaki verginin tahsil edilmesinde yaşanan zorluklardan yani 20 ayda daha fazla devam etmesinden dolayı mezkur tüccar ve ortaklarının talebi dikkate alınarak iltizam yoluna gidilmiştir “ *imponere drictum unum pro recuperandis asperis centum decem miliabus teucris erogatis in avarie Turchie* ”, Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/159, 16 Gennaio 1488.

çözmenin bir yolu olarak iltizam kullanımını genişletti⁵⁸².

3.3. TİCARET VERGİLERİ VE VERGİLENDİRME PROBLEMLERİ

Erken dönemin durağan ekonomik yapısı ve ortamı içerisinde henüz Osmanlıların siyasi başarılarının yeni filizlenmeye başladığı ve bunu ticari faaliyetlerle şekillendirmek gibi bir düşüncenin hasıl olduğu bir dönemde Osmanlılar, Cenevizlilere karşı vergi uygulamaları konusunda aşırı müdahaleci bir tavır sergilememiştir. Bu dönemde vergi artışlarından ziyade, vergi kolaylıkları uygulanmıştır. A. Vefik'e göre, ilk vergi affı II. Murad (1421-1451) tarafından Cenevizli maden işletmecisinin ödediği kira ve maktu vergi bedelinin affedilmesi olayıdır⁵⁸³. Oysa, 1387'de yenilenen Cenova kapitülasyonlarına göre Sultan I. Murad döneminde Cenevizliler Galata'dan yapılan ihracat ve ithalat için gümrük vergisinden muaftılar. Buna karşılık malların % 8'i oranında Bac-ı Pazar ödüyorlardı⁵⁸⁴.

M. Nuri Paşa, Osmanlı Devleti'nin 1462-1512 yılları arasındaki ekonomik ve mali durumundan bahsederken, gelir-giderleri gösteren güvenilir defter ve kayıtlara ulaşamadığını belirtir⁵⁸⁵. Aslında, II. Mehmed'in kanunnamesinde; "yilda bir kere rikab-ı hümayunuma defterdarım irad ve masraflarım okuyalar" emrini vermesi Osmanlı'da devlet gelir ve giderlerinin Erken Dönem'de de kayıt altına alındığını düşündürmektedir. Ancak, mevcut bilgilere göre Osmanlı'nın en erken tarihli gelir cetvelini (Bkz. EK 42) gösteren İtalyan yani Ceneviz (İacopo di Promontorio) kaynaklı Osmanlı belgesi 1475 yılına aittir⁵⁸⁶.

Ceneviz tüccarlarının ödemek zorunda olduğu iki temel dahilî gümrük vergisi amediyye ve reftiyye idi. Amediyye Osmanlı topraklarından nakledilen maldan, malın vardığı yerde, reftiyye ise gerek sınırlar içerisinde gerekse ihracı yapılan malların çıkış noktasında Osmanlılarca tahsil edilen vergilerdi. Cenevizlilerden talep edilen diğer bir

⁵⁸² K. Fleet, *a.g.e.*, 136-137, *a.g.m.*, s.308-309.

⁵⁸³ Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekâlif Kavaidi, (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Çev. F. Hakan Özkan, Ankara 1999, s.40.

⁵⁸⁴ H. İncalcık, *a.g.e.*, s.276.

⁵⁸⁵ M. Nuri Paşa, *Netayic Ül-Vukuat*, C.I, Haz. Yılmaz Kurt, s.70-71.

⁵⁸⁶ İncalcık, bu belgenin tarihini 1475 olarak verirken, Majer, tarihin 1476 olması gerektiğinde ısrar eder. H. İncalcık, *a.g.e.*, s.93., Hans George Majer, "Fatih Sultan Mehmet Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi", Çev. Samira Kortantamer, *Ege Üniversitesi Ed. Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi*, İzmir 1987, S.3, s.121-123, 139.

iç vergi de yabancı ülkelerden Osmanlı sınırlarında bulunan liman ya da şehirlerde satılan mallardan talep edilen masdariyye idi. Ayrıca Osmanlı coğrafyasından transit geçen ticari emtiadan müruriyye resmi de alınmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde yabancı tüccarlardan getirdikleri ve götürdükleri mallar için gümrük resmi tahsil edilmekteydi. Fatih zamanında % 2 oranında alınan gümrük resimleri sonradan % 4'e⁵⁸⁷ yükseltilmiş, ardından % 5 olmuş ve bütün bir XVI. yüzyıl boyunca devam etmiştir⁵⁸⁸. Ancak XVI. yüzyıl sonlarına doğru ve XVII. yüzyıl başlarında gümrük resminin oranı yeniden % 3'e hatta % 2'ye indirilmiştir. Bunun dışında ülkenin ekonomik koşullarına göre her yerde aynı vergi oranları uygulanmamıştır. Ayrıca giren çıkan malın cinsi⁵⁸⁹, malın sahibinin mensup olduğu din ve ülkeye geliş amacına göre de değişirdi. Müslümanlarla gayrimüslimler farklı vergilendirildiği gibi, yabancı devlet tebası olan gayrimüslimler ile Osmanlı tebası gayrimüslimler de farklı vergilendirilirdi⁵⁹⁰.

Cenevizli tüccarlar, Anadolu'dan yaptıkları alım satımlarda % 5, % 3 ve hatta % 2 vergi öderlerdi. Anadolu'da yapılan ticaret için geçerli olan bu oranlar, imparatorluğun çeşitli yerlerinde mahalli kanunlara göre hareket edildiğinden farklı oranlarla uygulanmaktaydı.

Ceneviz tüccarları, getirdikleri mallar için yukarıda belirtilen oranlar çerçevesinde vergilerini öderlerdi. Dönüşlerinde muhtelif limanlardan mal satın alırlarsa Osmanlılara ödemeleri gereken vergiler gümrük emirleri tarafından alınıyor ve ellerine bir icazet tezkeresi veriliyordu. Eğer kendi ülkelerine gideceklerse bir daha vergi

⁵⁸⁷ 1461 tarihli ve Fatih devrine ait "Kanunname-i Gümrük Fi Seneti Sitte ve Sittin ve Semanimi'e" başlığını taşıyan kanunnamede Gelibolu limanında Ceneviz ve Venedik'ten gelen ticaret gemilerinden gümrük alınması hususu "... Venedik'den ve Ceneviz'den gemi gelüb meta'ın gemiden çıkaracak olursa gerek satsun gerek satmasun yüz akçada dört akça gümrük alına ve yahud gemiden gemiye koyacak olursa dahi yüz akçada dört akça gümrük alına ...." şeklinde geçmektedir. R.Anhegger, H. İnalçık, *a.g.e.*, s.78-79.

⁵⁸⁸ Mübahat Kütükoğlu, "Ahidnâme", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. I, s.539.

⁵⁸⁹ 1550 yılında Cenova'dan ve Sakız adasından Bursa'ya gelen Ceneviz tüccarları, (harbî) aldıkları kumaşlar için yüzde üç vergi öderken Osmanlı topraklarında ticaret yapan Osmanlı tebası gayrimüslim Ceneviz tüccarları (zımmî) ise Bursa'dan aldıkları kumaşları başka bir yere götürmek istediklerinde vergi ödemezlerdi. BŞS, Nr. 58, s.66.

⁵⁹⁰ "Gerekdür ki, Venedik'den ve Rum'dan gayrı vilayetlerün kafirlerinden gemi gelüb metâ'ın çıkaracak olursa, gerek ibrişim ve gerek gayrı kumaşlardan ve metallerden, gerek satsun gerek satmasun, yüz akçede dört akçe gümrük alına. Veyahud gemiden gemiye koyacak olursa, gerü yüz akçede dört akçe gümrük alına. Amma Müsliman veyahud harâcüzâr olacak olursa, yüz akçede Müslimandan bir akçe ve harâcüzârdan iki akçe alına", M. A. Ünal, *Osmanlı Devrinde Sinop*, s.224.

ödemelerine gerek kalmıyordu. Tüccarlar satın aldıkları malları başka bir Osmanlı limanında veya şehrinde satmak isterlerse yeniden bir vergi ödemek zorundaydılar.

Osmanlı tüccarları, XV. yüzyılın ikinci yarısında Sakız adasından yaptıkları alım satımlarda % 2 ve % 1 oranında vergi öderlerdi. Nitekim 1463 yılında Anadolu'dan Sakız adasına giden mallar için % 1 oranında vergi verilirdi⁵⁹¹. 1480 yılında aynı oranda gümrük vergisi ödemesi devam ederken 1484 yılında ada yönetiminin aldığı bir karara göre gümrük vergisi ödemekten muaf tutulmuşlardı. Ancak kısa bir süre sonra 16 Ocak 1488 tarihli noter kaydına göre Cenevizli tüccar Oliviero, Sakız adasına gelen ve giden bütün ticari mallardan % 1 oranında vergi alıyordu⁵⁹². Yani Osmanlı tüccarları, tekrar vergi vermeye başlıyordu. XVI. yüzyılın başlarına gelindiğinde de Podesta Antoniotto Adorno, ihtiyarlar meclisi, Sakız Para Ofisi ve Sakız Ofisine (Officium Chii)⁵⁹³ dışarıdan gelen malların değiştirilmesinde %2'lik bir vergi tesis etmeleri için yetki veriyordu. 15 Haziran 1513 tarihli bu yetkiye göre Osmanlı tüccarlarının ödediği vergi arttırılmış oluyordu.

Cenevizlilerin XV. yüzyılda vergi konusunda yaptıkları bazı uygulamalar Ceneviz tüccarlarının şikayetine neden olabiliyordu. Nitekim, Agostino Foglietta'nın 16 Ağustos 1488 tarihinde Sakız'da düzenlediği bir belgeye göre Giacomo di Moneglia ve Giovan Antonio Sauli, Bursa'daki Cenevizli tüccarların temsilcileri ünvanıyla konuşuyorlar ve "halkın yararı için bazı giderler"i karşılamak (pro utilitate publica nonnullas impensas) ve "Türkiye taraflarına gitmek" gibi yaptıklarından söz ediyorlardı. Her iki tacir, Bursa tüccarlarının temsilcileri ünvanıyla yıl içinde Osmanlılar tarafından 4.545 Osmanlı akçesine ve 300 altın safrana yükseltilecek vergilerin Türkiye Ticaret Ofisi⁵⁹⁴ (Officium Turchie et Mercatorum) tarafından yeniden gözden geçirilmesini ve 20 gün içerisinde kendilerine bir cevap verilmesini isteyen dilekçeyi Sakız tüccarlar heyetinin huzuruna sunuyorlardı⁵⁹⁵.

Ceneviz hükümeti zaman zaman sıkıntılı durumlar yaşandığında vergileri

⁵⁹¹ Bu dönemde Rodos, Suriye, Kıbrıs ve Mısır'dan Sakız adasına gelen mallar için Ceneviz yönetiminin uyguladığı vergi oranı daha düşük seviyelerde yani % 0,5 idi. P. Argenti, *a.g.e.*, s.425.

⁵⁹² Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/159, 16 gennaio 1488.

⁵⁹³ The Officium Chii was created in 1444 to administer 600 shares pledged to the Officio di San Giorgio, Carlo H, s.86, P. Argenti, s.209.

⁵⁹⁴ 1487 yılından önce Sakız adasında kurulan bu özel ofis hakkında daha geniş bilgi için bkz. Musso, *a.g.m.*, s.482-488.

⁵⁹⁵ Agostino Foglietta, NA 1205, Filza 1/203, 16 Agosto 1488

arttırma gibi bir uygulamaya gidebiliyordu. Devlet için en temel kaynak olan vergiler Osmanlılar için taşıdığı önem kadar Cenevizliler için de aynı anlamı taşıyordu. Özellikle savaş gibi olağanüstü durumlarda Osmanlıların uyguladığı avarız vergileri gibi Cenevizliler de özellikle ticari mallardan ve gümrüklerden geçişlerde elde edilen vergileri arttırmak için oranları yukarıya çekebiliyordu. Nitekim Sakız'daki noter Agostino Foglietta'nın 7 Aralık 1497 tarihinde düzenlemiş olduğu belgeye göre Sakız Podestası ve Maonası, böyle bir uygulamayı yürürlüğe koydu. Osmanlı topraklarından gelen Ceneviz ve Osmanlı tüccarlarının 2.000 Sakız dukası değerinde olan her bir ticari malı için yüzde 25'lik bir vergi kondu. Bu vergiyi yürürlüğe koymalarının nedeni, Osmanlı tehditleri karşısında⁵⁹⁶ adanın tahkimatında kullanmaktı. Bu verginin toplanması ve denetimin sağlanması için de Sakız'lı tüccarlardan oluşan bir komisyon kuruldu. Bu komisyonun içinde Giovanni Battista Spinola, Battista Riccobono, Raffaele Fornari ve Pietro Grimaldi yer alıyordu⁵⁹⁷.

Osmanlı Devleti tarafından konulan vergileri ödemek zorunda olan Ceneviz tüccarları aynı zamanda sahip oldukları gemiler için de vergi ödüyorlardı. 13 Ağustos 1497 tarihli noter kaydına göre, Osmanlılar Sakız adasının yöneticileriyle, bir zamanlar Pietro Sacco, Antonio Marruffo, Stefano di Bargagli, Giacomo di Olerio ve ortaklarının himayesindeki bir gemi üzerine vergi verilmesi konusunda anlaşmışlardı. Geminin şimdiki sahipleri Sakız Hükümeti'ne bahsedilen vergiyi Osmanlılara vereceklerine dair söz veriyorlardı. Ancak, adı geçen gemi eklenebilecek diğer vergilerden muaf tutulacaktı⁵⁹⁸.

3.4. DENİZ TİCARETİNDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER VE KORSANLARIN ROLÜ

Osmanlılar ile Cenevizliler arasında yapılan ticaretin dönemler içerisinde düzenli bir seyir takip etmediği görülmektedir. O zamanın denizcilik koşullarında ticaret amacıyla yola çıkan ticaret gemileri korsanlık⁵⁹⁹, saldırıya uğrama ve geminin batması gibi bazı nedenlerden dolayı varmak istedikleri bölgelere ulaşamıyorlar veya

⁵⁹⁶ “*presertim preparatum regis turchorum...*”, Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/382, 7 Dicembre 1497.

⁵⁹⁷ Agostino Foglietta, NA 1205, filza 1/382, 7 Dicembre 1497.

⁵⁹⁸ Lorenzo Villa, NA 1421, filza 2/168, 13 Agosto 1497.

⁵⁹⁹ Venedik kaynaklarına göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık hakkında daha geniş bilgi için bkz. V. Dökmeci, *a.g.t.*

bunu başarsalar da büyük kayıplara uğruyorlardı. Denizlerde en çok korkuyu veren ise herhangi bir korsan saldırısına uğramaktı. Osmanlılar ile Cenevizliler arasında XV. yüzyıl içerisinde ticaret amacıyla birçok deniz yolculuğunun gerçekleştirilmiş olduğu göz önüne alınırsa bunlar içerisinde başarısızlıkla sonuçlanan seferlerden de bahsetmek gerekmektedir. Özellikle 1453 yılından sonra korsanlar ve Türk gemileri Doğu Akdeniz'deki gemi yolculuklarının güvenliğini tehlikeye atabiliyorlardı. Örneğin 1485 yılının mart ayında Paolo ve Baldassare Negrone'nin Sakız'dan Cenova'ya zengin ipekli yüküyle yola çıkacak gemilerini haber alan Osmanlılar ve Napolililer İstanbul ve Napoli'de gemilerini onarıyorlardı⁶⁰⁰.

İstanbul'un fethi esnasında Cenevizliler belirsiz bir siyaset takip etmekle beraber, Osmanlılara yaptıkları yardımın karşılığında fetihten sonra Galata tarafı işgale tabi tutulmamıştı. Galata ahalisine 1453 tarihli bir ferman verilmiş ve Galata Cenevizlilerinin gerek kara ve gerek denizden ticaret için gelenlerinden gümrük resimleri alınarak Bizans zamanında olduğu gibi Galata'ya temellük gibi hiçbir imtiyaza sahip olmadıkları tasrih edilmişti. Bunun üzerine Galata'yı ellerinden kaçıran Cenevizliler, kafa tutarcasına harekete geçmişlerdi. İstanbul ve Çanakkale boğazlarını ele geçiren Osmanlı Devleti'nin Cenevizliler'in, Karadeniz kıyılarında müstemlekeleri olmasına müsaade etmesine imkan yoktu. Cenevizliler ise ellerindeki diğer müstemlekeleri dolayısıyla gemileriyle Karadeniz'de yakaladıkları bazı Türk gemilerine taarruz ediyorlardı. Nitekim noter Nicolo Garumbero'nun düzenlediği bir noter kaydına göre Kefe'den bakır (rame) yükleyen bir Osmanlı gemisi Karadeniz'de Cenevizlilerin korsan saldırısına maruz kalıyordu⁶⁰¹. Yine bir başka olayda Marino Cigala adındaki bir Ceneviz kaptanı Sinop'tan hareket eden esir yüklü bir Türk gemisini zapt ediyordu⁶⁰². Aynı şekilde Sinop'tan hareket eden kumaş, bakır, kurşun ve meyve yüklü bir Türk gemisi Ceneviz korsanları tarafından ele geçiriliyordu⁶⁰³. Olaylar nedeniyle Müslüman tüccarlar artık Kefe'ye uğramaz olmuşlardı. Bu durum ise ekonomik anlamda değerlendirilecek olursa ticaretin inkıtaya uğraması demektir. Ticaret her şeyden önce güvenli bir ortam istemekteydi ve hangi milletten olursa olsun bütün tüccarlar her zaman özellikle bunu gözetirlerdi. Büyük sermayeler ancak şartların müsait olduğu

⁶⁰⁰ Philip P. Argenti, *The Occupation of Chios By The Genoese and Their Administration of the Island, 1346-1566*, C.I-III, Cambridge University, London 1958, s. 520

⁶⁰¹ Niccolo Garumbero, filza 6, 27 Novembre 1459.

⁶⁰² İ. H. Uzunçarşılı, C. II, s.466-467.

⁶⁰³ Sergej Pavlovič Karpov, *L'impero di Trebisonda Venezia Genova e Roma 1204-1461*, Roma 1986, s.190.

zeminlerde faaliyetlerini icra edebilirdi. Nitekim kolonileri sayesinde doğuya doğru genişleyen ilerleyen Cenevizliler, ticaretlerini kaybetmeleri neticesinde aynı şekilde eski sınırlarına dönüyorlardı. Ticaret sayesinde zenginleşerek doğuya doğru hızla gelişen devlet, yine ticari kazançlarının azalmasıyla aynı başlangıç noktasına geri dönmek zorunda kalıyordu.

Osmanlılar ile Cenevizliler arasında deniz ticaretinde karşılaşılan sorunlardan biri de malları taşıyan gemilerin batmaları⁶⁰⁴ ya da ortadan kaybolmalarıydı. Bu batma hava muhalefeti şeklinde doğal yollardan olduğu gibi herhangi bir saldırı vb. olaydan da kaynaklanmaktaydı. Örneğin, Montaldo 10 Ocak 1474 tarihinde yazmış olduğu mektubunda, Cenevizli tüccar Giacomo di Fovereto'nun gemilerinin şiddetli rüzgar nedeniyle Bozcaada'da (Tenedos) battığını belirtmekteydi⁶⁰⁵. Yine benzer bir şekilde 13 Haziran 1474'te Sakız'dan hareket eden bir gemi Galata yoluyla Kefe'ye ulaşmak istediysede henüz Sakız adası civarında batmıştır. Geminin tespit edilemeyen yükleri de kaza sonucunda kaybolmuştur⁶⁰⁶. Nitekim bunun gibi bir başka olay da Enez'de yaşanmıştır. Noter Agostino Foglietta'nın 8 Nisan 1496 tarihinde düzenlemiş olduğu bir diğer belgeye göre Enez limanında bir Ceneviz gemisi kaza sonucunda sular altında kalmıştır⁶⁰⁷.

Ceneviz tüccarları Osmanlı sınırlarından aldıkları emtiayı ülkelerine taşıma konusunda zaman zaman sıkıntılarla karşılaşabiliyorlardı. Nitekim Noter Ignoti tarafından 19 Ocak 1485 tarihinde düzenlenen bir belgeye göre Selanik'ten Sakız adasına buğday taşıyan Antonio Camogli ve Costantino Grimaldi'nin himayesindeki geminin yaşadığı tehlikelerden biri Türk fustalarının yollarını kesmeleri idi. Belgede bu tehlikenin varlığından dolayı dikkatli olunması konusunda bilgiler bulunmaktaydı⁶⁰⁸.

Cenevizli tüccarların denizlerde en çok karşılaştıkları sorunlardan biri Türk korsanlarının gemilerini ele geçirmeleri ve mallarına el koymalarıydı. Nitekim

⁶⁰⁴ 1466 ve 1469 yılları arasında Karadeniz'e yaptığı yolculuklar nedeniyle Galata'ya gelerek mersin balığı, orkinos, havyar ve kumaş ticaretiyle meşgul olan Antonio di Torriglia'nın Costantino Lomellino'ya yazdığı bir mektupta 29 Kasım 1469 tarihinde Sakız adasında Allecsi adını taşıyan ve G. Sufiano'ya ait olan bir ağribarın mallarıyla battığını belirtmekteydi. E. Özbayoğlu, XV. Yüzyıl Ceneviz-Galata..., s.1465.

⁶⁰⁵ P. Argenti, *a.g.e.*, s.449.

⁶⁰⁶ Domenico de Percipiano, NA 1012, 13 Giugno 1474.

⁶⁰⁷ Agostino Foglietta, NA 1205, 8 Aprile 1496.

⁶⁰⁸ Ignoti, NA 63, filza 1/93, 19 Gennaio 1485.

Cenova'daki noter Antonio Pastorino'nun belgelerinde çok sık olarak geçen bu tür olaylardan biri 20 Kasım 1491 tarihinde yaşandı. Cenevizli tüccar Pietro Antonio Italiano, Sakız adasından gelen bir barçayı Ancona veya Venedik'e götürürken Tinos ile Mikonos adası yakınlarında Türk korsanlarının saldırısına uğradı. Barça'da bulunan bütün ticari mallara el koyan Türkler gemilerine zarar vermeden geri döndü⁶⁰⁹.

Ticarî anlamda çok büyük çıkarlarının olduğu ve uğruna her türlü tehlikeyi göze alarak faaliyetlerini devam ettiren Sakız Cenevizlileri ile Osmanlılar arasında denizlerde var olan ilişkilerin bir başka kırılma noktasını Sakız gemilerinin Akdeniz'deki Türk korsanları tarafından ele geçirilmesi oluşturmaktaydı⁶¹⁰. Nitekim, korsan Kurdoğlu, 1514 yılında Orta İtalya'da Livorno kentine yakın bir iskele olan Gorgona'da Sakız Cenevizlilerine ait bir kadirgayı ele geçirmekteydi. Aynı şekilde, 1517 yılında İstanbul'dan Mısır'a doğru yola çıkan bir Osmanlı donanması da, Sakız'a mal taşıyan Cenevizlilere ait iki tüccar gemisini Kerpe Adası'nda (Rodos'un güneybatısında) ele geçirmekteydi. Yanlarında götürdükleri bu gemilerin içindeki malların toplam değeri 100.000 dukaydı⁶¹¹. Yine İskenderiye'deyken ele geçirdikleri bir diğer Ceneviz aracı da 1.000 botte (640 ton) kapasiteli bir gemiydi⁶¹². Benzer şekilde 1550 yılının kışında Osmanlı triremileri tarafından Sakız adası civarında ele geçirilen Sakız Cenevizlilerinin gemileri⁶¹³, Sakız'dan gelen Chaleza adlı gemi ve peksimet getirmek üzere Sakız'dan Kerpe'ye hareket eden bir pergende⁶¹⁴ ve 1559 sonbaharında Sakız Cenevizlilerine ait olan baharat yüklü bir kadirga⁶¹⁵ da zapt edilen diğer araçlardı⁶¹⁶.

Osmanlılar zaman zaman Ceneviz gemilerine karşı tedbirler almaktaydı. Ceneviz tüccarlarının ihracatına karşı her zaman daha aktif ve etkili bir müdahale

⁶⁰⁹ Antonio Pastorino, NA 1293, filza 4/962, 20 Novembre 1491.

⁶¹⁰ Sakız adasının Osmanlıların eline geçmesinden sonra da korsanlar, faaliyetlerine ada civarında devam etmişlerdir. Nitekim, Sakız Beyine yazılan 23 Ramazan 977 (1 Mart 1570) tarihli hükümde Sakız ve ada civarında gezen korsanlardan gelebilecek zararlara karşın tedbir alınması istenmiştir. MD, Nr. 9, hk. 61.

⁶¹¹ I Diarii, C. XXIV, s.494.

⁶¹² V. Dökmeci, *a.g.t.*, s.147, 150, 213, 226.

⁶¹³ E. Grendi, *a.g.m.*, s.151.

⁶¹⁴ I Diarii, C. XXXI, s.126.

⁶¹⁵ F. Braudel, C. I, s.371.

⁶¹⁶ Sakız Cenevizlilerine ait gemileri ele geçirenler sadece Türk korsanlar değildi. Aynı zamanda İspanya gibi Avrupa devletleri de zaman zaman Sakız Cenevizlilerinin gemilerine el koyabiliyordu. Nitekim İspanyol ordularının komutanı Bernardino Mendoza, 1555 yılının sonbaharında Türkiye'den 11.000 mine buğday yüklü iki Ceneviz gemisini ablukaya alıyor ve onları Livorno ve Porto Ercole'ye davet ediyordu. Porto Ercole de Livorno gibi Orta İtalya'nın Toskana bölgesinde bir yerleşim yeridir. 13 Nisan 1589 tarihinde Floransa'dan Porto Ercole'ye geçen Alman seyyah Reinhold Lubenau, geniş bir limana sahip olan kentin büyük, güzel ve korunaklı olduğunu belirtmiştir. Reinhold Lubenau, 2012: s.768.

içerisinde olan Osmanlılar, Ceneviz tüccarlarını daha fazla vergiye tabi tutma gibi tedbirlerin yanı sıra onların gemilerine yasaklar da getirebiliyordu. Nitekim, 1555 yılına ait bir kayıta Osmanlı Devleti'nden ilk yasak uygulaması geldi⁶¹⁷.

XVI. yüzyılda Türk korsanlarının uğrak noktalarından biri olan Sakız Adası'ndan Osmanlılara gönderilen hediyeler bazen yerine ulaşmıyordu. Nitekim özel bir elçi olarak gönderilen Domenico Giustiniani, Osmanlılarla aradaki ilişkileri iyileştirmek amacıyla Sultan I. Selim'e götürmek üzere clarixea olarak bilinen kumaşlarla dolu bir kargo ile beraber yola çıkıyordu. Ancak bu hediyelere, Osmanlılara ulaştırılmadan önce bazı Türk korsanları tarafından el konuluyordu⁶¹⁸.

Osmanlı topraklarında deniz yoluyla yapılan nakliyat zaman zaman sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntıların nedenlerinden biri de Osmanlı Devleti'nde deniz askeri anlamı taşımakla beraber korsan manasında da kullanılan leventlerdi. Korsanlık yapan leventler, tüccar gemilerine saldırdıkları⁶¹⁹ gibi sahillerde yağmacılık yapmaktan da geri kalmazlardı. Nitekim, Gelibolu kadısına yazılan 12 Eylül 1560 (26 Zilhicce 967) tarihli hükümde Sakız'dan İstanbul'a limon, sakız, turunç çiçeği suyu ve günlük getiren sandalı basan leventlerin cezalandırılması⁶²⁰ istenmiştir. Ceneviz ya da Osmanlı tacirlerine ait olan sandalın Sakız adasının ihraç ürünleri anlamında adada yetişen emtia ile ilgili bilgi vermesi de ayrıca önem taşımaktadır.

Öte yandan 7 Ramazan 973 (28 Mart 1566) tarihli Cezayir Beylerbeyine yazılan hükümde Trablusşam'a giden bir Osmanlı gemisinin kaza geçirdiği haberinin alındığı ve durumun incelenerek merkeze haber verilmesi istenmiştir. Çünkü geminin içindeki tüfek ve diğer savaş malzemeleri Sakızlı Cenevizliler tarafından ele geçirilmiştir⁶²¹.

Özellikle Sakız ve çevresindeki Türk tehlikesine rağmen düzenli bir deniz ticaret trafiği vardı. Sakız tüccarları kendilerini riske atmamak için önceden bütün önlemleri alıyorlardı. Denizci devlet geleneğinden gelen Cenevizliler, tehlikenin yönünü ve muhtemel saldırıları deneyimleriyle bertaraf edebiliyorlardı. Osmanlı topraklarından

⁶¹⁷ E. Grendi, *a.g.m.*, s.153.

⁶¹⁸ P. Argenti, *a.g.e.*, s.313.

⁶¹⁹ Tüccar gemilerini basan leventlerin özellikle Sakız adası ve Midilli civarında yoğunlaştıklarını gösteren hükümler bulunmaktadır. MD, Nr. 3, hk. 901.

⁶²⁰ MD, Nr. 3, hk. 1520.

⁶²¹ MD, Nr. 5, hk. 1337.

mallarını getirirken duruma göre güvenli olduğunu düşündükleri Eğriboz kanalını ya da Selanik gibi diğer adaları tercih edebiliyorlardı. Nitekim, Lorenzo Costa'nın noter belgelerinde, Akdeniz'in doğusuna yapılan yolculuklar gibi tüm Ceneviz ticari deniz hareketleri kayıt altına alınıyordu. Türk korsanlarının Sakız-Bursa hattında yarattığı tehlikeler ise Antonio Pastorino'nun şahitliğindeki belgelerde görülüyordu. Ayrıca, bütün bu tehlikelere Cenevizli deniz savaşları tarihi araştırmacısı ve Kral 5. Carlo'nun tarihçisi olan Antonio Doria tarafından bir yüzyıl önceden dikkat çekiliyordu⁶²².

Ceneviz tüccarları arasında bazen korsanlık faaliyetleri nedeniyle sıkıntılar yaşıyorlardı. Nitekim, 1469 yılında Saco ve Giacomo di Valditaro adlı Ceneviz tüccarları kendi gemileri ile Andrea Emplat de Salaguxia'nın kullandığı gemiyi durdurmuşlardı. Geminin içinde bulunan ve Baldassare di Savignone'ye ait ticaret eşyalarına ve giyim eşyalarına el koymuşlardı. Korsanlık eylemi ile neticelenen bu davayı görmek için 1469 yılının sonlarında Cristoforo de Franchis tarafından iki hakem görevlendiriliyordu. Bu nedenle hakemlik sistemi, podestanın prosedürlerine ve Sakızdaki mahkemenin uygulamalarını da dikkate alarak kararını verdi ve noter tarafından onaylanarak kabul edildi⁶²³.

Fransa bayrağı altında gelen Ceneviz gemilerinden bazıları, zaman zaman Osmanlı sularında el konulma tehlikesini yaşıyorlardı. Nitekim, Mısır Beylerbeyine yazılan Aralık 1568 tarihli hükümde Nakşa adası dukası Yasef Nasi'nin Fransızlardan alacağı borcuna karşılık Fransa adına İskenderiye'ye gelen Ceneviz gemilerinin mallarına el konulmasının engellenmesi ve tahsilatın Fransa gemileri ile ona bağlı tüccarlardan yapılması istenmiştir⁶²⁴.

Tablo 3.2 Cenova'ya Doğu Akdeniz'den Gelen Gemilerin Durumu⁶²⁵

1550	1551	1552	1553	1554	1555	1556	1557	1558	1559	1560
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

⁶²² G. G. Musso, *a.g.m.*, s.469.

⁶²³ Pistarino, *a.g.e.*, s.71.

⁶²⁴ MD, Nr. 7, III, hk. 2666.

⁶²⁵ E. Grendi, *a.g.m.*, s.141.

1.Gelen	30	38	37	3		10	?	9	11	22	7	2
2.Sipariş	-	10 (7)	4(2)	-		5	4	5(4)	-	1(1)	1(1)	-
3.Batık	2	2	6	2	-		2	1	2	1	-	-
4.El kon.	-	-	4	-	-		4	2	1	-	-	1
5.Şikayet	2	4	1	1	2		17	5	3	4	1	2

Cenova limanına en fazla gemi girişi ilk 3 yıl içerisinde toplamda 105 gemi ile yapılmıştır. Tablodan da anlaşıldığı üzere (Bkz. Tablo 3.2) 1550-1560 tarihleri arasında Türkler tarafından toplam 12 Ceneviz gemisine el konulmuştur. Bu gelen gemilerin bazıları da denizlerde çok sık karşılaşılan sorunlardan biri olan batma (navfragio) olayıyla yüzleşmişlerdir. Belirtilen tarihler arasında meydana gelen batık gemi sayısı toplamda 18'dir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Cenevizliler arasında ilk resmi münasebetler, 1352 yılında Sultan Orhan zamanında başlamıştı. Cenevizlilerin geçmişlerindeki ticari başarıları ve ticaret anlayışları Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin de belirleyicisi olmuştu. İki devlet arasındaki siyasi münasebetlerin gelişmesinde ticaret unsurunun etkisi büyük olmuş ve ticaretle ilgili faaliyetler bu ilişkileri şekillendirmişti.

Ceneviz tüccarları, Osmanlı Devleti ile olan ilişkileri başlamadan önce Balkanlarda, Marmara'da, Karadeniz ve Akdeniz'de, Anadolu'da etkin bir şekilde ticari faaliyetlerde bulunuyorlardı. Osmanlıların Anadolu'da kurulmasından sonra önemlerine binaen ilk kapitülasyonların verildiği devlet olan Ceneviz, Fatih Sultan Mehmed zamanında verilen ahidnâme ile de eskisi kadar olmasa da ticari işlemlerini devam ettirebiliyorlardı. Fatih tarafından verilen ahidnâme ile koruma altına alınan Ceneviz, özellikle Venedik'in Akdeniz'deki ticaret potansiyelini kırmak için bir denge unsuru oluşturuyordu. Ceneviz tüccarlarına uygulanan düşük vergi tarifeleri, verilen ticari izinler ve hatta ticareti yasaklanmış malların götürülmesine bazen göz yumulması bu desteklemenin emareleriydi.

Akdeniz ticaret tarihi uzmanlarına göre, Cenevizliler XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz'deki geçmişten gelen ticari üstünlüğünü diğer Avrupalı uluslara ve Osmanlılara kaptırmıştı. Osmanlılar ise özellikle bu dönemde ülke topraklarında ticaretin olabildiğince akıcı bir şekilde kesintisiz olarak devam etmesini hedefledikleri için Cenevizlilerin ticari faaliyetlerini yürütmelerine uygun bir ortam hazırlamaya azami bir şekilde dikkat göstermişti. Ancak, Ceneviz tüccarları ve temsilcileri Osmanlı topraklarında devletlerinin siyasi yönden güçlerini kaybetmelerine paralel olarak zayıflamaya başlamışlardı.

Cenevizliler, Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasında liman kentlerinde ve ticaret şehirlerinde ticari organizasyonlara giriştiler. İstanbul, Galata, Bursa, Sakız adası, Edirne, Kefe, Selanik, İzmir, Foça ve Bergama gibi birçok mekânda hem alışveriş yaptılar hem de buldukları yerlerin şartlarına uymaya gayret gösterdiler. Ancak Cenevizlilerin XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerilemeye başlaması onların

muhtelif sorunlarla yüz yüze gelmesine neden oldu. Genelde deniz yoluyla ticaret yapan Cenevizliler, korsanlığın da etkisiyle karadan da Osmanlı ülkesine gelseler de eski önemli ticari yapılarına kavuşamadı.

Osmanlı Devleti bazı hammaddelerin dışarıya çıkarılmasını sınırlandırmış ya da yasaklamış olsa bile Cenevizliler, Osmanlı ülkesinden genellikle buğday, pamuk, baharat, deri çeşitleri, ham ipek ve diğer hammadde niteliği taşıyan ticari malları ithal ettiler. Karşılığında ise XVI. yüzyılda kumaş sanayisi gerilemeye başlamasına rağmen çeşitli pamuklu, yünlü ve ipek kumaşlar getirdiler. Bu ticari alışverişler, Cenevizlilerin Osmanlı ülkesindeki tüccarlarının yanı sıra Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tüccarları aracılığıyla gerçekleştirildi.

Cenevizliler Osmanlı ülkesine geldiklerinde Osmanlı yönetiminin bütün çabasına rağmen her zaman rahatça hareket edemediler. Bazen Osmanlı görevlileri ahidnâme şartlarına uymadılar, bazen de merkezle bağlantının zayıfladığı anlarda taşra görevlileri ve gümrük mültezimleri kendi tasarruflarına göre hareket edip, Cenevizlileri zor durumda bıraktılar. Doğu Akdeniz ve Adriyatik'te kol gezen korsanlar, hem Osmanlı hem de Ceneviz ticaretini zaman zaman sekteye uğrattılar. Osmanlı yönetimi ortaya çıkan tüm bu sorunları aşmak amacıyla azami dikkat gösterdi. Ya doğrudan ya da dolaylı olarak olaylara müdahil oldu.

Netice itibariyle, Osmanlı Devleti'nin bahsettiği ticari haklardan Cenevizliler ellerinden geldiğince yararlanmaya çalıştılar. Ancak, Avrupa'da meydana gelen siyasi ve ekonomik değişimler, dış rekabet, Amerika'nın keşfinin insanların dikkatini Doğu Akdeniz'den başka yönlere çekmesi ve iç savaşlar Ceneviz Cumhuriyeti'ni olumsuz anlamda etkileyince işler onlar için ters yönde ilerlemeye başladı. Ceneviz tüccarları Osmanlı ülkesinden kazanç sağlamaya devam ettiler ise de eskisi gibi önemli gelirlere ulaşmakta zorlandılar. Osmanlılar tarafından başta ekonomi alanında olmak üzere pek çok alanda desteklenen Cenevizliler, Osmanlı topraklarındaki konumunu zamanla kaybettiler.

Osmanlıların batıya doğru amansız ilerleyişiyle Ceneviz koloni imparatorluğu eşzamanlı olarak parçalanmaya yüz tuttu. Ancak, bu durum böyle bir ilerleyişin mutlak bir sonucu değildi. Öncelikle Batı Akdeniz'in Trablusgarp'tan Oran'a kadar uzanan

liman kentleri Osmanlıların eline ancak Cenevizli tüccarların bölgeyi önce Atlantik uğruna ve ardından Kastilya tahtının hizmetindeki kraliyet maliyesi uğruna boşaltmasından sonra geçti.

Cenevizlilerin Osmanlılar tarafından sert bir darbeye Doğu Akdeniz'den atılmamaları, onlara daha düşük ve zayıf bir konuma geçişi rahatça yapma imkânı tanıdı. Yavaş yavaş Batı Akdeniz'e ve İber yarımadasına sıkışmaya başlayan Cenevizliler, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu Akdeniz'de başat bir varlık gösteremedi. Doğu Akdeniz'deki durumunu jeopolitik dengeleri göz önünde bulundurarak yorumlayan Cenevizliler, ağırlığını İber yarımadasına ve onun Atlas Okyanusu kıyılarına verdi. Kristof Kolomb gibi bir Cenevizlinin talihini Portekiz tahtı ve İspanya kralıyla kraliçesi nezdinde denemek istemesi de bunu açık bir şekilde göstermektedir. XV. ve XVI. yüzyıllarda özellikle Doğu Akdeniz'de gerek duydukları ve kazanç sağladıkları emperyal bağlantıdan yoksun kalan Ceneviz Cumhuriyeti, şansını İber Yarımadası'nda denemeye başlamıştır.

İddia edildiği gibi Osmanlı, Rönesans İtalya'sının Levant ticaretini engellememiş, tersine geliştirme imkânları sağlamıştır. Osmanlıların ilk olarak 1352 yılında Cenevizlilere daha sonra da Venedik ve Floransa'ya verdiği ticari imtiyazlar, bu cumhuriyetlerin Doğu Akdeniz ile ticaretlerini sürdürmelerini garanti altına almış ve bu suretle de Rönesans İtalya'sının ekonomik refahına önemli katkıda bulunmuştur. Galata, 1453'te teslim olduğu zaman birçok Cenevizli tüccar, eskisi kadar olmasa da ticari faaliyetlerine devam etmişlerdir. Osmanlı'nın İtalyan tüccar cumhuriyetleri karşısında yaptığı değişiklik, onların Bizans'ın zayıf döneminde Ege'de, Anadolu ve Balkan kıyılarında kurdukları kolonileri kendi egemenliği altına sokmasıdır. Osmanlıların Doğu Akdeniz politikası bağlamında da ele geçirdikleri Sakız (1566) ve Kıbrıs (1570) da bu sürecin son halkalarını oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

ARŞİV VESİKALARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

a. Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi

nr. 6004

b. Kamil Kepeci

63

b. Mühimme Defterleri

4, 9

c. Cevdet Maliye

23119

d. İbnülemin Hariciye

1499

Bursa Şeriyeye Sicilleri

4, 25, 26, 27, 50, 58

The National Archives

MPK (Maps and Plans from Foreign Office)

3/745

Simancas-Archivo General de Simancas (AGS)

a. Estado

1387, 1390, 1393, 1411

Cenova Devlet Arşivi

Cenova-Archivio di Stato di Genova (ASG)

Cenova-Archivio di Stato di San Giorgio (ASS)

a. Senato, Atti

1307, 21.01.1558, 1307, 16.05.1558

b. Carati Maris Orientis

1551, 1562

c. Archivio Segreto, Materie Politiche

Filza 2169, 2170

d. Archivio Segreto, Diversorum Communis Ianue

605, 739

e. Notai Antichi

Agostino Foglietta, No: 1205, filza 1/159, 16 gennaio 1488, filza 1/203, 16 Agosto 1488, filza 1/205, 23 Agosto 1488, filza 1/382, 7 dicembre 1497, filza 1/117, filza 1/112, 18 dicembre 1486, 30 gennaio 1487, filza 1/113, 24 dicembre 1486, filza 1/326, 22 settembre 1495

Lorenzo Villa, No: 1421, filza 2/209, 28 Settembre 1497, filza 2/321, 5 Aprile 1498, filza 2/316, 29 Marzo 1498, filza 2/334, 10 Maggio 1498, 15 settembre 1496, 26 agosto 1496, filza 2/168, 15 novembre 1496, filza 2/49, 13 agosto 1497, 2 dicembre 1496, 24 maggio 1497, 5 novembre 1499, 14 luglio 1499, 26 ottobre 1497, 1 agosto 1498, 356 (28 giugno 1498), 13 aprile 1500, 321 (5 Aprile 1484), 332 (10 marzo 1498), 231 (19 Ottobre 1497)

Ignoti, No: 63, filza 1/67, 7 giugno 1484, filza 1/69, 9 giugno 1484, filza 1/6, 4 luglio 1482, filza 1/115, 2 Marzo 1486, filza 1/128, 17 marzo 1487, filza 1/61, 22 maggio 1484, filza 1/100, 26 Marzo 1485, filza 1/93, 19 gennaio 1485, 21 febbraio 1486, 4 luglio 1487

Antonio Pastorino, No: 1293, filza 4/893, 28 maggio 1491, filza 4/962, 20 novembre 1491

Domenico de Alsario, No: 944, filza 1/145, 3 febbraio 1485

Bosio di Petra, No: 842, filza 1/26, 1 luglio 1480

Niccolo Raggi, No: 1024, filza 8/55, 29 settembre 1476

Simone Canella, NA 870, filza 2, 7 luglio 1483

Pellegro Testa, filza 4, 20 novembre 1482, Lorenzo Villa, filza 2, 15 marzo 1497

Giacomo Calvi, No: 516, filza 1/167, 22 Novembre 1457, filza 1/449, 15 gennaio 1463,

filza 1, 12 febbraio 1487,

Cristoforo Revellino, filza 4, atti dell'8 agosto 1492 e 18 dicembre 1492

Francesco Camogli, No: 938, filza 6/48, 8 giugno 1486, 21 dicembre 1480, 11 dicembre 1489

Agostino Foglietta, 11 aprile 1497, 17 ottobre 1498, 14 aprile 1498, 2 gennaio 1497, 23 novembre 1495, 19 aprile 1496

Lorenzo Costa, No: 990, filza 4/276, 5 marzo 1471, No:999, filza 13, 20 ottobre 1488, 3 dicembre 1488

Domenico Percipiano, filza 2, atto del 13 giugno 1474

Gregorio Sacco, atti del 31 gennaio 1488 e 28 maggio 1488

Martino Brignole, filza 2, atto del 27 agosto 1487

Urbano Granello, filza 2, atto del 3 gennaio 1500

Battista Bonavei, No: 1120, filza 1, 15 gennaio 1476, filza 1, 27 marzo 1476

Antonio Gallo, No: 1051, filza 1/143, (6 Novembre 1481), filza 1/148, 3 Luglio 1483, filza 1, 3 Febbraio 1461

Niccolo Raggi, No: 1021, filza 5, 11 settembre 1473, No: 1023, filza 7/148, 18 febbraio 1475

Tommaso Duracino, No: 904, filza 17/378, 26 Maggio 1474, No: 904, filza 17/530, 29 Luglio 1474, No: 911, filza 24, 8 maggio 1481, filza 28, 27 aprile 1490, 30 aprile 1491

Simone Cannella, No: 870, filza 2/24, 18 Marzo 1480, filza 2/81, 23 Giugno 1480, filza 2/82, 23 Giugno 1480, filza 2/93, 7 Luglio 1483, filza 2/94, 16 Luglio 1483

Genesio Rapallo, No: 1104, filza 2/354, 7 giugno 1483, filza 2/390, 9 Agosto 1487

Gerolamo Loggia, No: 1121, filza 1/468, 26 Gennaio 1475, filza 1, 3 Ottobre 1476.

Lorenzo Calvi, No: 921, filza 1, 15 gennaio 1454

Sisto Canevesio, No: 1340, filza 1, 22 marzo 1487

Cipriano Foglietta, No: 1354, filza 1, 17 marzo 1494

Nicolo Sampietro, No: 1689, filza 1/7, dicembre 1519

Antonio Foglietta, No: 843, filza 1/117, 25 gennaio 1476. filza 1/254, 25 Maggio 1463

Niccolo Garumbero, filza 6, 27 Novembre 1459

KİTAPLAR VE MAKALELER

3 Numaralı Mühimme Defteri, 966-968/1558-1560, Ankara 1993.

5 Numaralı Mühimme Defteri, 973/1565-1566, Ankara 1994.

6 Numaralı Mühimme Defteri, 972/1564-1565, Ankara 1995.

7 Numaralı Mühimme Defteri, 975-976/1567-1569, Ankara 1999.

Abdurrahman Vefik Sayın, (1999), *Tekâlif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Çev. F. Hakan Özkan, Maliye Bakanlığı APKKB Yayınları, Ankara.

Acıpinar, Mikail (2011), *Osmanlı-Floransa İlişkileri: XV-XVI. Yüzyıl*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Afyoncu, Erhan, (2012), *Kanuni ve Pargalı İbrahim Paşa*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

_____, (2012), *Kanuni ve Şehzade Mustafa Venedikli Elçilerin Raporlarına Göre Balyoz Raporları 3, Bernardo Navagero, Domenico Trevisano*, İstanbul.

Ágoston, Gábor, (2012), “Enformasyon, İdeoloji ve Emperyal Siyasetin Sınırları: Osmanlı-Habsburg Rekabeti Bağlamında Osmanlı Büyük (Grand) Stratejisi”, *Osmanlı’da Strateji ve Askerî Güç*, Çev. M. Fatih Çalışır, İstanbul, ss.59-96.

Akgündüz, Ahmet (1990), *Osmanlı Kanunnâmeleri*, C. II, İstanbul.

Akgündüz, Ahmet-Sait Öztürk (1999), *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV, İstanbul 1999.

Akkuş, Yakup (2009), “Osmanlı ve Avrupa’nın İktisat Politikaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz (XIV. ve XV. Asırlar)”, *İstanbul Üniversitesi, İFM, Prof. Dr. Şerafettin Aksoy’a Armağan Özel Sayısı*, İstanbul, s.107-140.

Anhegger, Robert, Halil İnalçık, (2000), *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmani, II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine Ait Yasakname ve Kanunnameler*, TTK Basımevi, Ankara.

Argenti, Philip Pandely, (1958), *The Occupation of Chios By The Genoese and Their Administration of the Island, 1346-1566*, C.I-III, Cambridge University, London.

Arıkan, Zeki, (1997), “Osmanlı İmparatorluğu’nda İhrâcı Yasak Mallar (Memnu Meta)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul, s.279-306.

_____, (2006), “Midilli-İstanbul Arasında Zeytinyağı Ticareti”, *AÜ Tarih Araştırmalara Dergisi*, C.25, S.40, Ankara, s.1-28.

Arıkan, Muzaffer-Toledo, Paulino, (1993), “Venedik’teki Papalık Sefareti Belgelerine

- Göre Türkler (1533-1569)", *A.Ü. OTAM Dergisi*, S.4, Ankara, s.375-436.
- _____, (1994), "Türk Deniz Tarihi İle İlgili Belgeler IV, İspanya, Kuzey Afrika ve Barbaros Hayrettin Paşa", *A.Ü. OTAM Dergisi*, S.5, Ankara, s.491-527.
- Ashtor, Eliyahu, (1974), "The Venetian Supremacy in Levantine Trade: Monopoly or Pre Colonialism?", *Journal of European Economic History*, S. 3, ss. 5-53.
- _____, (1983), *Levant Trade in the Later Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Babinger, Franz (1957), *Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio-de Campis über den Osmanenstaat um 1475*, München.
- Bal, Faruk, (2011), "XVI. Yüzyılda Osmanlı-İspanya İktisadî İlişkileri: Akdeniz'de Rekabet", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Öneri Dergisi*, C. 9, S. 36, İstanbul, s.201-211.
- Balard, Michel, (1978) *La Romanie Genoise*, C. I-II, Roma.
- Balletto, Laura, (1979), *Battista de Luco Mercante Genovese Del Secolo XV E Il Suo Cartulario*, Collana Storica di Fonti e Studi, Genova.
- _____, (1983), "Giovanni Giustiniani Longo. Pirata Genovese del XV secolo", *Atti della Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Genova, ss. 287-292.
- Barbaro, Nicolo, (2007), *Konstantiniyye'den İstanbul'a*, Çev. Muharrem Tan, İstanbul.
- Barkan, Ömer Lütfi, (1966), "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri, 1545-1659", *Belgeler*, C.III, S.5-6, ss.1-479.
- Bassano, Luigi (2011), *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, Çev. Selma Cangı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Basso, Enrico, (1993), "Genovesi e Turchi nell'Egeo Medievale, Murad II e la Societas Folie Nove", *Quaderni Medievale*, Vol.36, 1993, ss.34-52.
- _____, (2002), "İşbirliğinden Ayrılığa: XIV ve XV. Yüzyıllarda Cenevizliler ve Türkler", *Türkler*, C.IX, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.355-362.
- _____, (2006), "La Maona di Chio, Genova e l'Impero Ottomano: relazioni commerciali e intrecci diplomatici fra Tardo Medioevo e prima Età moderna", *Relazioni Economiche Tra Europa E Mondo Islamico Secc. XIII-XVIII*, ss.315-324.
- _____, (2010), "L'occhio dritto de la cita nostra de Zenoa: il problema della difesa di Chio negli ultimi anni del aadominio genovese", *Ligures*, S.8, ss.66-76.
- Becker, Brian Nathaniel, (2010), *Life and Local administration on fifteenth century*

Genoese Chios, Basılmamış Doktora Tezi, Western Michigan University, Michigan.

Beldiceanu, Nicoara, (1964), *Actes de Mehmed II Et de Bayezid II Du Ms. Fonds Turc Ancien 39, Tome I, C.II, s.142-143.*

Belgrano, Luigi Tommaso, “Cinque Documenti Genovesi-Orientali”, *ASLSP 17*, (1885-86), ss.221-251.

_____, “Documenti riguardanti la colonia Genovese di Pera”, *ASLSP 13*, (1877-1884), ss.146-317.

_____, “Seconda serie di documenti riguardanti la colonia di Pera”, *ASLSP 13*, (1877-1884), ss.931-1004.

Bellabarba, Sergio-Edoardo Guerrieri, (2002), *Vele Italiane Della Costa Occidentale: dal Medioevo al Novecento*, Milano.

Bertele, Tommaso, (2012), *Venedik ve Kostantiniyye, Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Birnbaum, Marianna D., (2007), *Gracia Mendes, Bir Sefaradın Uzun Yolculuğu*, Çev. Mercan Uluengin, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Bono, Salvatore, (2003), *Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler*, Çev. Betül Parlak, İletişim Yayınları, İstanbul.

Boom, Henk, (2012), *Büyük Türk Muhteşem Süleyman'ın İzinden 1494-1566*, Çev. Lon Mutlu Briet, Gül Özlen, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Bostan, İdris, (1992), *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, TTK Basımevi, Ankara.

_____, (2003), *Ege Adaları'nın İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı*, Ed. İdris Bostan, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Araştırma Projeleri Dizisi 2/2002, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

_____, (2007), *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat ve Gemiler*, Küre Yayınları, İstanbul.

_____, (2009), “Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s.85-95.

_____, (2009), “Gemi Yapımcılığı ve Osmanlı Donanmasında Gemiler”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s.325-339.

_____, (2009), “Preveze Deniz Zaferi ve Sonrasında Akdeniz Dünyası”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s.173-183.

_____, (2011), *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi,

İstanbul.

_____, (2011), “Esaretten Vezarete Bir Osmanlı Kaptanıderyası: Piyale Paşa”, *Piyale Paşa Camii 2005-2007 Restorasyonu*, Ed. M. Baha Tanman, İdris Bostan, İstanbul, s.13-38.

_____, (2012), “Göke: Akdeniz’de Türk Rüzgarının Şiddeti”, *Ntv Tarih Dergisi*, S.43, s.72-75.

Bradford, Ernle, (1971), *Akdeniz, Bir Denizin Portresi*, Çev. Ahmet Fethi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Braudel, Fernand, (1949), *La Mediterranee et le mond mediterraneen*, Paris.

Broquiere, Bertrandon De La, (2000), *Bertrandon De La Broquiere’in Denizaşırı Seyahati*, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Brummett, Palmira, (2009), *Osmanlı Denizgücü, Keşifler Çağında Osmanlı Denizgücü ve Doğu Akdeniz’de Diplomasi*, Çev: Nazlı Pişkin, İstanbul.

Canaye, Philippe du Fresne, (2009), *Fresne-Canaye Seyahatnamesi 1573*, Çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Cappelli, Adriano, (1990), *Dizionario di abbreviature latine ed italiane*, Milano.

Coles, Paul, (1957), “The Crisis of Renaissance Society Genoa 1488-1507”, *The Past and Present Society*, No. 11, ss.17-47.

Crowley, Roger, (2008), *Son Büyük Kuşatma 1453*, Çev. Cihat Taşçıoğlu, Ankara.

Çavuşdere, Serdar, (2007), *14. Yüzyıl İtalyan Kaynaklarında (Zibaldone Da Canal, Francesco Balducci Pegolotti, Pignol Zucchello) Türkiye Ticaret Tarihine Dair Kayıtlar*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

_____, (2009), “Ege’de Türk-İtalyan Hububat Ticareti (13.-14. Yüzyıllar)”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.28, S.46, Ankara, s.275-303.

Çelebi, Erkan, (15 Aralık 2012), “300 milyon dolarlık sakızda 400 yıllık rekabet”, *Hürriyet*.

Cherubini, Paolo, (1988), *Mandati della Reverenda Camera Apostolica (1418-1802)*, Quaderni Della Rassegna Degli Archivi Di Stato, Roma.

Çizakça, Murat, (1983), “A Short History of Bursa Silk Industry”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, S.23, ss. 142-152.

_____, (1980), “Price History and the Bursa Silk Industry: A Study in Ottoman Industrial Decline, 1550-1650”, *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No.3, ss. 533-550.

- Çolak, Filiz, (2004), “İzmir’in ihracatında palamutun yeri ve önemi”, *XIV. CIEPO Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, s.89-96.
- Dallaway, James, (1797), *Constantinople Ancient and Modern with excursions to the Shores and Islands of the Archipelago and to the Troad*, London.
- Dalsar, Fahri, (1960), *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa’da İpekçilik*, İstanbul.
- Danişmend, İsmail Hami, (1947), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.I, İstanbul.
- _____, (1948), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.II, İstanbul.
- D’atri, Stefano, (2010), “Per Conservare La Citta Tributaria et Divota: Ragusa (Dubrovnik) and The 1590-91 Crisis”, *Dubrovnik Annals*, S. 14, s.71-98.
- Delilbaşı, Melek, (1976), “Selanik’in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı (1423-1430)”, *Bellekten C. XL*, S.160, s.573-588.
- Demirtaş, Funda, (2009), *Celâl-Zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü’l-Memâlik ve Derecâtü’l-Mesâlik*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Donaver, Federico, (2001), *Storia di Genova*, Nuova Editrice Genovese, Genova.
- Dökmeci, Volkan, (2011), *Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dukas, (2013), *İstanbul’un Fethi Dukas Kroniği (1341-1462)*, Çev. V. Mirmiroğlu, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Dursteler, Eric, R. (2012), *İstanbul’daki Venedikliler*, Çev. Taciser Ulaş Belge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Emecen, Feridun M., (2011), “Sakız Adasının Sakızları: Küçük Bir Osmanlı Tarım İşletmesi”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.37, s.1-16.
- _____, (2012), *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul.
- _____, “Haraçgüzar”, *DİA*, XVI, s.90-92
- Enveri, (2012), *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar)*, *Osmanlı Tarihi 1299-1465*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul.
- Ergenç, Özer, (2006), *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, TTK Basımevi, Ankara.
- Evliyâ Çelebi (2006), *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, C. II, Haz. Zekeriya Kurşun, Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____, (2005), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.IX, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali

Kahraman, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Fabris, Maria Pia Pedani, (1996), *Relazioni di ambasciatori veneti al Senato*, Vol. XIV, Relazioni inedite. Costantinopoli (1508-1789), Padova.

_____, (2005), "Facilities For Ottoman Merchants In The Rialto Market (1534-1621)", *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, s. 1003-1014.

_____, (2011), *Osmanlı Padişahının Adına, İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, Çev. Elis Yıldırım, TTK Yayını, Ankara.

Faroqhi, Suraiya, (1979), "Alum production and alum trade in the Ottoman Empire (about 1560-1830)", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, S.71, ss.153-175.

_____, (1989), "Merchant Networks and Ottoman Craft Production", *Urbanism in İslam*, Ed. T. Yukama, Tokyo, s.96-97. Bak

_____, (2004) *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, 4. Baskı, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. ? bak

_____, (2008), "Ticaret: 1480'lerde Bursa Tüccarları", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, İstanbul, s.153-177.

_____, (2008), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedikliler (1600-1630)", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, s.35-76.

_____, (2008), "Esnaf Ağları ve Osmanlı Zanaat Üretimi (16.-17. Yüzyıllar)", *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, s.9-33.

_____, (2011), *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, Çev. Gül Çağalı Güven, Alfa Yayınları, İstanbul.

Felloni, Giuseppe, (1952), "Per la storia della popolazione di Genova nei secoli XVI e XVII", *Archivio Storico Italiano*, S.110, ss.236-240.

_____, (1964), "Popolazione e case a Genova nel 1531-35", *Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, NS IV, Genova, ss.303-323.

Fleet, Kate, (1993), "The Treaty of 1387 between Murad I and the Genoese", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol:56, No:1, ss.13-33.

_____, (1999), "Osmanlı Topraklarında Latin Ticareti (XIV-XV. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, C. III, Ankara, ss. 81-85.

_____, (2000), "Turks, Italians and Intelligence in the Fourteenth and Fifteenth

Centuries”, *The Balance of Truth, Essays in Honour of Professor Geoffrey Lewis*, Ed. Çiğdem Balım, Harding, Colin Imber, İstanbul, ss.99-112.

_____, (2009), *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, Çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

_____, (2009), “Osmanlı Devleti’nin Erken Döneminde Doğu Akdeniz ve Karadeniz’de Denizcilik Faaliyetleri”, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s. 63-71.

_____, (2012), “Türk Ekonomisi, 1071-1453”, *Türkiye Tarihi, Bizans’tan Türkiye’ye 1071-1453*, C.I, Ed. Kate Fleet, Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Fındık, Tahsin, (2002), “Osmanlı Belgelerinin Tanıklığı ile XVI. Yüzyılda Osmanlı-Fransız İlişkileri”, *Türkler*, C. 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 567-574

Genç, Mehmet, (2000), “İltizam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.XXII, İstanbul, s. 154-158.

_____, (2005), “15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde İç ve Dış Ticaret”, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul.

Giakoumis, Konstantinos, (2002), Osmanlıların Otranto ve Apulia Seferi (1480-1481), *Türkler*, C.IX, Çev. K. Akpınar, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.373-382.

Gioffrè, Domenico, (1962), “Il Commercio D’importazione Genovese Alla Luce Dei Registri Del Dazio (1495-1537)”, *Studi in onore di Amintore Fanfani*, V, Milano, ss.206-235.

_____, (1971), *Il Mercato degli Schiavi A Genova Nel Secolo XV*, Genova.

_____, (1982), *Lettere di Giovanni da Pontremoli, mercante genovese 1453-1459*, Collana Storica di Fonti e Studi CSFS 33, Genova.

_____, (1962), “Atti rogati in Chio nella seconda meta del XIV secolo”, *Bulletin de l’Institut Historique Belge de Rome*, S. 34, ss.319-404.

Goffman, Daniel, “Bir Ege adası olan Sakız’ın ele geçirilmesi”, *Osmanlı Dünyası ve Avrupa*, s.179-183.

_____, (1993), The Ottoman Role in Patterns of Commerce in Aleppo, Chios, Dubrovnik and İstanbul (1600-1650), *Decision Making and Change in the Ottoman Empire*, Ed. Caesar E. Farah, Kirksville, s.139-148.

_____, (2012), “İzmir: Köyden Kolonyal Liman Kentine”, *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Çev. Sermet Yalçın, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. ekle

- Gökbilgin, M. Tayyip, (1964), Venedik Devlet Arşivindeki Vesikalar Külliyyatında Kanunî Sultan Süleyman Devri Belgeleri, *Belgeler*, C.I, S.2, Ankara 1964, s. 119-220.
- _____, (1971), Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler, *Belgeler*, C.V-VIII, S.9-12, s. 1-151.
- Grasso, Giacomo, (1880), *Documenti Riguardanti la Costituzione di Una Lega Contro il Turco nel 1481*, Genova.
- Grendi, Edoardo, (1970), “Genova alla meta del cinquecento: Una politica del grano?”, *Quaderni Storici*, C.XIII, Ancona, ss. 106-160.
- Guglielmotti, P. Alberto, (1871), *Storia della Marina Pontificia nel medio evo dal 728 al 1499*, V. II, Firenze.
- Güçer, Lütfi, (1954), XVI. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tâbi Olduğu Kayıtlar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuasının C. XIII, S. 1-4’ten Ayrı Basım, İstanbul, s.1-20.
- _____, (1964), *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Gürkan, Emrah Safa, (2011), “Osmanlı-Habsburg Rekâbeti Çerçevesinde Osmanlılar’ın XVI. Yüzyıl’daki Akdeniz Siyaseti”, *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, Ed. Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.11-50.
- Hasluck, F. W., (1910/1911), “Genoese Heraldry and Inscriptions at Amastra”, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 17, ss. 132-144.
- Heers, Jacques, (1961), *Genes au XVe siecle. Activite Economique et Problemes Sociaux*, S.E.V.P.E.N., Paris.
- _____, (1971), “La mode et les marches des draps de laine: Genes et la Montagne a la fin du Moyen Age”, *Annales. Economies, Societes, Civilisations*, Vol. 26, ss. 1093-1117.
- Heyd, Wilhelm, *Histoire du Commerce du Levant Au Moyen-Age*, C.II, Leipzig 1936.
- _____, (2000), *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, C.I, Çev. Enver Ziya Karal, TTK Basımevi, Ankara.
- Hinz, Walter, (1990), *İslam’da Ölçü Sistemleri*, Çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Hopf, Carlo (1882), *Storia dei Giustiniani di Genova*, Tradotta da Alessandro Wolf, Genova.

- İbn Kemal, (1991), *Tevârih-i Âl-i Osman, VII. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara.
- İlgürel, Mücteba, (2004), “Hububat Kaçakçılığı”, *XIV. CİEPO Sempozyumu Bildirileri*, Ed. Tuncer Baykara, Ankara, s.361-369.
- İnalcık, Halil, (1944), “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi”, *Belleten*, C. VIII, S.30, Ankara, s. 185-229.
- _____, (1979), “The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans”, *Archeion Pontou*, S. 35, Athens, ss.74-110.
- _____, (2000), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, C. I, İstanbul.
- _____, (1960), “Bursa I XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, C. XXIV, S. 93, s.45-102.
- _____, (1960), “Bursa and the Commerce of the Levant”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 3, No. 2, ss.131-147.
- _____, (1991). "Ottoman Galata 1453-1553", *Premiere Rencontre Internationale sur l'empire Ottoman et la Turquie Moderne* (Ed: Edhem Eldem), İstanbul, ss. 17-116.
- _____, (1991), “Osmanlı Metrolojisine Giriş”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 73, Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul, s.21-50.
- _____, (1970), “The Ottoman Economic Mind and the Aspects of the Ottoman Economy”, *Studies in The Economic History of The Middle East*, Ed: M.A. Cook, London s. 214-215 tamamı s. 207-218).
- _____, (1995), *Sources and Studies on the Ottoman Black Sea I: The Customs Register of Caffa, 1487-1490*, Boston.
- _____, (1981), Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler, *Belgeler*, C. X, S. 14, s.1-91.
- _____, (2000), “İmtiyazât”, *DİA*, S. 22, İstanbul, s.245-252 ve “İmtiyazât”, *EP*, Leiden 1971, s.1179-1189.
- _____, (2001), “Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış”, *Doğu Batı*, S. 17, s.9-35.
- _____, (2003), Osmanlı İmparatorluğu, Klâsik Çağ (1300-1600), Çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____, (2003), “Osmanlı'nın Avrupa İle Barışıklığı: Kapitülasyonlar ve Ticaret”, *Doğu-Batı*, S. 24, Ankara, s.55-81.
- _____, (2008), *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası

Kültür Yayınları, İstanbul.

_____, (2008), “Fatih, Boğazların Tahkimi, Karadeniz, Bir Osmanlı Gölü” *Çanakkale Savaşları Tarihi*, C. I, Ed. Mustafa Demir, İstanbul, ss. 45-52.

_____, (2009), Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gâzî Beylikleri, Bizans ve Haçlılar, *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s.31-47.

_____, (2009), *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

_____, (2011), Halil İnalçık, “Filori”, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul, s.137-139.

İnan, Sertuğ Galip, (2012), “1494-1559 İtalyan Savaşları ve Osmanlı Devleti’nin Bu Savaşlara Katılması”, *History Studies*, S. 4, s.169-196.

Jones, J. R. Meville, (2012), *1453 İstanbul Kuşatması Yedi Çağdaş Rivayet*, Çev. Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Jourdin, Michel Mollat du, (1993), *Avrupa ve Deniz*, Çev. A. Muhittin Kargın, Afa Yayınları, İstanbul.

Kaçan, Meryem (1995), *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik Ahidnameleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kafadar, Cemal, (2009), *Venedik’te Bir Ölüm (1575): Serenissima’da Ticaret Yapan Anadolu Müslüman Tüccarlar, Kim var imiş biz burada yoğ iken*, Metis Yayınları, İstanbul.

Karpov, Sergej Pavlovič, (1986), *L’impero di Trebisonda Venezia Genova e Roma 1204-1461*, Il Veltro Editrice, Roma.

Kılıç, Orhan, (2002), “Osmanlı Devleti’nde Meydana Gelen Kıtılıklar”, *Türkler*, Cilt 10, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.718-730.

Kirk, Thomas Allison, (2005), *Genoa and the Sea: Policy and Power in an Early Modern Maritime Republic, 1559-1684*, The Johns Hopkins University Press.

Kolçak, Özgür, (2008), “Selanik yünlü dokumacılığının tarihsel gelişimi (1500-1620): Yeni bulgular ışığında genel bir değerlendirme”, *Journal of Ottoman Studies*, S.31, İstanbul, s.93-126.

Köse, Metin Ziya, (2009), *Osmanlı Devleti ve Dubrovnik İlişkileri, 1500-1600, Doğu Akdeniz’de Casuslar ve Tacirler*, Giza Yayınları, İstanbul.

_____, (2010), *Osmanlı Devleti ve Venedik, Akdeniz’de Rekabet ve Ticaret, 1600-*

1630, Giza Yayınları, İstanbul.

Kritovulos, (2007), *İstanbul'un Fethi*, Çev. Karolidi, İstanbul.

Kumrular, Özlem, (2009), "XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Orta ve Batı Akdeniz'de Üstünlük Mücadeleleri", *Türk Denizcilik Tarihi I*, Ed. İdris Bostan, Salih Özbaran, İstanbul, s. 155-171.

_____, (2010), "V. Carlos'un Tunus zaferinin intikamı olarak Mahon'un Yağmalanması: Barbaros 1535", *Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu*, Piri Reis Üniversitesi.

_____, (2011), "Koron: Uzak Torpaklarda İmkânsız Misyon", *Yeni Belgeler Işığında Osmanlı-Habsburg Düellosu*, İstanbul, s.185-190.

Kutbay, Elif Yeneroğlu, (2005), *Doğu Ege Adaları'nın Osmanlı Hakimiyetinden Çıkışı ve Bunun Aydın Vilayeti'ne Etkileri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.

Kütükoğlu, Mübahat S., (2010), *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, TTK Yayını, Ankara.

Lisciandrelli, Pasquale, (1960), "Trattati e negoziazioni politiche della Repubblica di Genova (968-1797)", *Regesti, Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, Volume I, Genova.

Lopez, Roberto Sabatino, (1964), "Market Expansion: The Case of Genoa", *Journal of Economic History*, S.24, ss. 445-469.

_____, (2004), *Storia Delle Colonie Genovesi Nel Mediterraneo*, Casa Editrice Marietti, Genova-Milano.

Lowry, Heath W., (2004), *Seyyahların Gözüyle Bursa 1326-1923*, Çev. Serdar Alper, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Luttrell, Anthony, (1997), "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Ed: Elizabeth A. Zachariadou, Çev: Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Atınova, İstanbul, s.?

MacLean, Gerald, (2009), *Doğu'ya Bakış, 1800 Öncesi Dönem İngiliz Yazmaları ve Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Sinan Akıllı, Odtü Yayınları, Ankara.

Magdaleno, Ricardo, (1972), *Papeles de Estado Genova (Siglos XVI-XVIII)*, Valladolid.

Majer, Hans George, (1987), "Fatih Sultan Mehmet Zamanında Bir Osmanlı Bütçesi", Çev. Samira Kortantamer, *Ege Üniversitesi Ed. Fak. Tarih İncelemeleri Dergisi*, S.3, s.115-140.

Manfroni, Camillo, (1898), "Le Relazioni fra Genova, l'impero Bizantino e i Turchi", *Atti della Societa Ligure di Storia Patria*, (ASLSP), C. XXVIII, Genova, ss.

575-856.

_____, (1900), “Nuova Raccolta di Documenti Genovesi”, *Giornale Storico e Letterario della Liguria*, Genova, ss.

_____, (2012), *Storia della marina italiana*, Nabu Press.

Mantran, Robert, (1995), *XVI.-XVIII. Yüzyillarda Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, İstanbul.

Marx, Alexander, (1908), “The Expulsion of the Jews from Spain”, *The Jewish Quarterly Review*, Vol.20, No.2, ss. 240-271.

Mazzaoui, Maureen Fennell, (1981), *The Italian Cotton Industry In The Later Middle Ages (1100-1600)*, Cambridge University Press.

Mehmed Neşri, (1995), *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşrî Tarihi*, C.II, Haz. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, TTK Yayını, Ankara.

_____, (2012), *İmparatorluk Yolunda Osmanlılar*, Haz. Nurer Uğurlu, İstanbul.

Mijatovich, Chedomil, (2011), *1453 İstanbul'un Fethi*, Çev. Müberra Güney, İstanbul.

Miller, William, (1915), “The Genoese in Chios, 1346-1566”, *The English Historical Review*, Vol: 30, No: 119, Oxford University Press, ss. 418-432.

Mitler, Louis, (1979), “The Genoese in Galata: 1453-1682”, *International Journal of Middle East Studies*, ss.71-91.

Mordtmann, J.H. (1997), “Sakız Adası”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C. X, s. 94-97.

Musso, Gian Giacomo, (1976), “I Genovesi e il Levante tra Medioevo ed Età moderna”, *Ricerche d'archivio, in Genova, la Liguria e l'Oltremare tra Medioevo ed Età moderna. Studi e ricerche d'archivio*, II, Genova, ss. 67-160.

_____, (1975), *Navigazione e Commercio Genovese con il Levante nei Documenti dell'Archivio di Stato di Genova Secolo XIV-XV*, Rome.

_____, (1967), Nuovi documenti dell'Archivio di Stato di Genova sui genovesi e il Levante nel secondo Quattrocento, XXVII, ss. 443-496.

_____, (1983), Genovesi in Levante nel secolo XVI: fonti archivistiche, in Atti del Congresso Internazionale di studi storici Rapporti Genova-Mediterraneo-Atlantico Nell'Eta Moderna, V. Cilt, a cura di R. Belvederi, Genova, ss. 355-380.

Musso, Riccardo, (2002), “XVI. Yüzyılda Ceneviz ve Osmanlı İmparatorluğu”, *Türkler*, C. IX, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.608-613.

- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, C.I, Haz. İsmail Erünsal, Tercüman Yayınları.
- Necipoğlu, Nevra, (2009), *Byzantium Between The Ottomans And The Latins*, Cambridge University Press, New York.
- Olgıati, Giustina, (1989), “I Genovesi in Oriente dopo la caduta di Costantinopoli”, *Studi Balcanici-Quaderni di Chio*, S. 8, Roma, ss.45-59.
- _____, (1990), “Genovesi Alla Difesa Di Costantinopoli”, *Atti dell’Accademia Ligure di Scienze e Lettere*, Vol. XLVI, Genova, ss.492-503.
- _____, (1991) “The Genoese Colonies In Front Of The Turkish Advance (1453-1475)”, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, *Erdem*, C.VII, S.20, Ankara, s.699-707.
- Özbayoğlu, Erendiz, (2002), XV. Yüzyıl Ceneviz-Galata Noter Belgelerinde Osmanlı İzleri, XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, III. Cilt III. Kısım, TTK Basımevi, Ankara, s.1461-1470.
- _____, (2005), Noter Belgelerinde 1462 Öncesi Midilli, XIV. Türk Tarih Kongresi, II. Cilt, II. Kısım, Ankara: 9-13 Eylül 2002, TTK Basımevi, Ankara, s.1495-1497.
- _____, (2007), “Bizans ve Batı Kaynakları”, *550. Yılında Fetih ve İstanbul*, Ankara, s.105-145.
- Öztuna, Yılmaz, (2005), *Devletler ve Hânedanlar*, C.V, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Yücel, (2000), *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475-1600*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özvar, Erol, (2006), “Osmanlı Devleti’nin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, *Osmanlı Maliyesi Kurumları ve Bütçeler*, C.I, Haz. Mehmet Genç, Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s.197-238.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB Yayınları, İstanbul.
- Pamir, Aybars, (2002), “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.51, S.2, Ankara, s.79-119.
- Pamuk, Şevket, (1999), *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, İstanbul.
- Panaite, Viorel, (2010), “Western Diplomacy, Capitulations and Ottoman Law in the Mediterranean (16th-17th Centuries). The Diplomatic Section of the Manuscript Turc 130 from the Bibliotheque Nationale in Paris”, *Osmanlılar ve Avrupa*, Ed. Seyfi Kenan, İstanbul, s.357-383.

- Pertusi, Agostino, (2004-2008), *İstanbul'un Fethi, Çağdaşların Tanıklığı*, C.I-III, Çev. Mahmut H. Şakiroğlu, İstanbul.
- Piri Reis, (2002). *Kitab-ı Bahriye*, Ed. Bülent Arı, Ankara.
- _____, (2012), *Pîrî Reis Haritası Hakkında İzahname*, TTK Yayını, Ankara.
- Pistarino, Geo, (1980), "The Genoese in Pera-Turkish Galata", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1 No. 1, ss. 63-85.
- _____, (1985), "La caduta di Costantinopoli: Da Pera Genovese a Galata Turca", *La Storia dei Genovesi*, Atti del Convegno di Studi sui Ceti Dirigenti nelle Istituzioni della Repubblica di Genova, Vol.5, ss.7-47.
- _____, (1993), *La Capitale Del Mediterraneo: Genova Nel Medioevo*, Genova.
- _____, (1995), *Chio dei Genovesi nel tempo di Cristoforo Colombo*, Istituto poligrafico e Zecca dello Stato, Roma.
- Pittioni, Manfred, (2002), "The Genoese Foreign Trade With the Ottoman Empire in the 16th Century", *XIV. Türk Tarih Kongresi*, II. Cilt, II. Kısım, Ankara.
- _____, (2010), *Korrespondenz mit dem Sultanshof*, Wien-Berlin.
- _____, (2011), *Genua-die versteckte Weltmacht 1000-1700*, Wien.
- Porras, Alberto García-Adela Fábregas García, (2010), "Genoese trade networks in the southern Iberian peninsula: trade, transmission of technical knowledge and economic interactions", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 25, No.1, ss.35-51.
- Reinhold Lubenau, (2012), *Reinhold Lubenau Seyahatnamesi, Osmanlı Ülkesinde 1587-1589*, C. II, Çev. Türkis Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Richards, Gertrude Randolph Bramlette, (1932), *Florentine Merchants In The Age Of The Medici*, Harvard University Press.
- Rocca, Pietro, (1871), *Pesi e misure antiche di Genova e del Genovesato*, Genova.
- Roccatagliata, Ausilia, (1982), *Notai Genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chio (1453-1454, 1470-1471)*, Collana Storica di Fondi e Studi, 35, Cenova.
- Rovere, Antonella, (1979), Documenti Della Maona di Chio (Secc. XIV-XVI), Atti Della Societa Ligure Di Storia Patria, C. XIX, S.93, Genova, s.373-374.
- Ruffini, Generale Filiberto, (1953), *Il Porto di Genova nella Mostra di Palazzo San Giorgio*, Milano.
- Runciman, Steven, (1972), *Kostantiniye Düştü*, Çev. Derin Türkömer, Milliyet

Yayınları.

- Sahillioğlu, Halil, (1965), *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740*, İstanbul.
- _____, (1973-1974), “Yeniçeri Çuhası ve II. Bayezid’in Son Yıllarında Yeniçeri Çuha Muhasebesi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.2-3, İstanbul, s.415-466.
- _____, (2002), *Topkapı Sarayı Arşivi H.951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul.
- Sami, Canan (2012), *Bailo Agostino Nani’nin Relazione’sine Göre 17. Yüzyıl Başı Osmanlı Venedik İlişkileri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sanuto, Marino (1969), *I Diarii di Marino Sanuto (MCCCCXCVI-MDXXXIII)*, C.I, II, XXIV, XXV, XXXI, Ed. Federico Stefani v.d., Bologna.
- Sauvaget, J, (1934), “Notes sur la Colonie génoise de Péra”, *Syria*, T. 15, Fasc. 3, Paris, ss. 252-275.
- Sayar, Ahmed Güner, (2000), *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Sertoğlu, Mithat, (1986), *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul.
- Setton, Kenneth Meyer, (1978), *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Volume II, The American Philosophical Society, Philadelphia.
- Shaw, Christine, (2005), “Principles and Practice in the Civic Government of Fifteenth-Century Genoa”, *Renaissance Quarterly*, Vol. 58, No. 1, pp. 45-90.
- Sombart, Werner, (2008), *Burjuva*, Çev. Oğuz Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Spremiç, Momçilo, (1984), “XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti’nin şarkta Ödediği Haraçlar”, Çev. Mahmut H. şakiroğlu, *Belleten*, C. XLVII, S. 185 (Ocak 1983) den ayırabası, TTK Basımevi, Ankara.
- şahin, Kaya, (2013), *Empire and Power in The Reign of Süleyman, Narrating the Sixteenth-Century Ottoman World*, Cambridge University Press, New York.
- şakiroğlu, Mahmut H., (1982), “Fatih Sultan Mehmed’in Galatalılara Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XIV, S.25, Ankara, s.211-224.
- _____, (1992), “Balyos”, DİA, C. V, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, İstanbul, s.43-47.
- Tabak, Faruk, (2010), *Solan Akdeniz 1550-1870*, Çev. Nurettin Elhüseyini, Yapı Kredi

Yayınları, İstanbul.

- Tabakoğlu, Ahmet, (1999), “Osmanlı İktisadî Yapısının Ana Hatları”, *Osmanlı*, C.3, Ankara, s.17-31.
- Tansel, Selâhattin, (1999), *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, TTK Yayını, Ankara.
- Tavernier, Jean Baptiste, (1984), *Topkapı Sarayında Yaşam*, Çev. Perran Üstündağ, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- Tellioglu, İbrahim, (2009), *Kommenosların Karadeniz Hakimiyeti Trabzon Rum Devleti (1204-1461)*, Serander Yayınları, Trabzon.
- Tooley, R. V., (1939), “Maps in Italian Atlases of the Sixteenth Century”, *Imago Mundi* S. 3, ss.12-47.
- Joseph Pitton de Tournefort, (2005), *Tournefort Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Turan, Şerafettin, (1962), “Barak Reis'in, Şehzade Cem Mes'eleleriyle İlgili Olarak Savoie'ya Gönderilmesi”, *Belleten*, C. XXVI, S. 103, Ankara, s.539-555.
- _____, (1966), “Sakız'ın Türk Hakimiyeti Altına Alınması”, AÜ, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7, Ankara, s.173-199.
- _____, (1968), Venedik'te Türk Ticaret Merkezi, (Fondaco dei Turchi), *Belleten*, C.XXXII, S.126, Ankara, s.247-283.
- _____, (2000), *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, Kültür Bakanlığı, Ankara.
- _____, (2001), “Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına”, *Kanunî Armağanı*, Ankara, s.47-117.
- _____, (2003), “Levant”, DİA, C.27, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, Ankara, s.145-147.
- Türk Standardları Enstitüsü, (1995), *Kanunname-i İhtisab-ı Bursa*, Ankara.
- Uluskan, Murat, (2004), *Divan-ı Hümayun Çavuşları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1982), *Osmanlı Tarihi*, Cilt I, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1983), *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara.
- Ünal, Mehmet Ali, (2008), *Osmanlı Devrinde Sinop*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

- _____, (2012). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- _____, (2012), *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Valensi, Lucette (1994), *Venedik ve Bâb-ı Âli Despot'un Doğuşu*, Çev. A. Turgut Arnas, İstanbul.
- Varese, Carlo, (1835), *Storia Della Repubblica di Genova*, C. III, Genova.
- _____, (1836), *Storia Della Repubblica di Genova*, C. IV, Genova.
- Villalon, Cristobal de, (2011), *Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati*, Çev. Yeliz Demirhan, İstanbul.
- Web (2012), (<http://digilander.libero.it/capurromrc/mappegen.html>) (19.03.2012)
- Veinstein, Gilles, (1986), "From the Italians to the Ottomans: The Case of the Northern Black Sea Coast in the Sixteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, Vol. 1 no. 2, ss. 221-237.
- Verhaaren, Christine Isom, (2007), "Barbarossa and His Army Who Came to Succour All of Us: Ottoman and French Views of their Joint Campaign of 1543-1544", *French Historical Studies* 30/3, ss. 395-425.
- Vryonis, Speros Jr. (1986), "The Ottoman Conquest of Thessaloniki in 1430," *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Ed. A. Bryer, H. Lowry, Washington, ss. 281-321.
- Yemişçi, Cihan (2009), *1618-28 Arası Osmanlı-Venedik İlişkileri (6004 No'lu Ahkâm Defteri'ne Göre)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Zachariadou, Elizabeth A., (1983), *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin, 1300-1415*, Venice.

EKLER

EK-1 Osmanlılar ile Cenevizliler Arasında 1387'de Yapılan İlk Ahidname Metni

Archivio di Stato, Materie Politiche, mazzo X, Notices et extraits etc. XI, 59.

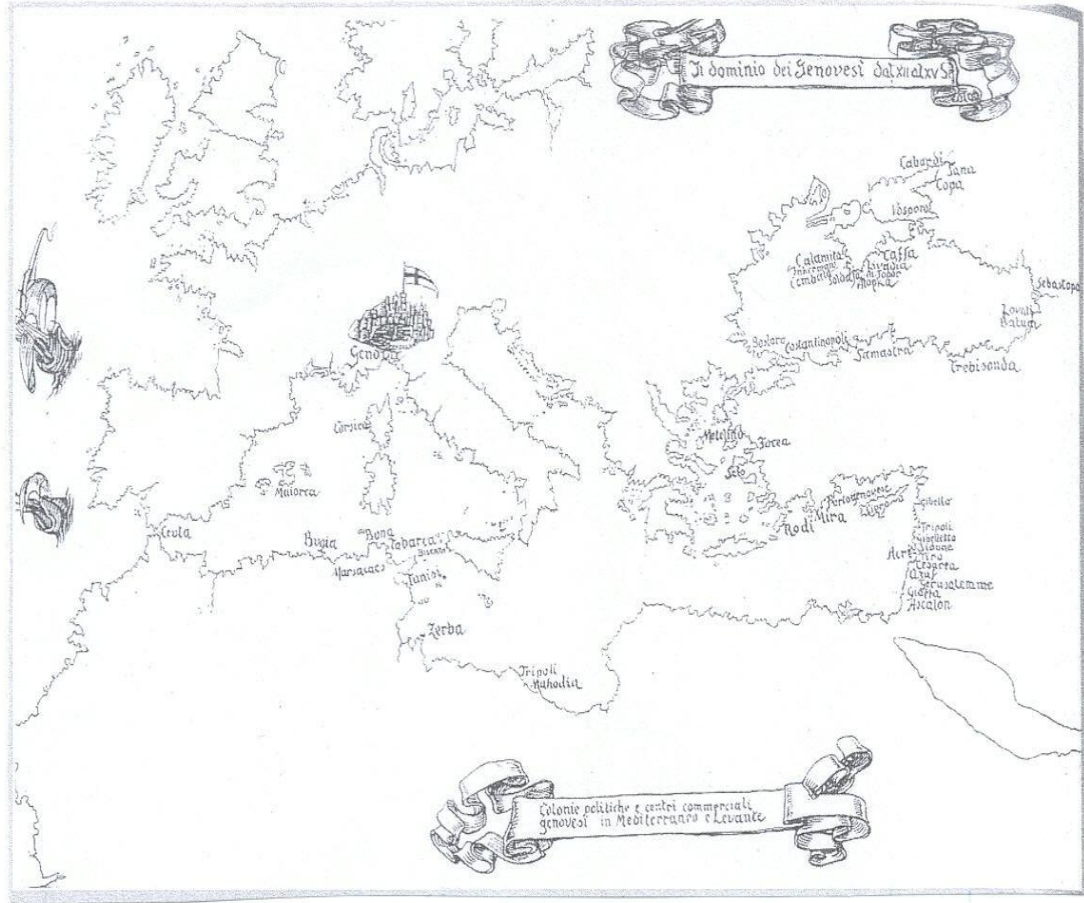
In nomine Domini amen. Magnificus et potens dominus dominus Moratibei magnus armiratus et dominus armiratorum Turchie ex una parte, et nobiles prudentes viri Gentillis de Grimaldis et Janonus de Boscho, ambasiatores syndici et procuratores incliti Communis Janue ex altera parte; habentes ad infrascripta sufficiens mandatum, ex forma instrumenti publici scripti manu Petri de Bargallio notarii et Communis Janue cancellarii, millesimo trecentesimo octuagesimo septimo, die secunda marcii, omni modo via, iure et forma quibus melius potuerunt, ratificaverunt aprobaverunt et confirmaverunt omnia pacta convenciones et promissiones factas et facta tam inter ipsum magnificum dominum Moratibei, quam inter recolendam memoriam magnifici domini domini Orchani patris sui ex una parte, et illustrem Commune Janue ex altera; renunciantes dicte partes, dictis nominibus, exceptioni compositionis pactorum et promissionis non factorum, rei sic ut supra et infra non geste vel sic non se habentis, doli mali metus in factum, actioni, conditioni sine causa vel ex iniusta causa, et omni alii iuri, promittentes dicte partes, dictis nominibus sibi invicem et vicissim, solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, ipsa pacta convenciones et promissiones de cetero observare, et contra ipsa vel aliqua ipsorum non facere vel venire aliqua occasione ratione vel causa que dici vel excogitari possit de iure vel de facto. Insuper etiam promiserunt dicti ambasiatores, nomine et vice Communis Janue, facere et curare ita et sic quod commerciarum Peyre et collectores tolte censarie restitutionem facient prefato domino Moratibey de omnibus quantitatibus pecuniarum habitis et receptis a Johanne Semelode burgense Peyre, pro rebus et mercibus emptis et venditis in Peira ipsius domini Moratibei, tempore quo ipse Johannes faciebat facta ipsius domini Moratibei, salvo de caratis octo pro quolibet centenario yperperorum solutorum censariis seu collectoribus dicte tolte censarie. Item promiserunt dicti ambasiatores quod saraceni districtuales dicti magnifici domini Moratibei de cetera non solvent in Peira aliquod comerchium ianuensibus de aliquibus rebus et mercibus portandis in Peiram, vel extrahendis per dictos saracenos vel aliquos ipsorum. Item promisserunt predicti ambasiatores quod saraceni districtuales predicti domini Moratibei non solvent in Peyra, de rebus et mercibus suis emendis vel vendendis, censariis et collectoribus tolte censarie, quam carati octo pro quolibet centenario yperperorum. Versa vice ipse magnificus dominus Moratibei acetans predicta omnia et singula, promisit dictis ambasiatoribus, recipientibus nomine et vice prefati Communis Janue, facere et curare ita et sic cum effectu, quod ianuenses de cetero in toto territorio suo stabunt manebunt et transitum facient salvi et securi, et ibi negotiari et mercari

poterunt, emendo et vendendo omnes merces quas voluerint pro suo libito voluntate, absque eo quod deinceps possent aliququaliter impediri aggravari vel molestari, solvendo comerchium dicti magnifici domini Moratibei solitum et consuetum solvi, iuxta formam conventionum antiquarum, et ultra promisit prefatus dominus Armiratus facere et curare ita et sic quod omnia et singula navigia ianuensium, et qui pro ianuensibus tractantur et reputantur, poterunt in toto territorio suo victualibus honerari, solvendo dicto magnifico domino Moratibei vel factoribus suis, pro quolibet modio Romanie grani ordeï millii et alliorum leguminum, illud quod solvent saraceni greci veneti et alii qui minus solvunt. Que omnia et singula supradicta dicte partes, dictis nominibus, promisserunt sibi invicem et vicissim, et una pars alteri et altera uni, et ad maiorem cautellam premissorum iuraverunt ad sancta Dei evangelia, corporaliter tactis scripturis, videlicet dicti ambasiatores dictis nominibus, et ipse magnificus dominus Moratibei secundum morem et consuetudinem saracenorum, attendere complere et observare et contra non facere vel venire de iure vel de facto, aliqua occaxione, racione vel causa que dici vel excogitari posset, sub pena dupli eius et totius de quo fuerit contra factum vel ut supra non observaretur, rattis manentibus omnibus et singulis supradictis, et sub ypotheca et obligatione omnium bonorum suorum dictis nominibus habitorum vel habendorum, illa tamen que obligari non prohibentur secundum formam capitulorum et ordinamentorum dicti Communis. Acto in presenti contractu et qualibet parte ipsius, quod ipsi ambasiatores dictis nominibus teneantur facere et curare ita et sic quod Potestas Peire et eius Consilium iurabunt attendere et observare omnia et singula supradicta. Item fuit actum in presenti contractu, inter prefatos contrahentes, dictis nominibus, quod in quantum in Peiram sclavus aliquis, ex illis prefactorum Domini vel subdictorum ipsius, fugam eriperet, quod quolibet habitator Peire et burgorum ad manus cuius dictum tallem sclavum pervenerit, teneatur dictum tallem sclavum presentare domino Potestati Peire qui nunc est, vel pro tempore fuerit, sub pena solvendi pretium dicti sclavi Domino suo, et ultra yperperos centum ad sagium Peire Comuni Janue in Peira, sive massariis stipulantibus nomine et vice dicti Communis, et quod de predictis fieri debeat proclamationem et ordinem in dicta terra Peire. Et e conservo prefatus dominus Moratibei promissit et solempniter convenit dictis ambasiatoribus, dictis nominibus, stipulantibus et recipientibus nomine et vice Communis Janue, facere et curare sic et taliter cum effectu quod omnes sclavi ianuensium fugientes a dominis suis in Turchiam vel Greciam restituentur libere prefatis dominis suis, nulla conditione interveniente, salvo et specialiter reservato si tallis sclavus vel sclava sic fugientes ut supra essent vel esset saracenos vel saracenos, quod tunc et eo casu prefatus Dominus nil ad aliud teneatur quam ad solutionem et satisfactionem veri et iusti pretii dicti tallis sclavi cogniti saraceni. Mandantes mihi Quilico de Tadeis, notario infrascripto, ut de predictis conficere debeam presens publicum instrumentum in testimonium premissorum. Actum

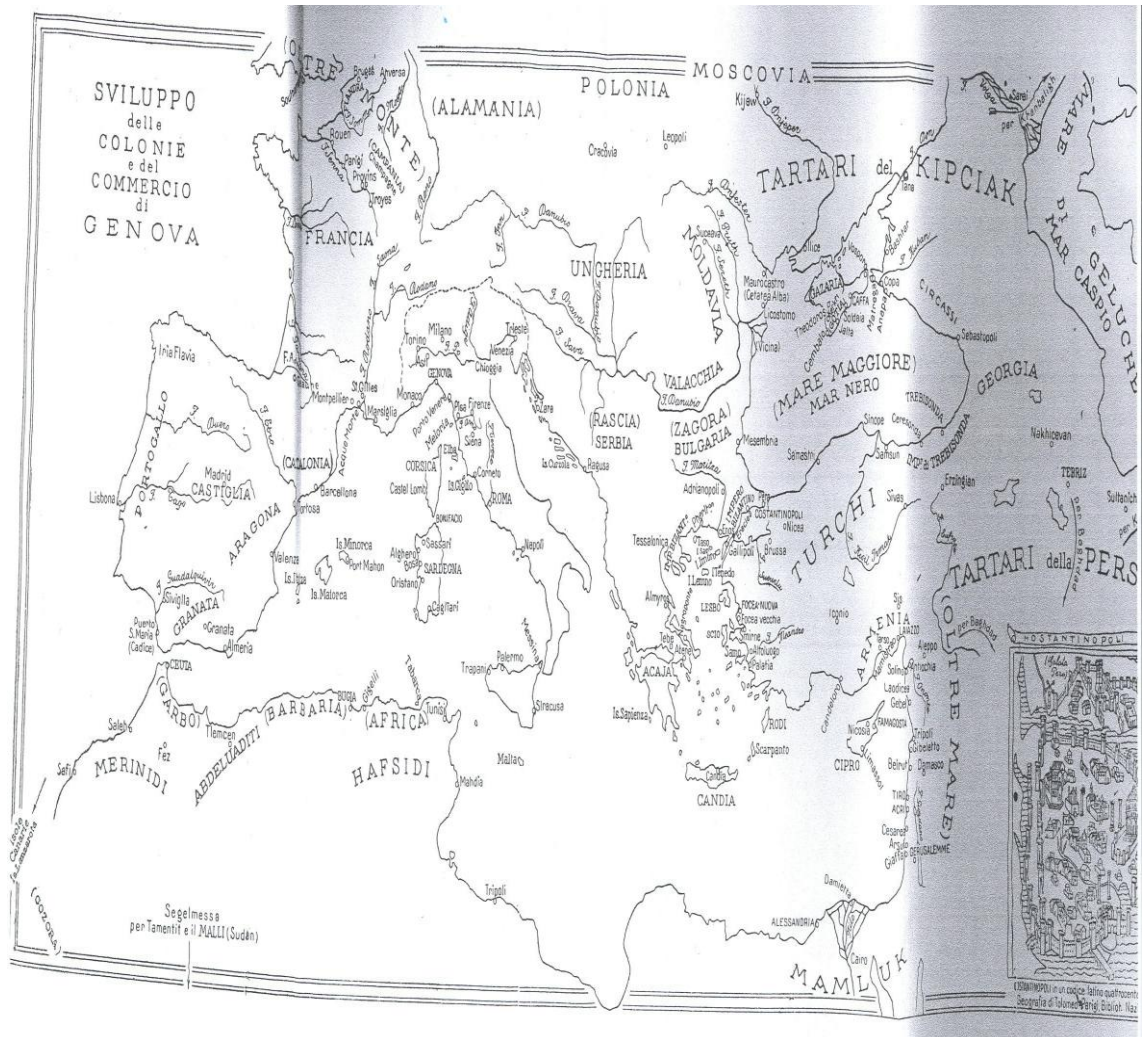
in Turchia, in quodam cassalle dicto Mallaina, in cortillio domus habitationis personaliter prefacti Domini. Anno Dominice Nativitatis millesimo trecentesimo octuagesimo septimo, indictione nona secundum cursum Janue, die octava iunii, hora paullo post vespervas, presentibus testibus Bartholomeo de Lamgascho, burgensi Peire, interprete de lingua grecha in latinam presntis instrumenti, Johanne de Draperis, Dario Spinulla, Anthonio de Mentono, burgensibus Peire, et Amgelino de Saulo cive Janue, nec non Cassano Bassa et Tomortassio saracenis, baronibus dicti Domini, ad predicta vocatis et specialiter rogatis.

Ego Quilicus de Thadeis imperiali auctoritate notarius, predictis omnibus et singulis interfui, et rogatus scripsi, licet occupatus meis variis negociis per alium exharari fecerim.

EK-2 XII-XV. Yüzyıllar Arasında Akdeniz ve Doğu Akdeniz'deki Ceneviz Ticaret Merkezleri ve Kolonileri (Donaver, 2001: 97).

EK-3 Cenova Ticaret Kolonilerinin Gelişimi (Lopez, 2004: 367).

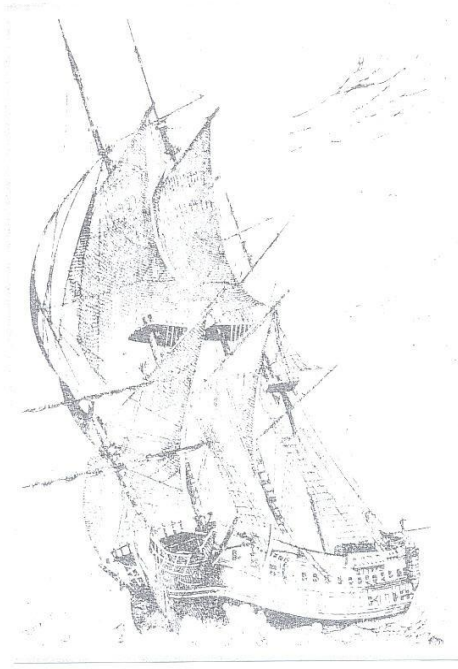

EK-4 Andrea Doria (Donaver, 2001: 113)

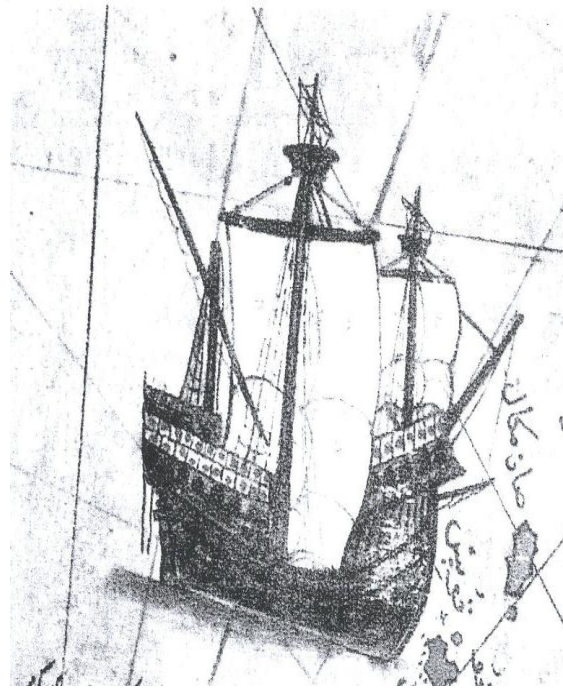

EK-5 XVI. Yüzyıla Ait Bir Ceneviz Gemisi

(Donaver, 2001: 129)

EK-6 Bir Ceneviz Gökesi

(Pîrî Reis, 2012: 4)

EK-7 Bir Ceneviz Gökesi (Cenova Galata Deniz Müzesi'nden)

EK-8 Galata Zımmîlerine Verilen Ahidnâme (Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 433-434)

Galata zımmîleri ahidnâmesidir. Ebül-Feth Sultân Muhammed Hân İstanbul'u feth eyledükde vermiştir. Rumca yazılıp üzerine tuğra çekilmiştir.

Ben Ulu Padişah ve ulu şehinşâh Sultân Muhammed Hân bin Sultân Murâd'ım. Yemin ederim ki, yeri göğü yaradan Perverdiğâr hakkı için ve Hazret-i Resûlün-Aleyh'is-Salâtü ve's-selâm-pâk, münevver, mutahhar ruhu için ve yedi Mushaf hakkı için ve yüz yirmi dörtbin peygamberler hakkı için, dedem ruhîcün ve babam ruhîcün, benim başım için ve oğlanlarım başîcün, kılıç hakkîcün, şimdiki hâlde Galata'nın halkı ve merdüm-zâdeleri atebe-i ulyâma dostluk için Babalan Pravizin ve Markizoh Frenku ve tercümanları Nikoroz Baluğu ile Kal'a-i mezkûrenin miftâhın gönderüb bana kul olmağa itâat ve inkıyâd göstermişler. Ben dahi;

1. Kabul eyledim ki, kendülerin âyinleri ve erkânları ne vechile câri ola-gelirse, yine ol üslûb üzere âdetlerin ve erkânların yerine getüreler. Ben dahi üzerlerine varup kal'alarını yıkub harâb etmeyem.
2. Buyurdum ki, kendülerin malları ve rızıkları ve mülkleri ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve gemileri ve sandalları ve bilcümle metâ'ları ve avretleri ve oğlancıkları ve kulları ve câriyeleri kendülerin ellerinde mukarrer ola, müte'âriz olmayam ve üşendirmeyem.
3. Anlar dahi rençberlik edeler. Gayrı memleketlerim gibi deryâdan ve kurudan sefer edeler, kimesne mâni ve müzâhim olmaya, mu'âf ve müsellemler olalar.
4. Ben dahi üzerlerine harâc vaz' edem, sâl be-sâl edâ edeler gayrılar gibi. Ve ben dahi bunların üzerlerinde nazar-ı şerifim dirîğ buyurmayub koruyam gayrı memleketlerim gibi.
5. Ve kiliseleri ellerinde ola, okuyalar âyinlerince. Ammâ çan ve nâkûs çalmayalar. Ve kiliselerin alub mescid etmeyem. Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar.
6. Ve Ceneviz bâzîrgânları deryâdan ve kurudan rençberlik edüb geleler ve gideler. Gümrüklerin âdet üzere vereler. Anlara kimesne te'addî etmeye.
7. Ve buyurdum ki, yeniçeriliğe oğlan almayam ve bir kâfiri rızâsı olmadan Müslüman etmeyeler ve kendüleri aralarında kimi ihtiyâr ederlerse maslahatları için kethüdâ nasbedeler.
8. Ve buyurdum ki, evlerine doğancı ve kul konmaya ve kal'a-i mezkûre halkı ve bâzîrgânları angaryadan mu'âf ve müsellemler olalar.

Şöyle bileler, alâmet-i şerife i'timâd kılar.

Tahrîren Fî Evâhir-i Cemâziyelûlâ sene seb'in ve hamsîn ve semâne-mi'ete"(857 H./
1453 M.)

EK 9- II. Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra Galatalılara verdiği 857 (1453) Ahidnâmesi (GŞS, no. 17, s. 190/1)

Galata zimmîlerinin ahidnâmeleri sûretidir.

Ben ki ulu pâdişâh ve ulu şehinşâh Sultân Mehmed Hân bin Sultân Murad Hânım. Yemîn iderim ki, yerleri ve gökleri yaradan perverdigâr hakkıçün ve hazreti resûlün aleyhi's-salatü ve's-selâmın pâk, münevver, mutahhar ruhiçün ve yedi mushaf hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkı içün ve dedem ruhu içün ve babam ruhiçün ve benim başım içün ve oğlancıklarım başıçün ve kuşandüğüm kılıç hakkıçün, şimdiki halde Galata'nın halkı ve merdüm-zâdeleri atebe-i ulyâma dostluk içün ilçileri Babilan Peravizin ve Markiz de Franko ve dragomanlar Nikoroz Papuço ile kal'a-i mezkûrenin miftâhını getirüp bana kul olmağa itâ'at ve inkıyâd göstermişler. Ben dahî kabul eyledim ki, kendülerün âyinleri ve erkânları ne veçhile câri ola geldiyse yine ol üslûb üzre âdetlerin ve erkânların yerine getireler. Ben dahî üzerlerine askerimle varup kal'alarmı yıkup harâb itmeyem. Buyurdum ki; kendülerün mallan ve nızıkları ve mülkleri ve mahzenleri ve bağlan ve değirmenleri ve gemileri ve sandallan ve bi'l-ciimle metâ'lan ve avretleri ve oğlancıkları ve kullan ve câriyeleri kendilerin ellerinde mukâner ola, müteânz olmayam ve üşendirmeyem. (metâ'lan ve avretleri ve oğlancıklar ve) Anlar dahî rencberlik ideler, gayn memleketlerim gibi. Deryâdan ve kurudan sefer ideler, kimesne mâni'l ve müzâhim olmaya, mu'âf ve müsellemler olalar. Ve ben dahî üzerlerine şer'î harâc vaz' idem, sâl-be-sâl edâ ideler, gaynlar gibi. Ve ben dahî bunların üzerlerinden nazar-ı şerîfimi diriğ buyurmayup koruyam, gayn memleketlerim gibi. Ve kilisalan ellerinde ola, âyinlerince okıyalar, amma çan ve nâkûs çalmayalar ve kilisalan alup mescid itmeyem. Bunlar dahî yeni kilisâ yapmayalar. Ve Ceneviz bâzirgânlan deryâdan ve kurudan rencberlik idüp geleler ve gideler, gümrüklerin âdet üzre vireler. Anlara kimesne te'addî itmeye. Ve buyurdum ki; yeniçeriliğe oğlan almayam ve bir kâfiri rızası olmadın Müslümân itmeyeler. Ve kendiileri aralannda kimi ihtiyâr iderlerse maslahatlançün kethüdâ nasb ideler. Ve buyurdum ki; evlerine doğancı ve kul konmaya ve kal'a-ı mezkûr halkı ve bâzirgânlan angaryadan mu'âf ve müsellemler olalar. Şöyle bileler alâmet-i şerife i'timâd kılalar.

Tahiren fî evâhir-i şehri cumâde'l-ülâ li-sene seb'a ve hamsın ve semâne-mie

Be-makam-ı Kostantiniyye

EK-10 Kambiyo Oranları

Tablo 2: Akçenin Dukaya Oranı/Akçe Duka Kuru

Tarih	Akçe	Duka	Kaynak
1450	30	1	Sisto Canevesio, NA 1340, 22 Mart 1487
1456	30	1	Sisto Canevesio, NA 1340, 22 Mart 1487
1460	42-43	1	Akkuş, 2009: 127
1467	44	1	İnalcık, 2000: 279
1470	44	1	Akkuş, 2009: 127
1475	44	1	Majer, 1987: 134
1476	45	1	Fleet, 2009: 134
1479	45	1	İnalcık, 2000: 290
1481	46	1	Akkuş, 2009: 127
1487	44	1	Genesio Rapallo, NA 1104, 9 Ağustos 1487
1498	48	1	Lorenzo Villa, NA 1421, 10 Mayıs 1498
1503	50	1	Dökmeci, 2011: 124
1509	50	1	İnalcık, 2008: 236
1520	60	1	İnalcık, 2000: 339
1532	60	1	Bassano, 2011: 17

1547	60	1	İnalçık, 2000: 402
1573	60	1	Bertele, 2012: 150
1578	64	1	İnalçık, 2000: 339
1588	120	1	Pamuk, 1999: 152
1600	125	1	Pamuk, 1999: 152

EK 12- 28 Eylül 1497 tarihli Cenevizli tüccar Stefano di Promontorio'nun oğlu Paolo di Promontorio'nun Domenico Adorno'dan aldığı 32 çuval Gelibolu yünü, 10 balya koyun derisi, 1 kasa dolusu babası Stefano di Promontorio'dan kalma eşya, bir yatak ve bir küçük çuval dolusu yıkanmış yünle Eski Foça'dan Sakız Adası'na bir Türk ağribarıyla gelmesine dair

Die XXVIII septembris 1497

In nomine Domini, amen. Paulus de Prementorio domini Gabrielis tanquam procurator et procuratorio nomine dicti domini Gabrielis de Prementorio quondam domini Peregri, patris ipsius Pauli et patris et heredis quondam Stephani de Prementorio et seu cui bona dicti quondam Stephani spectant et pertinent prout de instrumento mandati et procure facte per dictum dominum Gabrielem in personam ipsius Pauli constato publico instrumento scripto manu Nicolai de Merilia notarii, die secunda ianuarii anni presentis visi et lecti per me notarium infrascriptum cuius vigore habet ad infrascripta et alia plenum et sufficiens mandatum, sponte et ex ipsius dicto nomine certa scientia, nulloque iuris vel facti errore ductus seu modo aliquo circumventus, non vi, non metu sed ex sua mera, pura, simplici et spontanea voluntate et omni modo, via, iure et forma quibus melius potuit et potest confessus fuit et confitetur egregio domino Dominico Adurno presenti et stipulanti pro se, heredibus et successoribus et quibuscumque habentibus et habituris ius vel causam ab eo et eis se ipsum Paulum dicto nomine habuisse vere, realiter et cum effectu recepisse a dicto domino Domenico sacchos triginta duos lanarum Galipolis, ballas decem montoninarum, capsiam unam in qua sunt diversa dicti quondam Stephani, strapuntam unam, alaeharium et sachetum unum, par unum lane lavate pro quibus bonis et rebus dictus Paulus dicto nomine dedit et solvit dicto domino dominico asperos quinque milia super bancho spectabilis Gabrielis de Ferrariis et sociorum cui habeatur relacio, computatis in eis asperis centum sexaginta octo pro Ostalagiis Chii ut idem dominus Dominicus sponte et ex ipsius certa scientia confessus est et confitetur dicto Paulo presenti et dicto nomine stipulanti nomine et vice dictorum domini Gabrielis, heredum et successorum et quibuscumque habentibus et habituris ius vel causa ab eo et eis, quas habuit et recepit ex foliis a Baptista de Prementorio cum quadam griparia Teucrorum.

Renuntiantes etc. quare etc., quitaverunt etc, promittens dictus Paulus suo pro primo et privato nomine etc. legitime defendere et autorizare etc., sub pena dupli etc., ratis etc., et cum restitutione etc., et proinde etc.

MCCCCLXXXVII die iovis XXVIII septembris hora XXIII vel circa in camera dicti domini Dominici. Testes Guirardus Gentilis quondam domini Bartholomei et Iohannis Lechavelum quondam Barnabe.

EK 13- Lorenzo Villa, filza 2/334 10 maggio 1498

Die X maii 1498

(SC) Quitacio

In nomine Domini, amen. Spectabiles dominus potestas civitatis et insule Chii et officium victualium sponte etc. confessi fuerunt et in veritate publice recognoverunt nobili Thome de Auria presente etc. se ipsos spectabilem dominum potestatem et officium habuisse et recepisse a dicto nobile Thoma asperos triginta quinque milia in hunc modum, videlicet asperos decem novem in capsiiis in ducatis auri venetorum, asperos duodecim milia in ducatis ducentis sexdecim et asperis quadraginta octo solvendis in Pera spectabili domino Petro Iustiniani quondam domini Gabrielis oratori spectabilium domini potestatis et gubernatorum ad illustrem Teucrorum regem per Pantaleonem Corestrum, Georgium de Zoalio et Petrum de Ferrariis vigore litterarum cambii subscriptarum manu Barthomlomei de Auria asperos quatuor milia in ducatis septuaginta duobus auri venetis et asperos sexdecim solvendos in Pera dicto eorum domino oratori per Baptistam Iustinianum quondam domini Ieronimi vigore litterarum cambii subscriptarum per Lucham Gentilem ; faciunt summam asperorum triginta quinque milium de quibus supra ad quos dictus nobilis Thomas dictis domino potestati et officio tenebatur et obligatus erat vigore publici instrumenti manu mei notarii infrascripti, millesimo et die contentis in eo cui relatio habeatur.

Renunciantes etc., quare etc.

Actum Chii, videlicet in sala palacii ubi consilia celebrantur, anno Dominice Nativitatis MCCCCLXXXX sexto, indicione quartas iuxta morem Ianue, die lune XVIII decembris, hora Avemarie serotine ; presentibus testibus Bartholomeo Iustiniano quondam domini Iohannis et Cristofforo de Partino vocatis et rogatis.

EK 14- 15 Ocak 1463 tarihli Manuele Bocaccio'nun Gabriele Maricone'ye karşı girişilen bir hareket ortamında Edoardo Leandro ve Lazzarino Doria'nın şahitliğinde o dönemde Bergama'da bulunan Ömer aracılığıyla Enebey ile yapılan ticari bir alışverişten dolayı verilen paranın doğruluğuna dair

(ASG, Notaio Anticho, No: 1421, Filza 1/449, 15 Gennaio 1463)

Pro Manuele Bocacio

Die XV ianuarii MCCCCLXIII

Edoardus Leardus testis summarie productus ad eternam rei memoriam ne fides veri pereat per Manuelem Bocacium, probare et verificare volentem in causa quam habet seu movere intendit cum Gabriele Marichono videlicet quod quidem liber qui est penes ipsum Manuelem ad presens, et qui ipsi Manuelli datus fuit per uxorem quondam Luciani de Auria domini Occelini, fuit et est scriptus manu propria dicti Gabrielis et est debitor dicti Gabrielis ; item quod quedam partita scripta in dicto libro in carta V et que partita talis est in lo debet die V martii Manuel Bocatius pro Capsis (?) sibi missis in uno grupo de asperis MCCCCLXXXVII directis domino Luchino de Auria, asperos mille sive asperos M in lo recepimus die XXV marcii; item in capsis nobis missis cum Enebei pro Omori de asperis vegiis, asperi M; item in capsis nobis missis pro Omori in I ut dicit asperi MDCCCL in I asperi MDCCCL fuit et scripta per dictum Gabrielem et de littera sua; et quod tempore quo dictus Gabriel erat in Bergamo Turchie ipse Edoardo erat cum eo et dici tunc audivit a dicto Gabriele eidem missos fuisse per dictum Manuelem asperos contentos in summa dicta racione anotata in dicto libro.

Qui Edoardus testes predictus amonitus, iuratus, interrogatus et examinatus super predictis, suo iuramento dixit testificando vera esse omnia predicta intutlata per dictum Manuelem, ipso teste prius ostenso dicto libro et eo reviso ac partitis omnibus in eo anotatis. Interrogatus de causa scientie, respondit quia ipse testis erat cum dicto Gabriele in dicto loco Bergami Turchie et vidit dictum Gabrielem aliquando scribere in dicto libro et eciam quia vidit multociens de litera sua ex quo cognoscit omnes partitas contentas in dicto libro esse de manu propria dicti Gabrieli scriptas et quia eciam dici audivit a dicto Gabriele habuisse et recepisse dictos asperos de quibus superius continetur.

Interrogatus si dictus Omeri tunc erat in dicto loco Bergami, respondit se non recordari si tunc fuisset in dicto loco Turchie, tamen videbitur ipsi testi verisimile quod sic, quis ea die erat dies secunda bazalis.

Super generalibus recte respondit et dicit: "Obtineat qui ius habet".

EK 15- 21 Ocak 1558 tarihli Cenova Senatosu tarafından Midilli adasında yaşayan Osmanlı tüccarlarından Mehmed Çelebi'ye Cenova kıyılarına buğday ticareti için giriş yapmasına izin verilmesine dair (Salvacondotto).

(Archivio di Stato di Genova, Senato, Atti 1307/1, No:34, 21.01.1558)

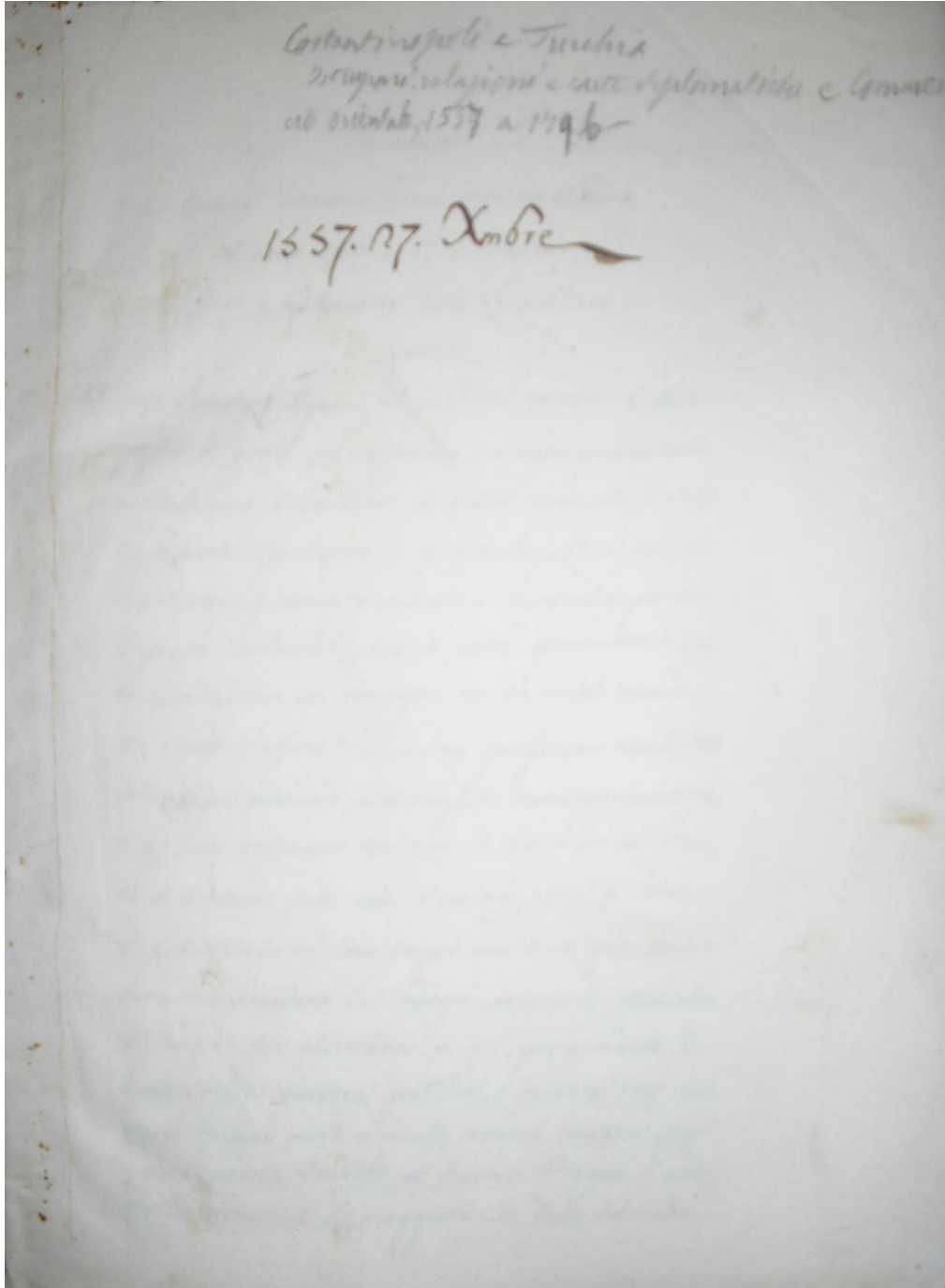
Die XXI ianuarii

Salvocondutto concesso a Mahomot Cilibi de Metelin, turco, di potere venire alla presente città con un vassello carico di frumento.

Duce e governatori etc., havendo promesso il presente Mahomot Cilibi de Metelin, turco, di ritornare qua a Genova un vassello et con esso condurre di Barbaria o d'altre parti grani, vettovaglie et altre mercantie illecite, non havemo voluto mancare accioché la città e paese si habondi di concederli ampio e generale salvocondutto che possa con qualse sia vassello purché non sii d'armata, e suoi marinari venire in queste parti et condurre come di sopra qualsi vogli sorte di vettovaglie et mercantie et quelle vendere et contrattare come a lui piacerà et ritornarsene sicuramente senza che li sii dato alcuno impedimento, nonostante qualsivogli guerra, odia o inimicitia che alcuni re, principe o signorie havessi con la Republica nostra et ancora alcuna rapresaglia che fussi stata concessa o si condedessi da chi si vogli in l'avenire o laude d'essa durante il tempo di questo nostro salvocondutto, quale vogliamo abbi a durare per un viaggio tanto, escluso però sempre dalla presente gratia et salvacondutto ogni et qualunque che esso Mahomot patrone, marinari e beni dovessero o fussero intenuti sì alla Republica come anche a persone private, con dechiaratione che non conducha gente di guerra, corsari né altre cose ce possono esser in danno del paese e sudditi nostri, perché in tal caso il presente salvacondotto sarà de niun valore, comandando a tutti nostri capitani, podestà, giusdicenti et sudditi che al detto Mahomot, vassello, marinari et altri huomini mori o turchi, purché non sieno della qualità di sopra, cioè gente di guerra e corsari non diyno molestia, travaglio o impedimento alcuno né a beni loro, anzi osservino quanto sopra sotto pena della digrazia nostra, in fede etc., dal nostro palazzo li XXI di genaro MDLVIII.

EK 16- 27 Aralık 1557 Tarihinde Ceneviz Yönetiminin Francesco de Franchi Tortorino'ya Verdiği Talimatlar

Instruzione

dato a Francesco Franchi mandato al Turco

L'anno 1557: a 17. diembre

Duce, e Governatori della Republica
di Genova.

A tutti Principi, Signori, Republiche, et altri a chi si
voglia a quali queste nostre saranno presentate
notifichiamo l'Essibitor di queste esser M. Francesco
de Franchi Gentiluomo di questa Republica, che per
alcuni negotij nostri mandemo a Venetia, e perche
il presto condurviui sarà di molto giovamento a que-
sto publico con la maggior instanza del mondo, e
con tutto l'affetto dell'animo preghiamo ciascheduno
delli soprannominati, che vogliono esser contenti far-
ci gratia ordinare, che non li sia dato a lui,
ne a servitori suoi nelli Dominij, terre, e Paesi
rispettivamente loro impedimento, e per suoi
danari accomodato dei bisogni necessarij, offerendosi
all'incontro far altrettanto, e piu per commodo a
qualsivoglia persona publica, o privata loro, la
quale in alcun modo andando a torno passasse per
questo nostro Dominio, et havessi bisogno d'una
simile cortesia, o di maggiore; in fede del che

havemo fatto fare le presenti impresse col nostro solito sigillo, e sottoscritte per l'infra scritto Secretario nostro.

Di Genova li 27. di Aprile 1557. -

Duce, e Governatori

Nobile et desiderando, che la pratica, amicitia, e commercio da noi principiata col gran Turco habbia la sua intiera perfectione havendo deliberato di mandarvi alla Porta di esso Gran Signore accio facciate intender al Signor Rostambassa, per il quale vi si son date lettere, il buono animo, e molta allegrezza, che havemo havuto noi e tutta la nation Genovese di questa tale amicitia, e che habbiamo eletto il nostro ambasciator, e Bajlo, che al piu tardi fra un mese col primo buon tempo manderemo per mare, e che con essi lo riconosceremo, e saremo grati della molta cortesia, et humanita, che ha mostrato verso noi di esserne buon Protettore, e cosi lo pregarete mantenerne in sua gratia, e sopra tutto in quella del Gran Signore, operando appresso esso Gran Bassa, che se uscisse armata avanti che essi Ambasciatori Bajlo giungessero alla porta, che sia commesso, et

ordinato, che detta armata non possi venir a' danni
 nostri, ne de nostri sudditi, ne de navi nostre, poichè
 per noi non è mancare, ne mancherà mai, che non si
 perseveri in questa amicitia, e serviti con esso Gran
 Signore et che più presto non si è potuto spedire
 due ambasciatori, e Bajlo per l'intentione, che
 havere havuto voi per camino nel Regno di Napoli
 del che tutto farete ben capace esso Gran Bassà,
 e che per certezza di questo nostro buono animo vi
 havemo mandato voi anticipatamente, acciochè con
 ogni celerità vi trasferiate alla Porta di provvisore
 fra questo mezzo di appontare li Capitoli della
 pace, la quale dovrà esser conforme alla minuta
 d'argi, che ci havere lasciato qui di vostra mano
 levando una copia del comandamento, che qui
 havere portato, acciochè sette ambasciatori, e
 Bajlo trovino tutto pronto, e si possino spedire
 senza difficoltà, ad ogni cosa d'avere ragguaglio à
 essi ambasciatori, accio, che sappino governarsi
 et se vi occorrerà li manderete huomo a posta,
 o un grippo, accio siano sicuri, et havere notizia
 ferma di tutto quello havere operato, accio pos-
 sino presto venire ad apresentarsi, et à compir-

l'opera alla Porta di esso Gran Signore, e se
 vi parra potrete andar ad aspettarli a Gallipoli,
 et in rispetto al piu presto, che potrete li au:
 serere, e farese certi di quello haranno a fare
 a fin di condurli con tutta la celerita possibile
 alla Porta a fornire, et dare compimento a que:
 sta Benedetta impresa, accelerando il vostro viaggio,
 cosi per mare, come per terra, e quando piacendo
 a Dio il detto nostro ambasciator, e Bajlo haran:
 no ratificato la pace, che douera esser conforme
 alla minuta dell' arce, che ci hauesse lasciato qui
 e del quale gli daremo copia, e che voi gli harete
 introdotti, e fornito ogni cosa, che harete a far voi
 in modo, che di voi non habbino piu bisogno al hora
 vi haueranno da pagare Scuti 300. in oro, o la va:
 lura di essi ad ogni nostra richiesta, li quali come
 sapete si son stabiliti per il vostro travaglio, e
 mercede.

Vi hauemo dato inoltre Scuti 150. a buon conto di
 tutte le spese, che hauesse a fare in questo viaggio
 cosi per mare, come per terra, cosi vostre come del
 seruitor drogoman, e Gianiero, et altre se vi ne
 sara, le quali spese salderete con esso ambasciator,

e Bajlo, e s'importassero più somma di essi 150.
 Scuti essi ve li satisfaranno il sopra più, et s'impor-
 tassero manco quel tanto s'harà da dedurre dalla som-
 ma delli Scuti 300, che essi Ambasciatore, e Bajlo
 vi doveran pagare per la vostra mercede detta
 di sopra. Noi non vedemo, che vi sia altro, che
 dire restringendosi la somma della cura vostra in-
 presso condurvi alla Porta, susare la tardanza col
 Gran Bassà, pregarlo a tenerci in gratia del Gran
 Signore procurare, che l'armare non dannifichino
 la Nation nostra, et accertarlo, che presto li nostri
 Ambasciatori, e Bajlo si partiranno per venir a
 fermar l'amicitia, e voi fra questo mezzo farete
 quel ben, che potrete a utile di questa Republica
 a di 17. Aprile 1557.

Noi non sappiamo se farete la strada di Venezia,
 quando così fosse non vi mancherà passaggio es-
 sendovene sempre per quanto intendemo, per
 quando non vi ne fusse siamo contenti, che pos-
 siate prendere uno, conche non spendiate più
 di ducati 18: in 20: al più
 Oltre quanto si è detto se accaderà, che appresen-
 tate a Rostam Bassà sino in re robbe come voi

dite esser di costume donargiele per la prima
introducion vostra, et certe altre poche spese
alli Portieri, e Camerieri non mancate di farlo
con quello più vantaggio che si potrà, che ordi-
nemo alli ambasciatori il bisogno —

Daq come sopra —

Illmo, et Eccmo Sig.

L'Esibitor di queste sarà Francesco de Franchi
quale rimandemo da vostra Illma, et Eccma
Signoria, acciò la faccia certa della contentezza,
et allegrezza che tutta la nation nostra hà ha-
vuto dell'amicitia, e servitù acquistata con l'
altrezza del gran Signore, et della molta obliga-
tion non mai da scordarsi, che habbiamo all'hu-
manità, e molta cortesia di vostra Illma, et
Eccma Signoria, alla quale con queste nostre offe-
rimo quelle grazie, che maggiori si possano, et
a notificarli inoltre qualmente subito, che detto
Francesco giunse qui fecemo ellectione di nostro
ambasciator, e Rajto, quali partiranno fra un mese
ò circa col primo buon tempo ad appresentarsi
inclinuolmente, et con ogni humiltà all'altrezza
di esso gran Signore; Riferirà ancora à quella

la tardanza sua per camino ritornando cagiona:
 tale dalli impedimenti havuti nel Regno di Na:
 poli, dara' inoltre raguaglio a' vostra M^{ma}, et
 Ecc^{ma} Signoria di quanto si reputiamo tenuti,
 et obligati a' quella, alla quale con tutto l'affetto
 dell' animo preghiamo esser contenta mantenere
 la Nation nostra in gratia di esso Gran Signore
 prestandogli fede in quel, che gli esporra' in nome
 nostro fra' questo mezzo tempo, che giungeranno esso
 ambasciator, e Bajlo pregandoli ogni felicità, e
 contentezza, bacciandole le mani. —

Di Genova il di' 17. di Aprile 1557. —

Di Vostra M^{ma}, et Ecc^{ma} Signoria —

affezionatissimi —

Duce —

EK 17- 24 Ekim 1558 tarihli belgeye göre Osmanlı topraklarına gelen Sakız Cenevizlilerinden Elçi Francesco de Franchi'nin Harcamalarına Dair (ASG, Archivio Segreto 2179)

Tybis 1558. à di 24 di ottobre.
 Spese fatte per me' franc. de' franchi dal di, che à Genova saldai li
 conti con li Mag^{ri} s^{ri} procuratori della Ecc^{sa} Rep^{ca} di Genoa, sino
 al di d' hoggi, con per terra, come per mare, per me' per lo mio s^{uitore}
 e drogomano, et giannuzero, secondo si contiene nel mio quadernetto
 mostrato alle Mag^{ri} s^{ri} Ambasc^{re}, et Ballo, piu minutam^{te} è
 riduto in sommario, Et p^o per li scoti miei, del seruitore, et
 drogomano in genova non podi nel conto 8. 8
 Epui per scoti alle hostarie da Genoua à ferrara, venetia, et sino
 in Ragusia compreso le spese feci in la Galea con la quale passai
 dalli 28. di decembre sino à 13. di marzo à quale di gioune
 à Ragusia 61. 23. 6. 61. 23. 6
 Epui per caualcature quando tre quando 4. da genoa sino à ferrara
 et venetia compreso barche da mantoa à ferrara, et da ferrara
 à venetia dalli 28. di decembre sino alli 27. di genaro che
 gioune à venetia 19. 18. 6. 19. 18. 6
 Epui per scoti fatti da Ragusia sino in Pera, et in esso loco di Ragusia
 p^{er} me' s^{uitore} e drogomano, et giannuzero dalli 14. di marzo sino alli 16.
 d' aprile 33. 29. 33. 29
 Epui per caualcature da Ragusia in Costantinopoli che fanno cinque
 compreso vna caualcatura per le robbe del dormire, et mangiare
 che si porta appresso 57. 66. 6. 57. 66. 6
 Epui per interesse de' ducati scambiati per camino in quali fu interced
 de' 2. per 4. perche si scambiano ad 4. 4. 4. 4
 Epui per lo costo di vno Castano panno di do. doi dolamam di raro fatti
 à venetia due para di Calsoni di Clarisca, Ghiali, Capello alla scoc
 quanti senta due para di cabreti di vicentino piccole comprese 44. 27. 6. 44. 27. 6
 spesi per acconciare dette vesti 44. 27. 6. 44. 27. 6
 Epui per due archibusi compri in ferr. compri 10 p^{er} acconciarli per il
 camino 7. 14. 7. 14
 Epui per diuersi spese da cucinare, et alore' bisogni per il camino 4. 6. 4. 6

<p> E piu per vesti bre di damasco date al Bassa con le sue fodre, et una al Dragomano $\text{r } 103 \text{ } 93$ </p>	<p> $\text{r } 103 \text{ } 93$ </p>
<p> E piu pagati alle portiere del Bassa ducati $8 \text{ } @ \text{ } 26$ </p>	<p> $6 \text{ } 50$ </p>
<p> E piu pagati ad ybraim bey, et al scrivano per hauere li Capitoli sotto scorta, et comandam^{ti} $2 \text{ } 16$ di oro </p>	<p> $19 \text{ } 14 \text{ } 6$ </p>
<p> E piu per medici pagati in ferrara, Pera, et medicime in esso loco et certi Sinopi a Ragusa $\text{r } 22 \text{ } 2$ </p>	<p> $22 \text{ } 2$ </p>
<p> E piu per diuersi spese fatte alli buirami, et alli chiani quando son venuti per le case, et al Capigi del Bassa in piu volte </p>	<p> $7 \text{ } 29 \text{ } 6$ </p>
<p> E piu pagati per lo salario del dragomano de mesi 10 che finiscono al 10 di nouembre $\text{r } 27 \text{ } 10$ </p>	<p> $27 \text{ } 18$ </p>
<p> E piu per lo salario del s'uitore de mesi 10, che finiscono come di sopra </p>	<p> $12 \text{ } 17 \text{ } 6$ </p>
<p> E piu per lo premio del gianm'ero, che me' a compagno da Ragusa in Costantinopoli, et oltre in esso loco mesi due sino alli 16 di ouigno compreso il vino, et Candelle di essi mesi $\text{r } 11 \text{ } 43 \text{ } 6$ </p>	<p> $11 \text{ } 43 \text{ } 6$ </p>
<p> E piu pagati ad ~~un~~ altro biam'ero dalli 16 di ouigno sino alli 3 di settembre quando arriuorno li mag^{ri} ad 4 Il giorno, et 2 pomo, et Candelle </p>	<p> $7 \text{ } 14$ </p>
<p> E piu per lauatura de panni bianchi $\text{r } 1 \text{ } 23$ </p>	<p> $1 \text{ } 23$ </p>
<p> E piu pagati per diuersi bre hauute, et scritte, et massi per dar muona di samer </p>	<p> $1 \text{ } 40$ </p>
<p> E piu per pagati per le barche, per passare in Costant^{inopoli} in mesi $6 \frac{1}{2}$ dalli 16 di aprile sino al di d'oggi, con per Chiani, come per ybraim bey, et altri </p>	<p> $9 \text{ } 56$ </p>
<p> E piu per li scotti miei del s'uitore, e dragomano in Pera dalli 16 di Aprile sino a tutto ottobre compreso camera, letto, e lume per la mia bocca duc. 4 Il mese, e per li altri $2 \frac{1}{2}$ per uno sono $2 \frac{1}{2}$ 65 </p>	<p> 78 </p>
<p> E piu per la usura de mesi 7, che finiscono alli 15 di nouembre per esser entrato il mese de 200 d'oro presi da giudei per spendere a 10 per 100 $\text{r } 21$ </p>	<p> $25 \text{ } 14$ </p>
<p> La somma de tutte le r'udate partite monta a scudi cinquecento settanta 60 e soldi sette, de quali si hanno a dedurre scudi cento cinquanta, che ho hauuto in Genoua dalli mag^{ri} s^{ri} procuratori della Ecc^{ta} Rep^{ta} di Genoua a buon conto di dette spese, resto hauere $\text{r } 423$ quattrocento trinitre et soldi sette </p>	<p> $423 \text{ } 7$ </p>

La partita de' ducati .i. per li scoti di Genova non si accetta, perche' dette
 spese non sono fatte nel viaggio.

li .^{di} 44. 27. 6. non si accettano: perche' sono cose, che entrano in li frasi
 quando la fffma s'ria li habbia a pagare.

li .^{di} 7. 14. per li archibuseti non si accettano.

La partita de' .^{do} 1. 23. per lauature de panmi non si accetta.

La partita de' .^{di} 25. 14. per interessi non si accetta.

La partita delli .^{di} 109. 43. per le vesti si accetta senza preiudicio
 quanto per le fodre, perche' non obstante, che' alli Bassa si diano le vesti
 con le fodre, perche' in la instrutione ne vien detto, se li accetti per tre
 vesti, e senza preiudicio anchora della veste data al drogomano: anchorche
 noi siamo certificati, che l'ha haunta.

La partita de' scudi 22. 2. per medici, et medicini se li e' accettata
 senza preiudicio, e rimessa all' fffma s'ria

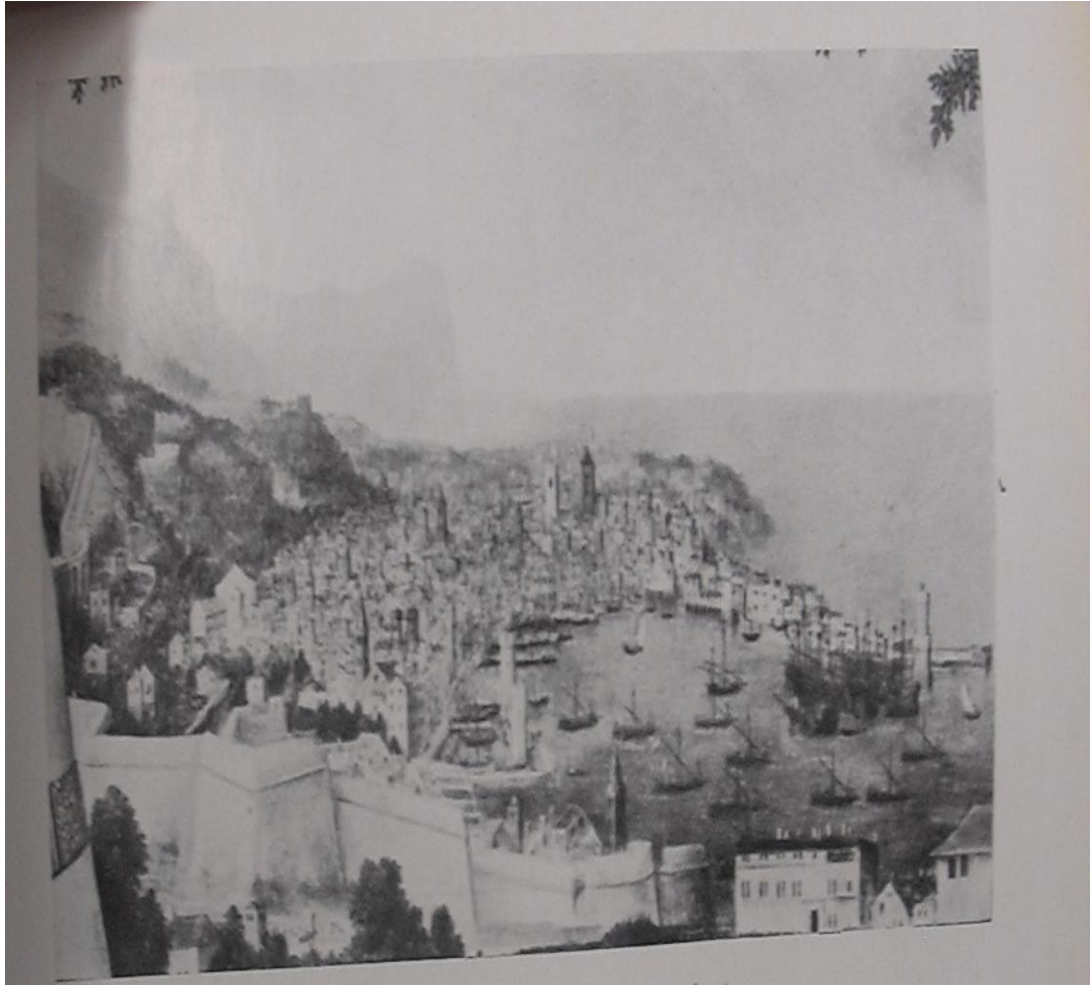
Di modo, che' dedute le partite di sopra non accettate sommano .^{di} 407
 de li quali deduti .^{di} 150. haunti a Genova restano .^{di} 337. quali se li
 sono pagati; restano sospese le sopradette partite accettate senza preiudicio.

1558. 24. ottobre
 Conto delle spese dell' ambasciata
 all' gran' altare

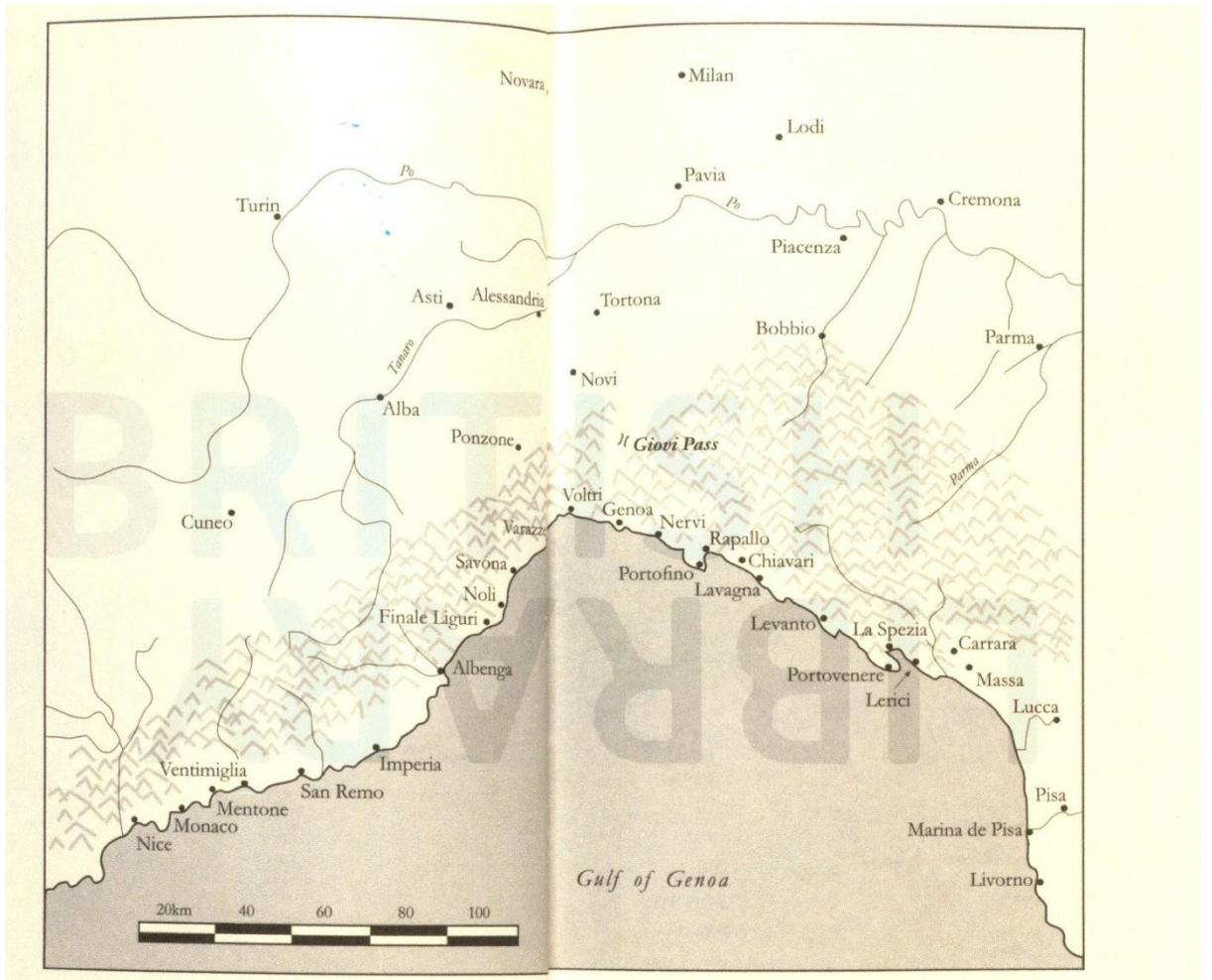
Spese di me^{re} France de' franchi

[The rest of the page contains faint, mostly illegible handwritten text, likely a continuation of the account or a list of expenses.]

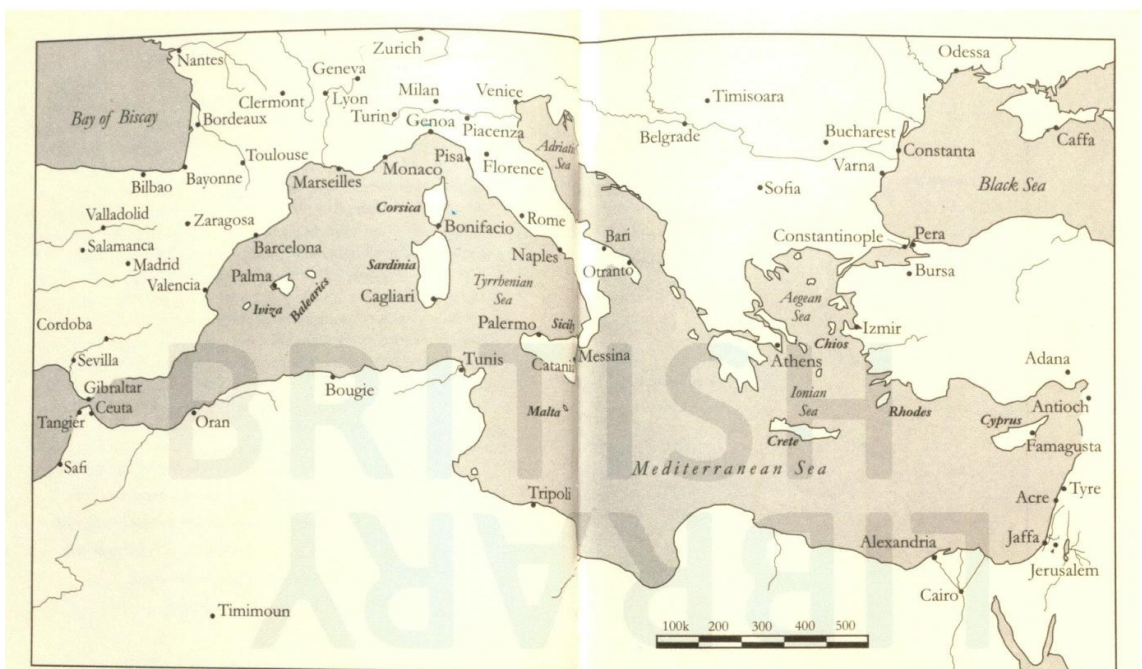
EK 18- 1561 Yılında Cenova Şehri ve Limanı (Ruffini, 1953: 378)

EK 19- Liguria (Argenti, 1958: 243)

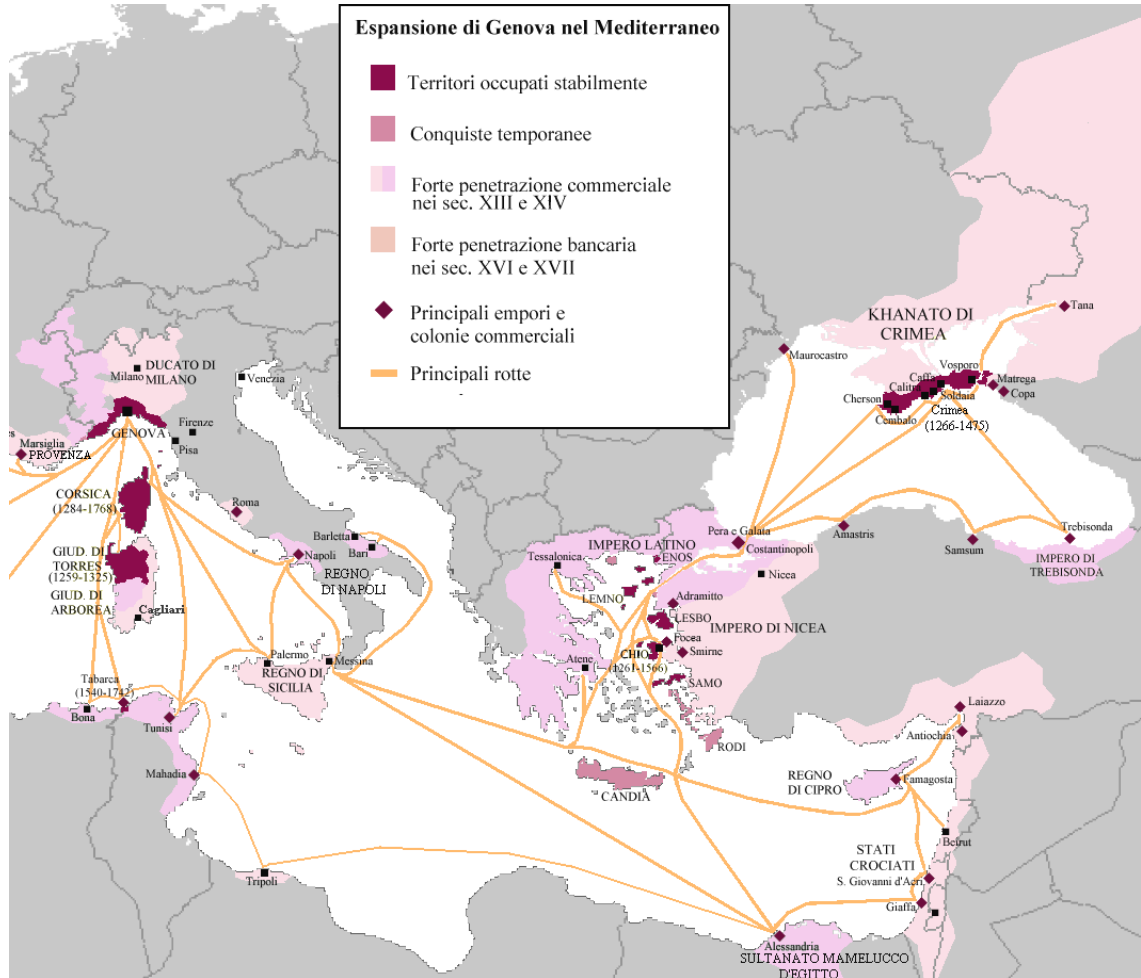
EK 20- Akdeniz (Argenti, 1958: 245)

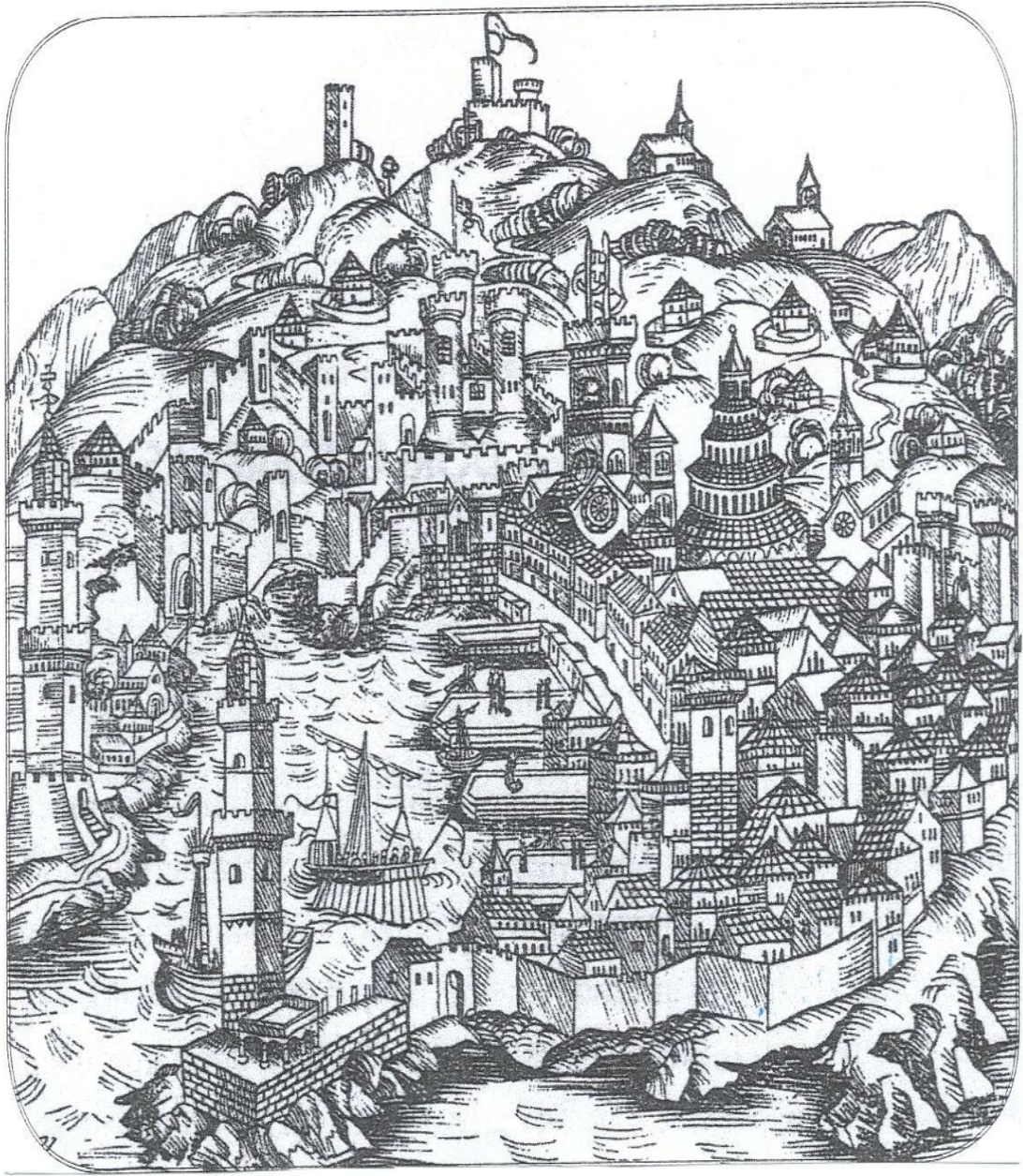
EK 21- Liguria (MPK 3/745)

EK 22- Akdeniz'de Cenova'nın Yayılması (http://it.wikipedia.org/wiki/Colonie_genovesi)

EK 23- 1493 Tarihli Bir Gravürde Cenova (Kaya, 2011: 114)

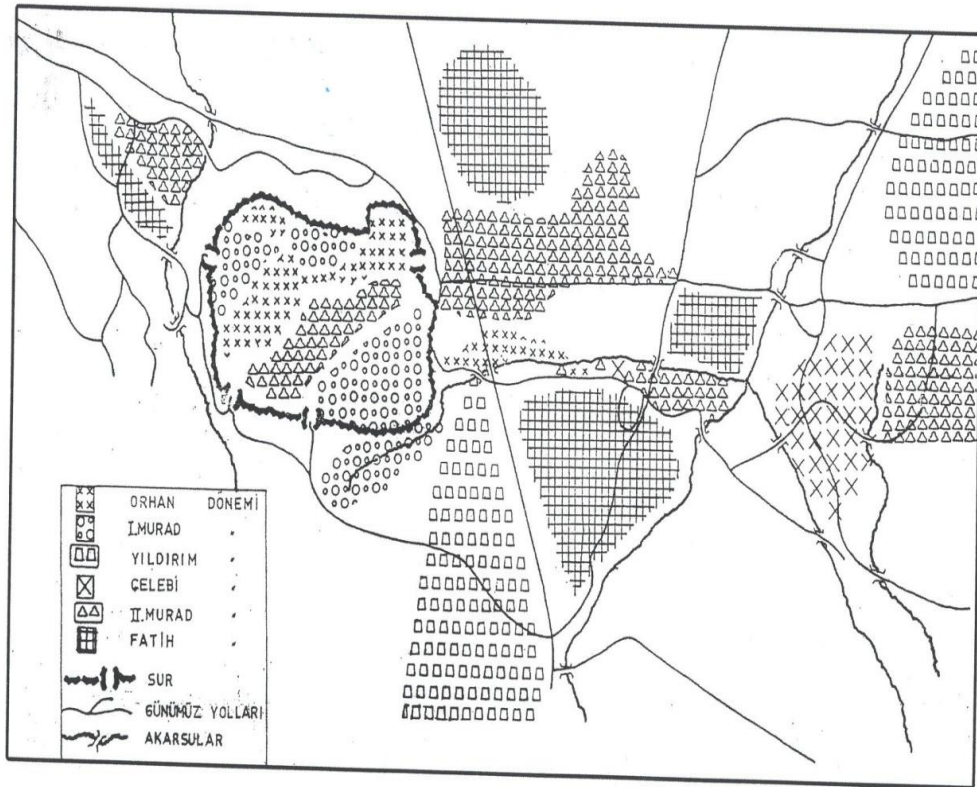

EK 24- Cenevizlilerin İstanbul'daki eserlerinden Galata Kulesi

EK 25- Bursa Şehrinin Tarihsel Gelişimi, 1326-1481 (Ergenç, 2006: 149)

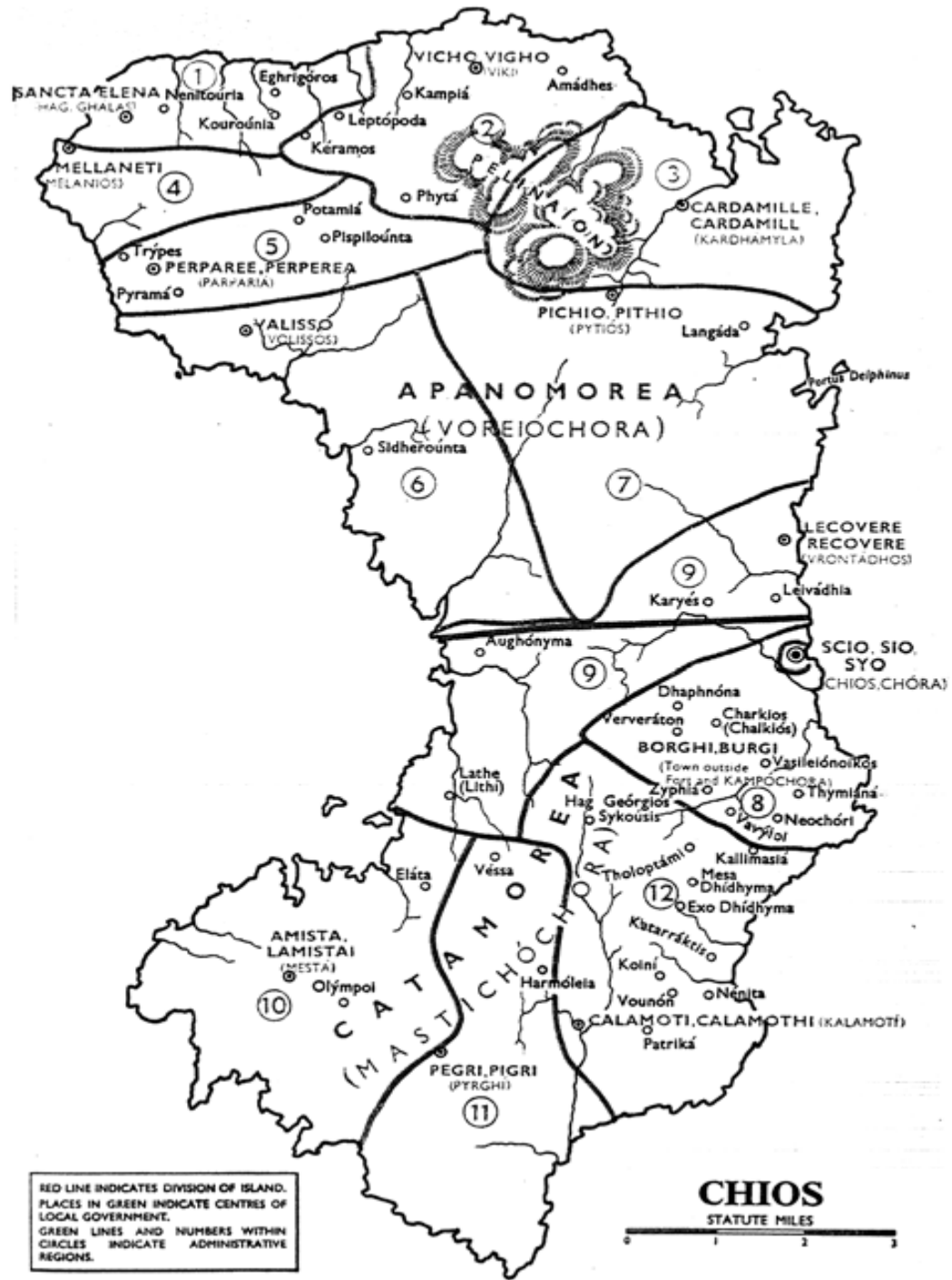
EK 26- Cenova'daki Galata Caddesi

EK 27- Ege'deki Latin Kolonileri ve Osmanlılar tarafından fethediliş tarihleri (Basso, 2010: 68)

EK 28- Cenevizliler zamanında Sakız adasının yönetim organizasyonu (Argenti, 1958: 419)

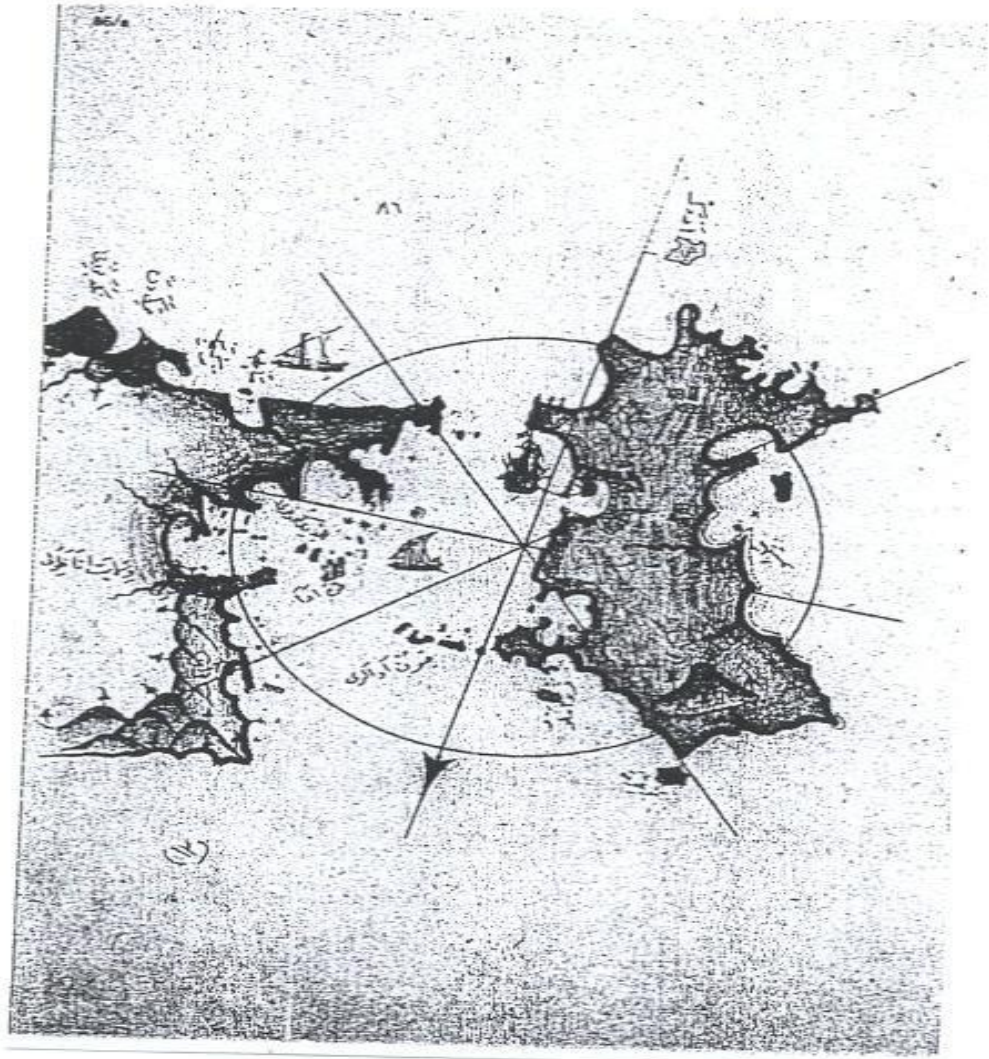
EK 29- Sakız Adası'nın XVI. Yüzyıldaki Görünümü. (Basso, 2010: 69)

EK 30- XVI. Yüzyılda Sakız Kalesi (Basso, 2010: 71)

EK-31 Kitab-ı Bahriye'de Sakız ve Cıvarı (Bostan, 2009)

EK 32- 1600'lerde Akdeniz'de Başlıca Pamuk Ekim Merkezleri (Mazzaoui, 1981: 186)

EK-33 Kitab-ı Bahriye'de Midilli Adası (İnalcık, 2009: 37)

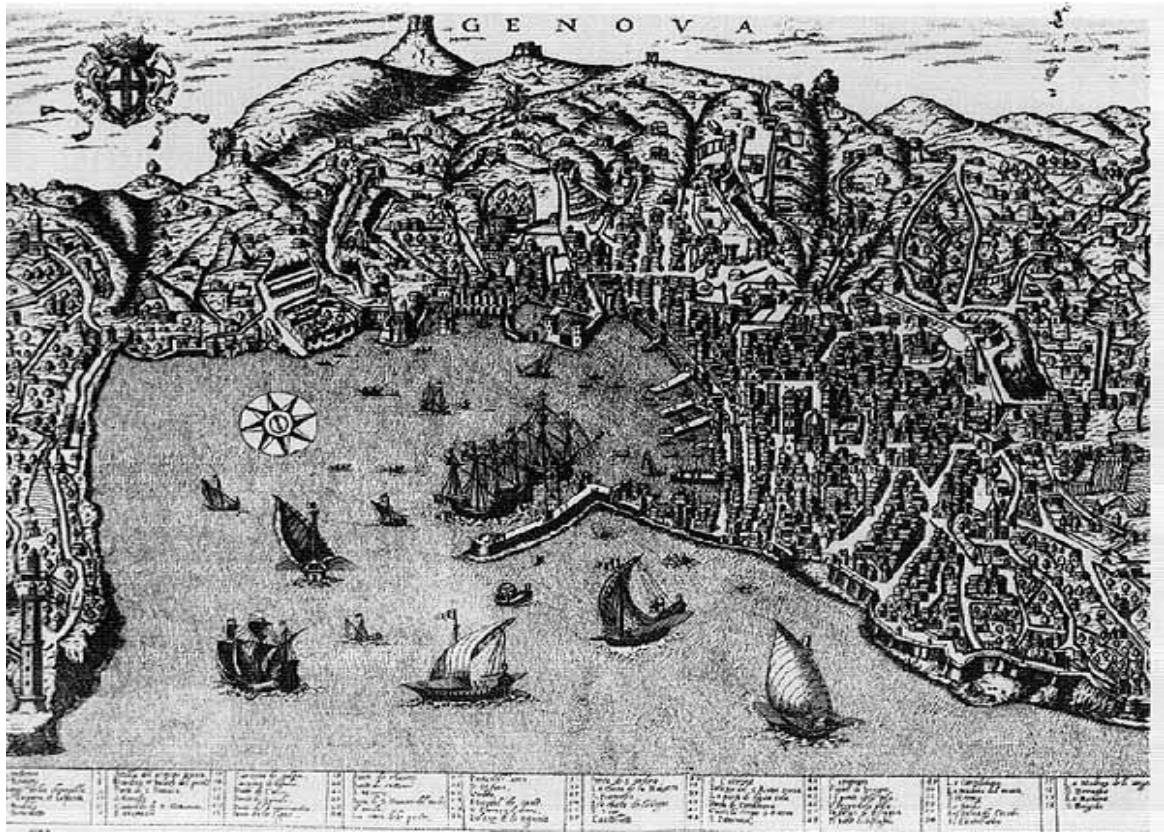

EK 34- XVI. Yüzyılda Cenova Limanı ([http:// digilander. libero. it/ capurromrc/ mappegen.html](http://digilander.libero.it/capurromrc/mappegen.html)) Cristoforo de Grassi'nin Haritası

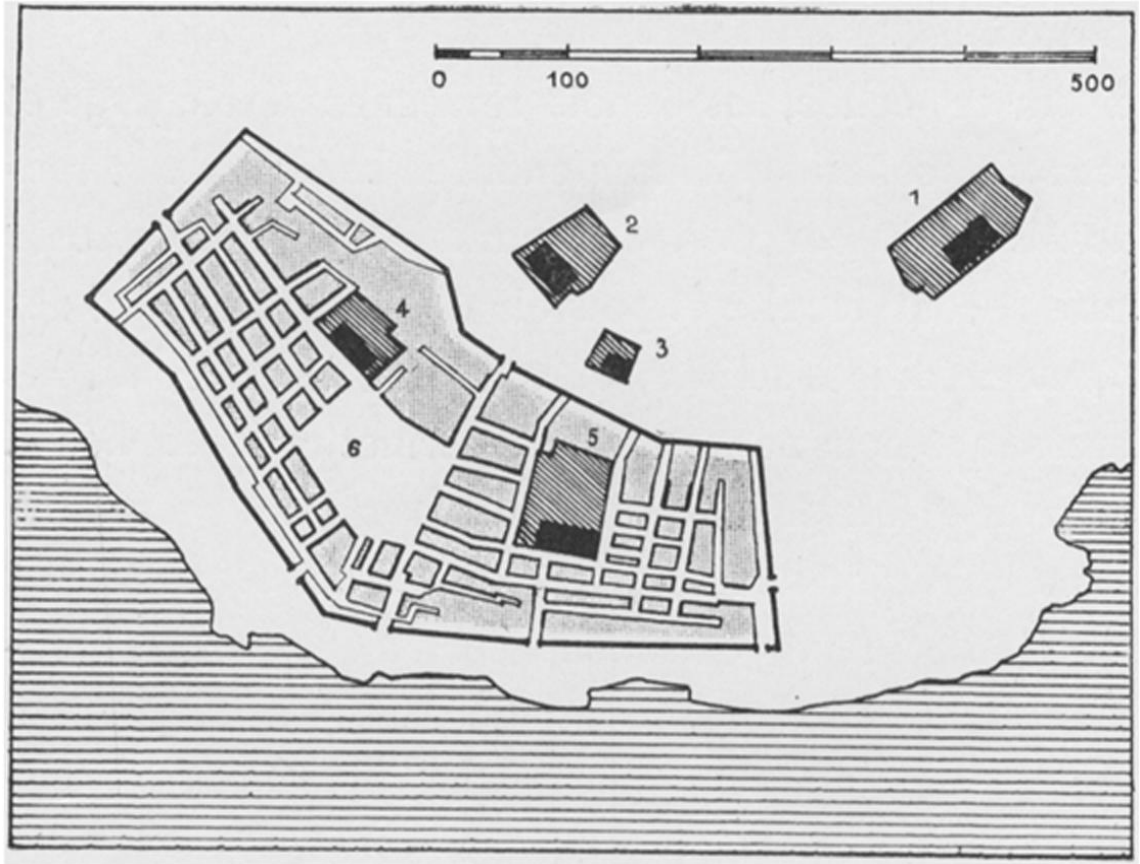
EK-35 1573 Yılında Cenova Şehri (Tooley, 1939: 29)

EK-36 XVI. Yüzyılda Cenova Konsoloslukları (Gioffre, 1962: 235)

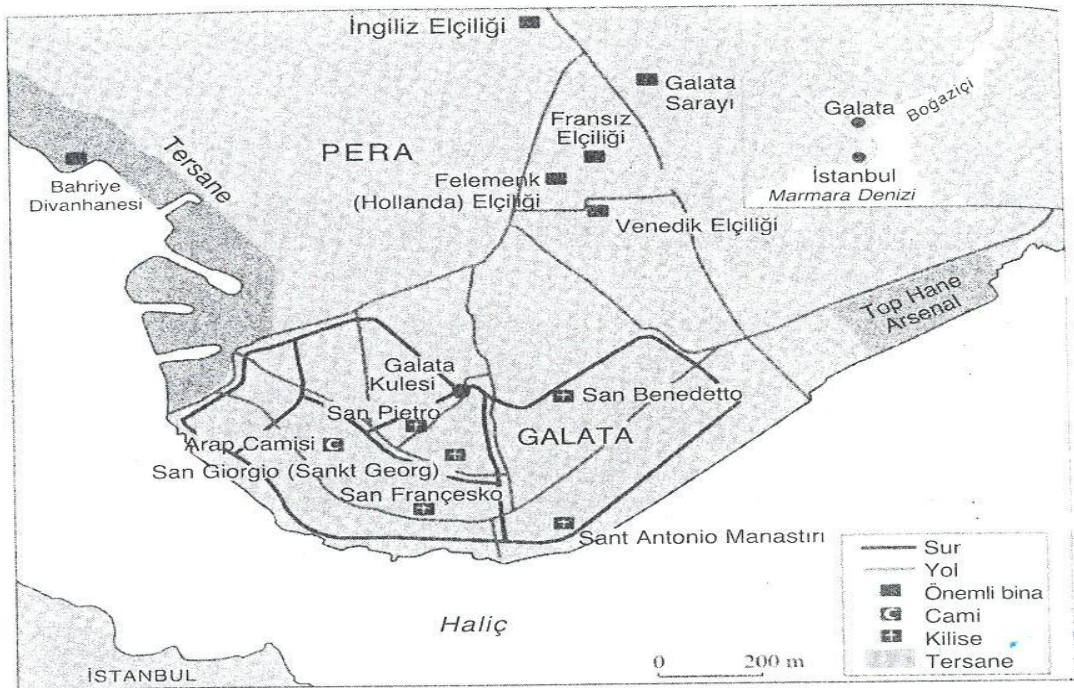
EK-37 1301 Yılında Pera (Sauvaget, 1934: 256)

1301 Yılında Pera'daki Bazı Sokak İsimleri

- 1. Saint-Benoit**
- 2. Saint-Pierre**
- 3. Saint-Georges**
- 4. Saint-Paul**
- 5. Saint-François**
- 6. Tahmini pazar yeri ve belediye binası**

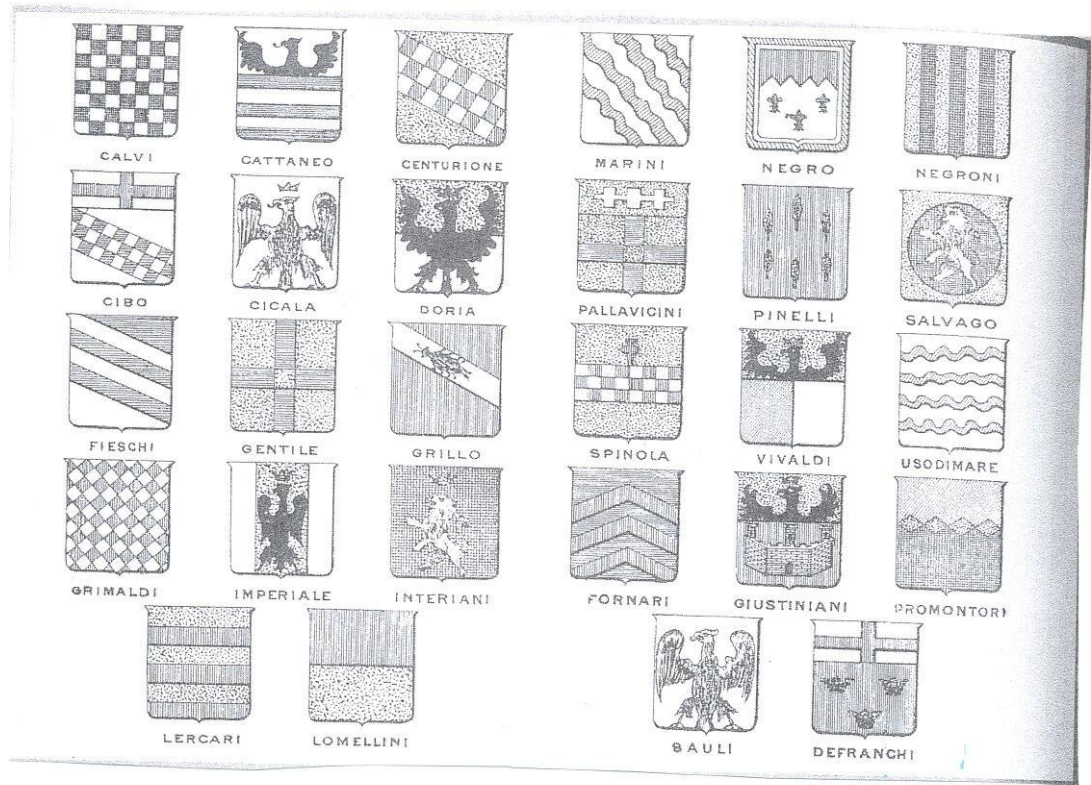
EK-38 Yeniçağ Başlarında Galata ve Pera (Dursteler, 2012: 38)

EK-39 1544 Yılında Galata (Sauvaget, 1934: 257)

EK-40 Bazı Ceneviz Ailelerinin Kullandıkları Armalar (Donaver, 2001: 156)

EK-42 Osmanlı Devleti'nin 1475 Yılı Gelirleri (Babinger, 1957, s.62-71)

RUMELİ GELİRLERİ	Venedik Dukası (X 1000)	ANADOLU GELİRLERİ	Venedik Dukası (X 1000)
Cizye	850	Batı Anadolu Bacı ve Tuzla Gelirleri	32
Gelibolu ve İstanbul Geçiş resimleri (Bac Resmi) + Gümrük Resimleri	50+79	Alaiye (Canderone) Bacı ve Öşrü	12
Tuzla Gelirleri	94.5	Tuzlalar	12
Darphaneler (Gümüş Sikkeler + Altın Sikkeler)	120+3	Bursa Bacı ve İpek Gümrüğü Resimleri	50
Madenler	120	Kastamonu Geliri (özellikle bakır madenleri geliri)	150
Enez Cizyesi ve Tuzlası	11	Trabzon, Amasra ve Samsun Gümrük Resimleri	10
Tahıl Vergisi	20	Kefe Geliri	10
Çeltikçilik, Hamamlar ve Çingeneler	32	Karaman Geliri	35
Eğriboz, Mora, Avlonya, Sofya, Edirne Gelirleri	37.5	Eski ve Yeni Foça Cizye ve Şap Geliri	20
Hayvan Vergisi	10		

Venedik Vergisi	10		
Sakız Adası Vergisi	12		
Dubrovnik Vergisi	20		
Eflak Vergisi	10		
Rumeli Toplam	1469	Anadolu Toplam	331

SÖZLÜK

Ad valorem: Malın değerine göre ithalat ve ihracattan alınan % 2 - % 5 oranındaki gümrük vergisi.

Ahidnâme: Osmanlılar tarafından yabancı devletlere verilen ticari anlaşmaları veya ticari ayrıcalıkları içeren belgeler.

Akçe: Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 19. yüzyıla kadar kullanılan Rumca aspron, Latince asper olarak ifade edilen gümüş sikke türü ve para birimi.

Akmişe: Kumaşlar, yünden veya pamuktan yapılmış bezler, dokumalar.

Allume: şap

Allume cordo, allume di fosso, allume minuto: toz şap

Allume grosetto: kaya şapı

Amalim, amalium: iltizam anlamına gelen Arapça amel sözcüğünün Latince karşılığı olsa gerek

Amaris: vergi için kullanılan genel bir terim

Apalto, appalto: iltizam, vergi mültezimi

Apaltator, appaltator: mültezim

Apodixia: poliçe

Argento, Argentei: gümüş, gümüş nesne

Assagio: simsarlık vergisi

Avaria: Olağanüstü durumlarda Osmanlı Devletinin aldığı avarız vergisine denir.

Bac Vergisi: Pazarlarda, panayırarda alınıp satılan hayvandan, her cins maldan, ithal edilen ve Osmanlı topraklarından transit olarak geçirilen mallardan alınan vergi, geçiş ücreti, pazar resmi.

Barcha: barça ya da barka olarak ifade edilen kalyon türünden küçük savaş gemisi.

Barcharuol: kayıkçı

Batman, battimano, patumani: Ayasuluk ile Balat'ta ve Kuzey Afrika ile Karadeniz bölgesinde kullanılan ağırlık ölçüsü, ağırlığı yere göre değişirdi. 1 Ayasuluk batmanı 9993 kg, 1 Balat batmanı ise 15,741 kg.'dı.

Beitumazi: darphane

Bestiame: gümrük vergileri

Bladum: semen: tahıl

Bessant: altın dinar için ve dinardan türetilen diğer hesap birimleri için Latinler tarafından kullanılan terim, Mağrib ve Levant'ta Avrupalılar tarafından hesap birimi

olarak çok sık kullanılırdı.

Biado, Bladum: tahıl, hububat

Bilancia, peso sottile: kalay satışında kullanılan 5379 kg. lık bir ölçü birimi

Bombasio, bocasini, bogası, bukasi: çok ince kaliteli ketenden bir kumaş, ince bir tür pamuklu dokuma

Bochaleti: züccaciye

Bolla: Bizans imparatorluk fermanı

Botte: yerine göre değişen bir şarap ölçüsü

Bove: Latince'de katır ve sığır

Bruta: kötü

Buckram (tela): kaliteli bir kumaş

Buharin, bucherame, buckram: pamuklu ince bir bez

Burgensis: bir kentin sakini

Buta, buta de mena: bir şarap ölçüsü

Capita: Latince'de adet tane anlamında ürünler için kullanılan bir ölçü

Capitula: Latince'de imtiyaz, ayrıcalık

Camelot, camlet: Mohair veya muhayyer olarak da bilinen tiftik keçisinin kılından elde edilen bir karış uzunluğunda yünlü bir bez, kumaş.

Cera: balmumu.

Chamali e pexador: taşıma ve tartma

Calbano, stadera, peso grosso: tek kollu kantar terazi, topuzlu kantar

Cambellotti: ipek kumaş.

Canape: kenevir

Canna: 3-4 kol uzunluğunda bir kumaş ölçüsü 3-4 braccia: 1 canna

Capsa, cassa: nakliye sırasında sabunların yerleştirildiği kasa, kutu, sabun ölçüsü.

Captivus: tutsak

Caratellum: Girit, İstanbul ve Tana'da kullanılan bir şarap ölçüsü

Carazzo: Haraç geliri.

Caricum: Bir yük.

Carmussal: Karamürsel gemisi.

Cartulare: ciltlenmiş belge koleksiyonları

Cerniitore: Muhtesip, belli cins malın tartı ve ayarının ölçümünden ve bu ölçüme göre tasnifinden sorumlu görevli

Cete: ipek

Chanela: yaklaşık 10-12 avuç uzunluğunda bir ölçü

Charatier: hamallık

Cimati: kırılmış

Cinque Savii: Venedik'in ticareti himaye ve teşvik etmek amacıyla çalışan ticaret heyeti, Beşler Kurulu

Cizye: gayrimüslimler tarafından ödenen bir kelle vergisi

Clarixea: Beyaz ya da mavi renkli kumaş türleri

Cocha: Türkçesi köke veya göke olan üç veya dört güverteli, yuvarlak yelkenli gemilerdir.

Collo: çuval

Colli: çuvallar

Commerclum, comerchium, commercium: Malın değeri üzerinden alınan % 10 oranında gümrük vergisi

Concilius: bir konsey üyesi

Contrata Caffensium: Kefe sözleşmesi

Corame: kösele

Chordoani: kösele

Cotone alessandrino: İskenderiye pamuğu

Cotone asciano: Asya Pamuğu

Cotone damano: Hama, Dimaşk hampamuğu

Cotonorum turchie, Cotone turchiescho, cotone di Turchia: Türk pamuğu

Coverta turchesca: Türk örtüsü

Crocetto ya da stavrata: gümüş bir sikke çeşidi

Çiliatos, gigliato veya carlino: 14. yüzyılın başında Napoli'de II. Charles d'Anjou tarafından bastırılan ve Doğu Akdeniz'de egemen bir para haline gelen gümüş sikke. Aydın ve Menteşe beyleri tarafından taklit edildi.

Çuha: İnce, sık dokunmuş yün kumaş.

Dannum: zarar.

Datium: Vergi için kullanılan genel bir terim

Debito-credito: kredi borcu

Dellal: simsarlık vergisi dellaliyye'yi toplayan komisyoncu, simsar, Osmanlı pazarlarında önemli bir devlet görevlisi

Dellaliyye: simsarlık vergisi

Denaro: gümüş ufak paralar için kullanılan genel bir terim. 13. yüzyılda daha büyük bir

gümüş sikke olan grossi, Kuzey İtalya kentlerinde basılmaktaydı. Bu yeni sikkelere karşın denari piccolli olarak adlandırılmaya başlandı.

Deniers: Fransa'da gümüş ufak para

Dexena: onluk demet, toplam

Dinar: Latinlerin besant adını verdiği Arap sikkesi, 24 karati'ye ayrılırdı.

Dirhem: Latinlerin migliorese veya millarenses adını verdiği Arap gümüş sikkesi

Dispositio: antlaşmanın maddelerinin olduğu kısım

Dogana: gümrük

Dominus: sultan

Domum suam: kendi yerleri

Draganti di Turchia: Türk esrarı

Dragut: Ceneviz kaynaklarında Turgut Reis

Duka: Venedik altın parası olan ve ilk olarak 1284'te basılan duka, XV. yüzyılda Doğu Akdeniz'in dolar'ı oldu.

Efrenc: Batılı, Avrupalı.

Exterritorialite des lois: Kişilerin öz vatanları dışında da kendi ülkelerinin yasalarına bağlı olması kuralı

Fardello: özellikle ipek için kullanılan bir top, 1 Cenova fardellosu: 252 libbra: 79.821 kg.

Fave, Fabarum: baklagiller.

Fedeicommissor: üçüncü kişinin yararına verilen bir vasiyet olan fedecommissum aracılığıyla miras alan kişi.

Ferro: demir

Fil de fero: demir tel

Florin: ilk olarak 1252'de Floransa'da basılan altın sikke. 14. yüzyılda Doğu Akdeniz'in dolar'ı olarak hiperpironun yerini aldı ve daha sonra yerini dukaya bıraktı.

Fonda: Antalya'da tüccarların hububat için ödemek zorunda oldukları 3 asper tutarındaki pazar vergisi

Forsa: Eskiden gemilerde kürek çeken tutsak veya hüküm giymiş kimse.

Frenk: Osmanlıların genellikle Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri isim.

Frumento nato in partibus Turchie: Türk ülkesinden gelen buğday

Fruentum, frumentorum: buğday.

Fusse di sapone: eriyik haldeki sabun

Füfül: Karabiber

Gabella: iltizam, tekel, alay

Galla: mazi, bir tür ağaç

Galley: Türkçe kadirga, tek bir sıra kürekleri olan çoğunlukla iki yanda on ikişer tane ve aynı zamanda yük taşıma için kullanılan büyük savaş gemisi

Genovino: İlk olarak 1252'de basılan gümüş Ceneviz sikkesidir. Her ne kadar Akdeniz'de genelde büyük bir öneme sahip olsa da Levant'ta hiçbir zaman hakim bir para olmadı.

Gön: Osmanlı Devleti'nde ihracı yasaklanmış mallardan olan tabaklanmış deriye verilen isimdir.

Grano, Granum: buğday

Gripo, griperia: İğribar ya da ağribar olarak ifade edilen ve ticaret yapmak için kullanılan küçük gemilerdir.

Grosso: daha büyük

Hiperpiron: 24 karatiye ayrılan altın Bizans sikkesi. Başlarda Doğu Akdeniz'de egemen bir para olan hiperpironun önemi 14. yüzyılda zamanla azaldı ve bir hesap parası oldu. 14. yüzyılın ortalarından sonra, dolaşımdaki hiperpiron gümüştü.

Ianuensis civitas: Cenevizli vatandaşlar.

İltizam: Vergilerin bir bölümünün belli bir bedel karşılığında devlet tarafından kişilere devredilerek toplanması yöntemidir.

İndaco: çivit

Inferius: alt

In locis Turchie carregatoriis: Türkiyenin yükleme bölgelerinde

Iniuriose et cavilose: adaletsiz

İntroytus: ithalat vergisi ya da gelirleri

Kamkha, kemha: Bir çeşit kaliteli ipekli kumaş, havsız kadife, dokundukları yere göre isim alırlar, Bursa kemhası, kemha-i frengi gibi

Kantar: yere göre değişen bir ağırlık ölçüsü, bir Ceneviz kantarı yaklaşık 47 kg.

Kapan: gıda maddeleri gibi ağır mallar için kullanılan bir terazi

Karati: bir hiperpiron'un parçası, 24 karati bir hiperpiron ederdi.

Koini glossa: ortak bir diplomasi dili, bu dönemde Grekçe, Akdeniz dünyasında yazışmalarda kullanılan ortak diplomasi dili idi.

Lega: ittifak

Legumine: baklagiller

Lepton: aspron ya da argyron olarak da adlandırılan gümüş sikke

Legno: Küçük bir tekne, aynı zamanda miras anlamı da taşımaktadır.

Levant: Avrupa için önemli bir ticaret bölgesi olarak Mısır'dan Karadeniz'e kadar olan ülkeleri kapsayan bölgedir.

Libbra Sottile: 316.750 kg

Libbra Grossa: 348.450 kg

Lino: keten.

Livre, libbre: İtalyan ağırlık birimi, ölçüsü olup 150 libbre 1 Cenova kantarına eşittir.

Lo signor Turco: Türk sultanı

Lök: Kızıl boya, boyacılıkta kullanılan bir madde

Magazzino: anbar kirası

Magister asie: maden ayarlarını denetleyen görevli

Magnaria el pexador: tartı memuruna verilen Latince rüşvet

Malvais et mal disposes: menfur ve kötü niyetli adamlar

Maona: Ortaçağda iltizam almak için adanın idaresini elinde bulunduran Cenevizli tüccar grubunun oluşturduğu İtalyan ortaklık biçimidir.

Mastice: sakız

Mazo: bir tomar

Mensurator: Çarşı ve pazarın denetlenmesinden sorumlu devlet görevlisi

Merces prohibita veya vetitae: Latinlerin ticaretini yasakladıkları mallar için kullandıkları bir terim

Miglia: mil

Migliaro: bir Ceneviz migliaro'su, 1483,53 metreye eşittir. Sabun için kullanılan ölçü birimi sandıktır.

Milium: mısır, darı

Mine: Cenova'da hububat ölçümlerinde yaygın olarak kullanılırdı ve Cenova'da 1 mine tahıl yaklaşık 72-90 kilograma eşitti.

Minuto: daha az taneli

Missa: Kıbrıs'ta tüccarların adaya girişte ödedikleri bir vergi türü ?

Mistato: Girit'te kullanılan 11 litreye karşılık gelen bir şarap ölçüsü.

Mizan: kumaş ve çok ağır olmayan diğer mallar için kullanılan bir terazi

Mouzouria: Genellikle 100 mouzouria şeklinde hububat için kullanılan ve bu miktar ile 5.29 muda karşılık gelen bir ağırlık ölçüsüdür.

Mud, Modius, Moggio, Modio: tahıl için kullanılan ve yere göre değişen kuru bir ölçek, 1 Romanya modio'su yaklaşık 317 litre.

Montonine: koyun postu.

More: Mağribi

Muda: Konvoy halinde seyretmek, Venediklilerin devlet yönetimindeki yıllık konvoyu, belirli malların gemilere yüklenme tarihleri.

Mültezim: İltizam sistemine göre bir mukataanın vergilerini belirli bir zaman aralığında toplama hakkına sahip olan görevlidir.

Namatari: devlet görevlisi

Narh: Devletin tüketiciyi korumak amacıyla temel tüketim mallarının fiyatını belirlemesidir.

Navlun: Deniz ve nehir yolu ile taşınan eşya için, taşıma hizmeti karşılığında gemi şirketine ödenen ücreti.

Nocciole: fındık

Officium Gazariae: Karadeniz gemiciliği kuralları

Officium Provisionis: İhtiyat dairesi.

Officium Romanie: Doğu İşleri Dairesi.

Officium Provisionis Romanie: Doğu İşleri İhtiyat Dairesi.

Officium Victualium: Cenova'da Erzak Dairesi adlı bir devlet kurumu.

Ordeum, orzo: Arpa

Palamut: Dericilikte hammadde olarak kullanılan bir tür ağaç.

Palmo: Eski bir tül ölçüsü.

Panno: Kumaş.

Panni gentili: ince bir kumaş türü.

Panni bastardi: Doğu Levant'ta yaygın olan çok kaliteli tekstil ürünleri, önce İngiltere'de yapıldı fakat daha sonra Padova'da ve muhtemelen başka yerlerde taklit edildi.

Panni loesti: adi kumaş, ismi muhtemelen Lowestoft'tan veya lowest (en aşağı) sözcüğünden gelir, ilk olarak İngiltere'de yapılmıştır.

Patrici: soylular

Pazariis: Türkçe Pazar teriminin antlaşmalara geçen Latince biçimi

Peazo: tartma

Pece: zift

Pele de chastron: keçi postu

Pelle: deri, gön

Pellamen: tabaklanmış post

Pepe: biber

Pereme: İstanbul'la Galata arasında çalışan bir tür sandal (İtalyanca perma).

Pexador: tartma

Per se: kendi başına

Peso sottile: hafif bir ağırlık ölçüsü.

Pişkeş: Üst mevkideki birine verilen, üstün otoritesinin ve himayesinin kabul edildiğini ifade eden armağan.

Peza, Pecia: parça.

Poco e molto laida: küçük ve kötü

Podesta veya vicario: Ceneviz kolonilerinde en rütbeli devlet görevlisi, topluluk başkanı.

Polizza: Poliçe, kredi mektubu

Pondi: libre

Poveromo: yoksul

Quondam: Müteveffa, genellikle müteveffanın çoğu anlamında kullanılır, q olarak kısaltılır.

Robbia veya guarancia: kök boya ve fes boyası

Ribebe ya da rebabe: Mısır'da kullanılan ve 69,6 kg olan bir tahıl ölçüsüdür.

Riso: pirinç

Romania: Latinler'in IV. Haçlı Seferi'nde ele geçirdikleri eski Bizans imparatorluğu toprakları

Rotolo ya da Rottolo: Bir ağırlık birimi olup 100 rotolo 1 Ceneviz kantarına eşitti.

Sacco: Çuval.

Sacchi: Çuvallar.

Safrano: Safran.

Salvacondotto: Mürur tezkeresi, yolculuk izni.

Sancta Unio: Kutsal ittifak

Sansaria: simsarlık, komisyon

Saracenos: Müslümanlar

Sarain: Sarazen

Saye: yünlü veya keten bir kumaş türü

Scalae: iskele

Scarlattini, scarlet, iskarlet: Her zaman olmasa da çoğunlukla kırmızı renkli kaliteli yünlü kumaş.

- Sego: iç yağı
- Senseraggio: simsarlık
- Serenissima: Mutluluk veren anlamında ve Venedik Devleti için kullanılan bir terimdir.
- Seta turci: türk ipeği
- Siagardana: sigorta
- Simsar: pazardaki komisyoncuların başı
- Societa: iş ortaklığı
- Societas: ittifak
- Socius: ortak.
- Socii: ortaklar.
- Sof: Ankara keçisinin kılından elde edilen ince yünlü kumaştır.
- Soldo: 12 denariye eşit bir sikke.
- Sommo, sommus: Karadeniz bölgesinde kullanılan ve 45 saggi'den oluşan gümüş sikke
- Stagno: kalay
- Strapperonos: bir kumaş ölçüsü
- Subaşı: Tımar ordusunda sipahinin üstünde, sancakbeyinin altında olan şehirlerde güvenliği sağlayan görevlidir.
- Superius: üst
- Tereke: Tahıl anlamında kullanılmasının yanı sıra ölen kişinin geride bıraktığı mallara da denir.
- Tersana vetus: haliçteki eski Ceneviz tersanesi
- Trata: herhangi bir şeyi gidip alabilme yetkisi, buğday alışverişi, herhangi bir bölgeden herhangi bir gıda maddesini dışarı satma izni.
- Tutte altre mercatantie: diğer bütün mallar
- Turchis: Türkler
- Un scritto: senet
- Usance: önceden belirlenmiş bir süre
- Veli: muslin
- Velluto, veluti: kadife.
- Vetitae: Latinlerin ticaretini yasakladıkları mallar için kullandıkları terim.
- Victualia: tahıl, hububat, gıda, erzak
- Vino, vinum: Latince de şarap
- Yapağı: Yün, ilkbaharda kırılan koyun tüyüdür.
- Yasak kulu: kanunun uygulanmasını sağlamak ve ihlalleri cezalandırmak üzere,

merkezi idareden özellikle gönderilen bir Osmanlı devlet görevlisi

Yük: ticari mala ve yere göre oldukça değişen bir ağırlık ölçüsü.

Zafferano: safran

Zanbeloti: deve tüyü veya keçi kılından dokunmuş kumaş

Zebibo: kuru üzüm

Zenzero: zencefil

Zımmî: İslam devleti tebaasından olan, haraç veren, can, mal ve namus güvenliği İslam devleti tarafından sağlanan gayr-i müslimlerdir.

Zudio: Yahudi

YER İSİMLERİ

Adrianople: Edirne

Burusa: Bursa

Chios: Sakız

Coppa: Kefe'nin doğusunda bir kent

Enos: Enez

Foce Vecchia, Fokaea: Eski Foça

Foce Nuova, Fokaea: Yeni Foça

Gallipoli, Galipolis, Galipol: Gelibolu

Lemnos: Limni

Lesbos, Mitilene: Midilli

Milet, Palatia: Balat

Negroponte, Nigropontis, Euboea: Eğriboz

Panados: Barbaros, Tekirdağ

Penderache: Herakleia, Ereğli

Perpignano: Fransa ve İspanya arasında bir bölge

Salonicco: Selanik

Samos: Sisam

Setalia: Antalya

Siroz: Serez

Smyrna: İzmir

Tenedos: Bozcaada

Thessaloniki: Selanik

Tino: Tinos adası

Trebizond, Trapuzonda: Trabzon

Zihne: Balkanlarda Yunanistan'ın Orta Makedonya bölgesinde bir şehir

Myconos: Mikonos adası

Lerici: Cenova'da deniz kıyısında bir şehir

ÖZGEÇMİŞ

10/01/1980 tarihinde Denizli iline bağlı Serinhisar ilçesinin Yatağan beldesinde doğdu. 1987 yılında başladığı eğitim öğretim hayatında sırasıyla 1987-1991 yılları arasında Katip Çelebi İlkokulunu, 1991-1994 yılları arasında Pamukkale Ortaokulunu, 1994-1997 yılları arasında Denizli Lisesini bitirdi. 1998 yılında Pamukkale Üniversitesi Denizli Meslek Yüksekokulu Turizm-Otelcilik Bölümüne girdi. 2000 yılında tamamladığı önlisans eğitiminin ardından yine aynı yıl Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne girdi. 2004 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitede Yeniçağ Tarihi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2007 yılında “Osmanlı Devleti’nde Siyasi Evlilikler” konulu yüksek lisans tezinde başarılı olarak yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2007 yılında doktora eğitimine başlayan yazar İngilizce ve İtalyanca bilmektedir.